Катерина Городенська

ГРАМАТИЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: СПОЛУЧНИКИ

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАТЕРИНА ГОРОДЕНСЬКА

ГРАМАТИЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: СПОЛУЧНИКИ

КИЇВ – ХЕРСОН

2007

УДК 811.161.2:81'374
ББК 81.2 Укр-22
Г-70

Рекомендувала до друку вчена рада Інституту української мови НАН України
(*протокол № 6 від 29 червня 2006 року*)

У словнику вичерпно подано формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції сполучників сучасної української мови, визначено їхні позиції у складному й простому ускладненому реченнях, указано на походження та спосіб уживання сполучників. Багатий ілюстративний матеріал дібрано з різностильових текстів – фольклору, художньої літератури, наукового й офіційно-ділового стилів, публіцистики тощо, на основі якого встановлено характерність граматичних функцій для кожного сполучника.

Для викладачів та студентів університетів, учителів і учнів, журналістів та шанувальників рідного слова.

Глибоко вдячна за видання цього Словника ректорові Херсонського державного університету, професорові Ю.І. Бєляєву і директорові Інституту філології та журналістики, професорові В.П. Олексенку.

Автор

Відповідальний редактор

Іван Вихованець, член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук, професор
(Інститут української мови НАН України)

Рецензенти:

Ніна Гуйванюк, доктор філологічних наук, професор
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Ніна Іваницька, доктор філологічних наук, професор
(Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського)

Катерина Городенська. Граматичний словник української мови: Сполучники. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.

ISBN 978-966-8249-70-9

Присвячую моєму батькові –
Григорієві Яковичу Чемерису

ПЕРЕДМОВА

Загальна характеристика Словника

Пропонований Словник – це лексикографічно-граматична праця, у якій уперше на теоретичних засадах сполучника як окремого типу службових слів-морфем, що виражають семантику відношень, систематизовано граматичні функції сполучників, установлено та ієрархізовано їхні позиції в структурі складного та простого ускладненого речення. Функції сполучників диференційовано залежно від характеру зв'язків і відношень, якими поєднані синтаксичні одиниці, у двох ярусах речення – формально-граматичному та семантико-синтаксичному: у першому вони виконують формально-синтаксичну функцію – виражають синтаксичні зв'язки, у другому – семантико-синтаксичну функцію – передають семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами, рідше – їхніми конденсатами, переважно однорідними членами речення, або вказують на ці відношення.

У граматичній характеристиці сполучника перше місце посідає визначення його статусу за типом синтаксичного зв'язку, який він виражає між предикативними частинами в складному реченні або між однорідними членами в простому ускладненому реченні. За цією ознакою їх поділено на сполучники сурядності (поєднують граматично рівноправні частини або їхні конденсати – однорідні члени речення), сполучники підрядності (поєднують граматично нерівноправні предикативні частини), сполучники сурядності-підрядності (поєднують предикативні частини або інші синтаксичні одиниці, яким властиві водночас ознаки граматичної рівноправності/нерівноправності) та сполучники підрядності-сурядності (поєднують предикативні частини або інші синтаксичні одиниці, яким властиві водночас ознаки граматичної нерівноправності/рівноправності).

Друга граматична функція сполучників – функція виразників семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами або однорідними членами речення. Сурядні сполучники передають шість (а не три, як визначали в традиційній граматиці) основних типів семантико-синтаксичних відношень – єднальні, протиставні, зіставні (останні – тільки між предикативними

частинами), розділові, приєднувальні та градаційні, на основі чого їх поділено на єднальні, протиставні, зіставні, розділові, приєднувальні та градаційні. Деякі з них, зокрема **і**, **й**, **та** (зі значенням **і**) й ін., можуть виражати семантико-синтаксичні відношення (дещо модифіковані), якими звичайно пов'язана підрядна детермінантна частина з головною частиною в складнопідрядному реченні. Це – часові (одночасності, часової послідовності), причиново-наслідкові, умовно-наслідкові та інші семантико-синтаксичні відношення.

Функцію виразників семантико-синтаксичних відношень підрядних сполучників диференційовано залежно від позиції, у яку вони ставлять підрядну частину. Виокремлено чотири позиції: детермінантну, позицію прислівного залежного другорядного члена (іменникову, валентно зумовлену), формально-синтаксичну позицію атрибута (прикметникову, валентно не зумовлену) та специфічну позицію при співвідносному займенниковому слові. У детермінантній позиції вони виражають семантико-синтаксичні причинові, наслідкові, цільові, умовні, часові, допустові, порівняльні відношення та відношення відповідності між підрядною і головною частиною складнопідрядного речення; у позиції прислівного залежного другорядного члена – указують на об'єктні семантико-синтаксичні відношення між підрядною частиною і опорним дієсловом або модальним предикативом у головній частині складнопідрядного речення; у формально-синтаксичній позиції атрибута – на означальні (атрибутивні) формально-синтаксичні відношення між підрядною частиною і опорним іменником у головній частині складнопідрядного речення, у позиції при співвідносному займенниковому слові – виражають детермінантні або вказують на об'єктні семантико-синтаксичні чи на означальні формально-синтаксичні відношення. Підрядні сполучники, що виражають детермінантні семантико-синтаксичні відношення, поділено на такі семантико-синтаксичні групи: причинові, наслідкові, цільові, умовні, часові, допустові, порівняльні та сполучники відповідності.

Для підрядних сполучників конкретизовано тип підрядного зв'язку на основі того, від чого залежить підрядна частина складнопідрядного речення: від слова чи головної частини в цілому. За цією ознакою розмежовано підрядний прислівний і підрядний детермінантний зв'язок. Зважаючи на специфіку зв'язку підрядної частини із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядних речень займенниково-співвідносного типу виокремлено специфічний різновид підрядного прислівного зв'язку – прислівно-кореляційний.

Залежні від окремого слова підрядні частини поділено на валентно зумовлені з'ясувальні з об'єктною семантикою (які залежать від опорного дієслова або модального предикатива) та валентно не зумовлені означальні (які залежать від субстантива з конкретно-предметним значенням). До валентно зумовлених віднесено і проміжний, з'ясувально-означальний, тип підрядних частин, що залежать від предикатного (ознакового) іменника, оскільки вони, з одного боку, пояснюють, з'ясовують предикатну семантику цього іменника, а з іншого – виступають у формально-синтаксичній позиції атрибута щодо нього.

До сполучників сурядності-підрядності зараховано пояснювально-ототожнювальні **тобто, себто, цебто, або₂, чи₃**, що виражають семантико-синтаксичні відношення тотожності між граматично рівноправними предикативними частинами в складному реченні та між окремими словами і словосполученнями в простому ускладненому реченні, а також протиставні сполучники лише як виразники протиставно-допустових відношень між предикативними частинами і зрідка – однорідними членами речення.

Статус сполучників підрядності-сурядності надано тим пояснювальним сполучникам, що виражають семантико-синтаксичне відношення тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і частини. Залежно від характеру семантичного зв'язку між граматично нерівноправними синтаксичними одиницями ці сполучники поділено на пояснювально-виокремлювальні (**зокрема, як-от, як ось, наприклад, примірóм, такі як**), пояснювально-з'ясувальні (**а саме, отже**) та акцентовано-виокремлювальні (**особливо, насамперед, передусім, надто**). До сполучників підрядності-сурядності віднесено **тоді як, тимчасом як** на тій підставі, що вони водночас є виразниками часового та протиставного семантико-синтаксичного відношення.

До реєстру Словника внесено всі сполучники сучасної української мови, а також гібридний тип сполучних засобів, який названо сполучнослівно-сполучниковою парою, до складу якої входить сполучнослівна єдність займенникового іменника (**що, хто**) або займенникового прислівника (**як, де, куди, звідки, скільки, коли**) з часткою **не** і один з протиставних сполучників, пор.: **що не… а, що не… але** і т.д.; **куди не… а, куди не… але** і т.д.; **скільки не… а, скільки не… але** і т.д. Вони вживаються в українській мові як виразники кількісно-допустового значення. Не внесено до реєстру сполучні слова, бо вони виходять за межі виразників суто релятивної семантики.

Сполучниками вважаємо також, на противагу деяким авторам, аналітичні одиниці, утворені з традиційного сполучника та частки на зразок **аби тільки, якби тільки, якби лише, якби лиш, як тільки, якщо тільки, коли тільки, коли б тільки, коли б лише, коли б лиш, а й, та й, і навіть, та навіть** і под., тому що саме з часткою вони становлять функціонально цілісні релятивні одиниці. Одні з них виражають семантико-синтаксичне відношення базового традиційного сполучника з певним значеннєвим відтінком, пор.: **як** – сполучник підрядності, виразник часових семантико-синтаксичних відношень і **як тільки** – сполучник підрядності, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині; **якщо** – сполучник підрядності, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень і **якщо тільки** – сполучник підрядності, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось. Інші стали виразниками відмінного, порівняно з базовим традиційним сполучником, семантико-синтаксичного відношення, пор.: **а** – сполучник сурядності, виразник трьох типів семантико-синтаксичних відношень – протиставних, зіставних та єднальних і **а й** – сполучник сурядності, виразник тільки градаційних семантико-синтаксичних відношень; **та** – сполучник сурядності, виразник трьох типів семантико-синтаксичних відношень – єднальних, приєднувальних та протиставних і **та навіть** – сполучник сурядності, виразник тільки градаційних семантико-синтаксичних відношень.

Усього в Словникові витлумачено 338 одиниць.

Цілком очевидно, що граматичні статті сполучників не дублюють статті цих сполучників у тлумачному Словникові української мови. У граматичних статтях уперше для кожного сполучника визначено повний набір формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних функцій, чітко систематизовано їх за характерністю для української мови, проілюстровано переконливими прикладами.

Укладений Словник є першою спробою лексикографічного впорядкування великого за обсягом і складного теоретичного матеріалу про граматичне вживання сполучників у сучасній українській мові. Цим Словником можуть скористатися викладачі й студенти, аспіранти, а також учителі-словесники, журналісти та інші користувачі.

Побудова Словника та словникової статті

Сполучники розташовано в реєстрі Словника за абеткою. Кожному сполучникові присвячено окрему статтю. У деяких статтях біля реєстрового сполучника подано через кому його фонетичний варіант, напр.: **і, й; однак, одначе; унаслідок того що, внаслідок того що**. Він має й окреме місце (за абеткою) в реєстрі Словника, але там від нього є лише відсилання до основного сполучника, пор.: **й** – *див.* **і**; **одначе** – *див.* **однак**; **внаслідок того що** – *див.* **унаслідок того що**. Із двох варіантних сполучників основним вважаємо той, який ширше вживають у функціональних стилях сучасної української літературної мови. Йому відведено перше місце в словниковій статті, пор.: **аби лиш, аби лише; не лише... а й, не лиш... а й; коли б лише, коли б лиш**. Ті сполучники, що можуть бути виразниками і сурядного, і підрядного зв'язку або синкретичного сурядно-підрядного зв'язку мають дві або й три окремі статті, пор.: **зате**$_1$ – сполучник сурядності і **зате**$_2$ – сполучник підрядності; **що**$_1$ – сполучник підрядності і **що**$_2$ – сполучник сурядності; **або**$_1$ – сполучник сурядності і **або**$_2$ – сполучник сурядності-підрядності; **чи**$_1$ – сполучник сурядності, **чи**$_2$ – сполучник підрядності і **чи**$_3$ – сполучник сурядності-підрядності.

Сполучники сурядності-підрядності – виразники протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень в окремі словникові статті не виділені. Вони ввійшли до складу словникових статей протиставних сполучників **а, але, та, проте, однак, одначе**, посівши в них периферійну позицію.

До деяких сполучників у круглих дужках подано факультативну частку, вживання якої не зумовлює видозміну семантико-синтаксичного відношення чи зміну типу семантико-синтаксичного відношення: **хоч(і), хоча(й), так само як(і), не просто… а(й), не просто… але(й)**.

Словникову статтю сполучника, що має дві й більше семантико-синтаксичних функцій, відкриває під номером 1 граматична характеристика його основної семантико-синтаксичної функції, далі подано, залежно від типовості, інші його семантико-синтаксичні функції під номерами 2, 3, 4 і т.д. Завершує цей перелік характеристика найпериферійнішої семантико-синтаксичної функції сполучника, що відбиває здебільшого його крайню, найвіддаленішу транспозиційну перспективу.

У граматичних характеристиках вторинних сполучників указано також на їхній функціональний зв'язок із первинними сполучниками, зокрема на

синонімію та ізофункціоналізм, пор.: **аби… то** – синонім до умовного сполучника **якби… то**; **зокрема** – синонім до пояснювально-виокремлювального сполучника **як-от**; **аби** – функціональний еквівалент цільового сполучника **щоб**; **тимчасом як** – функціональний еквівалент часово-протиставного сполучника **тоді як**.

У словникових статтях зафіксовано парцельовані позиції підрядних і сурядних сполучників, що виявляються найпослідовніше. Це передусім позиція парцельованої предикативної частини, яку поєднують з непарцельованою найуживаніші підрядні причинові, цільові, умовні, часові, допустові та деякі сурядні єднальні, протиставні й розділові сполучники. Для згаданих груп сурядних сполучників виокремлено також парцельовану позицію однорідного члена речення. Крім парцельованої, найуживаніші єднальні (**і, й, та**), протиставні (**але, та, проте, однак**), приєднувальні (**та ще, та ще й, а ще, причому** та ін.) сполучники виступають і в приєднувальній позиції, характерною особливістю якої є те, що неповні й повні речення, які приєднують ці сполучники до основного речення, виражають якусь додаткову інформацію.

Кожну семантико-синтаксичну функцію сполучника проілюстровано реченнями з різних стилів сучасної української літературної мови, зрідка – модельованими конструкціями. До сполучників, що мають міжстильовий характер, речення-ілюстрації подано в такій послідовності: усна народна творчість, художня література, наукові тексти, публіцистика. У словникових статтях сполучників, співвідносних з одним або кількома функціональними стилями, наявні речення лише з відповідних стилів. Це дало змогу визначити функціонально-стильову диференціацію сполучників та їхню характерність для сучасної української літературної мови. Семантико-синтаксичні функції обмежених у вжитку сполучників, для яких не вдалося знайти прикладів із згаданих джерел або знайдено мало, проілюстровано модельованими реченнями.

У словниковій статті вказано, нарешті, на первинну або вторинну природу сполучника, а також на його належність до однієї з трьох груп за способом уживання – одиничних, повторюваних і парних, тобто за способом поєднання з предикативними частинами в складному реченні та з однорідними членами чи іншими компонентами в простому ускладненому реченні. Конкретизовано, з чим уживається повторюваний сполучник та між чим розподіляється парний сполучник.

А – 1. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні:

а) обидві частини – повні речення: *Не лінуйся рано встати, а стидайся довго спати* (Укр. прислів'я); *До тебе, люба річенько, Ще вернеться весна, А молодість не вернеться, Не вернеться вона!..* (Л. Глібов); *Вони* [рослини] *лізли одна на одну, переплітались, душились, дерлися на хлів, на стріху, повзли на тин, а гарбузи звисали з тину прямо на вулицю* (О. Довженко); *Літа ніколи не повертаються до людини, а людина завжди повертається до своїх літ* (М. Стельмах); *Тобі зозуля навесні кувала щастя, А мені воронння крякало сумне "Забудь мене"* (І. Барківський); *...ціни постійно лізуть угору, а зарплати за ними ніяк не встигають* (Україна молода, 12 травня 2006);

б) друга предикативна частина – неповне речення: *День меркне від ночі, а людина – від горя* (Укр. прислів'я); *Одна гора високая, А другая низька... Одна мила далекая, А другая близька* (Укр. нар. пісня); *...той у чоботях ходити хоче, а той – у черевиках...*(Панас Мирний); *Будь-які одиниці інтонації називають інтонемами, а відображення їх у писемному мовленні – інтонограмами* (П. Дудик);

в) друга предикативна частина виражена часткою-реченням **ні**: *...що йому подобається в цьому житті, а що ні* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *В сусідки моєї розцвівся під вікнами соняx. А у мене під вікнами – дзвоників радісний дим* (І. Жиленко); *Очі в неї* [О. Теліги] *були зелені. А голос – альт* (Газета по-українськи, 21 липня 2006); *У фільмах... дуже мало слів. А в деяких і зовсім немає* (Україна молода, 30 листопада 2006);

3) два однорідні члени речення: *... щоб співати, Не стаж, а голос треба мати* (П. Красюк); *...їм* [лиховісним зайдам]*... були потрібні не українські лицарі, а українські раби...* (Ю. Мушкетик); *І це не смішно, а трагічно* (Г. Чубач); *Це не критика, а наклеп* (М. Зарудний); *Кожен оповідач у творах Марка Вовчка – це не випадковий, перший-ліпший зустрічний автора, а*

високохудожнє уособлення типового для тогочасних умов представника народу... (П. Засенко); *Аби стати повноправним членом ЄС, ми повинні не стукати у двері до Європи, а досягти європейських стандартів удома* (Урядовий кур'єр, 6 грудня 2005); *Члени нового уряду повинні взяти в руки не владу, а відповідальність, не крісла, а турботу про громадян* (Україна молода, 21 лютого 2006);

4) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Роки то говорять. Роки! А не ми* (І. Жиленко); *Ліна Костенко зайшла трагічно далі від нас. Трагічно не для себе. А знов же таки для нас* (Молодь України, 7 лютого 1995); *Головне завдання змін полягало в тому, що міністри за своїм статусом мали стати політиками. А держсекретарі – професійними державними службовцями, радниками й аналітиками для урядовців* (Голос України, 14 лютого 2002).

2. Сполучник сурядності, зіставний, виразник зіставних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні: *Однозвучне цокання годинника переривало тишину малої кімнати, а світло місяця лилося вікном, устелюючись срібними, матовими пасмами на помості й стіні* (О. Кобилянська); *Дівчина спить тихо в кімнаті, а місяць промінням тремтить* (Леся Українка); *Зелена трава ворушилася у воді, а голубе небо нерухомо лежало в ній* (Г. Тютюнник); *Соловей витьохкував, а місяць плив великий, ясний, віщий* (Ю. Мушкетик);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складно-сурядному реченні: *Тут гниле повітря, тут вода гнила!.. А над нами сонце, небо, простір, воля* (Олександр Олесь); *В задумі ходить Мендельсон з кутка в куток – повз мене – строго. А доні сниться теплий сон про голубого носорога* (І. Жиленко); *У лісах за Прип'яттю одцвітав сон, ник сивими дзвіночками до землі. А між вільшиною, у чагарниках, рясними кетягами буяв ряст...* (Наука і суспільство. – 1996. – № 4).

3. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати:

1) предикативну частину до однієї або кількох попередніх, завершуючи послідовний виклад думок, сурядним зв'язком: *Червоний з китицями пояс теліпався до колін, **а** висока сива шапка.., перехиляючись набакир, натякала про парубоцьку вдачу...* (Панас Мирний); *Уперше на історичну арену Сірко виступив як вінницький полковник, **а** вже через три роки він очолив Запорізьку Січ* (Ю. Шовкопляс); *Інтелігенція, особливо родовита й заможна, потроху йшла до протестантів, **а** це дуже помітно відбивалося на православній церкві...* (І. Огієнко);

2) наступний однорідний член речення до попереднього сурядним зв'язком: *Щоб ви луну гірську будили, **а** не стогін, ...щоб піснею були, **а** не квилінням* (Леся Українка); *Мені потрібне слово, **а** не слава* (Л. Костенко);

3) повне приєднувальне речення, що виражає додаткову інформацію, до основного речення сурядним зв'язком: *Люди дивуються, що я весела: надійсь, горя-біди не знала. **А** я зроду така вдалася* (Марко Вовчок);

4) неповне приєднувальне речення, яке розкриває причину того, про що йшлося в попередньому реченні, сурядним зв'язком: *Не знаю вже, що з собою діяти. **А** все через перевтому* (М. Коцюбинский);

5) підрядну детермінантну частину з головною частиною складно-підрядного речення, надаючи підрядному сполучникові більшої виразності: ***А щоб** збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою обух сталить* (Т. Шевченко); ***А тільки** замовчиш Або куди летиш – Заниє серденько, неначе на чужині* (Л. Глібов); *...**а якщо** вже він так спорядився.., то це ради зустрічі з сином...* (О. Гончар); ***А оскільки** для появи сформованої мови потрібен час у кілька століть, не видається занадто сміливим припущення, що протоукраїнські говірки, з яких склалася українська мова, могли існувати ще раніше, можливо, навіть у VI ст. н. е., коли вперше згадується слов'янське угруповання антів, розташоване на південному сході простору, зайнятого слов'янством* (О. Ткаченко);

6) головну частину складнопідрядного допустово-протиставного речення, що починається протиставними сполучниками **проте, зате, однак,** посилюючи їхнє протиставне значення: *Хоч ти здоровий, як той бик,* ***а проте*** *і нас чимало* (Панас Мирний); *Втручання в хід вистави хоч і не ображало нікого з її учасників,* ***а проте*** *порушувало потрібну тишу в театральному залі і шкодило художньому сприйманню вистави публікою* (С. Тобілевич); *І хоч яка збісована ця порода – жіноцтво,* ***а проте*** *ми стоїмо перед нею прошаками...* (М. Стельмах);

7) сурядну частину, що починається протиставними сполучниками **проте, зате, однак,** до попередньої сурядної частини складносурядного речення, увиразнюючи його протиставне семантико-синтаксичне відношення: *Катря наче заспокоїлась,* ***а проте*** *неймовірна думка не кидала її голови...* (Панас Мирний); *Сам Зигмунд Фрейд – австрієць,* ***а проте****... його батьки походять з України* (Україна молода, 5 травня 2006);

8) вставні слова, словосполучення та речення: *В тім городі жила Дідона, А город звався Карфаген, Розумна пані і моторна, Для неї трохи сих імен* (І. Котляревський); *Буде дощ,* ***а*** *може, й ні* (І. Жиленко); *...суворою лінією стоять на ньому сторожові могили, насипані, може, татарвою,* ***а*** *може, волелюбним козацтвом, що шаблею та мушкетом боронило ці степи від ворожих навал* (Г. Тютюнник); *В обставинах сучасної України,* ***а*** *мабуть, і часів Котляревського, суржик не був явищем позитивним* (Ю. Шерех); *Але оскільки в Східній Європі... жодна з цих держав не могла б сама (без додаткових територіальних і людських,* ***а*** *отже, й економічних надбань) дати собі ради, кожна з них почала відразу ж докладати зусиль до територіальної експансії...*(О. Ткаченко); *...вона – єдина жінка в УМВС України в Чернігівській області,* ***а*** *можливо, і в Україні, яка вже три роки працює дільничним інспектором* (Україна молода, 7 квітня 2006);

9) вставлені речення: *Здавалось, життя закінчується (****а*** *йому ж не було ще й сорока п'яти), і раптом творчість вибухнула з новою нечуваною силою і красою* (О. Іваненко); *Через усю українську історію, –* ***а*** *його творчість майже*

вся наскрізь історична, – Є. Маланюк простежував дві протилежні тенденції (С. Білокінь); *...трансільванцям (а оточували нас саме такі – і угорці, і румуни) не дуже приємно, коли їхній край асоціюють лише з легендарним кровопивцем* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006); *Ми отримали величезну кількість звернень від молоді (**а** для нас молодь – це люди до 35 років), яка вимагала щось робити* (Україна молода, 14 квітня 2006); *...якщо організація не має ліцензії на ефірне мовлення в Києві (**а** К1 саме і є такою організацією), то вона, природно, не може мовити в цьому місті* (Україна молода, 18 квітня 2006); *Фінансувала експедицію (**а** дослідження "з'їли" 2,5 мільйона доларів) винятково американська сторона* (Україна молода, 3 червня 2006);

10) словосполучення або слово, що виокремлюють когось чи щось із сукупності за допомогою акцентовано-виокремлювальних сполучників **особливо, насамперед, надто, передусім** і под., посилюючи їхнє виокремлювальне значення: *Всі Петрові колеги, **а особливо**... німці, були пригнічені, понурі* (І. Багряний); *Іван Франко писав, що однією з найхарактерніших, властивих таланту Марка Вовчка рис є "її ніжна любов до всіх нещасних і страждених, **а особливо** до найбідніших між бідними, до жінок..."* (П. Засенко); *...джинсомани вельми поінформовані про новітні віяння, **а надто** стосовно моди* (Літературна Україна, 9 лютого 1987); *Чужа душа – суцільні сутінки, **а надто** душа музиканта* (Україна молода, 18 травня 2006);

11) предикативну частину, що є висновком, який випливає з попередньої предикативної частини і починається прислівниками **тому, через те, через це** й под.: *Ти правдива, Маріє, **а тому** хотів би допомогти тобі* (В. Самчук); *Тісно й неспокійно було грекам на своїй рідній землі, **а тому** вони рано почали кидати її та шукати собі ліпшого, затишнішого притулку* (І. Огієнко); *Звичай вбирати сорочку в штани є спільний всім степовим народам.., **а через це** таку сорочку ще називають степовою* (О. Воропай); *...отже, Україна потрібна світові, **а тому** вони* [навколишні країни] *й допомагають Україні* (О. Ткаченко); *Проте сутність їхніх* [політичних антиукраїнських сил] *поглядів та сама: для них українська мова не гідна вважатися людською, **а через те** вона так*

"суперечить" усьому загальнолюдському (О. Ткаченко); *...біологічно жінки мають стійкіший організм,* ***а*** *через це й довший вік* (О. Ткаченко); *Структури з підрядним типом зв'язку виражають залежність предикативних частин,* ***а*** *тому вони належать до складних речень* (А. Загнітко); *Вона боялася залежності від кого б то не було,* ***а*** *тому навіть навчилася писати лівою рукою на випадок, якщо раптом права перестане її слухатися* (Україна молода, 18 травня 2006);

12) другу предикативну частину до попередньої, що має фразеологізовану структуру: *Кому-кому,* ***а*** *куцому зась* (Укр. прислів'я); *...уже хто-хто,* ***а*** *Карпо і дідька не злякається, поведе* (Панас Мирний); *Що-що,* ***а*** *мову він знає і в рідному фольклорі кохається* (О. Іваненко); *Що-що,* ***а*** *веселитися українці вміють* (Україна молода, 19 січня 2006); *...де-де,* ***а*** *в нашій політиці красива й розумна жінка поки що рідкість* (Україна молода, 6 квітня 2006); *Хоча де-де,* ***а*** *в Києві коаліція "помаранчевих", "синіх" і "рожевих" точно є кроком не до подолання політичного розколу країни,* ***а*** *до відстоювання інтересів різнокольорових бізнес-груп на умовах взаємної підтримки* (Україна молода, 18 квітня 2006).

4. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складному реченні: *Брат мій,* ***а*** *хліб їж свій* (Укр. прислів'я); *Грамоти не знаю,* ***а*** *цілий вік пишу* (Загадка); *І ще на вулицях завали Курились порохом рудим,* ***А*** *сонцем сповнені квартали Уже раділи* (М.Нагнибіда); *...усе вільно,* ***а*** *країна вперед не рухається* (Газета по-українськи, 17 березня 2006); *...вона ж іще така молода,* ***а*** *всі чомусь сприймають її як значно старшу* (Україна молода, 21 квітня 2006);

2) два однорідні члени речення: *Сивенька* [жінка] *вже була,* ***а*** *хороша та чепурна...* (Марко Вовчок); *Домівка тиха, вже чиясь,* ***а*** *мила* (В. Калашник).

5. Сполучник сурядності-підрядності, пояснювально-ототожнювальний, виразник відношень тотожності, синонім до пояснювально-ототожнювального

сполучника **тобто**, приєднує сурядно-підрядним зв'язком речення або словосполучення, що розкриває, з'ясовує суть попереду висловленої думки: *...напад головного болю тривав на цей раз у Дарусі від другої Богородиці, **а** це з 21 вересня, аж до Покрови* (М. Матіос).

Первинний.

Одиничний.

АБИ – 1. Сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент цільового сполучника **щоб**; може поєднувати:

1) підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Треба працювати, **аби** шматок хліба мати* (Укр. прислів'я); *Еней кричав, що – Я Нептуну Півкопи грошей суну, **Аби** на морі шторм утих* (І. Котляревський); *...Федь обережно, **аби** не сполохати гриби, озирнувся довкола* (Л. Письменна); *Ввечері на клечальну суботу йшли босоніж... до лісу, **аби** запастися галузками клена, липи, ясена чи осики...* (В. Скуратівський); *Приватним колекціонерам в Україні потрібна легалізація, **аби** нащадкам залишилася хоч частина спадщини далекого минулого, що по-хижацьки розкрадається і часто опиняється в закордонних колекціях* (С. Махун); *Цю красуню* [Тополю], ***аби** її ніхто не впізнав, прикрашають вінками* (Народний календар); ***Аби** стати повноправним членом ЄС, ми повинні не стукати у двері до Європи, а досягти європейських стандартів удома* (Урядовий кур'єр, 6 грудня 2005); ***Аби** з цього напівкільця утворилося справжнє кільце, потрібно розпочати будувати Лівобережну лінію...* (Україна молода, 21 лютого 2006); *...автори пропонують ці приміщення заховати під землю, **аби** не спотворювати природний ландшафт* (Україна молода, 6 квітня 2006);

2) парцельовану підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...все-таки ще*

раз уважненько той фейлетон перечитали. ***Аби*** *знову не припуститися якогось необережного антигромадського ляпу* (Перець. – 1989.– №23);

3) підрядну цільову частину із співвідносним займенниковим словом цільової семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Для* ***того,*** ***аби*** *мати що переробляти, підприємство потурбувалося про зони закупівлі сировини... в кількох областях України* (Урядовий кур'єр, 6 грудня 2005); *Справді, є... потенціал, достатній* ***для того, аби*** *туристи приїздили сюди звідусіль* (Паланок, 8 – 14 грудня 2005); *...на думку езотериків, діти індиго... прийшли в цей світ* ***для того, аби*** *врятувати його, відвернути від передбачуваного містиками апокаліпсису* (Україна молода, 1 лютого 2006).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом чи модальним предикативом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Дуже важливо,* ***аби*** *цього вечора товариство вдягало чистий та охайний одяг* (О. Берег); *І говорила мені баба,* ***аби*** *я ніколи не йшла за старого...* (С. Пушик); *Я люблю,* ***аби*** *були великі і пишні квіти...* (М. Матіос); *Тому й вороги наші завжди... старанно пильнували,* ***аби*** *заборонити насамперед нашу мову,* ***аби*** *звести та знищити її дощенту* (І. Огієнко); *Рада національної безпеки й оборони зажадала,* ***аби*** *в десятиденний термін було підготовлено програму дій з формування стратегічного запасу нафти і нафтопродуктів в Україні* (Україна молода, 10 березня 2006); *Вони не проти,* ***аби*** *з початком весни статуї розтанули...* (Україна молода, 18 лютого 2006); *Світові треба,* ***аби*** *хтось на Землі зачаровано дивився на небо* (Україна молода, 7 червня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури

підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Подбай, звичайно, і про **те**, **Аби** сказали – гарно вишито* (Д. Павличко); *...у цім проекті він* [К. Розумовський] *домагався **того**, **аби** з Київської академії було зроблено університет з 4 факультетами і факультетом богословським...* (І. Огієнко); *...ми разом боролися за **те**, **аби** Україна стала повноправною частиною об'єднаної Європи* (Урядовий кур'єр, 6 грудня 2005); *...більшість лідерів фракцій та депутатських груп схиляються до **того**, **аби** не голосувати постатейно, як того вимагають регламент і Бюджетний кодекс, а розглядати закон про бюджет у цілому* (Голос України, 15 грудня 2005); *...фільм "Дівчина з перловою сережкою" вартий **того**, **аби** похвалити і його режисерів, і виконавців головних ролей* (Україна молода, 7 квітня 2006); *Вона чомусь уперто відмовлялася від **того**, **аби** пізнати радість материнства* (Україна молода, 18 квітня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину з'ясувально-цільової семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Чи на **те** ж браталась я з тобою, **аби** мала так ганебно зрадить* (Леся Українка).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Настав час, **аби** нарешті з'явився Він* (Україна молода, 24 березня 2006).

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...не кожному випадає **таке** щастя, **аби** його твір пішов до людей і став народним за горами, за долами, за океанами* (І. Попович).

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Маємо на меті вивозити людей зі спальних районів* ***так***, ***аби*** *для метро не існувало околиць* (Україна молода, 21 лютого 2006).

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Хотів мати* ***таку*** *силу*, ***аби*** *дуба з коренем вивертати з землі*... (С. Пушик).

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом кількісно-характеризаційної семантики (**так**, **настільки**, **стільки** та ін.) в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...я ж* ***так*** *хотів*, ***аби*** *вона жила!* (Л. Письменна); *У наш час узагалі мало хто знайомий з історією* ***настільки***, ***аби*** *зрозуміти все, про що йдеться в "Дефіляді" Василя Кожелянка* (Україна молода, 9 грудня 2005).

10. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовних сполучників **тільки б**, **коли б тільки** й под.; поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Охрім був чоловік... добрячий;* ***аби*** *кого побачив у біді, зараз вирятує...* (Марко Вовчок); ***Аби*** *поворохнулось* [дитя], *уже вона* [Горпина] *коло колиски* (Марко Вовчок); *Він би* [Чіпка], ***аби*** *зміг, матері* [за бійку] *очі видрав або сам собі що заподіяв...* (Панас Мирний); ***Аби*** *нам дістатися у гори, я тебе там вигою, мій друже* (Леся Українка).

Вторинний, складний.

Одиничний.

АБИ ЛИШ, АБИ ЛИШЕ – 1. Сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень з відтінком задоволення щонайменшим, найважливішим для когось у певній ситуації; поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *І він* [батько] *знову уперто чіплявся за всякі дрібниці, ...**аби лиш** засипать і заглушити те пекуче і непокірне, що мулило всередині...* (М. Коцюбинський); *Безліч матеріальних вигод було їм пропоновано, **аби лиш** дали згоду покинути убогу селянську хату і перейти в пишний палац офіційного імператорського театру* (С. Тобілевич); *Зараз він був щедрий, великодушний, всі свої таємниці відкрив би товаришеві, **аби лиш** підбадьорити Гену* (О. Гончар); *...біданка до Кутів ходить пішки, **аби лиш*** на Цвичка *не втрапити* (М. Матіос); *Навряд чи небо збирає своїх шанувальників біля телескопів, **аби лиш** ті втиснули його складника до каталогу, поставивши зверху реєстрову печатку* (Україна молода, 7 червня 2006).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовних сполучників **якби лише, якби лиш**; поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Бог молитву до себе приймає будь-де, **аби лиш** серце було просвітлене* (П. Загребельний); *Усе можна налагодити, **аби лиш** не заважало керівництво* (Україна молода, 1 серпня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

АБИ ЛИШЕ – *див.* **АБИ ЛИШ**

АБИ ТІЛЬКИ – 1. Сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень з відтінком задоволення щонайменшим, найважливішим для когось у певній ситуації; може поєднувати:

1) підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ...*"регіонали" ладні об'єднатися з ким завгодно, **аби тільки** отримати омріяну більшість і доступ до нових портфелів* (Україна молода, 23 травня 2006);

2) парцельовану підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...він ладен увесь Петербург оббігати, все для неї зробити. **Аби тільки** сиділа спокійно і писала* (О. Іваненко).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби тільки**; поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: – *Все прийметься, **аби тільки** з любов'ю посіяли, – весело каже інструктор* (О. Гончар); *Здавалось, що так і додому дійду, **аби тільки** цей весняний та добрий ліс не закінчувався, дзвенів птахами до самого Києва* (Є. Гуцало).

Вторинний, складений.

Одиничний.

АБИ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби... то**; поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Аби** не було його, **то**, може, й Оксана не в'їдала б оцим "дядьку"* (М. Стельмах); ***Аби** була протитанкова міна, **то** й мокрого місця не лишила б* (А. Дімаров).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною **(аби)** і головною **(то)**.

АБО₁ – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Часом на цій вересневій сині вилитими дзвіночками колихалися грона жолудів* ***або*** *виділявся обрис пташини* (М. Стельмах); *Ота зустріч просто-напросто приверзлася* ***або*** *вона йому наснилась в страхітливім сні* (А. Дімаров);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *Є тільки один вихід із таким чоловіком-мрійником: вам потрібно бути дуже багатою спадкоємицею.* ***Або*** *ви повинні працювати за двох – за себе й за нього* (Україна молода, 4 квітня 2006);

3) два однорідні члени речення: [Т і р ц а:] *Добудь нові слова, новії струни* ***або*** *мовчи* (Леся Українка); *Складання – це спосіб творення складних слів поєднанням двох* ***або*** *більше основ чи цілих слів* ***або*** *їх скорочень (усічень)* (М. Плющ); *...мова, з якою пов'язується страх* ***або*** *недовіра до народу, її носія, не може мати тривалої популярності* (О. Ткаченко);

4) останній однорідний член речення до двох і більше попередніх, ужитих без сполучників: *Штани – полотняні, суконні* ***або*** *шкіряні – з вузькими довгими холошами носили на Буковині* (К. Матейко); *У кожному малюнку – у силуеті, етюді, довершеній картині – є сюжет, акцент* ***або*** *настрій* (Україна молода, 18 квітня 2006);

5) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Котра в гімназії зрівняється з Кирою?..* ***Або...*** *з Мирою?* (В. Самчук); *Може, там хто буде в'язнути до вас ...* ***Або*** *говорити різкі такі слова... нехороші* (О. Гончар); *Я – скрізь... Блукаю містом. Парками.* ***Або*** *приходжу в дім, де речі пам'ятають тепло моїх долонь* (І. Жиленко); *...часто нові слова походять від інших слів.* ***Або*** *приходять з різних мов разом з предметами, поняттями* (І. Вихованець); *...сьогодні людина, яка хоче збагатити свій організм тим же бета-каротинам,*

має з'їсти півтори морквини замість однієї. ***Або*** *ж три лимони замість двох...* (Україна молода, 1 червня 2006);

6) скорочене та повне складне слово, що мають спільний другий компонент: *Є одно-* ***або*** *багатокольорові коралики різного типу: кулясті, руркуваті, гранчасті та у формі кількох злучених рядком дрібних кульок* (Я. Пастернак); *Є райони, де поряд з одно-* ***або*** *двобарвними вишивками трапляється значна кількість багатобарвних* (К. Матейко); *Перші не беруть участі в слово-* ***або*** *формотворенні* (Є. Карпіловська);

7) другий зв'язковий компонент з попереднім іменного складеного присудка, основна частина якого є спільною для них обох: *...у Чернівцях нині проживає вісім осіб, яким вже є* ***або*** *має виповнитись незабаром сто років* (Україна молода, 7 квітня 2006).

Вторинний, складний.

Одиничний.

АБО₂ – сполучник сурядності-підрядності, пояснювально-ототожнювальний, виразник відношень тотожності; може приєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) предикативну частину, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині: *Суть методу психоаналізу за З.Фрейдом полягає в пригадуванні витісненого, усвідомленні несвідомого,* ***або*** *як допомогти пацієнтові розв'язати конфлікт між несвідомим, яке прагне, щоб про нього згадали, та свідомістю, яка хоче, аби те, що перебуває в несвідомому, там залишилося назавжди* (Україна молода, 5 травня 2006);

2) речення або словосполучення, що є другим складником подвійної назви твору: *"Андрій Соловейко,* ***або*** *Вченіє світ, а невченіє – тьма" М. Коцюбинського; Соціальна драма "Глитай,* ***або*** *ж Павук" М. Кропивницького; Роман О. Ільченка "Козацькому роду нема переводу,* ***або*** *ж Мамай і Чужа Молодиця"; Свій досвід паломництва Паоло Коельо описав у романі "Паломництво,* ***або*** *Щоденник мага"* (Україна молода, 22 квітня 2006);

3) речення або словосполучення, що є другим складником подвійного заголовка (переважно газетної або журнальної статті): *Кишенькові гарантії,* ***або*** *Як українські банки правду шукали* (Україна молода, 27 січня 2005); *Блиск і злидні сірих кардиналів,* ***або*** *Про нових претендентів на папаху* (Україна молода, 22 лютого 2006); *Інформація про кандидатів – суворо конфіденційна,* ***або*** *Чи є виборець суб'єктом виборчого процесу* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006); *Як відновити людям заощадження,* ***або*** *Чому нова влада обрала шлях повернення боргів?* (Голос України, 21 березня 2006);

4) слово, словосполучення чи кількісно-іменну сполуку, що ідентичні попередньому слову, словосполученню чи попередній кількісно-іменній сполуці за своїм значенням: *Хлопці йдуть в жито чи пшеницю і гострим ножем ріжуть "дудалиці",* ***або*** *"стрілки"...* (О. Воропай); *Глобалізаційні,* ***або*** *інтернаціоналізаційні, процеси у сучасному українському словотворі виявляються насамперед на рівні активізації використання запозичених раніше та порівняно нових словотворчих ресурсів...* (О. Стишов); *На початок 2005 року частка знецінених вкладів становила лише 1,5 відсотка,* ***або*** *2 млрд грн.* (Голос України, 21 березня 2006);

5) термін (слово чи словосполучення), що виражає те саме поняття, що й попередній термін: *В Україні носили, а подекуди носять і тепер, безрукавний одяг, що одягається поверх сорочки – це корсетка,* ***або*** *лейбик* (О. Воропай); *На Закарпатті ще й тепер улюбленим одягом як для чоловіків, так і для жінок є чуга,* ***або*** *гуня* (О. Воропай); *Спочатку на них нападали авари,* ***або*** *обри, що тоді жили за Карпатами, над Дунаєм...* (І. Крип'якевич); *З цього погляду виділяємо морфологічні категорії першого рангу,* ***або*** *власне-морфологічні...* (І. Вихованець); *...деякі відмінності... можна пояснити тим, що згадана система відбивала стан не сучасної української мови, а її попередниці – давньоукраїнської,* ***або*** *протоукраїнської мови...* (О. Ткаченко); *"Кореневий гніздовий словник української мови" Є. А. Карпіловської... – це інтегральний словник,* ***або*** *словник синтетичного типу, що не має аналогів ні в сучасній українській, ні навіть у слов'янській лексикографії* (К. Городенська); *Невелику*

групу... становлять так звані унікальні суфікси, ***або*** *уніфікси* (Є. Карпіловська);

6) термін, що є національним або іншомовним відповідником до попереднього іншомовного або національного терміна: *Мовознавство,* ***або*** *лінгвістика, – це одна з гуманітарних наук* (О. Білецький); *Повтор (повторення) мовних одиниць... зазвичай характеризує мовлення поетичне і має назву рефрен..,* ***або*** *приспів (у пісні), – слово або група слів, які вживаються в тексті по кілька разів* (П. Дудик); *Словотвір,* ***або*** *дериватологія (...), – це розділ мовознавства, який вивчає слова з погляду способів творення і словотвірної структури* (М. Плющ); *Флексія,* ***або*** *закінчення, – це словозмінний афікс, що виражає граматичні значення... і реляційні...* (Н. Клименко);

7) словосполучення або речення, що розкривають суть поняття, вираженого попереднім терміном: *...діти індиго,* ***або*** *діти з надзвичайними вміннями від народження, не схожі на своїх батьків, на думку дослідників, почали "приходити в цей світ" ще в 70-х роках XX ст.* (Україна молода, 1 лютого 2006);

8) власну назву, що вживається паралельно до попередньої власної назви: *Перший шлях ішов повз Черкаси, Корсунь, Київ, прямуючи до Львова і звався Чорним; другий від Очакова повз Бар, теж до Львова, цей шлях звався Кучманським,* ***або*** *Кучманом; третій шлях – теж до Львова поза Дністром і звався Волоським,* ***або*** *Покутським* (М. Костомаров); *Цей край нижче порогів називали Запоріжжям,* ***або*** *Низом* (І. Крип'якевич); *У справі поширення християнства по Україні треба ще підкреслити роль Руси Азовсько-Чорноморської,* ***або*** *Тмуторокаанської, чи Прикавказької, про яку рано згадують арабські історики* (І. Огієнко); *Що ж до Білорусі, то її звали Білоруссю,* ***або*** *Литвою...* (О. Ткаченко); *Відомо кілька варіантів української вертепної драми: Сокиринський,* ***або*** *Ґалаґанівський (1770), Волинський (1788 – 1791), Куп'янський (1823) та ін.* (Український вертеп); *Ця революція, очевидно, дала відповідь на все ще відкрите питання: де закінчується одне з найбільших*

цивілізаційних кіл нинішнього світу, так званого Заходу, і починається коло друге – так званий Схід, ***або*** *Євразія* (Україна молода, 27 травня 2006);

9) словосполучення або речення, що уточнюють у контексті попереднє повідомлення: *Треба зазначити, що в процесі поєднання двох предикатів як найважливіших компонентів елементарних речень,* ***або****, точніше кажучи, як двох згорнутих елементарних речень, між ними виникають відповідні семантичні відношення, що виражаються експліцитно або імпліцитно* (І. Вихованець).

Вторинний, складний.

Одиничний.

АБО… АБО – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень з відтінком альтернативи; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні: ***Або*** *слави здобути,* ***або*** *живим не бути* (Укр. прислів'я); ***Або*** *будемо на Русі,* ***або*** *пропадемо усі!* (Укр. прислів'я); *…****або*** *зовсім нема йому* [Василькові] *сну,* ***або*** *ж сни невпокійні сняться* (Марко Вовчок); *Звечора* ***або*** *ж сама піду на вечорниці,* ***або*** *дівчата понаходять…* (Панас Мирний); ***Або*** *ми підемо і ціною життя здобудемо волю,* ***або*** *ми залишимось жити на колінах* (П. Загребельний); *…****або*** *хробак починає гризти ту квітку..,* ***або*** *настає посуха,* ***або*** *хтось лине окропу й спече її вмить* (Ю. Мушкетик); *…****або*** *ми будемо будувати демократичну Україну..,* ***або*** *ж ми повернемося до авторитарних традицій* (Україна молода, 22 квітня 2006);

2) зредуковане речення, замість якого ставлять три крапки, до попереднього речення – нередукованого або такого ж зредукованого: *Як видобутися звідси* [із спецшколи]*? Хоч би чорна буря пройшла з курявою такою, щоб ці мури з головою позамітала…* ***Або*** *між табуретки якби залізти, коли їх з майстерні вивозять за браму…* ***Або… Або…*** (О. Гончар);

3) предикативні частини, що виконують роль головної частини для залежної від неї підрядної частини у складній багатокомпонентній конструкції:

*...**або** цей закон непотрібний, бо й старий... чудово діє, **або** те, що ми бачили сьогодні, відбувається поза законом* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

4) предикативні частини, ужиті в позиції однорідних членів речення після узагальнювального слова: *Женилися вони якось по-чудернацькому: **або** на зовсім молоденьких, вчорашніх школярках, **або** йшли в прийми до вдів...* (Г. Тютюнник);

5) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Це не булава, а хрест, тяжкий хрест, котрий доведеться нести **або** на український Сіон, **або** на Голготу* (Б. Лепкий); *У кожного з нас є дома **або** дружина, **або** діти, **або** мати, **або** наречена* (О. Гончар); *У Стопчатові.., куди б моє око не впало, стоїть **або** мій батько, **або** мати, **або** сестра, **або** вуйна, **або** двоюрідна сестра* (Д. Павличко); *...маємо немало таких правил, що тепер **або** не виконуються, **або** виконуються частково, **або** виконуються неоднаково* (І. Огієнко); *Іноді той самий зміст можна передати **або** формою однини, **або** формою множини* (І. Вихованець); *Вона* [міжнародна мова] *може бути **або** постетнічною, тобто в минулому належною якомусь народові, але тепер позаетносовою, **або** позаетнічною від самого початку, тобто мовою, скоструйованою за певним планом* (О. Ткаченко); *За їхніми умовами, вкладник може забирати відсотки **або** щомісяця, **або** щокварталу, **або** після закінчення терміну договору* (Україна молода, 12 травня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *А я сиджу на лавці... та й думаю: "Що ж се воно за знак, що сонце так червоно сідає? Се, певно, щось буде: **або** ж вітер, **або** ж мороз"* (Панас Мирний);

в) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *...нехай він мені привезе із Заполяр'я маленьке біле ведмежатко, **або** тюленя, **або** пінгвіна...* (Л. Письменна); *...нічого не виходило, бо садили не те, **або** не так, **або** не тоді* (О. Гончар); *Вони* [дієприкметники] *трактуються як слова, що утворюють змішану частину мови, **або** як гібридні дієслівно-прикметникові форми, **або** як віддієслівні прикметники, **або** як форми*

дієслів (В. Ґрещук); *Родове поняття в них передає базовий економічний термін, а видове – специфічний економічний термін,* **або** *загальновживане слово,* **або** *ж термін з іншої терміносистеми* (Т. Панько);

г) виступаючи перед однорідними членами речення, від яких залежать підрядні частини: *Нову віру приймають* **або** *через матеріальні вигоди, які вона несе неофіту,* **або** *через міцне переконання, що нова віра краща* (І. Огієнко);

б) парцельовані однорідні члени речення, ужиті без узагальнювального слова: *– Подайте мені!* **Або** *копійочку!..* **Або** *бубличка!..* **Або** *яблучко!.. – гукав він грізним хрипким басом...* (О. Довженко); *Щоб посилити свій економічний та політичний вплив, вони бажають увійти у владу.* **Або** *повністю,* **або** *хоч би частково* (Україна молода, 23 травня 2006);

7) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **або пан, або пропав** та ін.: *Тепер, Ганно, так:* **або** *пан,* **або** *пропав* (І.Нечуй-Левицький).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожною сурядною частиною або перед кожним однорідним членом речення.

АДЖЕ – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень переважно з відтінком логічного обґрунтування; може поєднувати:

1) підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *"Не годиться журитися в пригоді такій,* **Адже** *іншим ще гірше буває!"* (Леся Українка); *Це й не дивно,* **адже** *семантико-емоційний спектр цього* [жаргонного] *лексикону в дивовижний спосіб акумулює сміхову культуру як таку* (Л. Ставицька); *Перемога під Хотином мала загальноєвропейське значення,* **адже** *від турецького поневолення була врятована не лише Польща, а й уся Західна Європа* (Український історичний календар); *З економічного боку це вкрай непросто,* **адже** *важко збудувати трубопровід від Одеси до Плоцька та*

Гданська... (Україна молода, 2 березня 2006); *Греко-католикам дуже залежить на тому, аби церква перебралася до Києва,* ***адже*** *таким чином УГКЦ позбудеться ореолу "регіональної", галицької церкви* (Україна молода, 22 квітня 2006);

2) парцельовану підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Якщо в західноєвропейській літературі... переважає міфологізація Мазепи, то в російській і польській поезії, згодом і в українській, ця міфологізація була переважно політичного характеру.* ***Адже*** *для Росії й Польщі, а також України Мазепа як історичний діяч не був нейтральною постаттю* (Є. Сохацька).

Вторинний.

Одиничний.

А ДО ТОГО Ж – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Ганна Іванівна Борисоглібська надзвичайно талановито зіграла хитру й настирливу... жінку,* ***а до того ж*** *брехуху* (С. Тобілевич); *Серед хороших людей і дитина теж виросте хороша,* ***а до того ж*** *і щаслива* (Л. Письменна); *Я взагалі проти будь-яких смітників,* ***а до того ж*** *ядерних* (Україна молода, 21 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

АЖ – 1. Сполучник підрядності, наслідковий, виразник наслідкових семантико-синтаксичних відношень; поєднує підрядну наслідкову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Усе, було, труджусь, роблю –* ***аж*** *з тіла спала* (Л. Глібов); *Залізний бовт з брязкотом ударив у віконницю,* ***аж*** *луна пішла під високою стелею* (М. Коцюбинський); *Сади стояли обважнілі від щедрого плоду,* ***аж*** *хазяї змушені були ставити під кожну гілку підтичину* (В. Шевчук).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...неугавні коники завели у траві **таке** сюрчання, **аж** у вухах лякотить* (Панас Мирний); *Баба хрестилася в небо з **такою** пристрастю, **аж** торохтіла вся од хрестів* (О. Довженко).

3. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...була вона **така** гарна, **аж** мені стало страшно* (Ю. Мушкетик).

4. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом кількісно-характеризаційної семантики (**так, настільки, стільки, до того** та ін.) в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Так** мені чогось сумно й боязко, **аж** моє серце мре* (Марко Вовчок); ***Стільки** вигуків, **аж** слина котиться і язик в роті від солодощів тане* (В. Самчук); *Вони поназносили мені **так** багато всього, **аж** не вміщалося в тумбочці* (Л. Письменна); ***Так** несподівано, блискавично все сталося, **аж** закрутилася голова...* (О. Гончар).

5. Сполучник підрядності, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до сполучного слова **поки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Носив вовк козу, **аж** і вовка понесли* (М. Номис).

Вторинний.

Одиничний.

А Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Максим Березовський не обмежується виконавською діяльністю, **а й** бере уроки композиції у відомих італійських композиторів...* (Український історичний календар); *Чимало призабутих, **а** часто **й** зовсім забутих імен в українській історії, літературі, мистецтві, науці та політиці* (М. Кучинський).

Вторинний, складений.

Одиничний.

АЛЕ – 1. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні:

а) обидві частини – повні речення: *У нього... зовсім не кучеряве волосся, **але** у нього кучерява душа, думка, фантазія* (В. Самчук); *Усе іде, **але** не все минає над берегами вічної ріки* (Л. Костенко); *Вона* [латина] *стала мертвою як мова певного етносу, етнічного суспільства, **але** нею ще й досі, навіть як розмовною, користуються в обмежених колах класиків-латиністів католицького духовенства* (О. Ткаченко); *Він* [Шевченко] *ще не міг створити рівноцінної української прози.., **але** саме він найпереконливіше серед перших українських письменників довів величезні можливості української мови для відтворення найскладніших тем як українського, так і позаукраїнського життя* (О. Ткаченко); *...нормативними вважаються обидві форми давального відмінка однини* (директорові і директору, секретареві і секретарю), ***але** стилістично більш виправданими, типово українськими є форми з флексіями -ові, -еві, -єві...* (П. Дудик); *Отам справді потрібні були неабиякі витрати, **але** науковці й державці тих народів не шкодували коштів заради відновлення історичної справедливості* (О. Пономарів);

б) друга предикативна частина – неповне речення: *Серце... жити хотіло, але не могло* (Д. Павличко); *Я став щасливим, але не надовго* (О.Іваненко); *Це буває, але дуже нечасто* (Україна молода, 21 квітня 2006);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *– І Джерело Фонтанові відповіло: – Ти показний! Але не в блиску суть...* (П. Глазовий); *Не гайся ж ти, лети обов'язково. Але душі твоєї – не віддам* (С. Йовенко); *Двадцять є. Але цього недостатньо* (Голос України, 26 вересня 1996); *Після невдачі з НЗФ олігарх поспішає продати "Укрсоцбанк". Але інші акціонери – проти* (Україна молода, 22 лютого 2006); *У нашій історії немало яскравих жінок. Але не в усіх така біографія, як в О. Теліги* (Газета по-українськи, 21 липня 2006);

3) зредуковану предикативну частину, замість якої ставлять три крапки: *А другий його син... Це ще підліток... Він також оре поле, але...* (В. Самчук); *Знає також, що він мусить їхати, але...* (В. Самчук); *Зовні спокійний, він ясно розуміє небезпеку хвилини, але...* (О. Довженко); *...справу стосовно недобудованого будинку можна виділити в окреме провадження й подати... прямі позови на відшкодування заподіяних збитків, але...* (Україна молода, 6 червня 2006);

4) два однорідні члени речення: *У кімнаті чисто... Всі меблі прості, тверді, але чисті, поліровані* (В. Самчук); *Він ішов на голод, на злидні, але не в череду* (В. Підмогильний); *...що подумає про нього оця недалека, наївна, але добра й хороша Меланія* (О. Гончар); *Я розгубився, але... не злякався* (Ю. Мушкетик); *Отак іронічно, але з симпатією до наших старовинних народних звичаїв, описав звичай першого голення один з кращих повістярів XIX ст. – Г. Квітка-Основ'яненко* (О. Воропай); *Християнство ширилося з Заходу на Схід поволі, але рішуче...* (І. Огієнко); *Але в науці і публіцистиці Петрова обережність дала йому те, чого він хотів: його шанували, але не розуміли* (Ю. Шерех); *Такі ж скупі, але багатобарвні, емоційні, психологічно локальні пейзажі Марка Вовчка* (П. Засенко); *...ця мова* [латина] *мертва як етнічна, але ще жива як мова професійно-корпоративна (навіть розмовна)...*

(О. Ткаченко); *Проте існує одна, але дуже суттєва перешкода на шляху перетворення таких прикметників у терміни* (Н. Клименко); *...працювати було важко, але цікаво* (Україна молода, 18 лютого 2006);

5) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Любила вона і співати, і одягнутися зі смаком. Просто, скромно. Але обов'язково до ладу* (Молодь України, 22 червня 1995); *Часто-густо неякісними виявляються спиртні напої, овочі, фрукти, рибна продукція, кондитерські вироби. Але найчастіше – м'ясна та молочна продукція* (Вечірній Київ, 15 березня 2002); *Королевою бути нелегко. Але цікаво...* (Україна молода, 21 квітня 2006).

2. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складному реченні: *Криве дерево, але рівно горить* (Укр. прислів'я); *Було вже пізно, але Шеремета не пішов додому* (В. Самчук); *Багато було різних гріхів і багато кар* [на картині страшного Божого суду], *але ніхто їх чомусь... не боявся* (О. Довженко); *Ми буваємо дурні, егоїстичні, язикаті й опришкуваті, але ми все-таки вміємо любити* (В. Шевчук); *Обставини давно змінилися, але українська мова не може позбутися принципів минулого, вийти за межі політики та... думати про перспективу* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

2) два однорідні члени речення: – *Ми не бачили, але теж знаємо* (Є. Гуцало); *...він відразу втратив інтерес... і до своєї багатенької, але нелюбої нареченої* (Україна молода, 2 березня 2006).

3. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати:

1) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Вона сувора, коли треба. Але справедлива* (Молодь України, 24 березня 2003); *Новопсковське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів якщо й не єдине в Україні, то принаймні одне з двох-трьох подібних. Але не аналогічних* (Україна молода,

18 квітня 2006); *Доля ж самого Євгена Степановича – парадоксальна, нереальна й неправдоподібна, схожа на сценарій пригодницького фільму.* ***Але*** *ніяк не романтична...* (Україна молода, 5 травня 2006);

2) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Депутати закликають українських громадян дотримуватись чинного законодавства.* ***Але*** *не себе* (Україна молода, 31 січня 2006); *Україна і Росія відновлюють спільне виробництво літаків.* ***Але*** *тільки деяких* (Україна молода, 10 червня 2006);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *До Києва завітала українська діаспора.* ***Але*** *не назавжди* (Всесвіт. – 2003. – № 9–10); *Сири і масло до Росії поїдуть.* ***Але*** *пізніше* (Голос України, 21 березня 2006); *У Києві побував футбольний Кубок світу.* ***Але***... *на оглядинах* (Україна молода, 4 квітня 2006); *Ті, кого не призвали на строкову військову службу, можуть розслабитися.* ***Але*** *до осені...* (Україна молода, 30 травня 2006);

4) неповне приєднувальне питальне речення до основного речення сурядним зв'язком: *Я наречена, наречена...* ***Але*** *чия?* (С. Йовенко);

5) підрядну детермінантну частину з головною частиною складнопідрядного речення, надаючи підрядному сполучникові більшої виразності: ***Але тільки*** *тінь впала або шеберхнуло щось – вже вона* [ящірка] *зникла в непомітній шпарці* (М. Коцюбинський); ***Але якщо*** *ви при цьому погарячкували, піддалися загальному настроєві, виявили просто юнацьку поспішливість, то ще не пізно забрати заяву назад...* (О. Гончар); ***Але як тільки*** *проїхали ще трохи.., Сивоок взявся за своє* (П. Загребельний); ***Але оскільки*** *на той час власних економічних ресурсів не вистачало, кожен центр боровся не за створення власної окремої держави, а за право володарювати над іншими* (О. Ткаченко); ***Але для того щоб*** *вони* [вихідці з села] *могли вплинути на місто, українське село має стати заможним і освіченим* (О. Ткаченко); ***Але тільки-но*** *вони стануть загальновживаними, звичними, увійдуть до активної лексики.., вони перестають бути неологізмами* (Із підручника); ***Але як тільки*** *мова заходить*

про її клініку, Ольга змінюється на очах – тверді інтонації, чіткі формулювання, абсолютна відповідальність за свою справу (Україна молода, 3 березня 2006); ***Але коли** йдеться про великі гроші, то не діє навіть страх покарання* (Україна молода, 18 квітня 2006); ***Але якщо** нам вдасться реалізувати задумане, може бути справді грандіозний проект* (Україна молода, 2 березня 2006); ***Але раз** я представник народу, то можна говорити про народність* (Україна молода, 21 квітня 2006); ***Але щоб** коаліція була міцною, треба довести переговори до логічного кінця* (Україна молода, 9 червня 2006);

6) головну частину складнопідрядного допустово-протиставного речення, що починається протиставними сполучниками **проте, зате, однак**, посилюючи їхнє протиставне значення: *Нехай і заважають мені сі лиха, **але зате**... чи не кують вони мені такої зброї, якої нема в інших здорових людей* (Леся Українка);

7) сурядну частину, що починається протиставними сполучниками **проте, зате, однак**, до попередньої сурядної частини складносурядного речення, увиразнюючи його протиставне семантико-синтаксичне відношення: *...тут виникла особлива обставина, яка змусила останню каспасинку до постійної, хоч і своєрідної "розмови", де, щоправда, бракувало відповідей, **але зате** був постійний монолог з боку останньої носійки мови* (О. Ткаченко);

8) парцельовану сурядну частину, що починається протиставним сполучником, до попередньої сурядної частини складносурядного речення, увиразнюючи його протиставне семантико-синтаксичне відношення: *... законних* [дітей] *він* [Шевченко] *не мав... **Але зате** всі українці до єдиного стали його законними духовними дітьми* (О. Ткаченко);

9) другу предикативну частину до попередньої, що має фразеологізовану структуру: *От вже кого, кого, **але** вас не сподівалась* (В. Самчук); *Вчитися то вчитися, **але** на цьому не кінець. За все треба платити* (В. Самчук); *Бо футбол – футболом, **але** не думати про головне* [коаліцію] *парламентарі не могли* (Україна молода, 15 червня 2006).

Первинний.

Одиничний.

АЛЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Ми погасимо борг,* ***але й*** *переглянемо ставку транзиту* (Україна молода, 8 червня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *...перший номер "нашого" списку не спростував,* ***а навіть*** *підтвердив своє бажання сформувати "широку" коаліцію...* (Україна молода, 20 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

АНІ... АНІ – сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень з підсилювальним відтінком, функціональний еквівалент єднального сполучника **ні... ні**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *– Так уже я звівся, що* ***ані*** *гніватись,* ***ані*** *жалкувати ні на кого не маю!* (Марко Вовчок); *Він не був їм* ***ані*** *сват,* ***ані*** *брат...* (В. Стефаник); *Не бачила вона* ***ані*** *краси Кафської затоки в строкатих парусах,* ***ані*** *розкішно оздоблених галер і бригантин на рейді* (З. Тулуб); *Тарас не знав меж* ***ані*** *в любові до народу,* ***ані*** *в ненависті до панів, царя* (О. Іваненко); *...Даруся... цілими добами дивилася в стелю, не підводячись* ***ані*** *до їжі,* ***ані*** *до печі* (М. Матіос); *Якщо ж вона* [українська мова] *з'явилася в післякиївський період, є рація й надалі говорити про давньоруський період, у межах якого не було ще* ***ані*** *українців,* ***ані***

*білорусів, **ані** росіян, так само, як не було **ані** української, **ані** білоруської, **ані** української мов*... (О.Ткаченко); *Наш Основний закон традиційно не визнає і не захищає **ані** мов як самоцінностей, **ані** мовних меншин самих по собі* (В.Радчук); *Випробування, якого не витримують **ані** нова київська влада та опозиція, **ані** самі потерпілі* (Україна молода, 6 червня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *Не було в них клопотів, **ані** проблем, **ані** переживань*;

в) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Бій... давно вщух, бо ніде ніяких звуків: **ані** пострілів, **ані** людського голосу* (І. Багряний); *Сагайдачний мовчки оглядав Баличину хату, але від неї не віяло нічим: **ані** злиднями, **ані** руїною* (З. Тулуб); *Проте ніщо: **ані** анафема, **ані** катування – не спинило українських книжок* (І. Огієнко);

г) виступаючи перед кожним однорідним членом речення, після яких ужито узагальнювальне слово: *...**ані** найменшого втручання, **ані** будь-чиїх порад – нічого не переносять люди, які замикаються у своєму нещасті* (О. Іваненко);

ґ) виступаючи перед повторюваними однорідними членами речення, від яких залежать підрядні частини: *Чи ж його* [Петрова] *вина, що в нас звичайно не розуміють **ані** того, як можна побачити дійсність інакше, ніж її звичайно бачать, **ані** того, що есеїстові дано право бачити ту одну сторону і не бачити інших?..* (Ю. Шерех);

2) парцельовані однорідні члени речення: *...останній "мітинг"... особливого враження не справляв. **Ані** чисельністю, **ані** темпераментом зігнаних під стіни облради* (Україна молода, 28 лютого 2006);

3) предикативні частини в складносурядному реченні: *Ти ба! **Ані** стару березу не можна було привести до хати, **ані** телевізор принести до старої берези* (Л. Письменна); *Уночі на вулицях малих міст **ані** таксі не мелькне своєю шахматкою, **ані** автобус не порушить тишу своїм дирчанням* (Україна молода, 25 липня 2006);

4) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **ані бе ані ме; ані до ради ані до зваби; ані з плечей ані з очей; ані з собою брати ані вдома лишати; ані посла ані осла; ані пан ані Йван та ін.**: *Ані бе ані ме не знає* (М. Номис).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожним однорідним членом речення або перед кожною предикативною частиною.

АНІЖ – сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент порівняльного сполучника ніж; може поєднувати:

підрядним детермінантним зв'язком:

1) підрядну порівняльну частину (повне речення) з головною частиною складнопідрядного речення: *Він готовий краще вмерти,* **аніж** *лежати тут…* (В. Самчук); *…політична сила отримала у представницькому органі більше мандатів,* **аніж** *вона висунула кандидатів у депутати* (Україна молода, 22 квітня 2006);

2) підрядну порівняльну частину (неповне речення) з головною частиною складнопідрядного речення: *Вже проїхали ми більше,* **аніж** *полишилось нам доріг* (Б. Олійник); *…держава вже упродовж багатьох років витрачає на науку вп'ятеро менше,* **аніж** *мусила б витрачати за українськими законами* (М. Стріха);

підрядним прислівним зв'язком:

1) підрядну порівняльну частину (інфінітивне речення) з присудком головної частини складнопідрядного речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Краще погано їхати,* **аніж** *добре йти* (Укр. прислів'я); *Лішпе умерти раз, умерти гордо, з незламною душею,* **аніж** *повзати на колінах і вмерти двічі – морально і фізично* (І. Багряний); *…краще в старці йти,* **аніж** *ціпом хліб заробляти* (Г. Косинка);

2) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником чи компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі називного відмінка): *Либонь, вдоволення було більшим,* ***аніж*** *страх* (Ю. Мушкетик); *Ставок глибший,* ***аніж*** *річка*; *Краще честь,* ***аніж*** *ганьба*;

3) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня (підмет – у формі родового відмінка): *На світі куль більше,* ***аніж*** *сердець* (Д. Павличко); *У групі хлопців менше,* ***аніж*** *дівчат*;

4) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з головним членом односкладного речення, вираженим компаративним прислівником із семантикою стану: *Нам важче,* ***аніж*** *іншим*; *Молодим веселіше,* ***аніж*** *дорослим*;

5) прислівний другорядний член речення у формі інфінітива, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Критикувати легше,* ***аніж*** *працювати*; *Писати важче,* ***аніж*** *говорити*;

6) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Краще зір втратити,* ***аніж*** *розум* (Укр. прислів'я); *...для людини природніше бачити подібного до себе,* ***аніж*** *протилежність* (Знання та праця. – 1990. – № 10);

7) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником або компаративним прислівником міри й ступеня: *Більше,* ***аніж*** *хто інший, він* [Тарас Шевченко] *заслуговує на титул народного поета* (М. Драгоманов); *...довгі черги легше долало старше покоління,* ***аніж*** *молодь* (Україна молода, 7 квітня 2006);

8) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з комплексом "складений керований другорядний член речення,

виражений компаративним прислівником міри й ступеня та іменником + присудок + підмет”: *Ми отримуємо менше вітамінів, **аніж** селяни*;

9) прислівний другорядний член речення, що має значення об’єкта порівняння, з придієслівним керованим другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником просторової семантики: *Гравці сиділи ближче, **аніж** уболівальники*; *Легковики виїхали вище, **аніж** вантажівки*;

10) прислівний другорядний член речення, що має значення об’єкта порівняння, з детермінантним другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником часу або місця: *Організатори приїхали раніше, **аніж** учасники концерту*; *Діти жили ближче, **аніж** батьки*;

11) прислівний другорядний член речення, що співвідноситься в межах об’єктного значення з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником або компаративним прислівником міри й ступеня: *Маринка навіть більше любить гратися з ними, **аніж** зі своїми подружками* (Л. Письменна); *Хуторяни... горнулися більше до води, **аніж** до землі* (А. Дімаров); *Дідусі та бабусі люблять онуків дужче, **аніж** своїх дітей*;

12) прислівний другорядний член речення, що співвідноситься в межах об’єктного значення зі складеним керованим другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня та іменником: *Українці споживають більше м’яса, **аніж** риби*; *Літні люди повинні вживати менше жирів і вуглеводів, **аніж** овочів і фруктів*;

13) прислівний другорядний член речення, що передає об’єктно-просторове або об’єктно-часове значення, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником: *А яблука та груші там будуть ще смачніші, **аніж** ... у Богуславі* (Л. Письменна); *Землі тут родючіші, **аніж** будь-де*; *Яблука та груші восени смачніші, **аніж** навесні*; *Україна тоді була менш відомою, **аніж** сьогодні*;

14) прислівний другорядний член речення, що передає об’єктно-просторове або об’єктно-часове значення, з присудком, вираженим

компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *І йти йому сьогодні було легше,* ***аніж*** *учора* (А. Дімаров); *Працювати в селі ставало важче,* ***аніж*** *у місті*;

15) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним якісно-означальним прислівником чи компаративним прислівником міри й ступеня + присудок + детермінант з просторовим або часовим значенням": *За кордоном жінка працювала менше,* ***аніж*** *в Україні*; *Сьогодні киян зустрічають тут привітніше,* ***аніж*** *раніше*;

16) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове значення, з комплексом "придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня + присудок просторового значення + керований другорядний член речення з просторовим значенням": *Чоловік більше сидить на березі річки,* ***аніж*** *за столом*; *Цуцик більше лежить на підлозі,* ***аніж*** *на канапі*;

17) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з головним членом односкладного речення, вираженим компаративним прислівником із семантикою стану: *...у великому місті йому буде гірше,* ***аніж*** *тут...* (Л. Письменна); *Тут гірше,* ***аніж*** *у Римі* (Ю. Мушкетик); *Вранці холодніше,* ***аніж*** *увечері*; *На вулиці тепліше,* ***аніж*** *у кімнаті*;

18) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним якісно-означальним прислівником чи компаративним прислівником міри й ступеня + детермінант з просторовим або часовим значенням": *...для багатьох там* [у майстернях] *було куди цікавіше,* ***аніж*** *за партою* (О. Гончар); *Молодим тепер потрібно працювати більше,* ***аніж*** *учора*;

19) прислівний другорядний член речення означальної семантики (узгоджене, неузгоджене означення) з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником: *Дерев'яні меблі добротніші,* ***аніж*** *пластмасові*; *Фігури з воску світліші,* ***аніж*** *із бронзи*;

20) прислівний другорядний член речення означальної семантики (узгоджене, неузгоджене означення) з присудком, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня (підмет – у формі родового відмінка): *…родичів у нього не менше,* ***аніж*** *у Йвана* (А. Дімаров); *Його родичів не менше,* ***аніж*** *Іванових*; *Батькових родичів більше,* ***аніж*** *материних*.

Вторинний, складний.

Одиничний.

АНІ… НІ – сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень з підсилювальним відтінком, функціональний еквівалент єднального сполучника **ні… ні**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Та не дав мені Бог* ***Ані*** *щастя,* ***ні*** *долі* (Т. Шевченко); ***Ані*** *радість,* ***ні*** *горе не затре його в серці людей* (С. Тобілевич); *…навесні, напередодні паски, повідь случилась така, якої...* ***ані*** *дід наш,* ***ні*** *дідова баба на знали* (О. Довженко); *Залигай його – та й на грушу… З нього ж* ***ані*** *вовни,* ***ні*** *служби* (І. Жиленко); *Я не забуду* ***ані*** *слова, ...****ні*** *сльози* (Д. Павличко); *Тоді Павло Киниж підвівся і сказав:– Ваша королівська величність! Нам не треба* ***ані*** *золота,* ***ні*** *срібла…* (Легенди та перекази); *Саме тому для них є неприйнятним* ***ані*** *бездумно слухатися інших,* ***ні*** *підпорядковувати когось собі* (Україна молода, 1 лютого 2006);

б) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *Ой не хочу хатки,* ***Ані*** *сіножатки,* ***Ні*** *ставка,* ***ні*** *млинка…* (Укр. нар. пісня);

в) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Я знаю, ти в своєму плині Нікому спуску не даєш:* ***Ані*** *державі,* ***ні*** *дитині...* (М. Вінграновський);

2) предикативні частини в складносурядному реченні: *Біля втоптаних стежок* ***ані*** *спориш не зазеленів,* ***ні*** *подорожник не вистромив свої тугі листочки.*

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожним однорідним членом речення або перед кожною предикативною частиною.

А САМЕ – 1. Сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-з'ясувальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, приєднує підрядно-сурядним зв'язком речення, словосполучення або слово, що конкретизують, з'ясовують попереду висловлену думку або слугують прикладом-ілюстрацією до неї: *Сучасні українські свити можна поділити на три основні види,* ***а саме****: з вусами, з рясами та зі зборами* (О. Воропай); *Цю складність засвідчують різні трактування основних значень родового відмінка,* ***а саме****: 1) в українській мові родовий відмінок – найдавніший специфічно приіменний відмінок із низкою різних можливих значень, серед яких є кілька паралельних прикметникам..; 2) родовий відмінок іменників вживається із значенням об'єктним, означальним і суб'єктним, або точніше – суб'єктно-означальним...* (А. Загнітко); *Щодо долі староукраїнської мови у Гетьманщині конче потрібне уточнення,* ***а саме****: поступово позбуваючися полонізмів і зближуючись із народною мовою, ця мова у разі збереження української (навіть обмеженої) державності і дальшого використання згаданої мови як офіційної мала б усі підстави розвинутися з часом у повноцінну й багатофункціональну літературну мову* (О. Ткаченко); *Необхідною умовою функціонування сполучників є відповідна якість поєднуваних ними компонентів,* ***а саме*** *якість*

простих речень.., не згорнутих у члени речення або інший нереченнєвий синтаксичний зворот... (І. Вихованець).

2. Сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювального сполучника **як-от** і под., приєднує підрядно-сурядним зв'язком словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *Романізація Галлії відбувалася усуненням тієї частини галльського суспільства, що була носієм національної традиції, історичної пам'яті, **а саме** жерців-друїдів* ... (О. Ткаченко); *Невдовзі заповзятливі парфумери, **а саме** концерн Coty, запустить у ширвжиток нові парфуми*... (Україна молода, 24 березня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ТАКОЖ – 1. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній чи кілька останніх однорідних членів речення до попередніх: *Улюблена праця, душевна рівновага, добрі люди, **а також** ця безконечна бура коса з вітром, із сонцем*... (Н. Бойко); *Це засвідчує, зокрема, його* [Сагайдачного] *постійна турбота про розвиток шкіл та освіти на Україні, **а також** власноручна праця "Розмова про унію"* (В. Антонович); *Звичаї, **а також** мова – це ті найміцніші елементи, які об'єднують окремих людей в один народ* (О. Воропай); *Комір, маніжка й кінці рукавів, **а також** долішній край сорочки вишиті червоними і чорними нитками* (О. Воропай); *За останнє десятиліття опубліковано чимало словників різної якості, посібників, теоретичних праць з термінології, **а також** частково видано та досліджено термінологічні праці, створені в кінці XIX – на початку XX ст.* (Л. Масенко); *...найбільшими регіональними виробниками ранньої продукції України є*

Одеська, Закарпатська та Херсонська області, ***а також*** *Крим* (Україна молода, 21 квітня 2006);

2) останній однорідний член речення, від якого залежить підрядна частина: *Для щільних зв'язків бракує проміжних, середніх верств,* ***а також*** *і тієї частини найвищої верстви, яка найтісніше пов'язана з народом галуззю своєї діяльності* (О. Ткаченко);

3) парцельований однорідний член речення до попереднього чи попередніх: *"Солодка Даруся"... – це данина пам'яті.* ***А також****... – нашій мові* (І. Римарук); *...ця книжка свідчить про можливість змін у російській історіографії.* ***А також*** *– і в самій Росії* (О. Пахльовська); *За тим "краще", зрозуміло, і талант, і праця.* ***А також*** *– уміння бути сам собі імпресаріо* (Україна молода, 28 лютого 2006).

2. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що посилює виражену ознаку: *Народ асоціює прізвище Байда з такими поняттями, як відчайдушність, відвага,* ***а також*** *з людиною, яка найбільше цінує волю та козацьку славу* (Український історичний календар).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ТО[1] – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень, синонім до розділового сполучника **або**[1], поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *Тільки що дістав "Життє і слово". Скоро схочеш – вишлю,* ***а то*** *привезу сам* (М. Коцюбинський).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ТО[2] – сполучник підрядності, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинового сполучника **бо**, поєднує

підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Цить, не плач, **а то** зараз віддам вовкові* (Укр. нар. казка); *...треба хлопцеві порядок дати, **а то** розбишакою стане* (І. Сенченко).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ТО Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) до одного чи кількох однорідних членів речення інший, що підсилює виражену ознаку: *От жіночку сусідові дав Бог! На язичок – за двох, **А то й** за цілих трьох* (П. Сліпчук); *Ще ізранку ворота навстіж та й переймає отих, що на "Москвичах", **а то й** у "Волгах" – багатших* (А. Дімаров); *Буває іноді всміхнеться солдатська доля і пошле або ж доброго старшину з баклагою спирту, або ж сякий-такий затишок, **а то й** теплу оселю для ночівлі* (П. Загребельний); *Українці в Москві за XVI – XVIII віки завше були сіячами ліберальних думок, ...передовими людьми, за що доводилося їм не раз й перетерпіти, **а то й** покласти життя* (І. Огієнко); *Сучасні українські патріотичні кола... не вдаються до російської мови і цим багато в чому програють, оскільки залишають своїх потенційних прихильників на поталу російськомовної преси, неприхильної, **а то й** одверто ворожої Україні* (О. Ткаченко); *...хіба може неупереджена людина, хоч трохи обізнана з фонетичними законами української мови, дивуватися, **а то й** обурюватися пропозицією послідовно передавати... двозвук* аu *через* ав..? (О. Пономарів); *...нитки сирцевого шовку обмотувались срібною, **а то й** золоченою ниткою* (К. Матейко); *На тому самому місці соняшник можна сіяти не раніше ніж через вісім, **а то й** через десять років* (Україна молода, 2 березня 2006);

2) неповне речення до основного речення, підсилюючи виражену в ньому думку: *Колись і пряли, і ткали – у кожній хаті, вважайте, до пізньої ночі прядка гула. **А то й** дві або три* (А. Дімаров).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ЩЕ – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) до одного чи кількох однорідних членів речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Почали тоді святі отці наполягати на хлопів, подвоювати панщину та данини, а ще більше дбати про наші грішні душі* (З. Тулуб); *І де б не була співачка, вона завжди залишалася українкою; зі сцен найбільших театрів світу завжди линули прекрасні мелодії українських народних пісень, які вона любила, пропагувала і берегла.., а ще дорожила, як прекрасним оазисом України* (В. Миркотан); *...вихід на полонину – це насамперед праця і заробіток, а ще випробування на витривалість і силу духу в складних умовах високогір'я* (Україна молода, 31 травня 2006); *Міжнародний конкурс з української мови ім. Петра Яцика, справді, підносить престиж рідної мови, дає дітям впевненість у власних силах, а ще вселяє віру в те, що знання дозволять їм зайняти достойне місце в дорослому житті* (Літературна Україна, 25 травня 2006);

2) другу предикативну частину до першої, підсилюючи виражену в ній думку: *Полковник хорував шлунком, а ще дужче катували його хмарні думки...* (Ю. Мушкетик);

3) наступне речення до попереднього, підсилюючи виражену в ньому думку: А н д р і й. *Важко бути вольним і не мати волі, страчувати сили на чужу користь, чужую ниву обробляти, а свою занедбати... А ще тяжче не знати просвітлої години і не бачити краю гіркій праці* (М. Кропивницький).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній чи кілька останніх однорідних членів речення до попередніх: *І перші, й другі дають міжшкільному навчально-виробничому комбінату*

певний прибуток, поширюють хорошу славу, а ще навчають юних бережливого ставлення до зеленого світу (Фест, 15 – 21 грудня 2005);

2) другу предикативну частину до попередньої: *Шаровари сині, а ще дома двоє в скрині* (Укр. прислів'я); *На схилі віку В. Винниченко повернувся до письменницької діяльності та малярства, а ще він продовжував студіювати наукову літературу з філософії, етики та естетики* (Український історичний календар); *Газова угода дестабілізувала суспільно-політичну ситуацію в Україні, а ще люті морози підігріли політичні пристрасті "уболівальників" за народ...* (Україна молода, 31 січня 2006); *Білий сніг навколо скульптури буде розсипаний у стилі графіті червоними серцями та зізнаннями в коханні, а ще планують написати освідчення в коханні різними мовами на доріжках навколо скульптури* (Україна молода, 17 лютого 2006);

3) повне приєднувальне речення до основного речення: *Розраджувала мене пісня, додавали сил думки про дійсно важливі речі, справжні духовні цінності... А ще... зігрівало мені серце, живило душу моє кохання* (Фест, 15 – 21 грудня 2005); *Дім... доволі незвичайний... шпалери всіх форм і кольорів, картини і репродукції, витинанки та аплікації. А ще стоять іграшки в кожному кутку і на кожній шафці* (Україна молода, 4 квітня 2006);

4) неповне приєднувальне речення до основного речення: *Згори сіялося розкішне літнє сонце, а від села запахло свіжою соломою. А ще полиновим тліном...* (Вал. Шевчук); *Влітку на Острові завжди багато людей: гуляють, купаються, засмагають на сонці. А ще... їдять морозиво* (Л. Письменна); *Навпаки, Ірина дуже жіночна, обличчям схожа на Памелу Андерсен, полюбляє носити вечірні сукні. А ще – залишається по-дівочому емоційною* (Україна молода, 21 квітня 2006).

Вторинний складений.

Одиничний.

А ЩЕ Й – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного чи

кількох однорідних членів речення інший, що підсилює виражену ознаку: *...ні на мить не полишає приємне здивування, як і коли ця дівчина встигає все: писати вірші, п'єси й музику, працювати журналістом у глянцевому виданні, вести передачі в ефірі "Молодого радіо"* ***а ще й*** *щодня відвідувати консерваторію, де... здобуває свою чергову... професію оперної співачки* (Голос України, 8 грудня 2005).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній чи кілька останніх однорідних членів речення до попередніх: *Дівчинка малює, грає на скрипці,* ***а ще й*** *співає в дитячому хорі*;

2) другу предикативну частину до попередньої: *...політикани у своїх домаганнях розраховують спаралізувати нашу волю в українському державотворенні,* ***а ще й*** *різні партії... хочуть зробити російську мову офіційною* (А. Погрібний).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ЩО₁ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного чи кількох однорідних членів речення інший, що підсилює виражену ознаку: *...деякі невдячні діти вважають турботу про своїх батьків не обов'язком, а якимсь важким тягарем, жорстоко поводяться з ними, не хочуть утримувати навіть здорових...,* ***а що*** *вже говорити про старих і немічних* (І. Хланта).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ЩО₂ – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинових сполучників **бо, тому що** й под., поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Ой тим її не*

*займає, **А що** сватати має, Ой тим же він, ой та й не горнеться, **А що** слави боїться* (Укр. нар. пісня).

Вторинний, складений.

Одиничний.

А ЩО… ТО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинового сполучника **оскільки… то**, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...**а що** програми не вестиме, **то** й розмовляє, як заманеться.* (Україна молода, 21 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною причиновою частиною (**а що**) і головною (**то**).

БО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Не плюй у криницю, **бо** з неї ще будеш пити водицю* (Укр. прислів'я); *Так, він* [Шевченко] *є непогасним вогнем сьогодні й таким буде завтра, **бо** серед темної ночі самодержавства він сам з'явився в образі вогню із вулканічних розпашілих надр народної боротьби...* (О. Гончар); *Жаль мені батька, **бо** ж батько у кожного з нас один* (В. Земляк); *У розвитку Української Церкви ця легенда* [про апостола Андрія Первозванного] *довгі віки мала надзвичайно великий вплив, **бо** вона робила нашу Церкву апостольською і первозванною й ставила її в ряд перших великих церков* (І. Огієнко); *Стилістичний аналіз є своєрідним продовженням будь-якого іншого лінгвістичного аналізу (фонетичного, фонологічного, морфемного, морфологічного, синтакичного, лексичного та ін.), **бо** немає власне стилістичних одиниць мови – мовних одиниць, які були б тільки стилістичними*

(П. Дудик); *...пшениця – чудовий попередник під ріпак, а ріпак – під пшеницю,* ***бо*** *він як невтомний фітосанітар знищує небезпечну для зернових кореневу гниль* (Україна молода, 2 березня 2006);

2) парцельовану підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Є душі, які не вмирають...* ***Бо*** *завтра (напевне знають!) їм знову і знову бути* (І. Жиленко); *І все ж завжди сполучникам хочеться... трудитися переважно у складному реченні.* ***Бо*** *це основна їх праця* (І. Вихованець); *Якщо нам пощастить модернізувати польську армію, ми будемо важливою країною й важливим партнером у натовській системі.* ***Бо*** *географічно ми, звичайно ж, значущі...* (День, 29 грудня 2005); *Професор Прахов усе розумів.* ***Бо*** *був старший на десять літ і мудрий* (Газета по-українськи, 17 березня 2006); *Це був жест, властивий для нього.* ***Бо*** *ж, на відміну від багатьох своїх колег, до слави ставився спокійно, розважливо – як до невід'ємного атрибуту професії* (Україна молода, 9 червня 2006);

3) вставлене речення: *А дуже Вовкові не хочеться умерти (****Бо*** *ще він не нажився, бач!)* (Л. Глібов); *Над безцінним (****бо*** *ж скільки в нього вкладено праці й грошей) тілом чаклували найкращі хірурги однієї з лос-анджелеських лікарень...* (Україна молода, 21 лютого 2006).

Вторинний.

Одиничний.

БУЦІМ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Війнуло тополиним пухом,* ***буцім*** *віхола закрутила*;

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Прокоповичка жалкувала за Балабухою й очевидячки одбувала гостя, **буцім** панщину...* (І. Нечуй-Левицький); *На щоці блиснула сльоза, **буцім** ранкова роса під промінням сонця*;

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Тут людно й гамірно, **буцім** на вокзалі*; *Вони почуваються, **буцім** у прострації*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Буцім** буйок на морі, він пірнав та виринав між хвилями*; ***Буцім** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *На осонні зеленіла трава, рівна густа, **буцім** щетина*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Струмок, **буцім** стара баба, жебонів у лісовій тиші*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*У переході, **буцім** у довгій норі, злилися два зустрічних потоки людей*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із переходу, **буцім** з підземелля, виходили люди*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Довгі й гострі, **буцім** язики вогню, тіні лягли на міський асфальт*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового): *Поети декламували, **буцім** співали*; *Обличчя червоне, **буцім** буряк*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *У негоду гірська річка – **буцім** велелюдний натовп.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Сироватці здалося, **буцім** він заповз не в лисячу нору, а в смердючу геєнну* (Ю. Мушкетик); *Ото й почне мені ввижатись, **буцім** сидимо ми поруч і тихо балакаємо про кохання*... (М. Кропивницький).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *На форумі йшлося про **те**, **буцім** до Землі наближається гігантський астероїд* (Україна молода, 7 червня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Учені знаходять усе більше підтверджень гіпотези, **буцім** зникнення динозаврів 65 мільйонів років тому пов'язане саме із зіткненням великого астероїда з Землею* (Україна молода, 7 червня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Інформація про **те**, **буцім** прикарпатські вчені з першої спроби натрапили на залишки споруди – начебто руїни резиденції галицьких князів, сенсаційною звісткою облетіла українські ЗМІ* (Україна молода, 3 червня 2006).

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **буцім** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **буцім** їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **буцім** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Він **такий** шалений, **буцім** розбурхане море.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним

прислівно-кореляційним зв'язком: *Плівка лопотіла на вітрі **так**, **буцім** хтось біг по скошеній хрусткій трубчастій траві.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Пасажир **так** поспішав на потяг, **буцім** залишалися лічені хвилини до його від'їзду.*

Вторинний, складний.

Одиничний.

БУЦІМТО – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльного сполучника буцім; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Війнуло тополиним пухом, **буцімто** віхола закрутила*;

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Кричав* [Харон], ***буцімто** навіжений, І кобенив народ хрещений, Як водиться в шинках у нас* (І. Котляревський); *Тарілка супутникової антени висить над його головою, **буцімто** кособокий білий німб* (Україна молода, 3 червня 2006);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Тут людно й гамірно, **буцімто** на майдані*; *Вони почуваються, **буцімто** в прострації*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком:

***Буцімто** слон, він повільно й тяжко ступав по дорозі; **Буцімто** зачарований, художник стояв перед полотном;*

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *Подорожні пірнули в сіно, духмяне, м'яке, **буцімто** перина;*

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Скеля, **буцімто** мара, грізно нависала над дорогою;*

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*У залі, **буцімто** у вулику, тісно й метушливо*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із переходу, **буцімто** з підземелля, виходили люди*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Переді мною, схрестивши руки на великих, **буцімто** паляниці, грудях, стояла мачуха* (Ю. Мушкетик); *Він втомився від важких, **буцімто** гирі, чобіт; На жовтому, **буцімто** віск, обличчі, з'явився ледь помітний рум'янець;*

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового): *Поети декламували, **буцімто** співали; Актор був високий, стрункий, **буцімто** кипарис;*

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Червоненькі щічки – **буцімто** полунички.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Їй* [Катрі] *здалося, **буцімто** її серце горить-палає* (Панас Мирний); *Запевняє* [Заболотний], ***буцімто** євшан-зілля... найпевніш і було... оцією степовою мітлицею, котра має міцний, терпкуватий запах* (О. Гончар); *...стверджувати, **буцімто** на недавніх виборах зазнала фіаско ідеологія*

націоналізму, немає жодних підстав (А. Погрібний); *Донецький магнат... під час свого всеукраїнського медіа-дебюту "припустив",* ***буцімто*** *колишні та нинішні керівники Міністерства внутрішніх справ тримають контроль над деякими видами злочинного бізнесу...* (Україна молода, 7 квітня 2006); *І не слід думати,* ***буцімто*** *обласне начальство... розщедрилося на зарплатню для іноземного диригента* (Україна молода, 18 травня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *І в часописах написали про* ***те,*** ***буцімто*** *мене запросив на гастролі Левицький* (М. Смоленчук); *ЗМІ переконують обивателів шахтарського краю в* ***тому,*** ***буцімто*** *їхні кревні перерозподіляються на користь западенців* (Україна молода, 7 червня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Мені сьогодні приснився сон,* ***буцімто*** *іде вулицею пихатий директор у крислатому капелюсі, з портфелем, виставивши пузо вперед* (А. Базилевич); *Твердження,* ***буцімто*** *в людей є більш важливі проблеми, непереконливе, бо що може бути для політика важливішим, ніж доля держави* (Україна молода, 7 червня 2006); *Професор історії Жак Шевченко висловлює думку,* ***буцімто*** *публікація розвіє одну з легенд про те, що назва міста Орлі та однойменного аеропорту, розташованого поблизу столиці Франції, походять від прізвища Григорія Орлика* (Україна молода, 27 квітня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Розмови про* ***те,*** ***буцімто*** *літак Ан-70 має*

низку недоліків, на думку провідних фахівців авіаційної галузі, – безпідставні (Україна молода, 8 червня 2006); *Учені сьогодні не заперечують версії про **те**, **буцімто** один із велетенських космічних мандрівників* [астероїд] *рано чи пізно таки впаде на Землю* (Україна молода, 7 червня 2006).

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **буцімто** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **буцімто** їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **буцімто** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Він **такий** шалений, **буцімто** розбурхане море.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Грав жартівливі пісеньки* ***так****,* ***буцімто*** *глузував з самих пісеньок* (Ю. Мушкетик).

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Пасажир* ***так*** *поспішав на потяг,* ***буцімто*** *залишалися лічені хвилини до його від'їзду.*

Вторинний, складний.

Одиничний.

ВІД ТОГО ЧАСУ КОЛИ, ОД ТОГО ЧАСУ КОЛИ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указує на:

а) початок дії або стану в головній частині: ***Від того часу коли*** *випав сніг, діти почали тренуватися в спортзалі;*

б) проміжок часу, упродовж якого триває дія або стан у головній частині: ***Від того часу коли*** *настала спека, бабуся не виходить на вулицю.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **коли** на початку підрядної часової частини.

ВІД ТОГО ЧАСУ ЯК, ОД ТОГО ЧАСУ ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часових сполучників **від того часу коли, од того часу коли**, поєднує підрядну

часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указує на:

а) початок дії або стану в головній частині: ***Від того часу як*** *випав сніг, діти почали тренуватися в спортзалі*;

б) проміжок часу, упродовж якого триває дія або стан у головній частині: ***Від того часу як*** *настала спека, бабуся не виходить на вулицю.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

ВІД ТОГО ЩО, ОД ТОГО ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинового сполучника **через те що**, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Від того що*** *тут завжди вештаються сторонні люди, птахи не мають спокою* (Г. Кримчук); ***Від того що*** *мова постійно "в роботі", вона вдосконалюється* (О. Ткаченко).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ВІДТОДІ ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часових сполучників **від того часу коли, од того часу коли; від того часу як, од того часу як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указує на:

а) початок дії або стану в головній частині: ***Відтоді як*** *було встановлено подібність між парадигматичними властивостями слова і речення, почалося вивчення парадигми речення за аналогією до парадигми слова* (З. Валюх); ***Відтоді як*** *випав сніг, діти почали тренуватися в спортзалі*;

б) проміжок часу, упродовж якого триває дія або стан у головній частині: *... так повторювалося з року в рік,* ***відтоді як*** *Клавдія Василівна прийшла в школу* (О. Донченко); ***Відтоді як****... придбав собі дачні ділянки в степу під Джанкоєм, він постійно експериментує* (Україна молода, 30 травня 2006); ***Відтоді як*** *настала спека, бабуся не виходить на вулицю.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

ВНАСЛІДОК ТОГО ЩО – *див.* **УНАСЛІДОК ТОГО ЩО**

В ТОЙ ЧАС КОЛИ – *див.* **У ТОЙ ЧАС КОЛИ**

В ТОЙ ЧАС ЯК – *див.* **У ТОЙ ЧАС ЯК**

ДА – сполучник сурядності, протиставний, застарілий, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, синонім до протиставних сполучників **але, та** у значенні **але**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Є каяття,* ***да*** *вороття немає* (Л. Глібов); *Іншая прегарна квітка, Може, ще й пахуча,* ***Да*** *не треба зразу хапать, Бо, може, й колюча* (В. Забіла); *А далі і знесло млинок. Схопивсь Мірошник,* ***да*** *пізненько* (Є. Гребінка);

2) два однорідні члени речення: *"Ревеш, вітре,* ***да*** *не плачеш, Бо тобі не тяжко"* (В. Забіла).

Вторинний.

Одиничний.

ДАРМА ЩО – сполучник підрядності, допустовий, допустово-обмежувальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Дарма що разом із клунками насіння вона кинула в порох свої колишні надії, вони тепер знову прохались до її серця* (М. Коцюбинський); *Це, власне, й примусило Марту ставити своє будило на пів до восьмої, дарма що й о восьмій вставши, вона вчасно б на посаду потрапила* (В. Підмогильний); *В хаті Орися, дарма що тільки восьмий пішов, справжня паніматка* (А. Головко); *...вони* [жовті квіти] *веселі, дарма що не пахнуть...* (Г. Тютюнник);

2) парцельовану підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...як стало відомо годиною пізніше, звіт про виконання основного кошторису країни на 2005 рік не зацікавив прискіпливих народних депутатів. Дарма що міністр фінансів надав інформацію й коментарі, які б мали викликати гучні овації* (Україна молода, 21 січня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед що на початку підрядної допустової частини.

ДЕ НЕ – 1. Сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *...де б вони не опинились, він був спокійно тактовним, чулим і уважним* (О. Іваненко); *...де тільки не буваю, усі думки і спогади мої про неї – степову милу сторону* [Баштанку] (О. Сизоненко); *...де б я не співав, завжди твої переді мною очі у сяйві зір і в шумі рідних трав* (В. Сосюра); *Мої дороги – на своєму крузі. Де не водили – привели сюди* (В. Калашник); *І де б ми тепер не бували, В Карпати повернемо знов* (В. Кобаль); *...у Галичі й тепер, де не копнеш, можеш натрапити на несподіванки й сенсації* (Україна молода, 3 червня 2006); *Де не шукали його, все марно.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Де не повернеться, вона* [щаслива доля] ***усюди** з ним...* (Л. Глібов); *...**де б не** був я, завжди **скрізь** В моїх піснях стогнали ваші муки...* (Олександр Олесь); ***Де б** вони **не** працювали.., **скрізь** залишалися згуртованим, дружним колективом* (Україна молода, 10 червня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ДЕ НЕ... А – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Де не був я, **а** думки мої раз у раз коло моєї дитини* [Вірунечки] (М. Коцюбинський); *Де не шукали його, **а** все марно*; *Де не бував він, **а** повертався додому.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Де я не жив, **а** дружина **скрізь** була зі мною.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**де не**) і головною (**а**).

ДЕ НЕ… АЛЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *I **де** б **не** була співачка, **але** вона завжди залишалася українкою*… (В. Миркотан); ***Де не** шукали хлопця, **але** не знайшли*; ***Де не** ходив мандрівник, **але** завжди повертався додому.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Де не** працював він, **але скрізь** пишався своєю країною*; ***Де не** ходив мандрівник, **але звідусіль** повертався додому.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**де не**) і головною (**але**).

ДЕ НЕ… ОДНАК, ДЕ НЕ… ОДНАЧЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Де не** шукали хлопця, **однак** не знайшли*; ***Де не** ходив мандрівник, **однак** завжди повертався додому.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Де не** працював він, **однак скрізь** пишався своєю країною*; ***Де не** ходив мандрівник, **однак звідусіль** повертався додому.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (де не) і головною (однак, одначе).

ДЕ НЕ... ОДНАЧЕ – *див.* **ДЕ НЕ... ОДНАК**

ДЕ НЕ... ПРОТЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Де не шукали хлопця,* ***проте*** *не знайшли*; *Де не ходив мандрівник,* ***проте*** *завжди повертався додому.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Де не працював він,* ***проте скрізь*** *пишався своєю країною*; *Де не ходив мандрівник,* ***проте звідусіль*** *повертався додому.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (де не) і головною (**проте**).

ДЕ НЕ... ТА – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Де не шукали хлопця,* ***та*** *не знайшли*; *Де не ходив мандрівник,* ***та*** *завжди повертався додому.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Де не** працював він, **та скрізь** пишався своєю країною*; ***Де не** ходив мандрівник, **та звідусіль** повертався додому.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**де не**) і головною (**та**).

ДЛЯ ТОГО АБИ – сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент цільового сполучника **для того щоб**, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Для того аби** цілком віддатися скульптурі, дівчина взяла тайм-аут у своїй музичній кар'єрі* (Україна молода, 10 грудня 2005); ***Для того аби** українська мова поступово відвойовувала свою сферу побутування, держава має проводити дуже мудру, послідовну, віртуозну політику* (Україна молода, 30 травня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **аби** на початку підрядної цільової частини.

ДЛЯ ТОГО ЩОБ – сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Для того щоб** усе велося й жилося добре, ...треба вибирати для хати щасливе місце* (М. Дмитренко); *На завоювання Чорноморського узбережжя Росія кидала свої військові сили, йдучи на їхні втрати, **для того щоб** завойована нею територія надійно відрізала Україну від моря*

(О. Ткаченко); ***Для того щоб** довідатися, які в них значення, ...потрібно дивитися в енциклопедичний або тлумачний словники* (Н. Клименко); ***Для того щоб** зробити словотвірну парадигму повноцінною одиницею аналізу й синтезу, інструментом конструктивного узагальнення і виявлення закономірного у випадковому, ...потрібно абстрагуватися від часткових, індивідуальних властивостей як твірних, так і похідних...* (З. Валюх); ***Для того щоб** полюбити чужу культуру і піднятися над планетою, треба спочатку полюбити своє* (Україна молода, 3 березня 2006); ***Для того щоб** контролювати наші рецепти, існують такі органи, як Держстандарт, Міноохоронздоров'я* (Україна молода, 24 березня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **щоб** на початку підрядної цільової частини.

ДО ТОГО ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на передування дії або стану, виражених у головній частині, дії або станові в підрядній частині, синонім до часового сполучника **перед тим як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***До того як** з'явилася ідея знімати "Тараса Бульбу", Гоголь у мене асоціювався з чимось цікавим, екзотичним* (Україна молода, 2 лютого 2006); ***До того як** виїхати за кордон, співак попрацював у двох оперних театрах України.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

ЗАВДЯКИ ТОМУ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень з відтінком сприятливої причини, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною

складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ...*завдяки тому що Інтернет легко "долає відстані" за лічені секунди та не потребує витрат на оренду приміщення, він став ефективним засобом ведення бізнесу* (Бізнес-портал Івано-Франківщини, 16 квітня 2004); ...*завдяки тому що в Польщі збереглися документи, їй* [Ользі Богомолець] *вдалося багато що з'ясувати* (Україна молода, 3 березня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ЗАТЕ₁ – 1. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень з відтінком компенсації, відшкодування; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні:

а) обидві частини – повні речення: *Бирок назбивали небагато, **зате** горіхи були дуже смачні...* (І. Багряний); *Стражданню перекладачки не було меж, **зате** наш гість... отримав справжню втіху від перебування в робітничій родині Черед* (П. Загребельний); *Вирощувати ж соняшник у регіонах з високою вологістю, таких як Прикарпаття, взагалі ризиковано, **зате** для хрестоцвітих тут – справжній рай* (Україна молода, 2 березня 2006);

б) друга предикативна частина – неповне речення: ...*краще я голодуватиму, **зате** на волі житиму* (Укр. нар. казка); *Нижче духовенство тоді не відзначалося своєю культурою, **зате** було дуже близьке до народу й мало на нього великий вплив* (І. Огієнко); *Книжковий світ, може, не такий фінансово і прибутковий, як політичні переговори, **зате** по-справжньому цікавий і безмежно різноманітний* (Україна молода, 9 червня 2006);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: – *Ото мені ідець... Їж! – Не було в цих словах ніжности... **Зате** в очах її повно турботи, повно жалю* (В. Самчук); ...*не підемо сьогодні гуляти... **Зате** я вам покажу всю нашу квартиру*

(Л. Письменна); *Німецька мова... не змогла стати мовою салонів.* ***Зате*** *"народ мислителів і поетів" ...уславив себе геніальною музикою.., з чим був пов'язаний і нечувано блискучий розквіт поезії.., і не менш великою філософією* (О. Ткаченко); *Жили казенці безтурботно. Клопоти і тривоги з наживанням землі, збільшенням багатства, розширенням господарства були їм невідомі.* ***Зате*** *поспівати, потанцювати вони уміли* (С. Денисенко);

3) два однорідні члени речення: *Лоб увесь вийшов з-під волосся, невисокий,* ***зате*** *широкий та білий* (Панас Мирний); *А знизу, з-під палуби, лине сумна, неголосна,* ***зате*** *рідна, українська пісня* (С. Плачинда); *Хор – це не обов'язково голосно,* ***зате*** *без найменшої фальші* (С. Цушко);

4) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Сказав різко.* ***Зате*** *чесно...* (Є. Дудар).

2. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складному реченні: *У липні надворі пусто,* ***зате*** *у полі густо* (Укр. прислів'я); *Зварювальники почали усувати наслідки аварії після обіду,* ***зате*** *встигли впоратися з роботою завидна*;

2) два однорідні члени речення: *Туристи дуже втомилися,* ***зате*** *надивилися на гори.*

3. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) повне приєднувальне речення, що виражає додаткову інформацію, до основного речення: *Це лиш слова.* ***Зате*** *вони безсмертні* (Л. Костенко);

2) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення: *У співачки непростий характер.* ***Зате*** *справжній* (Україна молода, 11 січня 2006);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення: *Опозиція закликає відстоювати інтереси українців.* ***Зате*** *з ким* (Вечірні вісті, 18 січня 2006);

4) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення: *Тестування тривало довго.* ***Зате*** *без скарг* (Україна молода, 11 січня 2006); *...ринок землі у нас залишився без керма і без вітрил.* ***Зате*** *в тіні* (Україна молода, 11 травня 2006).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ЗАТЕ₂ – сполучник підрядності, наслідковий, виразник наслідкових семантико-синтаксичних відношень, синонім до наслідкового сполучника **так що**; може поєднувати:

1) підрядну наслідкову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Латин од няньки наживався,* ***Зате*** *ж за няньку і вступався* (І. Котляревський);

2) парцельовану підрядну наслідкову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: [І н г і г е р д а:] *Зазнали ми тоді гіркої втрати... Багато сліз сама я пролила...* ***Зате*** *тепер навчилась шанувати Любов і мир родинного житла* (І. Кочерга).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ЗАТИМ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинового сполучника **тому що**, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...млин остановився,* ***Затим що*** *висохла вода* (Л. Боровиковський); *Усе так само ходила удова на поденщину, та усе менша їй плата була,* ***затим що*** *вона усе старіла, слабіла* (Марко Вовчок); *На світі вже давно ведеться, Що нижчий перед вищим гнеться, А більший меншого тусає та ще й б'є –* ***Затим що*** *сила є...* (Л. Глібов).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ЗАТИМ ЩОБ – сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, синонім до цільового сполучника **для того щоб**, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *На прощання випрохала Маруся у Василя сватаний платок.., **затим щоб** часом дорогою не загубив* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Я ж тебе, малого, колисала, не **затим щоб** ти розвіявсь в дим*... (С. Йовенко).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **щоб** на початку підрядної цільової частини.

ЗА ТОЙ ЧАС ПОКИ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, визначає у підрядній частині відрізок часу, упродовж якого в головній частині відбулася або могла б відбутися інша дія, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Мені здалось, що в неї* [Ліницької], ***за той час поки** ми з нею не бачились, з'явилося більше заглибленості в саму себе та посилилася її любов до синочка*... (С. Тобілевич); *...**За той час поки** тривав цей проект, кілька разів змінилося керівництво каналу "Інтер"* (Україна молода, 2 червня 2006); ***За той час поки** батьки домовлялися, діти прибрали в класі.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **поки** на початку підрядної часової частини.

ЗА ТОЙ ЧАС ЩО – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, визначає у підрядній частині відрізок часу,

упродовж якого в головній частині відбулася або могла б відбутися інша дія, синонім до часового сполучника **за той час поки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *За той час що ви розмовляли, я прочитала статтю.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної часової частини.

ЗВАЖАЮЧИ НА ТЕ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Зважаючи** на **те** **що** принаймні на найближче оглядане майбутнє не передбачається, щоб показники економічного, політичного й культурного розвитку всіх народів світу зрівнялися, ...проблема соціолінгвістичної оцінки мов ще довго залишатиметься актуальною* (О. Ткаченко).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ЗВІДКИ НЕ – сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Звідки не** привозили лікарів, діагноз установити не вдалося*; ***Звідки** б **не** телефонували їй, вона категорично відмовлялася їхати.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЗВІДКИ НЕ… А – сполучниково-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Звідки не** привозили лікарів, **а** діагноз установити не вдалося*; ***Звідки б не** телефонували їй, **а** вона категорично відмовлялася їхати.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**звідки не**) і головною (**а**).

ЗВІДКИ НЕ… АЛЕ – сполучниково-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Звідки не** привозили лікарів, **але** діагноз установити не вдалося*; ***Звідки б не** телефонували їй, **але** вона категорично відмовлялася їхати.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**звідки не**) і головною (**але**).

ЗВІДКИ НЕ… ОДНАК, ЗВІДКИ НЕ… ОДНАЧЕ – сполучниково-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Звідки не** привозили лікарів, **однак** діагноз установити не вдалося*; ***Звідки б не** телефонували їй, **однак** вона категорично відмовлялася їхати.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**звідки не**) і головною (**однак, одначе**).

ЗВІДКИ НЕ… ОДНАЧЕ – *див.* **ЗВІДКИ НЕ… ОДНАК**

ЗВІДКИ НЕ… ПРОТЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Звідки не** привозили лікарів, **проте** діагноз установити не вдалося*; ***Звідки б не** телефонували їй, **проте** вона категорично відмовлялася їхати.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**звідки не**) і головною (**проте**).

ЗВІДКИ НЕ… ТА – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Звідки не** привозили лікарів, **та** діагноз установити не вдалося*; ***Звідки б не** телефонували їй, **та** вона категорично відмовлялася їхати.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**звідки не**) і головною (**та**).

З ОГЛЯДУ НА ТЕ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***З огляду на те що** виникненню романських мов передувало витіснення попередніх мов місцевого нероманського населення і*

беззастережна романізація (латинізація), його фактична згода на мовну асиміляцію, процес виникнення нових мов відбувся абсолютно спонтанно, цілком можливо усупереч сподіванням і настроям нових носіїв латини, народної і книжної (О.Ткаченко); ***З огляду на те що*** *стильова маркованість дериваційно однозначних похідних має факультативний характер, її не віднесено до параметрів глибини позиції... прикметникової словотвірної парадигми* (З. Валюх).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ЗОКРЕМА – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювального сполучника **як-от** і под.; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) речення, що конкретизує, з'ясовує попереду висловлену думку або слугує прикладом-ілюстрацією до неї: *Завдяки цьому вона* [греко-католицька] *краще, ніж православна церква на Сході України, зберегла свої українські традиції,* ***зокрема*** *у мові тут зберігся український спосіб читання церковнослов'янських текстів...* (О. Ткаченко);

2) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *У широкому діапазоні праць Миколи Костомарова чільне місце посідають твори про Україну,* ***зокрема*** *про епоху національно-визвольної війни 1648–1654 рр., козаччину та гетьманщину* (Український історичний календар); *Останні десятиріччя позначені "семантичним креном" у вивченні синтаксичних одиниць,* ***зокрема*** *речення як основної синтаксичної одиниці* (І. Вихованець); *Певним підсумком зробленого,* ***зокрема*** *в галузі вивчення української мови, є видана вперше в Україні енциклопедія "Українська мова"* (О. Ткаченко); *Всесвітня,* ***зокрема*** *й*

українська, публіцистика в наш час – це дуже розгалужена система літературно-мовної творчості багатьох журналістів (П. Дудик); *...цивілізований світ споживає десятки різновидів олії,* ***зокрема й*** *ріпакової* (Україна молода, 2 березня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

З ТОГО ЧАСУ КОЛИ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часових сполучників **від того часу коли, од того часу коли,** поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указує на:

а) початок дії або стану в головній частині: ***З того часу коли*** *потепліло, діти почали тренуватися на відкритому повітрі*;

б) проміжок часу, упродовж якого триває дія або стан у головній частині: ***З того часу коли*** *гурт розпався, артист співає сам*.

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **коли** на початку підрядної часової частини.

З ТОГО ЧАСУ ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часових сполучників **від того часу як, од того часу як, з того часу коли,** поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указує на:

а) початок дії або стану в головній частині: ***З того часу як*** *стало холодно, я почав їздити метро*;

б) проміжок часу, упродовж якого триває дія або стан у головній частині: *...****з того часу як*** *журнал... "Л. Н. Вісник" згодився не силувати мене у виборі тем і способів трактування явищ життя, я не одної речі не написав більше по*

“русскому” (В. Винниченко); *...**З того часу як** поміщик Бодіско бив мого батька в себе в економії.., я мрію про той час, коли можна буде схопити Бодісок і, нарешті, визволити з-під них усіх батьків.., усіх обдурених* (В.Винниченко); ***З того часу як** наші батьки посварилися за межу, вони не помічали одне одного* (І. Сенченко).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

І, Й – 1. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв’язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні, указуючи на:

а) одночасність дій, процесів, станів: *Крізь темну ніч шумів весняний дощ, **і** в унісон із ним шуміли сосни…* (А.Малишко); *Кров гарячою зливою б’є мені в обличчя, **і** боляче тремтить на скронях живчик* (П. Колесник); *Пливе над світом осінь, як медуза, **і** мокре листя падає на брук* (Л. Костенко);

б) послідовність дій, процесів, станів: *Загавкали собаки, **і** вулицею пробіг… чорний, загорілий прикажчик* (Г. Косинка); *Аж рипнули двері, **і** в хату увійшов середнього зросту чоловік…* (Т. Осьмачка); *Стара качка закричала щось по-своєму, **і** всі діти спливлися докупи та звели одне до одного дзьобики й загомоніли* (Г. Тютюнник); *Буря потроху вгамувалася, **і** козаки знову напнули вітрила* (В. Богаєвський); *М’ясистий пересохлий бересток легко розколюється на четвертинки, **і** Тимофій уміло починає витесувати з них ніжки й поперечку для кроковки* (М. Стельмах);

в) причиново-наслідковий зв’язок: *Вітер потроху тихшав, **і** в повітрі світлішало* (О. Слісаренко); *Одні вже переросли школу, **і** їх забрано до війська…* (В. Самчук); *Виглянуло свіжовмите сонце, **і** запарувала, закуріла земля…* (М. Стельмах); *– А мова українська сповнена поетичної грації і чарівливості, **і** тому досить важка для перекладу…* (О. Іваненко); *Пройшов буйний дощ, **і** в повітрі запахло справжньою весною* (Л. Письменна); *Розвіялись*

хмари, й вільне сонце засвітило цвіт інею на деревах (Є. Гуцало); *Українці на Москві дуже відзначались своєю культурою, і через це їх... прозивали єретиками та винуватили у вільнодумстві* (І. Огієнко); *Вони цього* [правити на хлібі] *не роблять, і тому віра їхня не правдива* (І. Огієнко); *Ми вирощували супереліту, і нас як конкурентів уже почали побоюватися в Європі* (Україна молода, 2 березня 2006);

г) умовно-наслідковий зв'язок: *Замовкнуть криваві гармати, й розквітне Вітчизна в піснях* (В. Сосюра); *Сколихнуть тишу музики, й сколихнеться моє серце* (Ю. Мушкетик);

ґ) раптову, швидку, несподівану зміну дії: *Блиснуло враз – і вдарив грім* (Б. Грінченко); *Серце його стиснулось, і очі враз засяяли* (В. Самчук); *Розгорнув дружба сорочку, і гості ахнули від здивування...* (М. Стельмах); *Та ось помах диригентської палички – і розтає холодок у душах хористів* (Є. Товстуха); *Наші військові оперативно зреагували, і місто було врятоване* (Україна молода, 5 травня 2006);

2) два сполучники чи двоє сполучних слів, що поєднують спільну підрядну з'ясувальну частину з опорним дієсловом у головній частині складнопідрядного речення: *Хто його зна, коли і як Землі накупить...* (Л. Глібов); *Він сам не пам'ятає, коли і як та чудова краса очарувала його своєю безмірною глибиною...* (Панас Мирний); *...тоді либонь журба по цілім краю навчить нас, де і як його шукать* (Леся Українка); *Він сам не знав, що і як робити йому* (В. Самчук); *Як і чому все це сталось, Ант зрозуміти не міг* (С. Скляренко); *Бо звідки їм, холодним, знати, Кому і скільки щастя мати?* (Г. Чубач); *Я навіть пам'ятаю, що і кому розповідала* (Україна молода, 21 квітня 2006);

3) останнє сполучне слово чи останній сполучник до попередніх, що стосуються наступного спільного речення: *Як, де і яку вибрати автоматичну пральну машину* (Україна молода, 17 березня 2006);

4) два однорідні члени речення, указуючи на:

а) одночасність дій, процесів, станів: *А козаки пливуть і співають* (І. Нечуй-Левицький); *Вона сиділа витягнена і прислухалась* (М. Коцюбинський); *Їв гарячу печену картоплю і читав* (В. Самчук); *Олеся сиділа нерухомо і дивилась на подушку, на слід Василевої голови* (О. Довженко);

б) послідовність дій, процесів, станів: *Мати вийшла і впустила його до хати* (В. Самчук); *Батько виносить і дбайливо кладе мішки, мішечки...* (В. Самчук); *Маринчин сусід похапцем підвівся... і квапливо вийшов з вагона* (Л. Письменна); *Вони* [лелеки] *зробили над ним прощальне коло і полетіли* (В. Земляк); *Орися крутнулась і побігла по ріллі* (Г. Тютюнник); *Санька... доходила до строку і народила хлопчика* (А. Дімаров); *...всі діти... звели одне до одного дзьобики й загомоніли* (Г. Тютюнник); *...батько раптом одібрав у мене всі мої книги й замкнув до великої, ошпунтованої залізними штабами скрині* (Ю. Мушкетик);

5) два однорідні члени речення, виконуючи водночас роль засобу милозвучності: *В театрі поночі й порожньо* (І. Нечуй-Левицький); *В українській прозі ці шляхи довелося торувати саме І. Нечуєві-Левицькому – великому епіку й реалісту* (Н. Крутикова); *Слова вищого і найвищого ступенів порівняння мають дві форми – синтетичну й аналітичну* (І. Вихованець); *Розрізняють афікси складні й прості* (Н. Клименко);

6) два однорідні члени речення попарно:

а) без узагальнювального слова: *Ні, ця школа вчить бути і не бути, знати і не знати, хотіти і не досягнути* (В. Самчук); *В життя приходиш чистий і красивий, з життя ідеш заморений і сивий* (Л. Костенко); *Нашим українським талантом захоплюються перші особи іноземних держав, дипломати й бізнесмени, багаті й знамениті музиканти, колеги й непідготовлені слухачі* (Україна молода, 2 березня 2006);

б) після узагальнювального слова: *Сни бувають різні: веселі й сумні, довгі й короткі* (Л. Письменна); *Маємо все: ліси й води, золото й срібло, землю родючу й ліс медоплинний...* (П. Загребельний); *...Миля – це кілька людей, і то зовсім різних: добра дитина і розбійник, грішник і праведник, брехун і*

найщиріший чоловік, скромний і хвалько, розпутник і цнота (Ю. Мушкетик); *Чудові то були казки: про моря і річки, про ліс і поле, про лихих чаклунів і добрих чарівників* (І. Шкаровська); *Жовто-блакитні барви у всьому світі символізують дві першооснови буття: дух і матерія, добро і зло, позитивне і негативне, вогонь і вода, чоловік і жінка, батько і мати* (Г. Лозко); *На критиці президентського блоку будували свою передвиборчу агітацію практично всі: БЮТ і есдеки, "Регіони" і соціалісти, комуністи і "пористи"* (Україна молода, 7 квітня 2006);

в) перед узагальнювальним словом: *Розумні й дурні, нудні й дотепні, відносно небагаті... й багаті надзвичайно – усі зараз шукають нашої любові* (Газета по-українськи, 17 березня 2006);

7) останній однорідний член речення до двох і більше попередніх, ужитих без сполучників: *Доба Мазепи – це час економічного, політичного, духовного і культурного відродження України після Руїни* (Український історичний календар); *...вони, змоклі, змерзлі, хвилинку грілися біля вогню і знов кидалися шукати по скелях сухих кущів, трави й дроку* (З. Тулуб); – *Усі ми блудні сини... Усі ми долаємо нині дорогу до забутих, зневажених і не втішених нами батька-матері* (Р. Іваничук); *Наші предки вірили, що сонце, вітер, мороз і дощ – це божества, від яких залежить урожай і життя людини* (І. Хланта); *...Врубель знайшов себе легко, несподівано й одразу* (Газета по-українськи, 17 березня 2006);

8) другий або останній зв'язковий компонент до попереднього (попередніх) зв'язкового компонента (зв'язкових компонентів) іменного складеного присудка, основна частина якого є спільною для них усіх: *"Кобзар" не став і... ніколи не стане книгою архаїчною* (О. Гончар); *Мазепа для України був і є великий патріот* (І. Дзюба); *Молитва-пісня була і залишається найвпливовішим і наймоційнішим засобом церковного проповідництва* (І. Хланта); *...тема матері завжди була, є і вічно залишатиметься актуальною як у народних піснях, так і в професійній творчості* (І. Хланта);

9) парцельований однорідний член речення з попереднім парцельованим або непарцельованим: *Я не перша. І, мабуть, не друга, В кого серце – тривожний надрив* (Г. Чубач); *Хома розповів отаману свої біди. І попросив грека, щоб той узяв його з собою до Криму* (Ю Логвин); *Складається враження, що після багатьох років очікування на диво... держава вирішила взяти ситуацію у свої руки. І створити меценатів указом згори...* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006); *Депутати обіцяють зробити багато. І швидко* (Молодь України, 6 січня 1996);

10) скорочене та повне складне слово, що мають спільний другий компонент: *Часто той самий корінь може стояти в пре- і постпозиції до інтерфікса...* (Н. Клименко); *Проте щоб усі ці державо-, націє- й мовотворчі процеси розвивалися нормально і не виникало "перекосів" і конфліктів ані в економічному, ані в мовно-культурному національному житті, на сторожі їх має стояти національний закон, національне право...* (О. Ткаченко); *...ставши Прем'єр-міністром, усім доведе свою проф-, політ- і прем'єр-придатність* (Україна молода, 18 квітня 2006);

11) повторювані слова: *Треба зазначити, що економічних понять в останні десятиліття з'являється все більше і більше* (Дзеркало тижня, 18 лютого 2006);

12) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **так і сяк; сміх і гріх; так і так; те і те**: *Лисиця так і сяк – не зна нічого...* (М. Яровий); *...проводимо курс на інтеграцію, готуємося до вступу в СОТ, у НАТО, робимо те і те* (Україна молода, 31 березня 2006).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній однорідний член речення до попередніх, ужитих без сполучників: *Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку* (А. Головко);

2) другу предикативну частину до попередньої: *Решта міст нашої держави першоквітневі розваги сприймає без ентузіазму, **і** Київ не став яскравим винятком* (Україна молода, 31 березня 2006);

3) повне приєднувальне речення до основного речення: *Але цього разу немає іншої ради. **Й** наступного разу буде те саме* (Україна молода, 24 березня 2006);

4) неповне приєднувальне речення до основного речення: *Зірка "Блакитної лагуни" вдруге стала матір'ю у сорок років. **І** хоче ще* (Україна молода, 21 квітня 2006);

5) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення: *Голос натхненний, артистичний – з усього видно. **І** ненав'язливий* (Молодь України, 6 січня 1996); *Звісно, передавали відомості... за гроші. **І** чималі* (Україна молода, 11 квітня 2006);

6) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення: *Обирають парламент... **І** для народу* (Голос України, 18 червня 1996);

7) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення: *...тисячу з лишком тонн овочів тепличному комбінату треба вміти не лише виростити, а ще й реалізувати. **І** не задешево* (Україна молода, 18 квітня 2006); *На інтернет-аукціоні продали невідомого монстра. **І** недорого* (Україна молода, 1 серпня 2006).

3. Сполучник сурядності, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні:

а) обидві частини – повні речення: *Усе приходить, все відходить, **І** не відходить лиш любов* (М. Стельмах);

б) друга частина – неповне речення: *Потрібно транслювати духовні пісні в дні християнських свят, **і** не тільки в ці дні* (І. Хланта);

2) два однорідні члени речення: [Л і с о в и к:] *До кого ти подібна? До служебки, зарібниці, що працею гіркою окрайчик щастя хтіла* [хотіла]

заробити і не змогла (Леся Українка); *Олесь Гончар дав нам дуже переконливий доказ, що поміж тими тисячами, які день-щодень дивляться на той собор і нічого в ньому не бачать, є й такі, які дивляться і бачать* (В. Самчук).

Первинний.

Одиничний.

І ДО ТОГО Ж – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Колись воно* [слово *виноград*] *було складним **і до того ж** запозиченим із старослов'янської мови* (Н. Клименко);

2) другу предикативну частину до першої, підсилюючи виражену в ній думку: *І тоді лиш з'явилося горе В небагату і щиру сім'ю, Як полізли люди у нори, **І до того ж** – кожен в свою* (В. Симоненко); *Якщо ж, незважаючи на те, що мова вимерла, зберігся хоч би залишково етнос, її носій, **і до того ж** мову зафіксовано в пам'ятках, можливість відродження мови зберігається і залежить виключно від бажання народу цього домогтися* (О. Ткаченко); *...система крапельного зрошування не гірша за ізраїльську чи голландську, **і до того ж** вона не потребує жорсткого прив'язування до заморських добрив* (Україна молода, 18 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

І... І, Й... Й – 1. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні:

а) повторюючись перед кожною з них: ***І** затупало до хати кінською ходою, **і** вона схопилась і побачила на чорному коні вершника...* (Т. Осьмачка);

Вже і менший брат устав, і сестричка бігає по лавах, і батько вже цвьохнув кілька разів батогом (В. Самчук); *І мріє степ, і дихають гаї, ...І оживають в поетичній думі Походи збройні в дальнії краї За правду й вольності свої* (М. Годованець); *І передзвони косовиці, і житні золоті коржі, і запах в'ялої копиці...* (М. Рильський); *І плакали по Україні вдови, й плакали малі діти, і втирали скупі сльози досугі, обкручені в багатьох битвах діди* (Ю. Мушкетик); *...і чому стоїть клубок у горлі, і бентежність млоїть, і тайна подих перейма, і в серці трепет, височінь, безмежність* (С. Йовенко); *І співає дівчина чудово, і зовнішністю природа не обділила* (Україна молода, 26 липня 2006);

б) повторюючись перед кожною з них, крім першої: *Дерева мене чекають, І падає листя на стежку, І падають зорі в долоні, І падає сон у траву* (І. Драч); *Смеркало, і звужувалося поле, все тугіше підперізуючись цупким перевеслом обрію, і дорога білою стрілою гнулася від небокраю до небокраю* (Є. Гуцало); *Цілу ніч у берег море билось, І ревів маяк у далині, І одне вікно в селі світилось, І сиділа жінка при вікні* (М. Луків);

2) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *...дрібні дощі полосували її і вдовж, і вшир, і впоперек* (Панас Мирний); *Так і стоять перед очима і наш степ, і гаї, і верби на леваді, і річка* (З. Тулуб); *Коли все буде гаразд, люди матимуть і хліб, і до хліба* (М. Стельмах); *То хіба ж спроможні ми порахувати усі слова, наявні в сучасній українській мові?! Це і загальновживані слова літературної мови, і терміни різних наук, і діалектні та застарілі слова* (І. Вихованець); *...якщо там основою розвитку була народна мова, мова найнижчих верств, якою потім почали дедалі ширше користуватися і в своїй творчості, і в своєму житті представники соціолінгвістично вищих верств, то з мовами типу івриту... усе було зовсім навпаки* (О. Ткаченко); *Саме він* [дитячий спів] *робить кожного і добрішим, і щирішим, і красивішим душею* (І. Хланта); *У великому субтропічному парку на дванадцяти гектарах є і бананова клумба, і лавровишні, і алея струнких пальм, і олеандри, і кипариси...* (Українське слово, 8 – 14 березня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *Добро, і правда, і краса – Величнії, як сонце й небеса* (Б. Грінченко); *Вийди, о вийди! Я жду тебе, жду! Тихо, і ясно, і пусто в саду* (Олександр Олесь); *Сам Панько Куліш загорівся, і правив, і видавав* (О. Іваненко); *...так недавно тішили йому серце... сонечко, і небо, і безмежна просторінь* (О. Довженко); *І раптом стало щось таке, що кущ, і ліс, і весь світ крутонувся в мене перед очима й кудись поплив чи полетів* (Ю. Мушкетик); *Мово рідна! ...в тобі мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів твоїх у днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого...* (С. Плачинда);

в) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Усе, усе ладні... оті шибеники видерти в мене з рук: і землі, і ліси, і золото, й срібло, і мої блискучі заміри, і славу, й честь...* (І. Нечуй-Левицький); *Все у них змаленьку не так, як у людей: і хід, і обличчя, і волосся, і слова, і вчинки* (І. Франко); *Все, як у рідному степу: і ніч, і сволок, і скрині, і божниця з вишиваними рушниками...* (З. Тулуб); *А вдома... про все дбати мусить: і про його сорочки, і про обіди, і про дитину* (О. Іваненко); *...дівчата поринають думками у недалеке своє минуле, у солодкий світ студентського життя.., де все переплелось: і кохання, і ревнощі, і щастя примирень, і хвилювання на екзаменах, і жагучі мрії про ольвійське літо* (О. Гончар); *Вигук о! ладен усе робити: і радіти, і захоплюватися, і дивуватися, і журитися, і не йняти віри, і не погоджуватися...* (І. Вихованець); *За своє коротке життя Маруся Чурай пізнала чимало: і смерть покараного у Варшаві батька, і палке кохання козака, і його зраду...* (Наука і суспільство. – 1994. – № 4);

г) виступаючи перед кожним із них, крім першого, після узагальнювального слова: *На все осінь щедра – на кавуни, і на дощі, і на холодні роси* (Ю. Збанацький); *Не зашумлять уже над його головою вітрила, і вітри, і хвилі-гори* (О. Довженко); *Я все із насолодою роблю: пишу поеми, і город полю, і квітники плекаю вколо дому* (І. Жиленко);

ґ) виступаючи перед кожним однорідним членом речення, від яких залежать підрядні частини: *Твори українські на Москві... дивували і своєю мовою, якої там не всі розуміли, і змістом, який давав багато новин* (І. Огієнко); *І пташиний спів, що є провісником вічної кримської весняности, і тріумфальне сонечко, що виграє кожним своїм промінчиком у повсюдних джерельцях з-під розталого снігу, і кришталеве повітря, яке хочеться пити, ніби добре вино...* (Українське слово, 8 – 14 березня 2006);

д) виступаючи перед повторюваними однорідними членами речення, що мають узагальнювальне слово і від яких залежать підрядні частини: *Сонцем рідної Вкраїни напоєні його* [Довженка] *найкращі творіння: і ті, що належать до сфери кіно, і ті, що стали класикою українського красного письменства* (О. Гончар);

е) виступаючи перед кожним однорідним членом речення, після яких ужито узагальнювальне слово: *І традиційні верби, і калина – все батьківське, але й синівське – теж* (Б. Олійник); *І величезна... бетонна гребінка биків, і крани над греблею, і схожий на казковий палац будинок електростанції на правому березі – усі ці споруди разом... зливаються тут в єдине ціле...* (О. Гончар);

є) виступаючи перед кожним однорідним членом речення, крім першого, після яких ужито узагальнювальне слово: *Горби, і діл, і військовий наряд – Все спить... під синьою імлою* (М. Зеров); *Біль утрат, і дух степів полиновий, і дніпрову блакить, і рожеві... світання – усе забрали із собою та все несемо на схід* (О. Гончар);

3) парцельовані однорідні члени речення з попереднім парцельованим або непарцельованим: *А Європа – це інтелігенція. І авта, і кав'ярні, і білі тверді комірчики, і фраки, і циліндри. Там це не театр* (В. Самчук); *...навіть я не міг не визнати, що наречений красний... І дотепний, і поштивий, і меткий* (Ю. Мушкетик); *Благослови уміння не упасти. І жить. І дзвінко плакати од щастя* (І.Жиленко); *Коли вимовляємо це слово* [літати], *то мимоволі пов'язуємо його з ластівкою... Або з журавлем... І зоряними крилами літаків у*

надвисокості. І космічними кораблями... І шалом бігу. І нашим ширянням у мріях і снах (І. Вихованець);

4) парцельовані однорідні члени речення, що виступають після узагальнювального слова, ужитого в основному реченні: *Щось та знали вони. І дочка. І грибок. І дзвінке котеня. І ведмедик із вати* (І. Жиленко); *Газ і нафта всюди. І на морі. І на узбережжі* (Молодь України, 2 жовтня 1995);

5) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **і так і сяк; і сяк і так; і сміх і гріх; і нашим і вашим; і в хвіст і в гриву; і рук і ніг не чути (не відчувати); І швець, і жнець, і на дуду грець**: *Догодити і нашим і вашим* (І. Нечуй-Левицький); *А там як кинеться – вертить і так і сяк, Неначе горобець у клітці* (Л. Глібов); *Подумав-погадав Чоловік, розкинув думками і сяк і так* (Панас Мирний); *Як з тою крихтою – і сміх і гріх – не вподалась...* (М. Яровий).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення: *Бо добре знаю вартість слова. І доброго, і злого* (Молодь України, 31 січня 1996);

2) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення: *Обрано новий парламент... І для народу, і для України* (Голос України, 28 березня 2006);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення: *Депутати обіцяють виборцям зробити багато. І незважаючи на економічні труднощі, і всупереч невтішним прогнозам* (Голос України, 16 лютого 2006).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожною предикативною частиною або перед кожним однорідним членом речення.

І НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Що нашого скромного пісенного матеріалу, нашого невеликого розповідального надбання, нашого села, наших соловейків, наших віршів і нашого побуту не можна супоставити з тими, що видала і що створила в цьому напрямку література передових народів світу мови французької, англійської, німецької* ***і навіть*** *російської* (В. Самчук); *А якось одного разу Уляся вкинула нас з Оленкою у велике здивування,* ***й навіть*** *у переляк* (Ю. Мушкетик); *Миля... майже силою спроваджував мене на якусь роботу: прислужувати паламареві, дякові, співати на криласі, читати псалтир над покійником, переписувати компутні списки в ратуші* ***й навіть*** *... старцювати* (Ю. Мушкетик); *Йому* [Садовському] *здавалось* ***і навіть*** *твердо вірилось у те, що своїми виступами на сцені він показує широкій аудиторії, якою повинна бути акторська майстерність...* (С. Тобілевич); *Навіть художній фільм "Микола Шугай"... жодного разу не був у прокаті на території України, донині не озвучений українською* ***і навіть*** *не перекладений з чеської* (С. Аржевітін); *Вона залюбки бере участь у всіх можливих благодійних акціях...* ***і навіть*** *іноді відмовляється від вигідних показів, якщо вони збігаються в часі з якимсь доброчинним заходом* (Україна молода, 11 квітня 2006); *...непорозуміння між людьми призводить до дисгармонії у стосунках між ними і може стати причиною тривалої депресії, агресії* ***і навіть*** *тяжких кризових станів* (Україна молода, 8 грудня 2005).

Вторинний, складений.

Одиничний.

І ТО – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком другу предикативну частину (переважно неповне речення) до першої, підсилюючи виражену в ній думку: *Він тільки раз пройшовся з Настею по Широкій,* ***і то*** *випадково* (В. Самчук); *...ми повинні в такому напрямку впорядкувати свою*

*мову і свій правопис, щоб він найбільше відповідав східноукраїнській мові, **і то** її центрові...* (Б. Грінченко); *Мені... дозволяють тільки влітку купатися, **і то** з татом чи мамою* (Л. Письменна); *Тепер пам'ятають їх* [колядки] *лише окремі старожили, **і то** не завжди вони можуть повністю довести текст до логічного завершення* (І. Хланта); *На четвертій стадії людина може пройти до 500 метрів без сторонньої допомоги, на п'ятій – 200 метрів, на шостій – тільки 100 метрів, **і то** не самостійно, а тримаючись за стіну чи спираючись на іншу людину* (Україна молода, 18 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

Й – *див.* **І**

Й... Й – *див.* **І... І**

КОЛИ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент умовного сполучника **якщо**; може поєднувати:

1) підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Пусти ж мене, моя мати, На вулицю погуляти.., **Коли** хочеш зятя мати* (Укр. нар. пісня); *Нащо мені краса моя, **Коли** нема долі?..* (Т. Шевченко); *...**коли** іншої пісні не знаєш, краще мовчи* (Леся Українка); ***Коли** нема пророка на землі, Нехай злетить він з гір таємних!* (Олександр Олесь); *Морфи перебувають між собою у відношеннях додаткової дистрибуції, **коли** вони мають тотожне (інваріантне) значення і частково схожу фонемну форму* (Н. Клименко);

2) вставне речення: *Уговорюй його* [Чіпку], *як жінка: він тебе почитає, кохає щиро, може, тебе послухає, **коли** вже мене не хоче слухати..* (Панас Мирний).

Вторинний.

Одиничний.

КОЛИ Б – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Щирий патріот і великий знавець запорозької старовини Яків Гарасимович багато збирався писати й певно лишив би чимало цікавих праць, **коли б** нагла й трагічна смерть не забрала в нас ще одного вірного сина України* (М. Коцюбинський); *...**коли б** не Опанас, не писала б вона по-українськи...* (О. Іваненко); *Був би я щасливим все життя, **Коли б** ти в мою голодну душу Кинула копійку співчуття* (В.Симоненко); *Як радісно було б нести Цю світлу до землі причетність, **Коли б** не відчайдушна злобність, Не вічний поклик висоти* (Г. Світлична).

Вторинний, складений.

Одиничний.

КОЛИ Б ЛИШЕ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби лише**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли б лише** син повернувся додому, більше б йому не докоряла*; ***Коли б лише** стало тепло, поїхали б до моря.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

КОЛИ Б ЛИШЕ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного

сполучника **якби лише… то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли б лише** син повернувся додому, **то** більше б йому не докоряла*; ***Коли б лише** стало тепло, **то** поїхали б до моря.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**коли б лише**) і головною (**то**).

КОЛИ Б ТІЛЬКИ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби тільки**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли б тільки** син повернувся додому, більше б йому не докоряла*; ***Коли б тільки** стало тепло, поїхали б до моря.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

КОЛИ Б ТІЛЬКИ… ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби тільки… то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли б тільки** син повернувся додому, **то** більше б йому не докоряла*; ***Коли б тільки** стало тепло, **то** поїхали б до моря.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**коли б тільки**) і головною (**то**).

КОЛИ Б... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент умовного сполучника **якби... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: – ***Коли б*** *не ми,* ***то*** *ви б не шелестіли...* ***Коли б*** *ми вам не піддавали сили,* ***То*** *не бриніли б ви...* (Л. Глібов); ***Коли б*** *мені прийшлось одним словом схарактеризувати поезію Шевченка,* ***то*** *я сказав би: се поезія бажання життя* (І. Франко); *...****коли б*** *мені сила,* ***то*** *я б у той храм таємничий вступила...* (Леся Українка); ***Коли б*** *оце на всіх нас хоч один отой кусочок,* ***то*** *було б і нам, і дітям нашим* (С.Васильченко); ***Коли б*** *не глухота,* ***то*** *почував би себе зовсім здоровим* (М. Смоленчук); ***Коли б*** *такі університетські села Україні,* ***то****... наша країна і наше суспільство мали б інший вигляд* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**коли б**) і головною (**то**).

КОЛИ НЕ – 1. Сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *приїду, неодмінно зустрічаю дядька Івана за селом або на силосних ямах...* (О. Сизоненко); ***Коли б не*** *приїхали по неї, залишала всю роботу в хаті і надворі, збиралася і їхала...* (С. Денисенко); ***Коли не*** *звернись до професора, він готовий до розмови;* ***Коли не*** *спитай його, не вагаючись, відповість.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в

підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *...завжди натовп великий* **і** *завжди приходиться* [доводиться] *довго ждать,* ***коли не прийди***... (Леся Українка); ***Коли не спитай*** *його,* ***тоді****, не вагаючись, відповість.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

КОЛИ НЕ₂ – сполучнослівна єдність, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень з відтінком уточнення, синонім до градаційного сполучника **якщо не**; приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Він мав свою землю – десятин з шістдесят,* ***коли не*** *більше, он там за Росею, по праву руку од гори* (І. Нечуй-Левицький); *Напевне, на запасних коліях нашої великої країни іржавіють сотні,* ***коли не*** *тисячі, машин, що відслужили своє* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

КОЛИ НЕ... А – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *виклич дитину до дошки,* ***а*** *вона – як дзвіночок;* ***Коли не*** *поклич хлопчика,* ***а*** *він – тут як тут.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в

головній частині: ***Коли не** виклич дитину до дошки, **а** вона **завжди** – як дзвіночок.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**коли не**) і головною (**а**).

КОЛИ НЕ... АЛЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не** звернись до професора, **але** він готовий до розмови*; ***Коли не** заглянь до лікаря, **але** він на місці.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не** виклич дитину до дошки, **але** вона **завжди** – як дзвіночок*; ***Коли не** заглянь до лікаря, **але** він **завжди** на місці.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**коли не**) і головною (**але**).

КОЛИ НЕ... ОДНАК, КОЛИ НЕ... ОДНАЧЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не** звернись до професора, **однак** він готовий до розмови*; ***Коли не** заглянь до лікаря, **однак** він на місці*; ***Коли не** просила друзів, **однак** вони не відмовляли.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *виклич дитину до дошки,* ***однак*** *вона* ***завжди*** *– як дзвіночок*; ***Коли не*** *заглянь до лікаря,* ***однак*** *він* ***завжди*** *на місці.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**коли не**) і головною (**однак, одначе**).

КОЛИ НЕ… ОДНАЧЕ – *див.* **КОЛИ НЕ… ОДНАК**

КОЛИ НЕ… ПРОТЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *звернись до професора,* ***проте*** *він готовий до розмови*; ***Коли не*** *заглянь до лікаря,* ***проте*** *він на місці*; ***Коли не*** *просила друзів,* ***проте*** *вони не відмовляли.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *виклич дитину до дошки,* ***проте*** *вона* ***завжди*** *– як дзвіночок*; ***Коли не*** *заглянь до лікаря,* ***проте*** *він* ***завжди*** *на місці.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**коли не**) і головною (**проте**).

КОЛИ НЕ… ТА – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *звернись до професора,* ***та*** *він готовий до розмови;* ***Коли не*** *заглянь до лікаря,* ***та*** *він на місці;* ***Коли не*** *просила друзів,* ***та*** *вони не відмовляли.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Коли не*** *виклич дитину до дошки,* ***та*** *вона завжди – як дзвіночок;* ***Коли не*** *заглянь до лікаря,* ***та*** *він завжди на місці.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**коли не**) і головною (**та**).

КОЛИ НЕ… ТО – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на задоволення щонайменшим порівняно з ідеальним чи можливим, функціональний еквівалент градаційних сполучників **як не… то, якщо не… то**, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *Вона* [Соломія] *почала кричати на всю міць легких у надії, що* ***коли не*** *Остап,* ***то*** *хтось інший почує її* (М. Коцюбинський); *Серед них були люди, спроможні* ***коли не*** *допомогти,* ***то*** *втішити.*

2. Сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень, синонім до розділових сполучників **або… або, хоч… хоч**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Старість не прийде з добром:* ***коли не*** *з кашлем,* ***то*** *з горбом* (Укр. прислів'я); *Я все була у роботі та роботі:* ***коли не*** *гусей пасла,* ***то*** *шила;* ***коли не*** *шила,* ***то*** *пряла...* (Панас Мирний); [Іван:] *...я йому допечу,* ***коли не*** *кулаком,* ***то*** *язиком* (М. Кропивницький); *...шукай мене* ***коли не*** *в монастирі,* ***то*** *на хуторі...* (Ю. Мушкетик);

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Діти є діти.* ***Коли не*** *гасають вони по коридору,* ***то*** *один одному ніжку підставляють.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

КОЛИ НЕ... ТО ХОЧ(БИ), КОЛИ НЕ... ТО ХОЧА(Б) – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на задоволення щонайменшим порівняно з ідеальним чи можливим, функціональний еквівалент градаційних сполучників **як не... то хоч(би), як не... то хоча(б), якщо не... то хоч(би), якщо не... то хоча(б)**, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: О д а р к а. ***Коли*** *пісні* ***не*** *хочете співати,* ***то хоч*** *казку кажіть* (М. Кропивницький); *...бажаю, щоб Ви були здорові і щоб ми з вами літом у Криворівні лазили по горах та вибрикували* ***коли не*** *ногами,* ***то хоч*** *мріями* (М. Коцюбинський); *Серед них були люди, спроможні* ***коли не*** *допомогти,* ***то хоч би*** *втішити.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

КОЛИ НЕ... ТО ХОЧА(Б) – *див.* **КОЛИ НЕ... ТО ХОЧ(БИ)**

КОЛИ ТІЛЬКИ – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного сполучника **якщо тільки**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складно-

підрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли тільки*** *зустрінемо всіх учасників конференції, завеземо їх до готелю;* ***Коли тільки*** *пощастить купити квитки на матч, запрошу й родичів.*

2. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **як тільки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли тільки*** *я дихнув духмяним степовим повітрям, перед моїми очима постала рідна домівка* (М. Смоленчук).

Вторинний, складений.

Одиничний.

КОЛИ ТІЛЬКИ... ТО – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, функціональний еквівалент умовного сполучника **якщо тільки... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли тільки*** *зустрінемо всіх учасників конференції,* ***то*** *завеземо їх до готелю;* ***Коли тільки*** *пощастить купити квитки на матч,* ***то*** *запрошу й родичів.*

2. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **як тільки... то**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли тільки*** *я повернувся до столиці,* ***то*** *відразу поринув у повсякденні справи.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною або часовою частиною (**коли тільки**) і головною (**то**).

КОЛИ… ТО₁ – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент умовного сполучника **якщо… то₁**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Коли*** *є до чого жагота,* ***то*** *кипить у руках робота* (Укр. прислів'я); ***Коли*** *не тямиш,* ***то*** *й не берися* (Укр. прислів'я); ***Коли*** *чого в руках не маєш,* ***То*** *не хвалися, що твоє* (І. Котляревський); ***Коли*** *живий козаченько,* ***То*** *зараз прибуде*... (Т. Шевченко); ***Коли*** *так читати,* ***то*** *краще зовсім не читати* (С. Васильченко); ***Коли*** *тобі треба,* ***то*** *заходь* (Є. Гуцало); ***Коли*** *м'яса буде багато,* ***то*** *й ціна на м'ясопродукти стане нижчою* (Україна молода, 26 березня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**коли**) і головною (**то**).

КОЛИ… ТО₂ – сполучник сурядності, виразник зіставних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент зіставного сполучника **якщо… то₂**, поєднує сурядним зв'язком дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Коли*** *інші з обов'язку службового старалися,* ***то*** *Семен все робив напоказ*... (А. Дімаров); ...***коли*** *там* [на лівобережній Україні] *р.1740 було 866 шкіл,* ***то*** *через 60 років, на початку XIX ст., шкіл цих не стало*... (І. Огієнко); ***Коли*** *в молоді роки, у період соціальних успіхів (отримання ступеня магістра вільних мистецтв у 22 роки і ступеня доктора богослов'я у 29 років), у Лютера загострювалась духовна криза,* ***то*** *у 1521 р., після розпочатого переслідування його вчення, ...засновник протестантизму переховується від арешту і розпочинає найзначнішу справу свого життя – роботу з перекладом Біблії німецькою мовою* (Релігії світу).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома предикативними частинами.

КУДИ НЕ – 1. Сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Куди не оберни, усе дірки зверху* (Укр. прислів'я); ***Куди не** повернись, роями літають* (О. Довженко); *...**куди не** йду, холодні трави сняться...* (В. Сосюра); *У Стопчатові.., **куди** б моє око **не** впало, стоїть або мій батько, або мати, або сестра, або вуйна, або двоюрідна сестра* (Д. Павличко); *...**куди** б **не** йшли, **куди** б **не** їхали – у торбі завжди шматок сала, загорнутого в полотнину* (С. Денисенко); ***Куди не** прийде – будує* (Україна молода, 18 квітня 2006); *Батьківщина завжди зі мною, **куди** б **не** закидало мене життя* (Україна молода, 30 листопада 2006).

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *...**куди не** поглядить – **Усюди** Вовченька недоленька морочить...* (Л. Глібов); *В житті, **куди не** повернись, – Осли **повсюди** завелись* (М. Годованець); ***Куди** б вона* [Параскіца] ***не** повернулася, **скрізь** вона чула на собі пильний погляд батькового ока* (М. Коцюбинський); *Мерці, мерці... Навколо, тут і там, **Куди не** глянеш, **скрізь** самі ходячі трупи!* (М. Вороний).

Вторинний, складений.

Одиничний.

КУДИ НЕ... А – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в

головній частині: ***Куди** не їздив, **а** душа рвалась до рідного дому*; ***Куди не** звертався студент, **а** потрібної книжки не придбав.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не** поїде геолог, **а** дружина **скрізь** буде з ним*; ***Куди не** піди, **а всюди** те саме*.

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**куди не**) і головною (**а**).

КУДИ НЕ... АЛЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не** ходив, **але** не приніс нічого з собою* (В. Самчук); ***Куди не** закидала доля митця, **але** він не забував своєї України.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не** поїде геолог, **але** дружина **скрізь** буде з ним*; ***Куди не** ходив, **але звідти** не приносив нічого.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**куди не**) і головною (**але**).

КУДИ НЕ… ОДНАК, КУДИ НЕ… ОДНАЧЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди б не** вибравсь ти, **одначе** Нікчемою зоставсь, як був раніш* (В. Симоненко); ***Куди не** закидала доля митця, **однак** він не забував своєї України.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не** поїде геолог, **однак** дружина скрізь буде з ним*; ***Куди не** ходив, **однак звідти** не приносив нічого.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**куди не**) і головною (**однак, одначе**).

КУДИ НЕ… ОДНАЧЕ – *див.* **КУДИ НЕ… ОДНАК**

КУДИ НЕ… ПРОТЕ – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не** закидала доля митця, **проте** він не забував своєї України*; ***Куди не** звертався, **проте** все марно.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в

підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не*** *поїде геолог,* ***проте*** *дружина* ***скрізь*** *буде з ним*; ***Куди не*** *ходив,* ***проте звідти*** *не приносив нічого.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**куди не**) і головною (**проте**).

КУДИ НЕ... ТА – 1. Сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Куди не*** *кинь,* ***та*** *клин* (Укр. прислів'я); ...***куди*** *він* ***не*** *поткнеться –* ***та*** *всяк від реготу береться за живіт* (Л. Глібов); *–* ***Куди*** *б вона* ***не*** *їхала,* ***та*** *я знайду її! – запевняв він* (О. Гончар); ***Куди не*** *пролягали б його життєві дороги,* ***та*** *він нетерпляче чекав зустрічі з рідною землею.*

2. Сполучнослівна пара, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу симетричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ...***та,*** ***куди не*** *подайся,* ***усюди*** *стіни заважають* (М. Стельмах); ***Куди не*** *поткнись,* ***та скрізь*** *те саме.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**куди не**) і головною (**та**).

ЛЕДВЕ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часових сполучників **тільки**₁, ***як тільки***, поєднує підрядну часову частину з головною

частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Ледве Валя закінчила перев'язувати Миронові ноги, дві баби скромно зайшли в хату* (О. Копиленко); *Ледве дівчинка навчилася ходити, вже дивилася за меншим* (С. Денисенко).

Вторинний.

Одиничний.

ЛЕДВЕ… ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **тільки… як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Ледве Тарасові минуло 9 літ, **як** умерла мати* (Панас Мирний); ***Ледве** вигодував господар теля або лоша, **як** вже мусів відставити до двора…* (І. Крип'якевич).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**ледве**) і головною (**як**).

ЛИШ, ЛИШЕ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, функціональний еквівалент часового сполучника **тільки**₁, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Лиш** жаби заскреготять чи соловейко защебече, вони від страху затремтять…* (Леся Українка); ***Лиш** даль тривогою війне – Земля застогне під ходою* (В. Сосюра).

Вторинний.

Одиничний.

ЛИШ БИ – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовних сполучників **тільки б, коли б тільки, коли б лише** й под., поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Лиш би він повернувся, я все пробачу йому*; *Лиш би батьки погодилися переїхати до міста, їм забезпечать умови для спокійного життя.*

2. Сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, синонім до цільового сполучника **щоб**, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *І проситься, і ридма никне ниць,* ***лиш би*** *допастись до омани* (І. Калинець); *Все стерпить – докори, сором, лихо, –* ***лиш би*** *вмерти на землі батьків!* (В. Симоненко).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЛИШ БИ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовних сполучників **тільки б... то, коли б тільки... то, коли б лише... то** й под., поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Лиш би*** *він повернувся,* ***то*** *я все пробачу йому*; ***Лиш би*** *батьки погодилися переїхати до міста,* ***то*** *їм забезпечать умови для спокійного життя.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**лиш би**) і головною (**то**).

ЛИШ ТІЛЬКИ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до

часових сполучників **тільки$_1$, як тільки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...**лиш тільки** ти сіла в барі.., я вже був поряд...* (Ю. Покальчук); *Лиш **тільки** він* [Садовський] *з'являвся на сцені, одразу привертав увагу глядача* (О. Дейч).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЛИШ... ЯК, ЛИШЕ... ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, функціональний еквівалент часового сполучника **тільки... як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Він* [Остап]... ***лиш** глянув на неї, **як** схопився за боки від шаленого реготу* (М. Коцюбинський); *Він **лише**... вискочив із семінарії – **як** тут дають самостійну парохію* (Г. Хоткевич).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**лиш, лише**) і головною (**як**).

ЛИШЕ – *див.* **ЛИШ**

ЛИШЕ... ЯК – *див.* **ЛИШ... ЯК**

ЛИШЕНЬ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, функціональний еквівалент часових сполучників **лиш, лише**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *До неї* [сталі] *доторкнітеся **лишень**, Вона аж*

заговорить під руками (Я. Шпорта); *І **лишень** подумала* [Килина] *про нього.., знову стало їй добре...* (Є. Гуцало).

Вторинний.

Одиничний.

ЛИШЕНЬ... ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, функціональний еквівалент часових сполучників **лиш... як, лише... як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Нагадайте **лишень** кому-небудь на Україні про це село* [Решетилівку], ***як** одразу в кожного в уяві постає світлотонна, ніжнобарвна полтавська вишивка і співучі решетилівські дівчата – ткалі й вишивальниці* (В. Дарда).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**лишень**) і головною (**як**).

МОВ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Голоси ллються, **мов** перли дзвенять* (І. Нечуй-Левицький); *Там три верби схилилися, **Мов** журяться вони* (Л. Глібов); *Повітря дзвеніло, **мов** співали в унісон цвіркуни* (О. Копиленко); *Місто одразу поменшало, **мов** будинок присунувся до будинку* (В. Підмогильний); *Всюди буйно квітне черемшина, **Мов** до шлюбу вбралася дівчина...* (М. Юрійчук);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...чоловіки... сидять гордо, **мов** ті гетьмани* (І. Нечуй-Левицький); *Ми*

розійшлися, ***мов*** *стежки по лісі* (Леся Українка); *Дерева стоять непорушно і поважно,* ***мов*** *лицарі на варті* (В. Самчук); *...лише де-не-де лежали на ньому золотаві хмарки,* ***мов*** *огребки соломи після жнив* (Гр. Тютюнник); *Тонкі стебла молодого жита хвилюються,* ***мов*** *неспокійна вода* (Є. Гуцало); *Слова росли із ґрунту,* ***мов*** *жита* (Л. Костенко); *...чорний вітряк застиг,* ***мов*** *невсипущий страж серед принишклого вигону* (Б. Янчук); *Славка завжди носило,* ***мов*** *крота по городу...* (М. Матіос); *Випускаю слова,* ***мов*** *хортів з мотузка* (Л. Мовчун);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Сонце світить,* ***мов*** *улітку* (В. Самчук); *...між пшеницею,* ***мов*** *мавки синьоокі, поблискували волошки* (В.Шевчук); *Біло-біло січень пише, Де застигло все,* ***мов*** *камінь* (Л. Мовчун);

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: *По одну сторону маки високі цвітуть-процвітають, по другу,* ***мов*** *перемита, пшениця...* (М. Стельмах); ***Мов*** *підводний плавець,* ***мов*** *шукач перлин,* [він] *пірнав між рифами слів...* (Україна молода, 21 лютого 2006); *...****мов*** *той собака, він сприймав світ не розумом, а серцем* (Україна молода, 3 березня 2006); ***Мов*** *зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *Коло дуба стоїть, обпершись, Максим Залізняк, високий, поставний, дужий,* ***мов*** *віковічний дуб* (І. Нечуй-Левицький); *Та, спасибі, захист є – жінка Ликера, сухорлява, тонка,* ***мов*** *горсточка конопель, зараз і обізветься* (М. Стельмах); *Та серед інших лагідних образ, Які болючі ті листи, Холодні і короткі,* ***мов*** *наказ* (Д. Павличко);

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Люди,* ***мов*** *каня, прохали дощу* (М. Коцюбинський); *І Сергійко,* ***мов*** *ящірка, прошмигнув порослим схилом униз* (Л. Письменна); *Хати, ...****мов*** *п'явки, вп'ялись у мокру землю...* (Л. Костенко); *Біля печі вона,* ***мов***

бранець, Слугувала під шурх спідниць... (В. Симоненко); *Але звик до хати, до малечі, Що його, **мов** батька, облягла* (В. Симоненко); *Він, **мов** циклоп, загородив дорогу До річки...* (Б. Олійник); *Стоги соломи в сповитках туману, **Мов** айсберги, пливуть мені навстріч* (Д. Павличко);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*І я гуляв оце в зеленому гаю, **мов** у раю* (Л. Глібов); *Ні, Смолярчук підійде до клуні крадькома, тихо, **мов** кіт...*(Г. Косинка); *...**мов** щіточка, терпко чесав мені губи* (Т. Осьмачка); *...широко, **мов** на параді, ступають* (В. Самчук) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із кратера, **мов** із роззявленої пащі, сипонуло попелом*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Це наймолодша, струнка, **мов** тичина, і полохлива, **мов** лань, дочка господині* (В. Самчук); *...іржаві погнуті рейки з кипучої піни вишугнуть і знову сховаються в шелесткім, **мов** весільна фата, шумовинні* (О. Гончар);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Очі чорні, **мов** терночок, Брови рівні, **мов** шнурочок* (Укр. нар. пісня); *Не будь уїдливий і впертий, **мов** оса, **Мов** норовистий кінь...* (П. Гулак-Артемовський); *...хлопці – гарні, сміливі, високі, **мов** козаки-запорожці* (І. Нечуй-Левицький); *Міцний хлопець, круглий, **мов** огірок, викроєний по-батьківськи* (В. Самчук); *Степан і справді був майстер: вишивав кулі, **мов** малював* (А. Дімаров); *У тій малій келії вона почувала себе дуже самотньою, **мов** осиротіла* (О. Назарук);

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Верба – **мов** чорний покруч ікебани* (Л. Костенко); *Земля – **мов** казка* (В. Симоненко); *Душа – **мов** ніч...* (О.Пахльовська);

11) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **мов з хреста знятий; мов більмо в оці; мов корова язиком**

злизала; **мов** горох при дорозі; **мов** курка лапою; **мов** води в рот набрав; **мов** у воду опущений; **мов** баран на нові ворота та ін.: *Чого ти, доню, така невесела,* ***мов*** *у воду опущена* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Спускав очі додолу і мовчав,* ***мов*** *води в рот набрав* (В. Самчук); *Петро мовчав, тільки втелющився в Хлипала,* ***мов*** *баран на нові ворота* (Ю. Збанацький).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: [*Л е в (удає,* ***мов*** *не чує):*] *Га? Ідіть здорові* (Леся Українка).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Він говорив про* ***те,*** ***мов*** *йому погрожують.*

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Поширюють чутки,* ***мов*** *без російського газу нам не обійтися* (Україна молода, 11 січня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про* ***те,*** ***мов*** *без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної

структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було* ***таке*** *відчуття,* ***мов*** *вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***мов*** *їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***мов*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики у присудковій позиції головної частини складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Сказав раз Кущ Билині: Билинонько! Чого* ***така*** *ти стала,* ***Мов*** *рибонька в'яла?* (Л. Глібов).

10. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Він* ***такий*** *шалений,* ***мов*** *розбурханий океан.*

11. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення

займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Чуєш, цвірінькають **так**, **Мов** їм про зиму байдуже!* (Леся Українка).

12. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури прислівно-кореляційним підрядним зв'язком: *...знову заграло, тільки вже **так** тихенько, **мов** десь далеко-далеко в сопілку* (С. Васильченко); *А діти грушу **так** обсіли, **мов** груша ними і вродила* (Л. Костенко).

Вторинний.

Одиничний.

МОВБИ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент порівняльного сполучника **мов**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Тоді в хаті задзвеніло, **мовби** сонячний промінь зламався об шибку* (О. Гончар); *Лункий пласт шуму нагло осунувся в тишу, **мовби** спустив хтось довжелезною линвою щебінь з верховини* (О. Гончар);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Цмокала і цмокала важка земля, **мовби** цілувала невтомні солдатські ноги* (О. Гончар); *Липнуть до хлопця, **мовби** бджоли до меду* (А. Дімаров); *...нашіптує в його чорну верхівку, **мовби** в людське вухо* (М. Матіос);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Вона поглядає на всіх, **мовби** королева;*

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Мовби** чарами повитий, ...Йшов він* [Б. Грінченко]... *Падав.., знов вставав іти* (М. Чернявський); ***Мовби** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *На них дивилися дитячі очі, допитливі, сяйні, **мовби** зорі*; *На розі побудували будинок, високий, гостроверхий, **мовби** спис*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Машини, **мовби** живі істоти, водночас здригнулися від запущених двигунів* (П. Загребельний); *...капелюх, **мовби** лопух, злетів з моста й легко сів на бистру воду...* (С. Пушик);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Не раз уже чув Порфир про ту нічну драму, але все якось туманно, **мовби** недомовлено* (О. Гончар); *Крутилося тільки дві чи три пари, та й то мляво, **мовби** знехотя* (Ю. Мушкетик) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із кратера, **мовби** із роззявленої пащі, сипонуло попелом*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Червоний, **мовби** у півня, гребінь піднявся догори...* (М. Зеров);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Над чорними очима молодиці метались, **мовби** хотіли полетіти кудись, розкрилені брови* (М. Стельмах); *Ліс став червоний, **мовби** пекло* (Л. Письменна);

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Повітря – **мовби** коктейль запахів*; *Трава – **мовби** щітка.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Здається, **мовби** мчу я у санках по сніговім шляху* (Леся Українка); *Усі, хто вигадує й вірить, **Мовби** боги задля людського племені світ утворили...* (М. Зеров).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Експерти вкотре повторюють **те**, **мовби** їм вчасно не надали потрібні документи.*

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *В архітектуру готелю над морем вклали ідею, **мовби** ти вийшов з темниці на вільне поле* (М. Федоришин).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те**, **мовби** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Таке** враження, **мовби** й сам він* [Порфир] *десь там під водою ріс...* (О. Гончар).

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**,

такі) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили такі столи, **мовби** їх виготовили на замовлення*; *...почав він **таким** тоном, **мовби** адмірал Янікоста і справді міг чути в цей час...* (О. Гончар).

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **мовби** гули-завивали десятки сирен*.

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Така** рада.., **мовби** свою рідну дочку уздріла* (Панас Мирний).

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дівчатка **так** закружляли, **мовби** легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: Х р и с т я. *І тихо-тихо промовляв, та **так** же любо, **мовби** соловейко щебетав...* (М. Кропивницький); *Подивилася **так**,*

мовби *на нього впало невідворотне лихо* (О. Гончар); *Руки **так** потріскались, **мовби** кругом на них позалишалися сліди дратви* (М. Стельмах).

Вторинний, складний.

Одиничний.

МОВБИТО – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент порівняльних сполучників **мов, мовби**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Говорить тонісінько, **мовбито** сопілка грає*; *Під вікнами безперервно дзижчало, **мовбито** там гудів рій бджіл*;

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...ніжним трояндовим цвітом, **Мовбито** снігом, на постать її і її супутників сиплють* (М. Зеров);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Все застигло, **мовбито** камінь*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Мовбито*** *стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Мовбито*** *зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *Над Європейською площею височить будівля лялькового театру, висока, помпезна, **мовбито** казковий палац*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *...у тебе душа, **мовбито** щільник, виліплена з*

ліберального воску (М. Стельмах); *Малята, **мовбито** горобчики, зчинили неймовірний галас*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Співкурсники живуть дружно, **мовбито** одна сім'я*; *Спина дідуся горбиться круто, **мовбито** круча*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із кратера вулкана, **мовбито** із роззявленої пащі, сипонуло попелом*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *В одчинені вікна заглянув великий, **мовбито** діжа, місяць* (Л. Письменна);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Поет декламує, **мовбито** співає*; *Малинник густий, **мовбито** чагарник*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Очі – **мовбито** зорі*.

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Тепер уже ніхто й не згадує про те, що колись баби плескали, **мовбито** він крадене передержує!* (Б. Грінченко); *Певне, почулось, ...**мовбито** іноді очерети з річкою розмовляють...* (Д. Мордовець); *Однак мимо того всього не думаю твердити, **мовбито** Смотрицький заявив дуже мало самостійності* (Є. Макарушка).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Вони цинічно*

заявляють про ***те, мовбито*** *їм заважають працювати* (Україна молода, 30 листопада 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Слова Драгоманова.., **мовбито** Шевченко не думав про самостійну вкраїнську літературу, цілком безпідставні* (Б. Грінченко); *...думка, **мовбито** широкі народні рухи постають через попівські брехні та через кобзарські вигадки, є думкою, недостойною путящого історика* (Б. Грінченко).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те, мовбито** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **мовбито** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **мовбито** їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке,**

такі) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***мовбито*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Вона* ***така*** *рада,* ***мовбито*** *збулися її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дівчатка* ***так*** *закружляли,* ***мовбито*** *легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *На душі стало* ***так*** *легко,* ***мовбито*** *зникли назавжди всі тривоги й проблеми.*

Вторинний, складний.

Одиничний.

НАДТО – сполучник підрядності-сурядності, пояснювальний, акцентовано-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до акцентовано-виокремлювального сполучника **особливо** й под.; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *...поезії "Кобзаря",* ***надто*** *ж твори пізнішого періоду, становлять нову мистецьку якість* (О. Гончар); *Вже й на початку свого шляху вони* [поети] *були різними,* ***надто*** *у сфері поетики...* (Л. Новиченко); *Звичайно, серед українських власних імен грецького походження,* ***надто*** *серед офіційних форм їх, можна знайти утворення, порівняно близькі з погляду фонетики до грецького першоджерела* (О. Пономарів); *Саме ця нетипова для чоловіків,* ***надто*** *тогочасних, риса, можливо, і дала науці видатну жінку-вченого Емілію де Шателе* (Україна молода, 8 червня 2006);

2) речення, що конкретизує попереду висловлену думку, акцентуючи на чомусь: *Але ще більшого щастя й честі випадало мені іноді послухати розмов у світлиці пана полковника,* ***надто*** *коли сходилися туди вчені мужі міста, здебільшого ченці* (Ю. Мушкетик); *Однак найголовнішим суддею завжди,* ***надто*** *коли критично складалися історичні обставини, був час* (М. Тимошик).

Вторинний.

Одиничний.

НАПРИКЛАД – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювальних сполучників **як-от, зокрема**; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) речення, що конкретизує, з'ясовує попереду висловлену думку або слугує прикладом-ілюстрацією до неї: *Окремі події висвітлюються як великі антифеодальні повстання,* ***наприклад*** *боротьба за козацьку булаву 1657 року між Іваном Виговським та Мартином Пушкарем* (Гетьмани України); *Діти індиго від народження мають особливі здібності,* ***наприклад*** *вони можуть бачити енергетичне поле людини, так звану ауру...* (Україна молода, 1 лютого 2006); *У рамках цих проектів пропонують технічні ідеї, схожі на жанрову*

дивину з фантастичних романів, ***наприклад*** *створити космічний апарат, який, стикнувшись з астероїдом, надішле цьому кам'яному велетню імпульс, що змінить його орбіту* (Україна молода, 7 червня 2006);

2) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *Якщо деякі з мов,* ***наприклад*** *мова бурушаскі в Індії або баскійська мова в Іспанії і Франції, виступають ізольовано, то причиною цього здебільшого є те, що інші мови, споріднені нині ізольованій, свого часу вимерли.., або це пояснюється тим, що обставини історії не дали мові змоги поширитися... й серед інших народів...* (О. Ткаченко); *Ми з українцями повинні дуже ретельно обговорити ситуацію політичної рівноваги не стільки в Україні.., скільки в інших країнах регіону,* ***наприклад*** *у Грузії, у республіках Центральної Азії* (Україна молода, 2 березня 2006); *Для цього досить порівняти "Дику енергію" з класикою жанру –* ***наприклад*** *із "Ми" Євгенія Замятіна, "1984" Джорджа Оруелла чи "О, дивний новий світ" Олдоса Хакслі, – як жодних сумнівів у ґенезі твору не залишиться* (Україна молода, 18 квітня 2006); *...йому* [Коельо] *потрібно, щоб відбулося щось енергетичне, енергія в спілкуванні* ***наприклад*** (Україна молода, 22 квітня 2006).

Вторинний.
Одиничний.

НАСАМПЕРЕД – сполучник підрядності-сурядності, пояснювальний, акцентовано-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до акцентовано-виокремлювального сполучника **особливо** й под.; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *Першими охрестилися українські землі Володимирової держави,* ***насамперед*** *більші міста, бо села та міста, дальші від Києва, приймали нову віру дуже неохоче* (І. Огієнко);

Стилістичне мовлення – це передусім мовлення нормативне, бо не можна дотриматися стилістики морфем, слів, речень, порушуючи при цьому інші мовні норми, ***насамперед*** *фонетичну* (П. Дудик); *Зміни в соціолінгвістичній,* ***насамперед*** *соціальній (суспільній) оцінці певної мови, ...спостерігаються від найдавнішого минулого, якого сягає історична пам'ять людства, до наших днів* (О. Ткаченко); *Словотвірні процеси української мови орієнтовані на формування лексичних одиниць різної частиномовної природи,* ***насамперед*** *номінативних одиниць...* (М. Плющ); *Адже закон, який "дає добро" на проведення військових навчань,* ***насамперед*** *цих* ["Сі бриз"], *мусить бути прийнятий Радою до 14 червня 2006* (Україна молода, 8 червня 2006);

2) речення, що конкретизує попереду висловлену думку, акцентуючи на чомусь: *Від підвищення цін на продукти харчування страждають соціально не захищені верстви населення,* ***насамперед*** *потерпають пенсіонери й інваліди* (Голос України, 11 листопада 2005).

Вторинний.

Одиничний.

НАЧЕ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...лице прояснилося,* ***наче*** *хто збризнув його свіжою водою* (Панас Мирний); *Його постать... у сітці дощу то стає довша, то знов коротша,* ***наче*** *риба в неводі б'ється* (М. Коцюбинський); *У досвітньому небі сизіли далекі пера непорушних хмар,* ***наче*** *над цією землею летіло з усіх усюдів безліч перелітних птахів* (Є. Гуцало);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Пішла моя краса марно,* ***наче*** *лист за водою* (І. Нечуй-Левицький); *У книги*

*люди, **наче** бджоли в соти, Знесли духовний, чародійний мед* (Д. Павличко); *На волі він* [Шевченко] *переродився, **наче** знову прийшов на світ* (Є. Сверстюк);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Він звівся догори, **наче** каланча*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Наче** білі лілії, вони дивилися своїм відкритим поглядом у високе небо*; ***Наче** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *І полився спів, наївний, зворушливий, з кришталевими трелями й переливами, **наче** гірський струмок* (З. Тулуб);

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Нечесане волосся на її голові, **наче** закуйовдані повісма прядива, геть розлітались на всі боки...* (Панас Мирний); *Його руки, **наче** залізні кліщі, крушили міцні труби* (М. Коцюбинський); *Очиці, **наче** блискавиці, Так і грають з-попід брівок темних!* (Леся Українка); *Барвисті авта, **наче** бліки, Біжать по вулицях* (Д. Павличко); *Ми, **наче** зомбі, не спитавши броду, Пустились в блуд* (Б. Олійник);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*І вона хижо, **наче** сова, зареготалася* (Панас Мирний); *В моєму серці, **наче** в стремені, Нога часу з острогою тугою* (Д. Павличко); *Десь далеко-далеко, **наче** з глибокої криниці, народжується ніжний голос скрипки* (Б. Янчук) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Скрипнули сінешні двері, і в одвірку, **наче** в рамі, став Данило* (М. Стельмах); *З трюму, **наче** з пекла, посміхаючись і хмурячись від яскравого світла, пожовклі, сірі, побряклі піднімаються трудівники низу* (О. Довженко);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *...гляне на*

те пишне панське личенько, ясні блакитні очиці та біле і м'яке, ***наче*** *льон, волосячко* (Панас Мирний); *Пильно вдивлявся в голубі,* ***наче*** *небо, очі...* (М. Смоленчук);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового, підрядним детермінантним зв'язком: *...зашуміла вода на низині, шукаючи виходу і, не знаходячи, щось булькотала...,* ***наче*** *сердилася* (Панас Мирний); *Дивиться* [чайка] *кудись у простір,* ***наче*** *думає* (О. Гончар); *Душа ласкава,* ***наче*** *озеро...* (В. Стус);

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Боже царство твоє –* ***наче*** *бджолиний рій* (В. Стус); *Голос –* ***наче*** *блямба* (Л. Костенко); *Дієслово в реченні –* ***наче*** *талановитий диригент оркестру* (І. Вихованець);

11) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **наче з хреста знятий**; **наче муха в окропі**; **наче крізь землю провалитися**; **наче корова язиком злизала**; **ллє, наче з відра**; **холодний, наче лід**; **Пристав, наче вош до кожуха**; **один, наче палець** та ін.: *Невістка вешталась,* ***наче*** *муха в окропі, скрізь встигала* (І. Нечуй-Левицький); *...руки холодні,* ***наче*** *лід...* (М. Стельмах); *...зникали,* ***наче*** *крізь землю провалювалися...* (В. Дрозд); *І лишилась Якимівна одна,* ***наче*** *палець* (А. Дімаров); *Зник,* ***наче*** *корова язиком злизала* (Літературна Україна, 12 червня 1962).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *І здавалось,* ***наче*** *так само колись Петра проводжала, співаючи про дівчину Галю* (М. Стельмах).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної

структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У сфабрикованому звинуваченні йшлося про **те**, **наче** трест заборгував робітникам велику суму грошей.*

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *У столиці знову поповзли чутки, **наче** незабаром підвищать плату за проїзд у всіх видах транспорту* (Україна молода, 24 листопада 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те**, **наче** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **наче** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **наче** їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-

підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **наче** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...**така** я світла, **наче** вранішня зірка* (Л. Костенко); *Вона **така** рада, **наче** збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Писати треба **так**, **наче** пишеш останню свою річ у житті* (Г. Тютюнник); *Дівчатка **так** закружляли, **наче** легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури прислівно-кореляційним підрядним зв'язком *...квапився **так**, **наче** то був останній день війни...* (П. Загребельний); *Конюшина... **так** рясно та буйно зацвіла, **наче** синювато-червоні вогники побігли по траві* (В.Коломієць).

12. Сполучник підрядності, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Всі, **наче** їм обридло довге мовчання, разом загомоніли* (М. Кибальчич).

Вторинний.

Одиничний.

НАЧЕБ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльного сполучника **наче**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Долиною повилась річечка, **начеб** хто кинув нову синю стрічку на зелену траву* (М. Стельмах);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Вона... всміхнулася сором'язливо і опустила очі додолу, **начеб** відчула себе винною перед ним* (З. Тулуб); *Дівчина пронесла свою красу крізь натовп, **начеб** коштовну тарілку* (Б. Янчук);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Скрізь тихо, **начеб** у пустці*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Начеб** стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Начеб** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *На них дивилися дитячі очі, допитливі, сяйні, **начеб** зорі*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Вона, **начеб** пава, хизується своєю сукнею*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Потяг уповзав у тунель повільно, **начеб** крадькома*)

чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Потяг уповз до тунелю, начеб до нори*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Білі, начеб стіни, обличчя вирізнялися в темряві*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Він був чорний, начеб циган*; *Актор декламував, начеб співав*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Магістралі міста – начеб артерії*; *Тиша – начеб скло.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Здалося, начеб вибіленим полотном укриті весняні сади.*

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У сфабрикованому звинуваченні йшлося про те, начеб трест заборгував робітникам велику суму грошей.*

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Уперто поширюють чутки, начеб ця політична партія непрохідна на виборах до Верховної Ради* (Україна молода, 15 березня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим

займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те**, **начеб** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **начеб** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **начеб** їх виготовили на замовлення*;

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Лише від однієї згадки про це* [що скоро матиме свіжу копійку], *його мляво-сумирні очі спалахують розбійницькими вогниками, а всередині чується **така** теплінь, **начеб** туди покотились цілющі струмочки горілки* (М. Стельмах); *За вікном ревла **така** хурделиця, **начеб** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної

структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Вона **така** рада, **начеб** збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом так якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дівчатка **так** закружляли, **начеб** легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом так кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком *...і йому враз стало **так** бентежно, ...**начеб** він і сам народився...* (Б. Харчук); *Олена **так** глянула на Магазаника, **начеб** він з місяця звалився* (М. Стельмах).

Вторинний, складний.

Одиничний.

НАЧЕБТО – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльних сполучників **наче**, **начеб**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...і запарувала, закуріла земля, **начебто** вона позбирала звідусіль косарів* (М. Стельмах); *Зелені хвилі перебігають одна за одною, і за зеленим гребенем... котиться сивий сплеск, примерхле сиве сяяння, **начебто** вигойдується пустотливе сонячне проміння на житніх хвилях* (Є. Гуцало);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Люди гнуться, **начебто** ті лози* (Україна молода, 18 квітня 2006); *Майдан вирував, **начебто** активний вулкан*;

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *На розкішних схилах, укритих зеленню, **начебто** примари, бовваніють скелети колишніх тваринницьких комплексів* (Україна молода, 17 травня 2006);

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Начебто** на золотавому липовому меду настояні, вони* [мамині очі] *дивляться весь час за тобою* (В. Скуратівський); ***Начебто** стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Начебто** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *У дитсадку з'явилося хлоп'я, невгомонне, непосидюче, **начебто** дзиґа*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Фонтани, **начебто** кити, пускають у повітря воду* (О. Довженко); *Ця* [сопілка], ***начебто** вдова, тужила за тим, що повернути неможливо* (Д. Павличко);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком: (*Слова відлунювали десь далеко, **начебто** за лісом*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Я сидів в якомусь автобусі, **начебто** в бункері* (Україна молода, 14 квітня 2006);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *На пустирях виросло міцне, **начебто** дріт, будяччя* (О. Довженко); *Білі, **начебто** лілії, банти вмостили на голівках школярок*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Сніги весело зацвітають у березні,* ***начебто*** *сміються однією великою, широкою посмішкою від обрію до обрію* (Є. Гуцало); *Щічки в дитини кругленькі,* ***начебто*** *яблучка;*

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Брови –* ***начебто*** *стрімкі блискавки.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Кажуть,* ***начебто*** *араби перші вміли робити дзигарі* (М. Коцюбинський); *І здалося Леонтовичу,* ***начебто*** *від нього все далі й далі відходять мирські турботи і сам він поринає у сон чи півсон* (Б. Янчук); *Наснилося,* ***начебто*** *вдень лежу на ліжку у дальній кімнаті батьківського будинку* (Газета по-українськи, 17 березня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після матчу "Шахтаря" із "Валенсією" ...західні інтернет-видання повідомили про те,* ***начебто*** *із роздягальні іспанської команди зникли великі суми грошей і мобільні телефони* (Україна молода, 4 листопада 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Поширювали чутки,* ***начебто*** *її вивезли до Лас-Вегаса* (Україна молода, 22 квітня 2006); *Батько дотримується думки,* ***начебто*** *серед людей чимало вовків в овечій шкурі.*

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те**, **начебто** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **начебто** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **начебто** їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **начебто** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Тарас дивився на*

Остапа ***такий*** *здивований,* ***начебто*** *це був і не Остап зовсім* (О. Довженко); *...****така*** *мені радість на душі,* ***начебто*** *весь світ прихилив до себе* (М. Стельмах); *Вона* ***така*** *рада,* ***начебто*** *збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *На цьому тлі книга А. Роговцевої "Мій Костя" виглядає* ***так, начебто*** *все написано ще в XIX ст.* (Україна молода, 9 червня 2006); *Хотілося б, щоб більшість діток виховували* ***так, начебто*** *вони справді є ...майбутніми геніями* (Україна молода, 1 лютого 2006).

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дорога виблискувала* ***так*** *сліпуче,* ***начебто*** *її відполірували.*

Вторинний, складний.

Одиничний.

НЕЗВАЖАЮЧИ НА ТЕ ЩО – сполучник підрядності, допустовий, допустово-обмежувальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Незважаючи на те що*** *мова фольклору великою мірою наддіалектна і постає живим компонентом української літературної мови, говіркові особливості в історичних піснях і народних думах широко відображені* (І. Матвіяс); ***Незважаючи на те що*** *конкретні словотвірні парадигми іменників – назв осіб за етнічною та національною належністю дещо розрізняються за протяжністю й глибиною*

семантичних позицій, їхня типова словотвірна парадигма спільна (З. Валюх); ***Незважаючи на те що*** *йому пішов лише тринадцятий рік, придумав сам... зробити іграшкову молотарку* (С. Денисенко);

2) парцельовану підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...фітнес-центр "Софія" збудований прямо під стінами Софійського собору.* ***Незважаючи на те що*** *будівництво цього фітнес-центру... було заборонено, на вимогу громадськості, указом Президента України* (Україна молода, 21 січня 2006); *Абсолютно заперечую можливість коаліції з Партією регіонів.* ***Незважаючи на те що*** *деякі економісти, науковці та політики бачать між нашими силами багато спільного в соціальній та економічній програмі* (Україна молода, 22 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної допустової частини.

НЕ ЛИШ... А Й – *див.* **НЕ ЛИШЕ... А Й**

НЕ ЛИШ... АЛЕ Й – *див.* **НЕ ЛИШЕ... АЛЕ Й**

НЕ ЛИШЕ... А Й, НЕ ЛИШ... А Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення *...Париж – втілення генію* ***не лише*** *французького народу,* ***а й*** *усієї людської цивілізації* (В. Мойсеєнко); *Був він* [Г. Косинка] *майстром художнього слова* ***не лише*** *як прозаїк,* ***а й*** *як читець* (М. Файбишенко); *У західних регіонах України (у Галичині, Західній Волині, Буковині, Закарпатті) українська мова поширена* ***не тільки*** *в селі і малому місті,* ***а й*** *у великих містах,* ***не лише*** *серед селян,* ***а й*** *робітників та інтелігенції*

(О. Ткаченко); *...наша дитина має бути повноцінним українцем –* ***не лише*** *за національністю,* ***а й*** *за місцем появи на світ...* (Україна молода, 17 лютого 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Тепер ученим потрібно* ***не лише*** *розширювати видноколи загальнолюдського пізнання,* ***а й*** *важливо для них зробити нашу державу бодай трохи розумнішою й людянішою* (М. Стріха); *...сьогодні* ***не лише*** *труба має цінність,* ***а й*** *дуже важливою є участь у фінансовій групі* (День, 29 грудня 2005).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ЛИШЕ... АЛЕ Й, НЕ ЛИШ... АЛЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Вихований на кращих зразках європейської літератури, такої багатої* ***не лиш*** *на теми,* ***але й*** *на способи оброблювання сюжетів, наш інтелігентний читач має право сподіватися й од рідної літератури ширшого поля обсервації* (М. Коцюбинський); *...вони відмовляють тій самій інтелігенції* ***не лише*** *в толерантності до компромісу,* ***але й*** *у моральності* (Л. Масенко); *Поява збірок Ліни Костенко засвідчила, що до літератури прийшла* ***не лише*** *обдарована, широко освічена, інтелектуальна поетеса,* ***але й*** *чесна, сильна духом людина...* (Знаменні дати); *Явлення народу "Богородиці-Катерини"* ***не лише*** *виводить іконізацію Тараса Шевченка на черговий виток,* ***але й*** *дає чергову тверду і заслужену оцінку нашому "традиційному християнству"...* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *...потрібна* ***не лише*** *участь українських спортсменів в Олімпіаді в Турині,* ***але й*** *хочеться побачити багатьох із них серед переможців* (Україна молода, 10 лютого 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ЛИШЕ… А НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *На флангах не було **не лише** доріг, **а навіть** стежок* (О. Гончар); ***Не лише** прості люди… нарікали на нього, **а навіть** бояри…* (Ю. Мушкетик); *Не дивно, що за такої навали сміттєзвалища організовували **не лише** в прикордонних районах, **а навіть** на околицях столиці* (Україна молода, 18 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

НЕ ЛИШЕ… А ЩЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *…ви **не лише** не побачите своїх відсотків, **а ще й** штраф платитимете за порушення угоди* (Україна молода, 12 травня 2006); *…тисячу з лишком тонн овочів тепличному комбінату треба вміти **не лише** виростити, **а ще й** реалізувати…* (Україна молода, 18 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

НЕ ЛИШЕНЬ… А Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, поєднує сурядним

зв'язком два однорідні члени речення: *Це людина, яка у свої 80 перебуває у вирі **не лишень** наукового, **а й** політичного життя* (М. Стріха).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

НЕМОВ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Гримнуло ближче, **немов** звалив хтось на поміст деревину...* (С. Васильченко); *До тебе лине серце-птах, **Немов** весною лине ластівка* (І.Драч); *Але читаєш вицвілі рядки, **Немов** гортаєш пройдені роки...* (М. Луків); *Абрикоси світилися.., **немов** малесенькі зірочки горіли повільним утішним вогнем* (В.Шевчук);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *І до білої хатини, **Немов** мати до дитини, Вийшло сонце, засвітило І хатину звеселило* (Леся Українка); *Од споглядання пекельних кар мені почало щось пекти в п'ятах, і я прудко побіг через сіни і двір до клуні навшпиньки, **немов** по гарячій сковороді...* (О. Довженко); *Тут басовито гули великі чотирилапі машини, **немов** сердиті джмелі* (Л. Письменна); *Там, у степу, схрестилися дороги, **Немов** у герці дикому мечі...* (В. Симоненко); *Люд плине до столиці, **Немов** річки – до моря* (С. Йовенко); *...легкі чайки линули по морю, **немов** птахи* (В. Богаєвський);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: ***Немов** пилину, світ мене крутив* (М. Луків);

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Немов** гуцулка горда і смілива, Вона сп'ялася на скали карниз* (Д. Павличко); ***Немов** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *До класу ввійшло хлоп'я, маленьке, кругленьке, **немов** колобок*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *...але ті, **немов** орли завзяті, не даються ворогам в неволю* (Леся Українка); *Осінній день, **немов** сварлива господиня, дощем холодним бубонить давно* (М. Стельмах); *...невеличка сіра хмарка, **немов** лебедине крило, пливла у височині* (Н. Рибак); *Є жінки, **немов** зірки небесні, ...Є жінки, **немов** квітки весняні, ... Є жінки, **немов** листки осінні* (Д. Павличко); *Тільки обрій моргав суворо, Де тополі, **немов** списи, Підняли своє вістря вгору на сторожі цієї краси* (В. Симоненко);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*На дні душі, **немов** на дні ріки, Каміння споминів лежать роки* (Д. Павличко); *Від усмішки щасливого дитяти, **Немов** од сонця, я на мент осліп* (Д. Павличко) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*...з невиразних кольорових плям, **немов** з туману, висунулося обличчя* (Є. Товстуха);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Жовтий, **немов** віск, худий.., надзвичайно правильний профіль хилився на груды* (О. Кобилянська); *І сутінки мутні, **немов** солоні, Десь виповзли з лісу чи ярів* (В. Симоненко); *...вона поцілувала Василя в щоку коротким, **немов** дитячим, поцілунком* (О. Довженко);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним

детермінантним зв'язком: *Слова.., **немов** крило метелика, тендітні* (Д. Паламарчук); *Юнак високий, стрункий, **немов** кипарис*; *Актриса вимовляла, **немов** виспівувала, слова своєї ролі*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Голова була **немов** здорова квочка, що сиділа в обичайці* (І. Нечуй-Левицький); *Лиш твоя* [рука] – ***немов** усохлий сук* (Д. Павличко); *Душа – **немов** коробка сірників* (Д. Павличко);

11) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **немов з хреста знятий; немов у воду опущений; ллє, немов з відра** та ін.: *Дощ ллє, **немов** з відра* (Г. Удовиченко).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Здалось, **немов** отут передо мною висіло чорне довге щось* (П. Тичина).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Представники міської влади у своїх інтерв'ю говорять про **те**, **немов** підвищення цін на комунальні послуги в 3,4 раза нічим не загрожує бідним людям...* (Україна молода, 30 листопада 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Серед солдатів чутка розійшлась, **Немов** по радіо учора відкілясь Передали, що кінчилась війна* (О. Підсуха).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим

займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про* ***те, немов*** *без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було* ***таке*** *відчуття,* ***немов*** *вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***немов*** *їх виготовили на замовлення*;

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Оксана дивилася на світ* ***такими*** *очима,* ***немов*** *підпалили їй душу...* (Г. Тютюнник); *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***немов*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Вона* ***така*** *рада,* ***немов*** *збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дивиться **так**, **немов** тільки він усе розуміє і знає ціну всьому* (О. Іваненко); *Дівчатка **так** закружляли, **немов** легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Доктор кричав **так** сильно, **немов** на площі перед народом* (М. Коцюбинський); ***Так** мені жалко стало всього, ...**немов** хто його від мого серця одриває* (Панас Мирний); *...ті пісні... милі **так** тобі, **Немов** осінні квітки польові...* (Д. Павличко); *Завдяки нулям на табло... гравці раділи **так**, **немов** у цей день вони стали чемпіонами* (Україна молода, 11 травня 2006).

Вторинний, складний.

Одиничний.

НЕМОВБИ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльного сполучника **немов**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Мелодія кохання у серці ожива, **Немовби** матіоли цвітуть твої слова* (З. Кучерява); *Козаки піднімали шапки, а довбуші, б'ючи в литаври,*

*наповнювали повітря могутніми звуками, **немовби** серця козаків бухали на весь степ, стверджуючи готовність до походу* (Український історичний календар);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *І раптом уся Левкова злість погасла, **немовби** болотяний вогник* (М. Стельмах); *Час у лікарні... повз, **немовби** черепаха* (Л. Письменна);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Іду я шляхом – сумно позираю, **Немовби** сфінкс, у темну далечінь* (М. Зеров);

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Немовби** стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Немовби** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *На вечірках часто бував Г. Косинка, говіркий зі студентами, гостроязикий, жартівливий, вигадливий, **немовби** чарівник* (М. Галич); *До класу ввійшло хлоп'я, маленьке, кругленьке, **немовби** колобок*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Де, **немовби** бубон, сонце золотаве Стелить звук-проміння на отави* (Д. Павличко); *Річки, **немовби** артерії, живлять усе живе на землі*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Потяг уповзав у тунель повільно, **немовби** крадькома*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Потяг уповз до тунелю, **немовби** до нори*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Сині,*

***немовби** небо, очі привітно глянули на дітей*; *Донизу спадає м'яке, **немовби** лляне, волосся*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Межа була вузька, **немовби** ніж* (Б. Янчук); *Підлога вгинається, **немовби** пружинить*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Похвала – **немовби** бальзам на душу*.

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Причулося, **немовби** десь мої хрещеники голосять: "Тату, укрийте нас!"* (С.Васильченко); *Ей, батьку Захаре, – сказали вони, знаєш ти наших громадян, а говориш, **немовби** зовсім не знав їх* (І. Франко); *...я сюди прийшов по твому слову, повіривши обітниці лукавій, **немовби** тут знайду любов, і спокій, і вічне життя* (Леся Українка).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Важко повірити в **те**, **немовби** бідні люди не постраждають від підвищення цін на комунальні послуги.*

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Поширюють чутки, **немовби** керівництво свідомо пішло на затоплення шахти* (Україна молода, 10 лютого 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про* ***те***, ***немовби*** *без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було* ***таке*** *відчуття,* ***немовби*** *вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***немовби*** *їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***немовби*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Авто мигнуло* ***таким***

яскравим світлом, ***немовби*** *вогнем сипнуло*; *Вона* ***така*** *рада,* ***немовби*** *збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дівчатка* ***так*** *закружляли,* ***немовби*** *легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *"Пошли, Боже!" – вигукуємо* ***так, немовби*** *ми звідтіля за версту* (С. Васильченко).

Вторинний, складний.

Одиничний.

НЕМОВБИТО – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльних сполучників **немов, немовби**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Опустилися людські голови,* ***немовбито*** *поникла стоптана трава*;

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Натовп гуде,* ***немовбито*** *бджоли у вулику*; *Він пнеться,* ***немовбито*** *гарбуз на пліт*;

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Вона допитується до всього,* ***немовбито*** *дитя*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Немовбито*** *стріла, вона стрімко здіймається вгору;* ***Немовбито*** *зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *До класу ввійшло хлоп'я, маленьке, кругленьке,* ***немовбито*** *колобок*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *...він перший побачив унизу, під валом, озеро,* ***немовбито*** *кривий серп, стиснуте звідусіль такими незаймано-чарівливими лісами* (П. Загребельний); *Тополі,* ***немовбито*** *чорні примари, мріють в диму над селом; Іржа,* ***немовбито*** *п'явка, в'їлась у залізо*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Потяг уповзав у тунель повільно,* ***немовбито*** *крадькома*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Потяг уповз до тунелю,* ***немовбито*** *до нори*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *І поглядом пильним,* ***немовбито*** *лезом стріли, Я пісню торкав і обрубував пісні тій крила* (Н. Пасічник); *Сині,* ***немовбито*** *небо, очі привітно глянули на дітей*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Поет декламує,* ***немовбито*** *співає*; *Той двір тісний,* ***немовбито*** *сповитий*; *Ліс став рудим,* ***немовбито*** *глина*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Ці березуни – **немовбито** беркути* (Д. Павличко); *Його руки – **немовбито** крила лелеки.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *І здалося Миколці, **немовбито** на шляху раптом з'явився вершник* (Б. Янчук); *Мені вчувається, **немовбито** море співає свою шумливу пісню.*

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Важко повірити в **те**, **немовбито** бідні люди не постраждають від підвищення цін на комунальні послуги.*

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Поширюють чутки, **немовбито** дирекція відшкодує збитки.*

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те**, **немовбито** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до*

Асканії-Нови в них було ***таке*** *відчуття,* ***немовбито*** *вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***немовбито*** *їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***немовбито*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Авто мигнуло* ***таким*** *яскравим світлом,* ***немовбито*** *вогнем сипнуло*; *Вона* ***така*** *рада,* ***немовбито*** *збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *В ті хвилини, коли ти прихиляєш коліна перед образами.., почуваєшся* ***так,*** ***немовбито*** *перебуваєш душею разом із Богом там, на покинутій Україні* (О. Сайко); *Дівчатка* ***так*** *закружляли,* ***немовбито*** *легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним звя'язком: *Промовець кричав **так** голосно, **немовбито** намагався всіх перекричати.*

Вторинний, складний.

Одиничний.

НЕНАЧЕ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Лід затріщав, **неначе** хтось із рушниці вистрелив* (Укр. нар. казка); *Пливе його довга, випнута й круто закруглена покрівля, **неначе** плаває допотопна велетенська черепаха* (І. Нечуй-Левицький); *І пішли його думи за думами, **неначе** журавлі в небі повелись ключами нешвидко, помаленьку* (І. Нечуй-Левицький); *...крайнебо далеко й стримано зеленіло, **неначе** в його дзеркалі відбилося обличчя лугів...* (Є. Гуцало);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Тенор переплітається з сопраном, **неначе** дві срібні нитки* (І. Нечуй-Левицький); *А в голові гуде, **неначе** вітер у димарі* (М. Кропивницький); *Сніги вже зеленню взялися, **Неначе** в діда борода* (М. Стельмах); *...кожен мітинг відбувався, **неначе** батальна сцена...* (Україна молода, 24 березня 2006);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: ***Неначе** сновида, ...рушив у куток* (Ю. Мушкетик);

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Неначе** стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Неначе** зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *До класу ввійшло хлоп'я, маленьке, кругленьке, **неначе** колобок*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *А вовк, **неначе** комісар, кричить...* (Л. Глібов); *...небо було вкрито густими хмарами, **неначе** чорною ріллею* (І. Нечуй-Левицький); *Аеропорт замурували, **Неначе** брилами, валізками* (Д. Павличко);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Я згоден вибухнуть відразу, **Неначе** бомба* (В. Симоненко); *Спритно, **наче** кіт, хлопець зловив м'яч*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Звідкілясь, **неначе** з ясного неба, на голову довготелесому стрибнуло в'юнке, чіпке, мов реп'ях, дівчисько* (Л. Письменна); *...із диких пущ, з дикого пралісу, **неначе** з вічності, текла незнайома мені річечка...* (Ю. Мушкетик);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *...були в нього* [Гліба] *ніжні, **неначе** в діви, очі* (П. Загребельний); *Вертлявий, **неначе** в'юн, боксер уникав ударів суперника*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Як затьохкаєш, як свиснеш, **Неначе** заграєш* (В. Забіла); *Соломія... говорила, **неначе** голосила* (І. Нечуй-Левицький); *Мелодії стали виразні, **неначе** пісні* (І. Нечуй-Левицький); *Путі – задовгі і загострі, **неначе** язики вогню...* (В. Стус);

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Іменник – **неначе** велика-велика ріка* (І. Вихованець); *Зорі – **неначе** золоті бджоли*; *Очі в неї – **неначе** тернини*;

11) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **неначе з хреста знятий; неначе вкопаний; неначе корова язиком злизала** та ін.: *Уся худібонька пропала, **неначе** язиком корова ізлизала* (Л. Глібов); *І ти стоїш, моя любов, **Неначе** із хреста ізнята* (М. Стельмах).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Глянеш на людей, і здається, **неначе** всі вони між собою брати та сестри, **неначе** вони народились од однієї сім'ї* (І. Нечуй-Левицький); *Усе мені ввижається, **неначе** Понад рікою сад пливе в моїм краю...* (М. Стельмах); *І тоді Богун навмисне звелів вартовим не стріляти і вдавати, **неначе** вони сплять...* (А. Кащенко).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...хто твердить про те, **неначе** в селі відбуваються позитивні зміни, лукавить* (Україна молода, 17 листопада 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *І сниться сон мені, **неначе** Десь на холодній чужині якийсь вигнанець гірко плаче і заздрить мертвому мені* (Олександр Олесь).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом *те* в головній частині складнопідрядного речення

займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про* ***те,*** ***неначе*** *без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було* ***таке*** *відчуття,* ***неначе*** *вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***неначе*** *їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***неначе*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така, таке, такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Авто мигнуло* ***таким*** *яскравим світлом,* ***неначе*** *вогнем сипнуло*; *Вона* ***така*** *рада,* ***неначе*** *збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дівчатка **так** закружляли, **неначе** легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Вишні цвіли **так** рясно, **неначе** вкрив їх пухнастий сніг* (Ю. Яновський); *Про все він* [Садовський] *говорив **так** запально, **неначе** оті далекі, а часом і зовсім чужі для нього справи торкались його особисто* (С. Тобілевич); *Нам з тобою легко **так**, **неначе** вітер нам підказує слова* (Л. Костенко); *...щоки горять **так**, **неначе** з них ось-ось кров бризне...* (С. Денисенко).

12. Сполучник підрядності, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Неначе** за покуту за ті лиха, наступні роки були врожайними та сприятливими* (Ю. Мушкетик).

Вторинний, складний.

Одиничний.

НЕНАЧЕБТО – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльних сполучників **неначе**, **неначеб**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...а кунделі Мовчать; лежать собі смирненько,* ***Неначебто*** *усім їм там... Позакладало* (Л. Глібов);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Регочуться, плигають і кричать* [ягнята], ***Неначебто*** *бояться вовкулаки* (Л.Глібов); *Стоять,* ***неначебто*** *стоги, Дерева над озерцем* (О. Максименко); *Білі пухнасті хмарки вмостились на блакитному небі,* ***неначебто*** *лілії на тихому плесі води*;

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Тут людно й гамірно,* ***неначебто*** *на пероні*;

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Неначебто*** *стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Неначебто*** *зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *Під колеса авто впали тіні, довгі й гострі,* ***неначебто*** *язики вогню*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Ріка,* ***неначебто*** *гадюка, блищить у гірській тіснині*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Слова відлунювали десь глибоко,* ***неначебто*** *у прірві*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із кратера вулкана,* ***неначебто*** *із роззявленої пащі, сипонуло попелом*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *У синіх,* ***неначебто*** *волошки, очах сяяла невимовна радість*;

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *М'ячики підстрибують, **неначебто** танцюють*; *Колони могутні, **неначебто** Атланти*; *Він чистий, **неначебто** сніг*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Голова – **неначебто** гарбуз.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: ...*Соломія вхопила колодку, взяла її на руки, неначе дитину, і понесла до стола. Вона пищала, вдавала голосом, **неначебто** та дитина плаче* (І. Нечуй-Левицький).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Хто вірить у **те**, **неначебто** все минеться, глибоко помиляється*.

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Відомий вислів, **неначебто** все геніальне – просте, повторюють і винахідники, і ті, хто хоче зробити відкриття.*

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Поширюють чутки про **те**, **неначебто** без російського газу нам не обійтися.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було* ***таке*** *відчуття,* ***неначебто*** *вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***неначебто*** *їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла* ***така*** *хурделиця,* ***неначебто*** *гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Авто мигнуло* ***таким*** *яскравим світлом,* ***неначебто*** *вогнем сипнуло*; *Вона* ***така*** *рада,* ***неначебто*** *збулися всі її найзаповітніші мрії.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним

прислівно-кореляційним зв'язком: *Дівчатка* ***так*** *закружляли,* ***неначебто*** *легенькі сніжинки полетіли за вітром.*

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дорога виблискувала* ***так*** *сліпуче,* ***неначебто*** *її відполірували.*

Вторинний, складний.

Одиничний.

НЕ ПРОСТО… А(Й) – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційних сполучників **не тільки… а й, не лише… а й, не лиш… а й**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення:

Але цей дядько був ***не просто*** *собі дядько,* ***а*** *Іван Романович, з Максимкового будинку, з першого поверху* (Л. Письменна); *...Юліана* ***не просто*** *дівчина,* ***а*** *гетьманівна* (Ю. Мушкетик); *Героїня твору Олеся –* ***не просто*** *талановито списаний з натури портрет,* ***а*** *глибоко реалістичний, мистецьки змальований національний характер, художньо узагальнений тип української жінки* (П. Засенко); *...реформа 1933 року зачепила* ***не просто*** *написання,* ***а й*** *вікові традиції орфографії і, головне, оригінальність системи української мови* (В. Німчук); *У процесі повернення до своєї мови та культури денаціоналізованим народам доводилося* ***не просто*** *навчати мови практично,* ***а й*** *будити національну свідомість, без якої не ясний сенс цього повернення* (О. Ткаченко); *Жаргонний лексикон в усьому своєму соціосемантичному розмаїтті –* ***це не просто*** *холодини словникових значень,* ***а*** *своєрідна картина світу, потужна семіосфера певного часового зрізу культури...* (Л. Ставицька);

*Ця смачна їжа **не просто** висококалорійна, **а й** легко засвоювана* (Україна молода, 17 лютого 2006); *Найцінніше у фільмі те, що це **не просто** собі український переклад, **а** справжня повноцінна адаптація* (Україна молода, 28 лютого 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *У цих камерах **не просто** відбували термін покарання засуджені, **а й** зазнавали мук люди, неспроможні втілити в життя предковічний задум створити незалежну, багату і щасливу державу Україна* (Наука і суспільство. – 1992. – №4).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ПРОСТО… АЛЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційних сполучників **не тільки… але й, не лише… але й, не лиш… але й**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *...щоб Суспільне телебачення **не просто** відбулося, **але й** успішно утвердилося, потрібно діяти дуже системно і за чітким планом* (Україна молода, 9 грудня 2005);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Після народження дітей чи онуків народжуються **не просто** наші нові ролі чи іпостасі, **але й** ми дивовижно оновлюємося, чого досягти поза сім'єю не можна* (Україна молода, 9 червня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ СТІЛЬКИ… СКІЛЬКИ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії

або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційних сполучників **не так… як, не стільки… як**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: ***Не стільки** млива, **скільки** дива* (Укр. прислів'я); *Там **не стільки** хлібів, **скільки** меж та бур'янів* (О. Гончар); *Вибере плесо, припне човна в очеретах і **не стільки** рибу вудить, **скільки** довкола роздивляється та прислухається* (А. Дімаров); *Я **не стільки** молився, **скільки** роззирався* (Ю. Мушкетик); *Кожний народ має власний девіз, у якому відбито **не стільки**…роль його держави для нього самого, **скільки** його місію стосовно людства* (О. Ткаченко); *…**не стільки** інтуїція, **скільки** ретельне вивчення найрізноманітніших історичних джерел привело Я. Пастернака до успіху* (І. Коваль); *Після виборів вони* [олігархи] *відстоюватимуть **не стільки** національні інтереси, **скільки** свої, бізнесові* (Україна молода, 17 лютого 2006); *Ми з українцями повинні дуже ретельно обговорити ситуацію політичної рівноваги **не стільки** в Україні.., **скільки** в інших країнах регіону, наприклад у Грузії, у республіках Центральної Азії* (Україна молода, 2 березня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не стільки** дошкуляють тріскучі морози, **скільки** гнітять залякування, що ми замерзнемо без російського газу* (Україна молода, 20 січня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ СТІЛЬКИ… ЯК – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційного сполучника **не так… як**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Пронюхала мишва, що вже нема котів, Та швидше до мішків – І почала хазяйнувати, – **Не стільки** їсти, **як** псувати* (Л. Глібов); *У бельгійському павільйоні дивуєшся **не стільки** лабораторно-*

дизайнерській стерильності й "багатовекторності" проекторів і вправності фототону, ***як*** *пляшковій підлозі, яка витримує натовпи мисливців за новими враженнями* (Україна молода, 24 червня 2006); *Центральна влада діє* ***не стільки*** *через урядові війська,* ***як*** *через озброєних нею арабських бойовиків* (Україна молода, 18 квітня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *А їх* ***не стільки*** *для тренування виснажували,* ***як*** *комусь дисертацію треба було написати* (В. Полянецький).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТАК... ЯК – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: ***Не так*** *страшно п'яти вовків,* ***як*** *улесливого лиходія* (Укр. прислів'я); *Сподобалась мені...* ***Не так*** *та дівчина,* ***Як*** *біле личенько...* (Укр. нар. пісня); *Задивилась* ***не так*** *на воду,* ***як*** *на свою вроду* (І. Нечуй-Левицький); ***Не так*** *вже хотілося послухати її легенд чи казок,* ***як*** *пограти на фісгармонії* (Б. Янчук); *Тато хоче зробити екскурсію* ***не так*** *собі,* ***як*** *мені* (М. Матіос); *Байка як жанр просвітительського реалізму – це часто* ***не так*** *відтворення типових обставин,* ***як*** *дотепне моделювання експериментальних ситуацій для виведення з них певної пізнавальної чи повчальної сентенції* (Із підручника); *Дівчина була добродушна.., балувана,* ***не так*** *роботяща,* ***як*** *старанна, слухняна* (С. Денисенко); *Насправді мені надзвичайно цікава* ***не так*** *політика,* ***як*** *суспільні трансформації* (Україна молода, 4 березня 2005);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не так*** *втомлювали спекотні дні,* ***як*** *дошкуляли вночі комарі.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТЕ ЩО... А(Й) – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційних сполучників **не тільки... а й, не лише... а й, не лиш... а й** (зі значенням посилення), **не тільки... а навіть, не лише... а навіть** (зі значенням послаблення); може поєднувати сурядним зв'язком:

а) два однорідні члени речення: *Не **те що** наївся, **а й** в рота на брав* (Укр. прислів'я); *Картопля, як лід, змокріла, збита у груддя, слизька, **не те що** пальці, **а** руки дубіють* (А. Дімаров); *Композитор зосереджений. Рухи його чіткі й скупі. Вони **не те що** тримають кожен голос, **а й** скеровують кожен порух сердець* (Є. Товстуха); *...уболівальникам, які прийшли в Український дім подивитися на трофей, забороняли **не те що** торкатися, **а й** фотографуватися на тлі Кубка* (Україна молода, 4 квітня 2006);

б) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Перші дні Опанас був **не те що** задоволений, **а** все ж таки він мав кращий настрій після свого вкрай нервового стану в Петербурзі* (О. Іваненко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТЕ ЩО... АЛЕ(Й) – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційних сполучників **не тільки... але й, не лише... але й, не лиш... але й** (зі значенням посилення), **не тільки... але навіть** (зі значенням послаблення), поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *Громський згадав про*

одну дівчину, яка залишилась у місті, але з якою колись довго дружив. ***Не те що*** *він любив її, ...****але*** *ніколи не був до неї байдужим* (В. Земляк); – ***Не те що*** *не дозволяє,* ***але й*** *ставиться до цього вороже* (Є. Товстуха); *Молодий Максим був жвавий,* ***не те що*** *гарний,* ***але й*** *непоганий, балакучий, франтуватий...* (С. Денисенко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

НЕ ТЕ ЩО... А НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційних сполучників **не тільки... а навіть, не лише... а навіть**, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *Вони* [березуни] *вважають себе* ***не те що*** *етнічною,* ***а навіть*** *відрубною групою...* (Д. Павличко); *Я ...цурався спудейських кабешів та бешкетів, через те мене не бачили* ***не те що*** *в гіркопам'ятних усім киянам налогах тодішніх розбійних спудейських ватаг..,* ***а навіть*** *у набігах на знамениті сирецькі баштани...* (Ю. Мушкетик); *...жоден телеканал не відзняв* ***не те що*** *всієї програми,* ***а навіть*** *кількох епізодів...* (Літературна Україна, 18 травня 2006); *За даними ТМ "Наша ряба", продаж курячого м'яса в ці дні* ***не те що*** *не впав,* ***а навіть*** *подекуди зріс* (Україна молода, 2 лютого 2006); *Маестро ніколи не* ***те що*** *не підвищував голос,* ***а навіть*** *різких жестів не робив* (Дзеркало тижня, 1 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

НЕ ТЕ ЩОБ... АЛЕ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, синонім до градаційного сполучника **не те що... але(й)**; може поєднувати сурядним зв'язком:

а) два однорідні члени речення: *Меблі були* ***не те щоб*** *старовинними,* ***але*** *з тієї тривкої породи, яку можна часом знайти в старих помешканнях з високими стелями* (М.Соколян);

б) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не те щоб*** *мені було її шкода,* ***але****… я практично відчувала її сором!* (М.Соколян).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТІЛЬКИ… А Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *…мати бачила в Богові* ***не тільки*** *найвищу силу,* ***а й*** *порадника, вірного друга…* (Ю. Мушкетик); *Він прийшов до Києво-Печерської лаври сімнадцятирічним юнаком і назавжди залишився тут, щоб стати* ***не тільки*** *монахом-чорноризцем,* ***а й*** *батьком української історії* (М. Слабошпицький); *Там Максим Березовський* ***не тільки*** *навчається,* ***а й*** *створює свою першу оперу* (Український історичний календар); *У Чехії Карел Готт* ***не тільки*** *найпопулярніший артист,* ***а й*** *своєрідний державний символ* (Україна молода, 31 травня 2006);

2) парцельовані однорідні члени речення: *Новому нелегко відстоювати своє місце під сонцем.* ***Не тільки*** *з огляду на суб'єктивні чинники,* ***а й*** *через об'єктивні причини* (Україна молода, 3 червня 2006);

3) два однорідні члени речення, що виражені тим самим словом і від яких залежать підрядні частини: *Ці* [поети] *любили і нікого не боялись* ***не тільки*** *тому, що були молоді,* ***а й*** *тому, що помолодів сам час, якому можна було звіряти свої інтимні радощі й болі, захвати й смутки* (Л. Новиченко); *Нація здорова* ***не тільки*** *тоді, коли вона має фізичне здоров'я,* ***а й*** *тоді, коли має духовне здоров'я* (Літературна Україна, 25 травня 2006);

4) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не тільки*** *тужна пісня лилася із замученої душі матері,* ***а й*** *пропікали сльози гарячі сліди на її обличчі* (Г. Тютюнник); *Перший раз Михайлик дізнався, що машина* ***не тільки*** *гуде та співає,* ***а й*** *може вона вбивати та калічити, коли людина необережно з нею поводиться* (І. Сенченко); *Культурна перевага завойованих китайців над завойовниками-маньчжурами була настільки велика, що маньчжури* ***не тільки*** *не змогли своєю мовою витіснити китайську..,* ***а й*** *...під впливом переваги китайської культури самі стали китаїзуватися культурно й мовно* (О. Ткаченко); ***Не тільки*** *Крим є територією без НАТО,* ***а й*** *в усій Україні немає жодного квадратного метра території, яка належить НАТО* (Україна молода, 7 червня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТІЛЬКИ... АЛЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Перегляд тисячолітньої історії українського іменника, передусім її останнього відрізку, підтверджує, що таке відновлення* ***не тільки*** *можливе,* ***але й*** *потрібне* (П. Чучка); *А поляки цій політиці протиставили* ***не тільки*** *збройний опір і саботаж,* ***але й*** *створили низку таємних гімназій, офіцерських училищ, університетів і політехнічних інститутів, де, ризикуючи життям, безперервно продукували те, що гітлерівці нищили* (О. Ткаченко);

2) парцельовані однорідні члени речення: *Принцеса вибрала правильний шлях.* ***Не тільки*** *із стратегічного погляду,* ***але й*** *тактичного* (В. Винниченко);

3) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не тільки*** *я прибув на мовчазний поклик друга,* ***але й*** *більшість колишніх партизанів*

нашого загону зібралась у невеличкій сільській лікарні (Ю. Збанацький); ***Не тільки** Галя бачила те синє диво, **але й** стара не відводила від нього очей* (В. Шевчук); *Микола Карпович Садовський **не тільки** на сцені виявляв рішучість і відвагу, **але й** у житті він був твердий і принципово вимогливий* (П. Коваленко); *Нас дратують **не тільки** нові обіцянки напередодні виборів, **але й** пече досада, що не виконано попередніх* (Україна молода, 10 лютого 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТІЛЬКИ… АЛЕ НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Спроба дискредитувати українську владу простежується **не тільки** в діях деяких вітчизняних політиків.., **але навіть** в істеричних інтонаціях державних російських телеканалів* (Україна молода, 3 червня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *У жовтні **не тільки** йдуть холодні дощі, **але навіть** може випасти перший сніг.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТІЛЬКИ… А НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Він не має грошей, він не може купити **не тільки** годинника, **а навіть** отої шпоньки* (В. Самчук); *Саме тому завдяки мові, що відбила обставини ранньої історії окремих народів, або й сукупностям мов, належних до однієї мовної родини, учені можуть проникнути в такі доісторичні часи, про які нам нічого не може сказати **не тільки** історія (писані джерела), **а навіть** археологія і антропологія* (О. Ткаченко); *Через це у чеській мові маємо **не тільки** значно меншу кількість безпосередніх запозичень з німецької, ніж у польській, **а навіть** інтернаціоналізмів, що йшли через німецьку мову* (О. Ткаченко); *...у депутати ж **не тільки** помічників, **а навіть** водіїв своїх проводили!* (Україна молода, 6 квітня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Діяли вони* [відьми] ***не тільки** з людьми далекими, **а навіть** коїли лихо з моїми ближніми...* (І. Сенченко); *У жовтні **не тільки** йдуть холодні дощі, **а навіть** випадає перший сніг.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТІЛЬКИ... А ЩЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Батько... **не тільки** не розумів цього, **а ще й** висміював...* (С. Денисенко); *В основі її лежить **не тільки** зло, **а ще й** підступність, ницість та лукавство* (Україна молода, 18 квітня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не тільки** безсніжжя та низькі температури загальмували розвиток озимини, **а ще й** згубно вплинула на неї відсутність весняного підживлення* (Україна молода, 18 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТІЛЬКИ… ЩЕ Й – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *"Усе ти* [Ластівко] *між людьми і не боїшся їх, Пройдисвітів таких;* ***Не тільки*** *що під стріхою співаєш,* ***Ще й*** *у вікно літаєш* (Л. Глібов);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не тільки*** *люті морози ускладнюють життя,* ***ще й*** *опоненти нинішньої влади сіють розбрат серед виборців* (Україна молода, 17 січня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

НЕ ТО… НЕ ТО – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву, припущення, синонім до розділового сполучника **чи то… чи то**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Хвилі плещуться* ***не то*** *об скелю,* ***не то*** *об берег* (І. Нечуй-Левицький); *Біліють проти сонця хати з темними вікнами, –* ***не то*** *дрімають,* ***не то*** *щось думають* (С. Васильченко); *Оченята його* [Толі] *були…* ***не то*** *винуваті,* ***не то*** *злякані* (В. Винниченко); ***Не то*** *пісня,* ***не то*** *густий протяжний стогін виростає в хаті* (К. Гордієнко); *…щось неначе* ***не то*** *зашелестіло,* ***не то*** *ікнуло… на печі…* (О. Довженко); *– Ти вивернешся, – сказала боцманша* ***не то*** *в похвалу,* ***не то*** *в осуд* (О. Гончар); *– Де… –* ***не то*** *перепитав,* ***не то*** *ствердив Колобок* (М. Матіос);

б) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Вона* [Гризельда] *угледіла, що в гущавину з чорнобиля та бузини пошилось щось темне й довге:* ***не то*** *звір,* ***не то*** *товста гадюка* (І. Нечуй-Левицький);

2) предикативні частини в складносурядному реченні: ***Не то*** *блимала фара автомобіля,* ***не то*** *догоряло багаття.*

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається перед кожним однорідним членом речення або перед кожною предикативною частиною.

НЕХАЙ(І) – 1. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-обмежувальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень, синонім до допустово-обмежувальних сполучників **хоч(і)**, **хоча(й)і**, **хай(і)**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Нехай*** *життя момент і зложене з моментів, ми вічність носимо в душі* (І. Франко); ***Нехай*** *проект дуже цікавий, Остап Ступка... не знайде вдосталь вільного часу для нього* (Україна молода, 22 лютого 2006);

2) два однорідні члени речення: *Вони прагнули чужої,* ***нехай і*** *короткої любові* (Газета по-українськи, 17 березня 2006).

2. Сполучник підрядності, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, синонім до цільового сполучника **щоб**, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Заграй мені, дуднику, На дуду,* ***Нехай*** *своє лишенько Забуду* (Т. Шевченко); *Налийте мені чаю,* ***нехай*** *я хоч трішки зігріюся* (Україна молода, 18 травня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

НЕХАЙ(І)… А – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… а, хоча(й)... а, хай(і)… а**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: А н д р і й. ...*нехай умру в ярмі, пропаду в кормизі, а тебе не покину!* (М.Кропивницький); *Він не може жити з нелюбою! **Нехай** роблять з ним що хотять* [хочуть], ... *а він не пустить її до хати* (М. Коцюбинський);

2) два однорідні члени речення: *Її оселя **нехай** тісна, **а** затишна.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай(і)** і головною (**а**) або між двома однорідними членами речення.

НЕХАЙ(І)… АБИ – 1. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-бажальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком бажання, синонім до допустово-бажальних сполучників **хоч(і)… аби, хай(і)… аби**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Нехай** хліб з водою, **аби**, милий, з тобою* (Укр. прислів'я); ***Нехай** борщ без сала, **аби** душа пристала* (Укр. прислів'я); ***Нехай** хліба ні куса, **аби** за чорного вуса* (Укр. прислів'я); ***Нехай** не буде чого їсти, **аби** було із ким сісти* (Укр. прислів'я); ***Нехай** під дровами, **аби** жити з чорними бровами* (І. Нечуй-Левицький);

2) два однорідні члени речення: *Я мрію **нехай** про скромне, **аби** своє житло.*

2. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… аби, хай(і)… аби**, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною

складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Нехай** гірше, **аби** інше.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай (і)**) і головною (**аби**) або між двома однорідними членами речення.

НЕХАЙ(І)... АЛЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... але, хоча(й)... але, хай(і)... але**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Нехай** гримлять кайдани, **але** встають бійці уже нові...* (В. Сосюра); ***Нехай** українці – не найбагатші люди на цій планеті, **але** рано чи пізно перед деякими з них постане питання: у чому краще зберігати свої заощадження* (Україна молода, 12 травня 2006);

2) два однорідні члени речення: *Моє маленьке життя ще дужче змаліло перед рікою крові, крові **нехай і** чужої, **але** ж християнської* (Ю. Мушкетик); *У маленьких містечках заведено жити **нехай** тісно, **але** разом, у власній квартирі* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006); *Сам професор надзвичайно відверто і переконливо пояснює, як і коли опинився на чолі **нехай і** високоталановитого, **але** бездомного "повітового" оркестру* (Україна молода, 18 травня 2006); *Їхні пророкування **нехай** не відразу, **але** згодом збуваються.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай(і)**) і головною (**але**) або між двома однорідними членами речення.

НЕХАЙ(І)... ЗАТЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком компенсації, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... зате, хоча(й)... зате, хай(і)... зате**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Нехай я десь помилюся, зіграю гірше,* ***зате*** *– інакше* (Україна молода, 21 квітня 2006); ***Нехай*** *він вивів і небагато сортів яблук,* ***зате*** *які вони смачні*;

2) два однорідні члени речення: ***Нехай*** *розчарувався,* ***зате*** *став мудрішим наш виборець сьогодні* (Україна молода, 21 січня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай(і)**) і головною (**зате**) або між двома однорідними членами речення.

НЕХАЙ(І)... ОДНАК, НЕХАЙ(І)... ОДНАЧЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... однак, хоч(і)... одначе, хоча(й)... однак, хоча(й)... одначе, хай(і)... однак, хай(і)... одначе**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...****нехай*** *не всі, о, далеко не всі дні мої і труди вартують золотих рамців,* ***одначе*** *це було здобуття самого себе* (Р. Федорів); ***Нехай*** *капітанові української команди... і вдалося вперше залучити під синьо-жовті прапори 20-річного Сергія Стаховського...,* ***однак*** *він посідає місце лише в середині третьої сотні світового рейтингу* (Україна молода, 11 квітня 2006);

2) два однорідні члени речення: *Зауваження опонента* ***нехай*** *категоричне,* ***однак*** *слушне.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай(і)**) і головною (**однак, одначе**) або між двома однорідними членами речення.

НЕХАЙ(І)... ОДНАЧЕ – *див.* **НЕХАЙ(І)... ОДНАК**

НЕХАЙ(І)… ПРОТЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… проте, хоча(й)... проте, хай(і)… проте**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Нехай** він не став відомим композитором, **проте** його твори завоювали серця багатьох шанувальників*;

2) два однорідні члени речення: *Його зізнання **нехай** скупі, **проте** щирі.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай(і)** і головною (**проте**) або між двома однорідними членами речення.

НЕХАЙ(І)… ТА – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… та, хоча(й)... та, хай(і)… та**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Нехай** слова ці скучні і бездарні, **Та** я їх кров'ю власною зігрів* (В. Симоненко);

2) два однорідні члени речення: *Живуть тут **нехай** бідно, **та** чесно.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**нехай(і)** і головною (**та**) або між двома однорідними членами речення.

НІ… АНІ – сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень з підсилювальним відтінком, функціональний еквівалент єднального сполучника **ні… ні**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Вони ось пройшли біля самого Василя, і* **ні** *він,* **ані** *вона його не помітили* (В. Самчук); *На цих шалених ставітрах, де* **ні** *коня,* **ані** *дороги, звіряй свій крок за знаком Бога...* (В. Стус); *Не росте* **ні** *ромен,* **ані** *барвінок* (Д. Павличко); *Нікому* [Маруся] ***ні** руки не шлюбувала,* **ані** *на кого оком не вела* (Л. Костенко); *Не убий* **ні** *словом,* **ані** *ділом* (О. Потапенко); *...І уже* **ні** *сина,* **ані** *мужа. Лиш розверсті зорані поля...* (С. Йовенко); *...вони вживані у багатьох мовах... і не є специфікою* **ні** *української мови..,* **ані** *слов'янських мов узагалі* (О. Пономарів); *Досі нічого "нерухомого"* **ні** *купувати,* **ані** *продавати мені не доводилося* (Україна молода, 14 квітня 2006); *Не було намагання прищепити норми* **ні** *російської народної культури,* **ані** *класичної російської культури* (Україна молода,7 червня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *Не мав в очах журби,* **ні** *страху,* **ані** *болю* (І. Жиленко);

в) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Я знаю, ти в своєму плині Нікому спуску не даєш:* **Ні** *сивині,* **ані** *дружині!* (М. Вінграновський); *Та не знайшли* [мої діди] *нічого:* **ні** *правди,* **ані** *сонця* (Д. Павличко);

г) виступаючи перед кожним із однорідних членів речення, після яких ужито узагальнювальне слово: *Не торкайся...* **ні** *очей,* **ані** *губ – геть нічого!* (С. Йовенко);

2) парцельовані однорідні члени речення: *Дивний той день. Безликий.* **Ні** *праведний,* **ані** *грішний* (Б. Олійник);

3) предикативні частини в складносурядному реченні: *Земля тоді була пустельна.* **Ні** *билиночки на ній не росло,* **ані** *травиночка не красила її чорної кори...* (Панас Мирний);

4) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **ні круть ані верть** та ін.: *Тут не зарадиш:* **ні** *круть* **ані** *верть* (Д. Павличко).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожним однорідним членом речення або перед кожною предикативною частиною.

НІБИ – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Зацвіла в долині Червона калина,* ***Ніби*** *засміялась Дівчина-дитина* (Т. Шевченко); *Грім гримів,* ***ніби*** *гуркали раз у раз гармати* (І. Нечуй-Левицький); *Тоді мама якось чудно кашлянули,* ***ніби*** *орган серед ночі забринів, і заспівали* (С. Васильченко); *…якийсь чахлий корч при дорозі хитався за подувом вітру,* ***ніби*** *говорив молитву суєти* (Б. Лепкий); *Їх* [мозолі] *не відмиєш, вони вросли глибоко,* ***ніби*** *хтось понакапував туди воску* (В. Самчук);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Летять,* ***ніби*** *чайки, і дні, і ночі В синю даль, в синю даль* (В. Сосюра); ***Ніби*** *в люстро, я дивлюсь в минуле* (В. Цілий); *Білі овечки пасуться в трав'яному ліжникові та дзвінками подзвонюють,* ***ніби*** *дають знак із самого раю* (М. Матіос);

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Вона допитується до всього,* ***ніби*** *дитя;*

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: *...****ніби*** *металева, вона якусь мить була непорушна* (Л. Письменна); ***Ніби*** *стріла, вона стрімко здіймалася вгору;* ***Ніби*** *зачарований, художник стояв перед полотном;*

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *У душі виношуємо слово – Лагідне й безжальне,* ***ніби*** *криця* (В. Земляний);

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Повний і веселий місяць,* ***ніби*** *самозадоволений парубок, завис в імлисто-зоряній каламуті...* (В. Козаченко);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Борозною за ним наввипередки,* ***ніби*** *на пружинах, стрибають галки та ворони* (В. Самчук) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*...людина стояла серед них,* ***ніби*** *в океані, радуючись своєю працею, плодючістю землі* (О. Гончар);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *У хорошій кімнаті біла,* ***ніби*** *стіна, ...спить самотня жона* (В. Стус); *Привиди з кривавими мечами У накидках чорних,* ***ніби*** *ніч* (В. Симоненко);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Вони перелітали,* ***ніби*** *танцювали, з стебла на стебло* (Л. Письменна); *Дівчина гнучка,* ***ніби*** *лозина*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Минуле не вернуть, не виправить минуле. Вчорашнє –* ***ніби*** *сон, що випурхнув з очей* (В.Симоненко); *Словом, хлопець –* ***ніби*** *дзвін* (Д. Павличко); *Усі пісні –* ***ніби*** *один великий твір про людину і її світ* (І. Хланта); *Личко –* ***ніби*** *сонечко*;

11) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **ніби з хреста знятий; ніби корова язиком злизала; ніби муха в окропі; ніби грім з ясного неба; ніби обухом по голові; ніби баран на нові ворота** та ін. ***Ніби*** *обухом по голові вдарили киян підвищені тарифи на*

комунальні послуги (Україна молода, 11 січня 2007); *А нападника* ***ніби*** *корова язиком злизала* (Україна молода, 7 лютого 2007).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Гречана каша хвалилась,* ***ніби*** *вона з коров'ячим маслом родилась* (Укр. прислів'я); *Він чує,* ***ніби*** *той голос, та пісня ллється на його зверху*...(І. Нечуй-Левицький); *Здавалось,* ***ніби*** *гори тліли і жевріли, як розпечене залізо* (І. Нечуй-Левицький); *Йому здалося,* ***ніби*** *в грудях горить жариво* (Ю. Мушкетик); *У нас звичайно прийнято думати,* ***ніби*** *християнство легенько заводилося собі серед українського народу* (І. Огієнко); *Подейкують,* ***ніби*** *за колишнім номером телефону ніяких надавачів послуг уже нема*... (Україна молода, 21 лютого 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...йдеться про* ***те, ніби*** *герой картини брав участь у створенні секретних систем в інтернеті*... (Україна молода, 30 червня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Через тиждень Нимидорі знов приснився сон,* ***ніби*** *вона блукає з Миколою вночі по якомусь широкому степу* (І. Нечуй-Левицький); *На дворі грюкнула фіртка. Враження,* ***ніби*** *її рвонув раптовий вихор* (В. Самчук); *Зосталося невиразне... відчуття,* ***ніби*** *Бродського чимось "скривдили" – недорозуміли, недооцінили* (О. Забужко); *Існує думка,* ***ніби*** *всі синтаксичні конструкції на рівні речення з погляду функціонального розподіляються в межах усієї мовної системи на стилістично нейтральні і стилістично значеннєві, забарвлені* (П. Дудик);

...складається враження, ***ніби*** *в нас відбувається не конкурс партій, їхніх ідеологій та програм, а конкурс рекламних роликів...* (Україна молода, 2 березня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Між кріпаків ішов поголос про* ***те, ніби*** *під час раптових наїздів поліції Горовий прикидався німим* (М. Смоленчук); *Думку про* ***те, ніби*** *розмовно-побутовий стиль використовують для спілкування, науковий і діловий – для повідомлення, художній і публіцистичний – для впливу на інших (слухачів, читачів), є підстави вважати неприйнятною...* (П. Дудик); *...припущення про* ***те, ніби*** *діти з неблагополучних сімей отримали жорстку алергійну реакцію після проби Манту, є абсолютно безпідставним* (Україна молода, 11 квітня 2006).

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Від перших повоєнних новел і романів О. Гончара складається* ***таке*** *враження,* ***ніби*** *рвучко розчинилися чарівні двері й смілива рука щедро впустила на їхні сторінки багатоманітне, буйне, непокірне, безмежне життя з усіма його згуками, барвами, шепотами, криками* (П. Загребельний).

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили* ***такі*** *столи,* ***ніби*** *їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складно-підрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **ніби** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Трембіти **такі** довгі, **ніби** хочуть наздогнати свій звук* (І. Малкович).

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...треба самотужки опанувати науку любові й ненависті і вимовляти кожне слово **так, ніби** складаєш найважчий іспит у житті* (С. Цушко).

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...долали* [хлопці] *відстань **так** спритно, **ніби** зроду вони тільки й ходили в мішках по землі!* (О. Гончар).

12. Сполучник підрядності, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Він витанцьовує й радіє, **ніби** вздрів рідну матінку* (Л. Письменна).

Вторинний, складний.

Одиничний.

НІБИТО – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву щодо вірогідності чого-небудь або подібності до когось, чогось, функціональний еквівалент порівняльного сполучника **ніби**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *На тлі вечорового неба стоїть вітряк,* ***нібито*** *невідомий велет-музика розкинув руки й застиг на найвищій ноті* (Б. Янчук);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...та й дивляться на неї* [Ганну], ***нібито*** *на сонце ясне* (Укр. нар. казка); [Молодий лейтенант] *читає інструкцію напам'ять,* ***нібито*** *натхненні вірші або присягу* (О. Довженко); *Роса на траві виблискувала під промінням ранкового сонця,* ***нібито*** *срібляста луска риби на тихому плесі ріки*;

3) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: Х р и с т я. *...усі дівчата вирядяться,* ***нібито*** *квіточки.., в нове* (М. Кропивницький);

4) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Нібито*** *стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Нібито*** *зачарований, художник стояв перед полотном*;

5) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *На сцену дивилися дитячі очі, зачаровані, сяйні,* ***нібито*** *зорі*;

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Голова,* ***нібито*** *кудлата шапка, крутиться в натовпі*;

7) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*У кратері вулкана, **нібито** в роззявленій пащі, клекотіло*) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Із кратера вулкана, **нібито** із роззявленої пащі, сипонуло попелом*);

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Високі, **нібито** монастирські, дубові двері відчинилися* (П. Загребельний);

9) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Скрипка голосила, **нібито** заливалася плачем*; *Актор високий і стрункий, **нібито** кипарис*;

10) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Душі людей – **нібито** лабіринти.*

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Кажуть, **нібито** ці доти тягнуться від самих Карпат аж до Чорного моря* (О. Гончар); *Тим часом лисиця білці Клопотусі брехнула, **нібито** її хоче виселити з дупла столітнього дуба ведмідь* (Л. Письменна); *Помиляється той, хто думає, **нібито** українська мова здатна тільки копіювати російське жаргонне багатство* (Л. Ставицька); *І здається, **нібито** хтось інший, безсмертний, їхніми устами розмовляє із земляками-вірниками мовою неземних звуків* (І.Хланта); *Проте він значно переоцінив роль конкуренції, стверджуючи, **нібито** між живими істотами постійно триває боротьба за існування* (Україна молода, 2 червня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної

структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Під час тих самих дискусій доводиться чути ще й про **те**, **нібито** Україна не знає реального надходження до неї газу* (Україна молода, 18 квітня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Між кріпаків пішов поголос, **нібито** під час раптових наїздів поліції Горовий прикидався німим* (М. Смоленчук); *Водночас він засумнівався у висловленнях деяких політиків, **нібито** новий склад Конституційного Суду не буде призначено до нового року* (Україна молода, 15 грудня 2005); *...він спростував закиди, **нібито** вони* ["нашоукраїнці"] *ведуть закулісні переговори з Партією регіонів* (Україна молода, 20 квітня 2006); *Істинність твердження, **нібито** літня пора – не благодатна для проведення акцій чи мітингів, цими сонячними днями суттєво похитнулася* (Україна молода, 13 липня 2006); *Поширена думка, **нібито** жінки – найбалакучіші.*

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Складається враження про **те**, **нібито** це в ньому генетично закладено* (Україна молода, 8 червня 2006); *Припущення про **те**, **нібито** він причетний до фінансових афер, виявилися непідтвердженими.*

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Після екскурсії до Асканії-Нови в них було **таке** відчуття, **нібито** вони побували в оазі серед пустельних пісків.*

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У читальному залі поставили **такі** столи, **нібито** їх виготовили на замовлення.*

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *За вікном ревла **така** хурделиця, **нібито** гули-завивали десятки сирен.*

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *На тлі білої стіни її постать була **такою** виразною, **нібито** хтось тричі навів контури олівцем.*

10. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Він стояв і дивився на мене **так**, **нібито** я мав бути Шляхтичем...* (П. Загребельний).

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *А лист же **так** тихо шепотить, **так** тихо,*

***нібито** старенька бабуся, куняючи, шепче онучатам казку* (М. Кропивницький).

12. Сполучник підрядності, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Федь пишався, **нібито** він сам був тим кольоровим телевізором* (Л. Письменна).

Вторинний, складний.

Одиничний.

НІЖ – сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

підрядним детермінантним зв'язком:

1) підрядну порівняльну частину (повне речення) з головною частиною складнопідрядного речення: *Чужа жінка все здається кращою, **ніж** справді вона є* (І. Карпенко-Карий); *...тут усе було значно складнішим, **ніж** мені уявлялось* (Л. Кривицька); *Запорожці використовували в походах проти Туреччини підводні човни набагато раніше, **ніж** це було в Західній Європі* (О. Апанович); *За "соціальні пакети" люди платять значно менше, **ніж** компанія витрачає за цей вид діяльності* (Україна молода, 18 квітня 2006); *...підлітки в цей вік сприймають та розуміють значно більше, **ніж** нам здається* (Україна молода, 19 травня 2006); *Київ тепер красивіший, **ніж** він був 50 років тому;*

2) підрядну порівняльну частину (неповне речення) з головною частиною складнопідрядного речення: *Краще б вона сивим волоссям світила, **ніж** мала втопити свою долю, вертаючись до Гната* (М. Коцюбинський); *Я їх краще, **ніж** сам себе, знаю* (Ю. Логвин); *...знає він більше, **ніж** каже...* (В. Малик); *Розповідав він* [Г. Косинка] *ще краще, **ніж** писав* (М. Файбишенко); *Людина із зламаним хребтом менш небезпечна на свободі, **ніж** сильна духом у казематі* (Р. Іваничук); *М'яса загалом стало більше на 13 відсотків, **ніж** було в березні минулого року* (Україна молода, 21 квітня 2006); *Два дні Феміда більше*

розв'язувала процедурні питання, ***ніж*** *заслуховувала доводи сторін* (Україна молода, 18 квітня 2006);

підрядним прислівним зв'язком:

1) підрядну порівняльну частину (інфінітивне речення) з присудком головної частини складнопідрядного речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Ліпше з водою злучитись,* ***ніж*** *з нелюбом заручитись* (Укр. прислів'я); *Краще добре робити,* ***ніж*** *гарно говорити* (Укр. прислів'я); ***Ніж*** *у вовка милості просити, краще його відразу вбити* (Укр. прислів'я); *Та краще пальці свої гризти,* ***ніж*** *за таку плату робити (*В. Винниченко); *Так краще в тридцять повністю згоріть,* ***Ніж*** *до півсотні помаленьку тліть* (В. Симоненко); *...по білих аркушах часом можна пройти далі,* ***ніж*** *проїхати по найкращій дорозі на коневі* (Ю. Мушкетик); ***Ніж*** *витрачати час на перевірку м'ясо-молочної продукції в Україні, краще було б навести лад у себе вдома* (Україна молода, 23 березня 2006); *...винаймати житло було вигідніше,* ***ніж*** *платити такі шалені відсотки банку* (Україна молода, 14 квітня 2006);

2) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником чи компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі називного відмінка): С т е х а. *Краще сором,* ***ніж*** *голодна смерть!..* (М. Кропивницький); *Зошит з милими кривульками дорожчий,* ***ніж*** *речі хатні* (В. Барка); *Жіночий жупан був набагато кращий,* ***ніж*** *жупан чоловічий, а жіноча свита значно архаїчніша,* ***ніж*** *чоловіча свита* (О. Воропай); *Поняття подільності слова ширше,* ***ніж*** *поняття похідності* (Н. Клименко); *Словотвірна семантика службових морфем... абстрактніша,* ***ніж*** *семантика кореневих морфем* (Н. Клименко); *Набагато цікавішою,* ***ніж*** *статистичні дані, є проблема класових і національних ускладнень* (Т. Гунчак); *"Совість нації" була щирішою і прямолінійнішою,* ***ніж*** *політики* (Україна молода, 26 липня 2006);

3) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня (підмет – у формі родового відмінка): *Енергії й завзяття було в неї більше, **ніж** сили в руках* (О. Гончар); *Жартів на тих вечірках було більше, **ніж** самих вареників...* (М. Галич); *А дітей у їх більше, **ніж** трави* (І. Огієнко); *Коренів набагато більше, **ніж** афіксів* (Н. Клименко); *В історії запитань більше, **ніж** відповідей* (Україна молода, 6 квітня 2005); *Хлопчиків більше, **ніж** дівчаток*;

4) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з головним членом односкладного речення, вираженим компаративним прислівником із семантикою стану: *Нам важче, **ніж** іншим*; *Молодим веселіше, **ніж** дорослим*;

5) прислівний другорядний член речення у формі інфінітива, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива), *...сміятись краще все-таки, **ніж** плакать* (Л. Костенко); *Ненавидіти легше, **ніж** любити* (В. Гей); *Руйнувати легше, **ніж** будувати* (В. Скуратівський); *...краще мовчати, **ніж** говорити* (Газета по-українськи, 17 березня 2006);

6) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Виготовити двигун простіше й дешевше, **ніж** колеса* (Україна молода, 8 червня 2006); *...людині природніше бачити подібного до себе, **ніж** протилежність*;

7) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником або компаративним прислівником міри й ступеня: *Розповідає вона* [мама] *більше, **ніж** тато* (О. Іваненко); *Уляна... знає набагато більше, **ніж** я, про світ та про людей* (Ю. Мушкетик); *...перелицювання слова Давить... більше, **Ніж** крижана епоха, Озонна діра в космосі, Чорнобильський смог над генами* (М. Петренко);

*Вода тисне на тіло... сильніше, **ніж** повітря* (Україна молода, 28 березня 2006); *У стратегічному плані газ важить набагато більше, **ніж** нафта* (Україна молода, 2 березня 2006);

8) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з комплексом "складений керований другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня та іменником + присудок + підмет": *...ми отримуємо значно менше вітамінів з кілограма спожитої зелені, **ніж** наші бабусі й дідусі* (Україна молода, 1 червня 2006);

9) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з придієслівним керованим другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником просторової семантики: *Діти підійшли ближче, **ніж** дорослі*; *Літак злетів вище, **ніж** гвинтокрил*;

10) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з детермінантним другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником часу або місця: *Ми приїхали раніше, **ніж** вони*; *Батьки жили ближче, **ніж** діти*;

11) прислівний другорядний член речення, що співвідноситься в межах об'єктного значення з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником або компаративним прислівником міри й ступеня: *Дідусі та бабусі люблять онуків дужче, **ніж**... своїх дітей* (В. Малик); *Андрійко грається більше з дівчатками, **ніж** із хлопчиками*;

12) прислівний другорядний член речення, що співвідноситься в межах об'єктного значення зі складеним керованим другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня та іменником: *Українці споживають більше м'яса, **ніж** риби*; *Літні люди повинні вживати більше овочів і фруктів, **ніж** жирів і вуглеводів*;

13) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником: *...Франція тоді була набагато*

присутнішою на сході Європи, ***ніж*** *у подальші століття* (Україна молода, 27 квітня 2006); *У ті роки служба була порядніша,* ***ніж*** *тепер* (Україна молода, 9 червня 2006); *…інфляція в минулому році була меншою,* ***ніж*** *у попередньому, на два відсотки* (Україна молода, 3 серпня 2006); *На Буковині яблука та груші смачніші,* ***ніж*** *на Поліссі*;

14) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *...тепер у садку краще обідати,* ***ніж*** *у хаті* (І. Нечуй-Левицький); *Працювати в селі було важче,* ***ніж*** *у місті*; *Зараз простіше,* ***ніж*** *20-30 років тому, купити телескоп зарубіжного виробництва* (Україна молода, 7 червня 2006); *Їхати сьогодні на роботу було легше,* ***ніж*** *учора*;

15) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове значення, з комплексом "придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня + присудок просторового значення + керований другорядний член речення з просторовим значенням": *Під час свого правління Святослав більше перебував у походах,* ***ніж*** *на Русі* (О. Грабар);

16) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "складений керований другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня та іменником + детермінант з просторовим або часовим значенням": *...фрукти й овочі сьогодні містять менше вітамінів і мінералів,* ***ніж*** *п'ятдесят років тому* (Україна молода, 1 червня 2006); *Сьогодні за сто доларів ми можемо купити менше продуктів та одягу,* ***ніж*** *кілька років тому* (Україна молода, 12 травня 2006); *У селі діти їдять менше солодощів,* ***ніж*** *у місті*;

17) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з головним членом односкладного речення, вираженим компаративним прислівником із семантикою стану:

*Вранці холодніше, **ніж** увечері*; *На вулиці тепліше, **ніж** у кімнаті*; *Тут важче, **ніж** там*;

18) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним якісно-означальним прислівником чи компаративним прислівником міри й ступеня + детермінант з просторовим або часовим значенням": *Сьогодні Марія Каспарівна зустріла її привітніше, **ніж** завжди* (О. Іваненко); *...усі жінки, опинившись за кордоном, тримались самостійніше й вільніше, **ніж** удома* (О. Іваненко); *Не менше, **ніж** на горбі, любив я товктися в полковій канцелярії...* (Ю. Мушкетик); *Я ж там працюю не менше, **ніж** в Київраді* (Україна молода, 24 березня 2006); *...надходження ранніх овочів на ринок України цього року в усіх областях розпочнеться в середньому на 1 – 3 тижні пізніше, **ніж** торік* (Україна молода, 21 квітня 2006); *Цього року яблука коштували не дорожче, **ніж** минулого* (Україна молода, 6 квітня 2006); *Професор більше працював уночі, **ніж** удень*;

19) прислівний другорядний член речення означальної семантики (узгоджене, неузгоджене означення) з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником: *У друга вода солодша, **ніж** у ворога мед* (Укр. прислів'я); *Ціни на квитки в його театрі були нижчі, **ніж** в інших київських театрах* (Є. Кротевич); *...очікуваний цього року врожай суниці буде меншим, **ніж** торішній* (Україна молода, 21 квітня 2006); *Очі у Ганни чорніші, **ніж** у Ярини*; *Дубовий стіл міцніший, **ніж** сосновий*;

20) прислівний другорядний член речення означальної семантики (узгоджене, неузгоджене означення) з присудком, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня (підмет – у формі родового відмінка): *Родичів у матері більше, **ніж** у батька*; *Материних родичів більше, **ніж** батькових*.

Вторинний.

Одиничний.

НІ… НІ – сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень з підсилювальним відтінком; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Багатий не знає **Ні** приязні, **ні** любові – Він все те наймає* (Т. Шевченко); ***Ні** Василь, **ні** Євген не виконали свого наміру* (В. Самчук); *Я ж себе не дам тобі в забаву **Ні** тепер, **ні** завтра, **ні** колись…* (В. Симоненко); *Не маючи **ні** брата, **ні** сестри, вона не знає, що це таке* (Україна молода, 3 березня 2006); *Насправді **ні** Григорій, **ні** Пилип Орлики не мають жодного стосунку **ні** до міста, **ні** до аеропорту* (Україна молода, 27 квітня 2006); *Такого облаштування життя я не бачив **ні** до, **ні** після того* (Україна молода, 9 червня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *Життя твій слід і пам'ять загубило: Нема хреста, **ні** імені, **ні** дат…* (В. Симоненко);

в) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *…я вже дівка, мені вісімнадцятий пішов, а в мене ще нічогісінького немає: **ні** рушників, **ні** спідниці такої, як личить, **ні** керсетки нової…* (Панас Мирний); *У церкві не було нікого: **ні** біля престолу, **ні** перед царськими воротами в храмі вірних, **ні** в темному притворі* (С. Тудор); *Чому він такий суворий, зажурений.., не знає на палубі ніхто: **ні** офіцери, **ні** матроси…* (О. Довженко); *Ніщо з минулого для нього безслідно не минуло: **ні** радість, **ні** біль, **ні** своя чи чужа біда* (М. Слабошпицький); *А цій землі нічого не забракло – **ні** рік, **ні** моря, **ні** озер, **ні** трав* (Л. Костенко); *Поговоримо, мати. Ніщо не завадить тепер: **Ні** робота, **ні** клопіт* (Б. Олійник); *Скільки ж слів у сучасній українській мові?.. На це питання не відповість ніхто: **ні** сивий академік, **ні** найталановитіший мовознавець, **ні** учитель, **ні** учень…* (І. Вихованець);

г) виступаючи перед кожним із однорідних членів речення, після яких ужито узагальнювальне слово: ***Ні** спека дня, **ні** морози – ніщо не вб'є любов мою живу* (В. Сосюра); *…**ні** в Зубрівському лісництві, **ні** в Лисичках, **ні** в*

таборі – ніде раніше він не зустрічав цього чоловіка (Л. Письменна); *І* ***ні*** *облич,* ***ні*** *рук,* ***ні*** *співу – Все відійшло* (З. Кучерява); ***Ні*** *запопадливого спрощення словника,* ***ні*** *манірного викаблучування,* ***ні*** *слів-покручів – ось що означає строгий смак* (Літературна Україна, 30 серпня 1987);

2) парцельовані однорідні члени речення, що не мають узагальнювального слова в основному реченні: *– Були і в мене крила, та нема.* ***Ні*** *крил..,* ***ні*** *краси...* (О. Довженко); *З коханими не розлучайтесь!* ***Ні*** *в біді,* ***ні*** *в радощах і щасті.* ***Ні*** *навіть у смерті* (Україна молода, 9 червня 2006);

3) парцельовані однорідні члени речення, що виступають після узагальнювального слова, ужитого в основному реченні: *Чекає чоловіка, у вікно виглядає. Та нема нікого.* ***Ні*** *чоловіка,* ***ні*** *чутки,* ***ні*** *звістки* (Молодь України, 27 січня 1996); *Я не збираюся "підкорювати" Говерлу!* ***Ні*** *як політик,* ***ні*** *як спортсмен* (В. Кличко);

4) предикативні частини в складносурядному реченні: ***Ні*** *голосу подати,* ***ні*** *очей розплющити* (С. Васильченко); *– Ні, по-моєму, я вас переконав, – весело казав йому вслід Микола Васильович. –* ***Ні*** *ви мене,* ***ні*** *я вас...* (О. Гончар);

5) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **ні сяк ні так; ні туди ні сюди; ні в сих ні в тих; ні тпру ні ну; ні в тин ні в ворота; ні круть ні верть; ні дать ні взять; ні риба ні м'ясо; ні се ні те; ні пройти ні проїхати; ні бе ні ме; ні сіло ні впало; ні сном ні духом; ні живий ні мертвий; ні світ ні зоря; ні кінця ні краю** та ін.: *Мелашка знала, що не догодила свекрусі, і стояла* ***ні*** *в сих* ***ні*** *в тих серед хати* (І. Нечуй-Левицький); *На другий день, ще* ***ні*** *світ* ***ні*** *зоря, як одрадяни кинулись до Марининої хати* (Панас Мирний); *Підтягся дядьків віз Чимало вже вгору, А там –* ***ні*** *тпру* ***ні*** *ну...* (В. Поліщук); *Один оце я тільки –* ***ні*** *в тин* ***ні*** *в ворота* (О. Гончар); *Я в цих орденах, ні в тодішніх, ні в теперішніх, і досі* ***ні*** *бе* ***ні*** *ме* (Г. Тютюнник); *Дівчина стояла* ***ні*** *жива* ***ні*** *мертва* (Є. Товстуха); *Мені здавалося встидним отако* ***ні*** *сіло* ***ні*** *впало веселити посеред дня грою на кобзі... незнайомих людей* (Ю. Мушкетик); *І нема тому вповільненому плину* ***ні*** *кінця* ***ні*** *краю, як не буде й повороту* (Д. Міщенко).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожним однорідним членом речення або перед кожною предикативною частиною.

ОДНАК, ОДНАЧЕ – 1. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, синонім до протиставного сполучника **проте**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні:

а) обидві частини – повні речення: *Сам він мені подобався дедалі дужче,* ***одначе*** *я боявся до нього приступитися* (Ю. Мушкетик); *Хотів поворухнутись, говорити,* ***однак*** *і слово, й рух були б брехнею* (С. Йовенко); *Молодий учений* [Іван Пулюй] *прагнув жити й працювати в рідній Україні,* ***однак*** *його намагання отримати посаду в Київському університеті наразилися на шалений опір царських урядовців*...(О. Зворська); *Визначення словотвірної парадигми як множини похідних від однієї твірної основи на одному ступені творення не передбачає послідовності розміщення дериватів у межах парадигми,* ***однак*** *це питання має важливе значення для опису й ідентифікації однотипних парадигм* (В. Грещук); *Цей саркофаг князя Осмомисла на перший погляд досить скромний, без написів та різьби,* ***одначе*** *з цілої території України нам не відомий досі ні один княжий чи владичний саркофаг, який мав би старий, оригінальний напис на собі з означенням похованої в ньому особи* (Я. Пастернак); *Є й інші цікаві задумки,* ***однак*** *немає технічних засобів для їх обґрунтування – хоча б потужного комп'ютера* (Україна молода, 8 червня 2006);

б) друга предикативна частина – неповне речення: *Знаменитий режисер і продюсер найкращих американських телесеріалів Спеллінг залишив по своїй смерті не менше 300 мільйонів доларів,* ***однак*** *улюбленій доньці – усього-на-всього близько мільйона* (Україна молода, 29 липня 2006);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою непарцельованою в складносурядному реченні: *Шевченко від початку й до останніх днів*

ставився до Гоголя з великою повагою, високо цінував його як письменника і мислителя... ***Однак*** *висловлював і критичні зауваження на адресу Гоголя* (Ю.Барабаш); *Ми повінчалися.* ***Одначе*** *На щастя сітки я не сплів* (Д. Павличко); *Страх загибелі, загибелі всерйоз залишається.* ***Одначе*** *Богданові Ступці вдається переплавити його в енергію мистецтва* (С. Тримбач);

3) два однорідні члени речення: *Він був... засмучений,* ***одначе*** *спокійний...* (Ю. Мушкетик); *Виборчий блок... працює багато,* ***однак*** *малорезультативно* (Україна молода, 17 січня 2006);

4) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Розмова була дуже довгою.* ***Однак*** *скупою на результат* (Україна молода, 8 жовтня 2006).

2. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень, поєднує сурядно-підрядним зв'язком дві предикативні частини в складному реченні: *Ці мовні явища цікавлять багатьох мовознавців..,* ***однак*** *і дотепер немає категоріального розмежування понять експресія і емоція, експресивне й емоційне* (П. Дудик); *Термін девіатологія не належить до загальновживаних чи навіть широковідомих у науці про мову,* ***однак*** *ми все ж вирішили ним послуговуватись, керуючись суто науковими міркуваннями, а не бажанням якомога "науковіше" назвати явище, достатньо відоме в лінгвістиці, вивчення якого має значну традицію* (Ф. Бацевич).

3. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати:

1) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Перед міськрадою стояли рішучі й настирні громадяни.* ***Однак*** *пригнічені чимось* (Україна молода, 11 січня 20062);

2) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Він вірив людям.* ***Однак*** *не не політикам* (Україна молода, 17 січня 2006); *Але якщо Світязь належить до*

басейну Балтійського моря, то Прип'ять через Славутич несе свої води до Чорного. ***Однак*** *не всі* (Голос України, 21 березня 2006);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Вони примусили чиновників поважати думку громади.* ***Однак*** *ненадовго* (Україна молода, 11 січня 2006);

4) підрядну детермінантну частину з головною частиною складно-підрядного речення, надаючи підрядному сполучникові більшої виразності: ***Однак*** *через те що кількість носіїв цих ідіомів незначна, до того ж жоден з них не спромігся набути статусу державної мови.., ці діалекти так і залишилися стосовно грецької мови Греції лише менш або більш віддаленими наріччями...* (О. Ткаченко).

Вторинний.

Одиничний.

ОДНАЧЕ – *див.* **ОДНАК**

ОД ТОГО ЧАСУ КОЛИ – *див.* **ВІД ТОГО ЧАСУ КОЛИ**

ОД ТОГО ЧАСУ ЯК – *див.* **ВІД ТОГО ЧАСУ ЯК**

ОД ТОГО ЩО – *див.* **ВІД ТОГО ЩО**

ОСКІЛЬКИ – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Оскільки*** *українські історичні пісні й народні думи глибоко народні, відображення в них говіркових особливостей слід сприймати як цілком природне* (І. Матвіяс); *Застосування гомогенної класифікації (за одним критерієм), безперечно, не забезпечує*

*послідовної класифікації частин мови, **оскільки** саме в цих одиницях перетинаються і взаємодіють морфологічний, словотвірний, синтаксичний і лексичний рівні мови* (І. Вихованець); *У дитинстві, **оскільки** всі мої бабусі мешкали в селі і мене ні на кого було залишити, мама часто брала мене з собою на завод* (Україна молода, 10 березня 2006); *Постать Григора Орлика, сина гетьмана Правобережної України, соратника Івана Мазепи Пилипа Орлика, є важливою як для історії України, так і для українсько-французьких взаємин у XVIII столітті, **оскільки** більша частина життя Григора Орлика була пов'язана з Францією* (Україна молода, 27 квітня 2006);

2) парцельовану підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Можна було обмежитися коментарями і оцінками діяльності спостерігачів від СНД, і не тільки в Україні. Але потрібно було... запросити всіх бажаючих, без обмежень. **Оскільки** це може стати предметом для спекуляцій* (ФорУм, 14 грудня 2005).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ОСКІЛЬКИ... ТО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Оскільки** Шевченко поставив себе поруч із Гоголем, **то**, очевидно, він розумів, на якому щаблі перебуває* (Ю. Барабаш); ***Оскільки** мова намагається позбутися слів-дублетів, **то** суфіксальні зв'язки можуть набувати в слові певного значення...* (Є. Карпіловська).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною причиновою частиною (**оскільки**) і головною (**то**).

ОСОБЛИВО – сполучник підрядності-сурядності, пояснювальний, акцентовано-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювального сполучника **зокрема** й под.; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) речення, що конкретизує попереду висловлену думку, акцентуючи на чомусь: *А він* [Богдан] *його поважає... і любить, **особливо** коли татусь співає старих пісень* (О. Іваненко); *До Надії Василівни їхало багато, **особливо** цього неспокійного літа вона не мала вільної хвилини* (М. Смоленчук); *Садовський умів також і пожартувати й весело посміятися, **особливо** коли до того діла брався ще й Панас Карпович Саксаганський* (С. Тобілевич); *...спеціально білені кожухи виглядають дуже імпозантно, **особливо** коли вони розшиті кольоровими шнурками та барвистим сап'яном* (О. Воропай); *Цю невідповідність усвідомлює розум і відмовляється з нею миритися серце, **особливо** якщо сьогодні на цей шлях став десятирічний хлопчик* (Україна молода, 10 березня 2006); *Статуетка... виготовлена із золота, справляє враження своїм блиском і... мініатюрністю, **особливо** якщо порівнювати її з Кубком чемпіонів або Кубком УЄФА* (Україна молода, 4 квітня 2006);

2) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *Квіти, **особливо** пальми і аспарагуси, відразу навіяли життя у мертві кімнати* (Ірина Вільде); *Інтелігенція, **особливо** родовита й заможна, потроху йшла до протестантів, а це дуже помітно відбивалося на православній церкві...* (І. Огієнко); *В усі часи, за будь-якого ладу на Закарпатті, народнопоетична творчість, **особливо** пісенна, становила загрозу для іноземних поневолювачів* (І. Хланта).

Вторинний.

Одиничний.

ОТЖЕ – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-з'ясувальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і

конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-з'ясувального сполучника **а саме**, приєднує підрядно-сурядним зв'язком речення або словосполучення, що з'ясовують, конкретизують попереду висловлену думку: *Мова цього народу є мовою державною,* ***отже*** *мовою державно-адміністративних установ, війська, промислових підприємств, освіти (нижчої, середньої і вищої), засобів сполучення, великої торгівлі, державної медицини, мовою міста, де зосереджено переважно установи, пов'язані з цими галузями життя* (О. Ткаченко).

Вторинний.

Одиничний.

ОТЖЕ І – *див.* **ОТЖЕ Й**

ОТЖЕ Й, ОТЖЕ І – сполучник сурядності-підрядності, виразник семантико-синтаксичних відношень зіставності-відповідності; може поєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) одну предикативну частину з іншою: *...людина має спати,* ***отже й*** *вона спить...* (В. Стус); *Ця тенденція через посередництво середньогрецької й новогрецької мови була передана мові старослов'янській, від якої перейшла до болгарської та східнослов'янських мов,* ***отже*** *вона характерна* ***й*** *для української* (О. Пономарів);

2) зворот зіставності-відповідності у позиції другорядного члена речення, з підметом чи другорядним членом речення: *Кожна галузь знань,* ***отже й*** *стилістика, послуговується неповторно-індивідуальною теорією і мовленнєвою практикою* (П. Дудик); *У лінгвістиці,* ***отже і*** *в стилістиці, використовують і загальнонаукові, і спеціальні методи дослідження* (П. Дудик).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ПЕРЕД ТИМ ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на передування дії або стану, виражених у головній частині, дії або станові в підрядній частині, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Вони сиділи і міркували над рукописом, **перед тим як** надіслати Кулішеві...* (О. Іваненко); *Щоранку, **перед тим як** іти на роботу, він брав березового віника і замітав подвір'я* (В. Земляк); ***Перед тим як** виставити вулики.., їх обкурювали волошкою...* (Українська минувшина); *...от і приходять люди на кілька лампових сеансів до солярію, **перед тим як** поїхати до моря* (Україна молода, 5 січня 2005); *Сама ж Амалія, **перед тим як** переїхати до Відня, жила в Одесі* (Україна молода, 5 травня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

ПЕРЕДУСІМ – сполучник підрядності-сурядності, пояснювальний, акцентовано-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до акцентовано-виокремлювального сполучника **насамперед**; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *...тимчасом як західні слов'яни, **передусім** чехи і поляки, уже здавна почали розвивати власну культуру, здебільшого власними національними мовами, чеською й польською, ...українці дуже довго творили свою культуру, насамперед письменство, кількома, переважно слов'янськими мовами* (О. Ткаченко); *Широко використовується загальновживана, **передусім** побутова, лексика і фразеологізми.., які відображають повсякденні потреби мовців* (П. Дудик); *...розвиток лексико-семантичної системи визначається загальними тенденціями розвитку мови,*

***передусім** протилежними одна одній тенденціями – до регулярності.., з одного боку, і до експресивності… – з іншого* (Л. Струганець);

2) речення, що конкретизує попереду висловлену думку, акцентуючи на чомусь: *...відновлення статусу України як учасника американської Генералізованої системи преференцій найбільше посприяло українському експорту в США, **передусім** воно дає змогу ввозити з України до США на безмитній основі більше трьох тисяч найменувань товарів* (Україна молода, 25 січня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

ПІСЛЯ ТОГО КОЛИ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на часову наступність дії або стану, виражених у головній частині, щодо дії або стану в підрядній частині, антонім до часового сполучника **перед тим як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Після того коли** всі поставили під угодою підписи, питання створення коаліції демократичних сил було розблоковано* (Україна молода, 28 липня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **коли** на початку підрядної часової частини.

ПІСЛЯ ТОГО ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на часову наступність дії або стану, виражених у головній частині, щодо дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **після того коли**; може поєднувати:

1) підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Після того як** "Дощечки Ізанбека" були розшифровані й перекладені, вони одержали назву "Велесова*

книга” (М. Слабошпицький); ***Після того як*** *зміст заповіту Нобеля оприлюднили, він викликав найсуперечливіші чутки та судження* (Л. Порицький); ***Після того як*** *обурене “Студентське братство” звернулося до керівництва держави, провело кілька акцій, Захарчука звільнили* (Україна молода, 17 лютого 2006); ***Після того як*** *нова людина пройшла перший випробний тиждень, можете залишити з нею дитину...* (Дзеркало тижня, 1 квітня 2006);

2) парцельовану підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв’язком: *Цей фільм* [“Де смереки стрункі”] *я задумав ще тридцять років тому.* ***Після того як*** *подивився “Червону руту”* (О. Гавриш); *Він дасть визволення усім батькам...* ***Після того як*** *сам, на своїй шкурі, перенесе голод і холод.., наругу і знущання, переслідування, арешти, тюрми, каторгу, гоніння* (О. Гнідан).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

ПОДІБНО ДО ТОГО ЯК – сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком подібності, синонім до порівняльних сполучників **як і, як й,** поєднує підрядну порівняльну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв’язком: *Духовне життя може бути нормальним лише за умови задоволення усіх сторін духу,* ***подібно до того як*** *життя фізичного організму вимагає гармонізації його окремих функцій* (М. Лук); *...вони* [сполучники] *лише оформляють синтаксичні зв’язки між простими реченнями у межах складного,* ***подібно до того як*** *відмінкові закінчення вказують на синтаксичні зв’язки між членами речення в простому реченні* (І. Вихованець); *Слова об’єднуються у відповідний лексико-граматичний клас – частину мови,* ***подібно до того як*** *словоформи об’єднуються у відповідне слово* (К. Городенська); *Україна непомітно стає головним майданчиком із*

виробництва російських мильних опер, ***подібно до того як*** *Чехія стала Меккою для голлівудських режисерів* (Україна молода, 21 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної порівняльної частини.

ПОЗАЯК… ТО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинового сполучника **оскільки… то,** поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Позаяк*** *гра в карти обов'язково передбачає інтригу,* ***то*** *це й стало компонентом лексеми "фаріон"* (І. Фаріон).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною причиновою частиною (**позаяк**) і головною (**то**).

ПОПРИ ТЕ ЩО – сполучник підрядності, допустовий, допустово-обмежувальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень, синонім до допустово-обмежувального сполучника **незважаючи на те що,** поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Попри те що*** *цей депутат є досить табуйованою персоною для нашого ТБ, новина про запит пролунала другою* (ПіК. – 2003. – № 8); ***Попри те що*** *ми тренуємося в спорткомплексі АТЕК п'ять разів на тиждень, все одно відчуваємо брак льоду* (Україна молода, 31 березня 2006); ***Попри те що*** *за законом не можна розраховуватися готівкою, на ринку заготівлі й збуту металобрухту домінує готівка…* (Демократична Україна, 18 липня 2006); *…він,* ***попри те що*** *в нас театральна сім'я, не дуже прагне якогось мистецького поля діяльності* (Без цензури, 5 липня 2006); *…діти віком від 6 до 14 років, як і раніше, будуть отримувати 25 відсотків знижки на квитки,* ***попри те що*** *Міністерство у справах сім'ї та*

молоді не отримало з держбюджету ні копійки на погашення витрат залізниць за перевезення школярів (Україна молода, 19 травня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної допустової частини.

ПРИМІРОМ – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювального сполучника **наприклад**; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *Його* [каменю] *є досить в околиці Крилоса, **примірам** у Викторові, на Соколі, біля Журавки і Ковшова* (Я. Пастернак); *Тепер у нас чимало культур проростає з високоякісного насіння, завезеного з інших країн, **примірам** з Голландії* (Україна молода, 2 березня 2006); *...квіти, **примірам** чорнобривці та календула, заліковують рани на кореневій системі багаторічних рослин і заодно своєю пахучістю відлякують шкідливих комах* (Україна молода, 30 травня 2006);

2) речення, що конкретизує, з'ясовує попереду висловлену думку або слугує прикладом-ілюстрацією до неї: *Прийменники можуть поєднуватися з декількома відмінками, **примірам** прийменник з сполучається з трьома відмінками – родовим, знахідним і орудним* (І. Вихованець).

Вторинний.

Одиничний.

ПРИЧОМУ – сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативну частину (здебільшого – неповне речення), що містить додаткову інформацію до тієї, яку виражено в попередній предикативній частині: *Останнім часом в українській науковій мові спостерігаємо намагання ширше використати віддієслівні іменники з нульовим суфіксом як у своєму основному, дієслівному, значенні, так і в похідному, результативному,* ***причому*** *нерідко замість співвідносних віддієслівних іменників на **-ння**...* (В. Олексенко); *З останнього настільки було вибито почуття гідності,* ***причому*** *дуже часто – на генетичному рівні, що він... вдоволений* (А. Погрібний); *...у Німеччині під час спілкування з дітьми їй треба було виявити справжні акторські таланти – співати, танцювати,* ***причому*** *все це робити із захопленням та ентузіазмом* (Україна молода, 14 грудня 2005); *Спортсмен брасом упевнено виграв 150-метрівку,* ***причому*** *знову з рекордом світових першостей – 26,39 сек.* (Україна молода, 11 квітня 2006);

2) повне приєднувальне речення до основного: *Потенційно кожен народ, що досяг видатних успіхів у якійсь галузі людської діяльності, може розраховувати на поширення своєї мови поза межами своєї етнічної території серед фахівців відповідної галузі.* ***Причому*** *це зовсім не залежить або дуже мало залежить від складності або навіть кількості її носіїв* (О. Ткаченко);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Придбання товарів "у групі" має свої відмінності, які дають підставу говорити про цю систему як про самостійний вид поведінки.* ***Причому*** *вигідніший за кредит...* (Україна молода, 3 червня 2006);

4) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Розмовні ненормативні дієслова широко вживають тепер у газетних текстах.* ***Причому*** *замість нормативних дієслів* (М. Навальна);

5) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *...повномасштабне*

технічне переозброєння внутрішнього виробництва необхідно робити, залучаючи максимально довгострокові та дешеві інвестиційні ресурси зовні. ***Причому*** *зовсім необов'язково за рахунок іноземного капіталу* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006); *Наші вітчизняні політики цього тільки вчаться.* ***Причому*** *з помітним небажанням* (Газета по-українськи, 17 березня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

ПРОТЕ – 1. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні:

а) обидві частини – повні речення: *Певними своїми якостями проза Грицька Григоренка залишається в річищі попередньої традиції,* ***проте*** *деякі її риси виявились новаторськими* (А. Гуляк); *Епістолярне мовлення в своєму типовому виявi – монологічне,* ***проте*** *природними елементами епістолярного тексту можуть стати і діалоги, почуті або прочитані автором, а потім відтворені в листі* (П. Дудик); *У сучасній мові слів без кореня не існує,* ***проте*** *є слова, що не мають у своєму складі афіксів...* (Н. Клименко); *...пропозиції Бюджетного комітету ВР ... узгоджено з урядом,* ***проте*** *щодо деяких позицій консенсусу так і не досягнуто* (Україна молода, 15 грудня 2005);

б) друга предикативна частина – неповне речення: *Співала тужну пісню,* ***проте*** *не тужно.., навпаки, весело* (Ю. Мушкетик);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *За кордоном і досі не все розуміють у Гоголя, не все можуть вчитати.* ***Проте*** *він має великий розголос і велику славу* (Ю. Барабаш); *З давніх-давен у людей виникало прагнення проникнути в суть географічних назв.* ***Проте*** *й досі походження багатьох з них не відоме* (І. Вихованець);

3) два однорідні члени речення: *І чую голос, кволий, незвичний,* ***проте*** *веселий-веселий* (М. Стельмах); *Невже треба було стільки перемучитися, щоб... спромогтися помічати якісь звичайнісінькі,* ***проте*** *безмірно прекрасні речі, що ними наповнено цей живий довколишній світ* (О. Гончар); *...наприклад, омоніми – слова однозвучні, але з іншою семантикою, або синоніми, які збігаються чи близькі семантично,* ***проте*** *різні за звуковим складом...* (П. Дудик); *Презентація була короткою, але її учасники – невелемовні,* ***проте*** *душевні* (Україна молода, 28 лютого 2006);

4) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Україна мала для цього чи не найкращі стартові умови.* ***Проте***... *не скористалася ними* (Фест, 15–21 грудня 2005).

2. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

а) дві предикативні частини в складному реченні: *Він міцно затискував рану,* ***проте*** *кров, гаряча й липка, розтікалася вже попід пахви, по животу...* (О. Гончар); *...наша держава... має значно більші площі орних земель, ніж ФРН,* ***проте*** *сіє ріпаку майже в десять разів менше* (Україна молода, 2 лютого 2006);

б) два однорідні члени речення: *...Юля закріпила свій русокосий німб маленької,* ***проте*** *нескореної "великомучениці"* (Газета по-українськи, 7 липня 2006).

3. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати:

1) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Архітектор запропонував на конкурс проект пам'ятника.* ***Проте*** *дорогий* (Голос України, 15 грудня 1996);

2) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Маргінальні політичні*

партії прагнуть подолати прохідний тривідсотковий бар'єр. ***Проте*** *з чим...* (День, 16 грудня 2005);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Дитина пам'ятає про заборону батьків.* ***Проте*** *до першої спокуси...* (Україна молода, 1 лютого 2006);

4) підрядну детермінантну частину з головною частиною складнопідрядного речення, надаючи підрядному сполучникові більшої виразності: ***Проте якщо*** *врахувати питому вагу цих людей, що становлять... еліту формованої нації, кількість ця дуже велика* (О. Ткаченко); ***Проте оскільки*** *в українській мові, з одного боку, і в білоруській і в російській – з другого, є розбіжності, які їх взаємно протиставляють, пов'язуючи водночас з іншими західно- і південнослов'янськими мовами, є підстави гадати, що ці розбіжності виникли ще за праслов'янської доби, коли не було поділу на західно-, східно- й південнослов'янські мови* (О. Ткаченко); ***Проте з огляду на те що*** *в Україні створено справжній інформаційний голод.., не можна й недооцінювати небезпеки подібної антиукраїнської й антидержавної ідеології, поширюваної чи одверто ворожо, чи більш замасковано* (О. Ткаченко); ***Проте щоб*** *усі ці державо-, націє- й мовотворчі процеси розвивалися нормально і не виникало "перекосів" і конфліктів ані в економічному, ані в мовно-культурному національному житті, на сторожі їх має стояти національний закон, національне право...* (О. Ткаченко).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ПРОТЯГОМ ТОГО ЧАСУ ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, визначає проміжок часу, упродовж якого відбувається дія або триває стан у головній частині, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Протягом того часу як*** *ремонтували дорогу, автобус до села не курсував.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

РАЗ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком причини-підстави, синонім до умовного сполучника **якщо**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...**раз** уже надумав* [Артем], *буде так* (А. Головко); *В повіті вже, видно, щось прочули, **раз** дозори оце порозсилали в усі кінці* (О. Гончар); ***Раз** поет – не наносъ ворогу рану легку* (Д. Павличко).

Вторинний.

Одиничний.

РАЗ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком причини-підстави, синонім до умовного сполучника **якщо... то**; може поєднувати:

1) підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Раз** ти засвоїв все те, **то** природа повинна з'явитись перед тобою свобідна, від гордих владик незалежна...* (М. Зеров); *...**раз** не спить моя Орися, **то** й мені не треба спать* (В. Сосюра); *...**раз** тато сказав, **то** так і треба зробити* (А. Дімаров); *Я собі й думаю: "Мене ж дядина просила взяти ще шматочок. **Раз** просила, **то** чому не взяти?"* (І. Багмут); ***Раз** телиця пропала.., **то** я вже Одарці не належу...* (Є. Гуцало); *...**раз** він очолює список, **то** захищатиме інтереси людей* (Україна молода, 24 березня 2006);

2) однакові (повторювані) слова, виступаючи постійним парним компонентом фразеологізованих речень експресивного характеру: ***Раз** треба, **то** треба* (П. Загребельний); ***Раз** так, **то** так*; ***Раз** ні, **то** ні*.

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**раз**) і головною (**то**) або між компонентами фразеологізованого речення.

СЕБТО – сполучник сурядності-підрядності, пояснювально-ототожнювальний, виразник відношень тотожності, стилістичний варіант пояснювально-ототожнювального сполучника **тобто**; може приєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) предикативну частину, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині: *...але хіба можна боротися з муром,* ***себто*** *бити в нього головою з наміром розбити?* (В. Самчук); *Заки приступила Броня до властивої речі,* ***себто*** *щоби намовити Славка поговорити на самоті з матір'ю, позволила йому вперед на звичні пестощі* (Л. Мартович); *Мета в них – не пустити за ріку,* ***себто*** *не дати нам Сичаківського мосту...* (Ю. Яновський); *Розсудливий робить спершу те, що нерозумний – укінці,* ***себто*** *один діє вчасно, інший – невчасно* (Б. Грасіян); *...чи буде ця пробіркова істота життєздатною,* ***себто*** *чи здатні сьогоднішні зрушення докорінно змінити ситуацію..?* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

2) парцельоване речення, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередньому реченні: *Все чомусь згадувалась їй фраза, кинута Танцюрою за обідом: "Пошліть по нього мої колеса..."* ***Себто*** *машину пошліть* (О. Гончар); *...у використанні серійної продукції К1 аж ніяк не відрізняється від решти... вітчизняних мовників.* ***Себто*** *активно показує телесеріали сусідньої країни без українського дублювання...* (Україна молода, 17 лютого 2006); *Поки дизайнери примірялися до подіуму, готували одяг, аксесуари, 6 українських моделей у цей час готували макіяж "єнот".* ***Себто*** *в чорних окулярах... на подіумі вони виглядали симпатично, а без окулярів – викапані єноти* (Україна молода, 18 травня 2006);

3) слово, словосполучення, що ідентичні попередньому слову, словосполученню за своїм значенням: *...в разі воєнного нападу спиняти неприятеля воєнними дружинами, набраними з околичних громад, а також*

*засіками, **себто** дерев'яними та кам'яними заторами, що ними в тісних місцях завалювано дорогу...* (І. Франко); *Так у древньому Єгипті за місцем їхнього проживання, **себто** палаців, називали королів-фараонів* (І. Фаріон); *Я побачив його в Переяслав-Хмельницькому музеї народної архітектури та побуту в травні 1989... в небі, **себто** в повітрі* (Україна молода, 23 вересня 2006);

4) термін (слово чи словосполучення), що виражає те саме поняття, що й попередній термін: *Інший чинник, прояв якого можна спостерігати у поступовому наверненні до пропорційної, **себто** суто партійної, виборчої системи колишніх так званих "партій влади", створених тільки на адміністративному та надлишковому фінансовому ресурсах...* (Критика-Коментарі, 24 лютого 2003);

5) термін, що є національним або іншомовним відповідником до попереднього іншомовного або національного терміна: *авізо, **себто** повідомлення банківське;*

6) словосполучення або речення, що розкривають суть поняття, вираженого попереднім словом: *А обік зроблене було друге підвищення – для бесідника, **себто** для того, хто в якій-небудь справі говорив; він виступав із свого місця і входив на се підвищення, щоб увесь народ міг чути його* (І. Франко); *Він* [апостол Андрій] *був Первозванним, **себто** першим призваним, покликаним Господом на служіння* (О. Ведмеденко); *Але відселятимуть лише добровольців, **себто** тих, хто захоче покидати свою рідну хату та город* (Україна молода, 25 лютого 2006); *Проте ОО, **себто** опозиційне об'єднання, залишило ще три посади "замів" вакантними* (Україна молода, 23 вересня 2006);

7) власну назву, що вживається паралельно до попередньої власної назви: *Томин (Хомин) тиждень, **себто** Радуниця;*

8) словосполучення або речення, що уточнюють у контексті попереднє повідомлення: *Українську мову, яку більшість мовознавців вважають найбільш наближеною до зразкової – **себто** базовану на правописі 1929 р. – можна лише інколи почути на українських телеканалах та прочитати в публікаціях кількох*

видавництв (Народний оглядач, 10 травня 2005); *Є в Україні навіть фірми, які візьмуть на себе організаційний процес – **себто** "запустять" гігантську кульку прямо у віконце вашій коханій* (Україна молода, 3 березня 2006); *В ідеалі вона має становити сценарій, за яким розвиватиметься країна і за яким належить рухатися головним виконавцям, **себто** представникам влади* (Голос України, 21 березня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

СКІЛЬКИ НЕ – сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Скільки не** стелився, ти не поливала. **Скільки не** вертався, ти не шанувала* (Укр. нар. пісня); ***Скільки** б **не** судилося страждати, Все одно благословлю завжди День, коли мене родила мати Для життя, для щастя, для біди* (В. Симоненко); ***Скільки** б слів у мові **не** виникло, вони обов'язково входять до відповідного граматичного класу* (І. Вихованець); ***Скільки** б **не** було свят у календарі, новорічні споконвіку наповнюють нас душевним теплом, сподіванням на краще майбуття року прийдешнього* (Наша столиця, 29 грудня 2005); *...**скільки** олігарху **не** розповідай про Семеренка з Терещенком, до музею він частіше ходити не буде...* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006); ***Скільки не** говорила – як горохом об стіну* (Україна молода, 21 березня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

СКІЛЬКИ НЕ... А – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: О д а р к а. ***Скільки** вас **не** просю* [прошу], ***скільки не***

*благаю.., **а** ви все **не** хочете* (М. Кропивницький); ***Скільки не** знущалися над ним, **а** він своє* (А. Малишко); ***Скільки не** говорять про щастя, **а** його так мало на світі* (М.Стельмах); ***Скільки** б їх **не** було, **а** переможцями виходимо ми!* (О. Довженко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**скільки не**) і головною (**а**).

СКІЛЬКИ НЕ... АЛЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *...**скільки не** дивився Данило на це чудо, **але** надивитись не міг...* (М. Стельмах); *...**скільки** місцева влада **не** сподівалася на обіцяні туристично-рекреаційні перспективи, **але** шляхів сполучення, звичних для вибагливої Європи, поки що не побудовано* (Україна молода, 27 травня 2006); ***Скільки не** вбивали йому в голову нову інформацію, **але** він твердить своє.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**скільки не**) і головною (**але**).

СКІЛЬКИ НЕ... ОДНАК, СКІЛЬКИ НЕ... ОДНАЧЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Скільки** я **не** бачив виконавців цих ролей, **однак** не зустрічав жодного, який би міг зрівнятися своєю грою з Садовським* (Є. Кротевич); ***Скільки не** переконували його, **однак** усе марно.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**скільки не**) і головною (**однак, одначе**).

СКІЛЬКИ НЕ... ОДНАЧЕ – *див.* **СКІЛЬКИ НЕ... ОДНАК**

СКІЛЬКИ НЕ... ПРОТЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *...**скільки** б **не** казали про роль лідерів у командному виді спорту, **проте** найголовнішим чинником буде єдність і взаєморозуміння колективу* (Україна молода, 10 червня 2006); ***Скільки не** переконували його, **проте** все марно.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**скільки не**) і головною (**проте**).

СКІЛЬКИ НЕ... ТА – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Скільки не** вмовляли її, **та** все марно.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**скільки не**) і головною (**та**).

ТА – 1. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент єднальних сполучників **і, й**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні, указуючи на:

а) одночасність дій, процесів, станів: *Сичі в гаю перекликались, **Та** ясен раз у раз скрипів* (Т. Шевченко); *...тільки листя шелестить **та** лоби крізь кетяги черешень проблискують* (О. Гончар); *Журився цвіркун під пічкою, **та** нещасна мати тихо оплакувала свого старшого сина* (О. Довженко);

б) швидку зміну дій, процесів, станів: *Геть набік чвари всі, **та** побратаймось враз По запорозькому звичаю* (М. Старицький);

в) послідовність дій, процесів, станів: *Зібралося коло старої черепахи чимало риби, **та** стали усі гуртом благати її дати пораду* (Укр. нар. казка); *Дівчино моя, Сідай на коня **Та** поїдем в чисте поле До мого двора* (Укр. нар. пісня);

2) двоє бездієслівних речень, указуючи на швидку зміну однієї дії на іншу: *Іван з лави **та** до панської торбини* (Укр. нар. казка); *Іван на коня **та** до Максима* (А. Дімаров); *...Надька за цеберку **та** до кошари...* (А. Дімаров);

3) два сполучники чи двоє сполучних слів, що поєднують спільну підрядну з'ясувальну частину з опорним дієсловом у головній частині складнопідрядного речення: *Потім запитувала, звідки **та** за що сюди* [в спецшколу] *попав* (О. Гончар);

4) два однорідні члени речення, указуючи на:

а) одночасність дій, процесів, станів: *Реве **та** стогне Дніпр широкий* (Т. Шевченко); *На розпутті козак сидить **та** на кобзі грає* (Т. Шевченко); *А по сім боці коло столу сидить знов славне парубоцтво та щебече, як дрозди* (Ю. Федькович); *І цілий день літній в повітці у яслах із цуциком бідним лежав я **та** плакав* (Т. Осьмачка); *Так Щиглик промовляє **Та** все собі стрибає* (Олена Пчілка);

б) послідовність дій, процесів, станів: *Розпрягайте, хлопці, коні **Та** лягайте спочивать* (Укр. нар. пісня); *– От устань **та** подивись на гори з балкона, – говорив Єремія* (І. Нечуй-Левицький); *Вона стала на коліна **та**... заглянула у воду...* (Г. Тютюнник); *Мажориха ще минулого року очерету нажала **та** в кулі пов'язала* (А. Дімаров);

5) два однорідні члени речення попарно: *Люди вбачились мені – не похмурі **та** непривітні, не зігнуті **та** пригнічені нуждою **та** недостачами, боязкі **та** замурзані, а високі **та** статні, з ясними **та** веселими очима, прибрані в чисту **та** добру одежу, якісь разом наче й горді, й привітні* (Панас Мирний); *У репертуарі "Щедрика" кілька десятків творів часів ренесансу **та** бароко, класична **та** романтична музика, народні **та** сучасні пісні* (Україна молода, 15 квітня 2006);

6) скорочене та повне складне слово, що мають спільний другий компонент: *Валентність суфіксальних одиниць розглянуто в різних її виявах, а саме: як право- **та** лівосторонні сполуки певної одиниці...* (Є. Карпіловська); ...[конфікси] *бувають поєднанням двох, іноді трьох і більше словотворчих морфем, що належать до пре- **та** посткореневих* (Н. Клименко); *...дослідження підтверджує істинність положення про комплексну дію екстра- **та** інтралінгвальних чинників на розвиток лексико-семантичної системи сучасної української літературної мови* (Л. Струганець); *У складі морфемно-членованих дериватів й аналітичних конструкцій* **що** *може посідати різні позиції: пре-, пост- **та** інтерпозицію...* (Г. Скринник); *Ця мережа непогано зарекомендувала себе серед київських любителів книги – у "Букві" є відділ аудіо- **та** відеопродукції...* (Україна молода, 14 квітня 2006); *Журналісти запитали у провідних українських режисерів-постановників, чи виконуватиметься закон про сімдесятивідсоткове дублювання теле- **та** кінопродукції українською* мовою (Україна молода, 21 квітня 2006); *Тридцять шести- **та** семикласників Тростянецької школи вирушили на екскурсію зі своїми вчителями* (Україна молода, 8 червня 2006);

7) двоє слів, що виражають єдине поняття: *Стали думать **та** гадать, Що за цього мужа дать* (Укр. нар. пісня); *Голосить Правда **та** плаче* (Панас Мирний);

8) повторювані слова: *...він ними швидко чекрижив все вперед **та** вперед* (Панас Мирний); *Василь усе йшов **та** йшов...* (В. Самчук); *Все чок **та** чок під копитами...* (В. Сосюра); *Стук **та** стук, Дзень **та** дзень!* (М. Годованець);

*...машина все швидше **та** швидше мчала до лісництва* (Л. Письменна); *Цюк **та** цюк, гех **та** гех – аж у хаті чути* (А. Дімаров); *Стара... бубоніла голосніше **та** голосніше...* (Ю. Мушкетик).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати:

1) останній член речення до двох і більше попередніх, ужитих без сполучників, сурядним зв'язком: *Спочатку видно лиш приміське село, гору з руїнами замку **та** кілька білих будинків, розкиданих на схилах гір* (В. Самчук); *Це Федір Шеремета. Міцний, широкоплечий із сивастою підстриженою бородою **та** добре кроєним великим носом на худому, засмаглому обличчі* (В. Самчук); *Як тут гарно, весело **та** строкато* (З. Тулуб); *До велетів української національної культури, політичної думки і дії останніх двох століть, безперечно, належить Тарас Шевченко, Іван Франко **та** Михайло Грушевський* (А. Трубайчук); *...у класі словотворчих морфем виділяють підкласи афіксів з транспозиційними, модифікаційними **та** мутаційними функціями* (Н. Клименко);

2) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *І Панько постарався: за місяць появилося на світ нове пальтечко. **Та** гарне, ...ще й на ваті* (А. Дімаров); *Сусіди завжди були хитрими людьми. **Та** нечисті на руку* (Молодь України, 7 лютого 1995);

3) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Для реалізації цих проектів розробникам не вистачає часу. **Та** найбільше – грошей* (Україна молода, 17 січня 2006);

4) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Не ходять до лісу через боязнь. **Та** бракує часу* (Молодь України, 31 січня 1996);

5) підрядну детермінантну частину з головною частиною складнопідрядного речення, надаючи підрядному сполучникові більшої виразності: ***Та***

коли б *хто й одвідав мене ввечері, то я не вийду до світлиці...* (І. Нечуй-Левицький); ***Та хоч*** *поетика "Кобзаря" багато в чому справді виросла з фольклорної стихії.., однак можна помітити, що порівняно з фольклором, поезії "Кобзаря"... становлять нову мистецьку якість* (О. Гончар); ***Та вона хоч і*** *німа, але у десять раз розумніша від цих розумників* (М. Матіос); ***Та оскільки*** *на світових першостях я був молодшим за своїх суперників, то набував досвіду боротьби проти "старших"* (Україна молода, 24 лютого 2006);

6) сурядну частину, що починається протиставними сполучниками **проте, зате, однак,** до попередньої сурядної частини складносурядного речення, увиразнюючи його протиставне семантико-синтаксичне відношення: *Панти стали наполовину тонші,* ***та зате*** *були уже тверді, як кістка, і чистесенькі, оксамитні зверху* (І. Багряний); *Центр славного Кіровограда знедавна поволі набуває цілком прийнятного для ока й ніг вигляду,* ***та однак*** *у ньому ще мало тих куточків первісної природи, біля яких можуть спочити очі й душа* (Вечірня газета, 13 вересня 2005);

7) парцельовану сурядну частину, що починається протиставним сполучником, до попередньої сурядної частини складносурядного речення, увиразнюючи його протиставне семантико-синтаксичне відношення: *Наші шкільні підручники... переважно неоригінальні, основані на перестарілих педагогічних принципах, а деякі надто далекі від рівня сучасної науки... і щонайбільше можуть пригодитися авторам нових підручників задля своєї термінології.* ***Та проте*** *є у нас дещо таке, що може стати у пригоді українцям у Росії* (І. Франко); *...тут немає і не може бути стовідсоткових гарантій.* ***Та зате*** *яке моральне задоволення...* (Дзеркало тижня, 27 листопада – 3 грудня 2004); *Шляхову мережу столиці побудовано за радіально-кільцевою схемою...* ***Та однак*** *це призводить до скупчення автомобілів у центрі і ускладнення тут екологічного стану* (Вечірній Київ, 10 червня 2003);

8) головну частину складнопідрядного допустово-протиставного речення, що починається протиставними сполучниками **проте, зате, однак,** посилюючи їхнє протиставне значення: *Хоч погано,* ***та зате*** *довго!* (М. Кропивницький);

Хоч менше народу, ***та зате*** *що за народ!* (І. Франко); *...протока хоч і вузенька,* ***та проте*** *човен пролізе* (Остап Вишня); *Чорні кожухи хоч і не такі гарні,* ***та проте*** *значно практичніші й витриваліші до води* (О. Воропай).

3. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент протиставного сполучника **але**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Добра свита,* ***та*** *не на мене шита* (Укр. прислів'я); *Не вічні ми,* ***та*** *вічнеє життя* (Л. Старицька-Черняхівська); *От кому б діток носити біля грудей,* ***та*** *носить вона* [Василина] *біль і смуток у грудях* (М. Стельмах); *Хочеш радісно крикнути до рідних своїх, до землі, до Дніпра,* ***та*** *крик застряє в горлі* (Є. Гуцало); *Інший отак би і жив на інвалідських хлібах..,* ***та*** *Іван – не з таких...* (А. Дімаров); *Воно б треба дитину до пуття довести,* ***та*** *де взяти грошей* (Є. Товстуха); *Семен був лагідною і доброю дитиною,* ***та*** *потрапив у тяжкий життєвий вир* (Ю. Мушкетик);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *Пам'ятник Котляревському планували відкрити ще на соту річницю "Енеїди".* ***Та*** *через брак коштів і опір полтавського дворянства спорудження пам'ятника затяглося до 1903 року* (М. Смоленчук); *Пісню про Байду, мабуть, знає кожний в Україні.* ***Та*** *не всім відомий життєпис цієї легендарної людини* (Український історичний календар);

3) два однорідні члени речення: *Тоді у ніч відплати, з небуття Ми встанем грізно, мертві,* ***та*** *не вбиті* (Б. Олійник); *Лікуймося,* ***та*** *не отруймось лиш* (В. Калашник).

4. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складному реченні: *Схожий на лід,* ***Та*** *в річці шукати не слід* (Загадка); *Було пізно,* ***та*** *сон не брав* (І. Багряний); *Мене в ясир не раз волік ординець,* ***Та*** *серце я своє лишав тобі* (Є. Доломан); *Хор*

співав різними голосами, ***та*** *всі ці голоси зливалися в одну мелодію* (Є. Товстуха); *Мене водило в безвісті життя,* ***Та*** *я вертався на свої пороги* (Д. Павличко);

2) два однорідні члени речення: *Ворота похилилися,* ***та*** *не відчинилися* (Укр. нар. казка); *Лектор говорить швидко,* ***та*** *розбірливо.*

Первинний.

Одиничний.

ТА І – див. **ТА Й**

ТА Й, ТА І – 1. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) другу предикативну частину до попередньої: *Собака, либонь, зрозумів прохання,* ***та й*** *товариш обережними рухами долонь намагався повернути тварину* (Є. Гуцало); *Я не пішов нікуди – вельми втомився,* ***та й*** *боліла нога* (Ю. Мушкетик); *У нас люди вміють зробити добре другій людині,* ***та й*** *служити двом зразу вміють* (М. Матіос); *...з мурів галицького кафедрального собору залишилося тільки його підвалини-фундаменти,* ***та й*** *вони вибрані до різної глибини під своїм первісним верхом* (Я. Пастернак); *До того ж картина виявилася надто затягнутою,* ***та й*** *акторський ансамбль не склався* (С.Тримбач);

2) останній однорідний член речення до двох і більше попередніх: *Ішов, ішов дорогою,* ***та і*** *в яму впав; любив, любив хорошую,* ***та й*** *плюгаву взяв* (Укр. прислів'я); *Вийшла, стала над річкою* ***Та й*** *дивлюся в воду...* (Укр. нар. пісня); *Ведмідь роззявив рот, поклав бджолу на язик* ***та й*** *слухає* (Укр. нар. казка); *Знялася з дороги, перекинула клунок через плече* ***та й*** *потягла прямо в місто...* (Панас Мирний); *Посміялись, посперечались* ***та й*** *обрали молодшого* (Ю. Мушкетик);

3) наступний член речення до попереднього: *У XIX столітті,* ***та й*** *на початку XX століття традиційна граматика уподібнювала порівняльні звороти і підрядні порівняльні речення...* (А. Загнітко); *...грати різнопланові ролі – завжди корисно для кар'єри,* ***та й*** *для самовдосконалення* (Україна молода, 21 квітня 2006).

2. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень, синонім до єднальних сполучників **і, й**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: Б и ч о к. *Візьміть, будь ласка, ще два карбованця,* ***та й*** *нехай вже полові воли будуть моїми* (М. Кропивницький); *Нині в держави таких коштів немає,* ***та й*** *вони не з'являться найближчим часом* (Вісник НАНУ. – 1996. – №11);

2) двоє бездієслівних речень, указуючи на швидку зміну однієї дії на іншу: *Хату на замок* ***та й*** *до нас у місто* (А. Дімаров);

3) два однорідні члени речення, указуючи на:

а) одночасність дій, процесів, станів: *Летить орел сизокрилий* ***Та й,*** *летючи, кряче* (Укр. нар. пісня); *Сидить він раз під дубом* ***та й*** *куняє...* (Л. Глібов); *А баби посхилялися на тини* ***та й*** *слухають* (О. Гончар);

б) послідовність дій, процесів, станів: *Як ми любились* ***та й*** *розійшлися, Тепер зійшлися навіки знов* (Укр. нар. пісня); *Котилася ясна зоря з неба* ***Та й*** *упала додолу...* (Укр. нар. пісня); *Взяла лисичка качечку в мішок* ***та й*** *пішла* (Укр. нар. казка); *Одначе в кущах пошелестіло* ***та й*** *перестало* (О. Гончар); *Поспівали ще трохи* ***та й*** *полягали спати* (А. Дімаров);

4) повторювані слова: *Росте той синок* ***та й*** *росте* (Укр. нар. казка); *Їде* ***та й*** *їде, коли бачить – аж під крайньою хатою стоїть віз і сани.* (Укр. нар. казка); *Не помоглось – летіти* ***та й*** *летіти* (Л. Глібов); *Душно йому, млосно, пече під боками, а в віччю – вона* ***та й*** *вона* (Панас Мирний); С т е х а. *...Вже сьогодні дев'ятий день, як рік минув, а його нема* ***та й*** *нема* (М. Кропивницький); *А ниви котять* ***та й*** *котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба* (М. Коцюбинський);

5) двоє слів, що виражають єдине поняття: *Ой лети, лети, мій коню, **Та й** вихром несися* (Укр. нар. пісня).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТАК₁ – 1. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень з відтінком протилежності чи невідповідності, синонім до протиставних сполучників **але, та, проте**, поєднує сурядним зв'язком дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Не рад козак журитися, **Так** серденько ниє* (Укр. нар. пісня); *Катерино, люба, мила, Сватав тебе б, **так** несила* (Укр. нар. пісня); *Ой, рад би я пустить тебе, **Так** ти довго будеш...* (Укр. нар. пісня); *Привітання до краю коханого Я б послав, **так** не дійде воно...* (П. Грабовський); *...чухають вони* [дядьки] *потилиці.., **так** пізно вже, спіймай вітра в полі* (Г. Тютюнник); *Може б, і побилися, **так** Федотович виступив і відмовився навідріз* (А. Дімаров); *...деякі "патріоти" запевняють, що й говорили б "державною", **так** важко вивчити...* (Україна молода, 6 квітня 2006).

2. Сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень з відтінком компенсації чогось, синонім до протиставного сполучника **зате**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Звичайно, ти вищий, **так** я міцніший*;

2) два однорідні члени речення: *Знов Кармелюк отаманує... Й не один попадавсь тоді бідак, який одежиною драний, **так** постаттю багатий* (Марко Вовчок).

3. Сполучник сурядності-підрядності, протиставно-допустовий, виразник протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком перешкоди, поєднує сурядно-підрядним зв'язком дві предикативні частини в складному реченні: *А мати хоче научати, **Так** соловейко не дає* (Т. Шевченко);

Він, Йон, і радніший би посватати Гашіцу, ***так****... батьки ворогують поміж собою і нізащо не пристануть на це* (М. Коцюбинський).

Вторинний.

Одиничний.

ТАК₂ – 1. Сполучник підрядності, виразник наслідкових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну наслідкову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Після відпочинку знову повернувся до виснажливої праці та повсякденних клопотів,* ***так*** *здоров'я й знову пропало.*

2. Сполучник підрядності, виразник завуальованих умовних семантико-синтаксичних відношень, поєднує однакові (повторювані) слова, виступаючи постійним компонентом фразеологізованих речень експресивного характеру: *Гулять* ***так*** *гулять; Їхать* ***так*** *їхать; Танцювать* ***так*** *танцювать; Треба* ***так*** *треба.*

Вторинний.

Одиничний.

ТАКІ ЯК – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювальних сполучників **як-от, зокрема** й под.; приєднує підрядно-сурядним зв'язком слова, словосполучення, що виокремлюють кількох чи кілька з якоїсь сукупності: *З другого боку, виникли країни-метрополії, що створили імперії з великими заморськими володіннями,* ***такі як*** *Англія, Голландія, Франція, Бельгія, Іспанія, Португалія, частково Данія. Так виникли й мови позатериторіального поширення,* ***такі як*** *німецька, російська, китайська, англійська, французька, іспанська, португальська тощо* (О. Ткаченко); *На сході України українська мова, нерозривно пов'язана із твореною нею або завдяки ній українською культурою, масово поширена лише*

на селі або в невеликих містах, залишаючись здобутком тільки вузьких прошарків у великих містах, ***таких як****... Харків, Донецьк, Луганськ...* (О. Ткаченко); *Дослідження динамічного аспекту кваліфікації стилістично маркованих лексичних одиниць сучасної української літературної мови на матеріалі аналізу лексикографічних праць виявило різнобіжні стилістичні процеси у лексико-семантичній системі,* ***такі як*** *втрата стилістичного забарвлення певними групами слів, нейтралізація стилістично маркованих ЛСВ, переміщення номенів зі складу нейтральної лексики до об'єднань стилістично забарвленої лексики, розвиток стилістичного забарвлення у ЛСВ, обмін між множинами стилістично маркованих номенів* (Л. Струганець); *Вирощувати ж соняшник у регіонах з високою вологістю,* ***таких як*** *Прикарпаття, взагалі ризиковано, зате для хрестоцвітих тут – справжній рай* (Україна молода, 2 березня 2006); *...нам потрібні фахівці в галузі складних напрямів,* ***таких як*** *фінансування бізнес-проектів, інвестиційний бізнес* (Україна молода, 21 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТАК САМО ЯК(І) – сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком ідентичності, синонім до порівняльних сполучників **як і, як й**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину з головною частиною складно-підрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *О, як було важливо,* ***так само як і*** *нині є важливо, щоб нова влада твердо та на кожнім кроці про це пам'ятала* (А. Погрібний); *Діти Закарпаття та Галичини величаво колядують,* ***так само як*** *це робили їхні пращури* (І. Хланта); *...в природі не можна схрестити коня і боязку лань,* ***так само як*** *поєднати ходу в протилежних напрямках* (Україна молода, 21 квітня 2006); *Але перебільшувати її* [астероїдно-кометну загрозу], ***так само як і*** *недооцінювати, не варто* (Україна молода, 7 червня 2006);

2) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення зі значенням об'єкта порівняння із присудком підрядним прислівним зв'язком: *Конецпольський подав позов у суд на Вишневецького,* ***так само як і*** *Казановський* (І. Нечуй-Левицький); *...надання великої волі змалку – дія дуже шкідлива,* ***так само як*** *лестощі, поблажливість, перевага одних дітей перед іншими в одній сім'ї* (О. Іваненко); *...він* [Іван Карпович] *дійсно доводився їй рідним дядьком,* ***так само як і*** *всі брати Тобілевичі* (С. Тобілевич); *Дитя морщить лобика у дві складки,* ***так само як*** *батько*;

3) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення означальної семантики з присудком підрядним прислівним зв'язком: *Обов'язковою належністю народного одягу українців,* ***так само як і*** *росіян та білорусів, був пояс, яким пов'язувались поверх сорочки, спідниці та верхнього одягу* (К. Матейко);

4) порівняльний зворот у позиції детермінантного другорядного члена речення адвербіальної семантики з усім попереднім реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Родина живе невибагливо, скромно,* ***так само як і*** *раніше*; *У передмісті,* ***так само як і*** *в Києві, спостерігаємо шалений ажіотаж з продаванням-купівлею землі.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної порівняльної частини або порівняльного звороту.

ТАК ЩО – сполучник підрядності, наслідковий, виразник наслідкових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну наслідкову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Хлопці вийшли до села з заходу,* ***так що*** *тепер їм не було чого боятись* (Г. Тютюнник); *Він стояв під деревом у тіні,* ***так що*** *його ніхто не міг помітити...* (Г. Тютюнник); *У нашій Церкві була навіть окрема посада "казнодія", проповідника,* ***так що*** *проповідь стала важливою частиною богослужб* (І. Огієнко);

2) парцельовану підрядну наслідкову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *В автономній Республіці Крим через істотне похолодання на початку квітня загинуло 45 – 50 відсотків винограду.* ***Так що*** *подорожчання вина в Україні цілком зрозуміле* (Україна молода, 21 квітня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТА НАВІТЬ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент градаційного сполучника **і навіть**, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Чоловік купається в Дніпрі за будь-якої погоди: коли тепло чи холодно,* ***та навіть*** *у люті морози.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТА... ТА – 1. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент єднальних повторюваних сполучників **і... і, й... й**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них, крім першого: *Ходив я,* ***та*** *плакав,* ***та*** *людей шукав* (Т. Шевченко); *Полягали спати. Я й очей не звела: обняли мене думки,* ***та*** *гадки,* ***та*** *журба пекуча* (Марко Вовчок); *Там він може... собі лежать на приспі,* ***та*** *грітися на сонці,* ***та*** *слухати цвіркоту воробців* [горобців]*..,* ***та*** *глядіти на синє небо* (І. Франко); *Розв'язуй свої лахи,* ***та*** *стелися,* ***та*** *лягай спати* (Т. Осьмачка); *Приклепаємо косу,* ***та*** *поїдемо на сінокіс на Десну,* ***та*** *накосимо сіна,* ***та*** *наловимо риби,* ***та*** *наваримо каші* (О. Довженко); *Мажорисі аби виростити єдину дочку,* ***та*** *видати за гарного чоловіка,* ***та*** *діждатися першого онука...* (А. Дімаров);

в) виступаючи перед кожним із них, крім першого, після яких ужито узагальнювальне слово: *На вудлищі гнучкім прозора волосінь,* ***та*** *білий поплавець,* ***та*** *заїзний гачок, – ото і зброя вся* (М. Рильський);

2) парцельовані однорідні члени речення з попереднім непарцельованим: *А то все чорний хліб... Та огірки,* ***та*** *цибуля* ***та*** *іноді той шматок сала...* (В. Самчук).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається перед кожним однорідним членом речення, крім першого.

ТА ЩЕ – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Я це відчуваю на кожному кроці,* ***та ще*** *в умовах еміграції,* ***та ще*** *без рідної матері* (О. Іваненко); *А старший,* ***та ще*** *набагато, син від першої дружини – то загроза немала* (Ю. Мушкетик); *І тільки велике, подиву гідне обдарування* ***та ще*** *феноменальна працездатність піднесли її* [Оксану Петрусенко] *до мистецьких вершин, поставили в ряд найвидатніших вокалістів світу* (В. Туркевич).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній чи кілька останніх однорідних членів речення до попередніх: *...як став старий, немощний,* ***та ще*** *захорував до того, – так його й вигнали з двору...* (Панас Мирний);

2) наступний член речення до попереднього: *За винятком Карпат* ***та ще*** *північно-західної частини Полісся, в Україні тепер поширений інший тип чоловічої сорочки... під назвою "українська сорочка"* (О. Воропай); *Зараз однокореневе слово* вельможа *використовується в описах подій минулого* ***та ще*** *служить негативною, іронічною характеристикою пихатих і чванливих людей* (Н. Клименко); *Тому з поїздок, крім ляльок, для дружини привозить*

різноманітні свічки... ***та ще*** *модельки машинок* (Україна молода, 4 квітня 2006);

3) другу предикативну частину до попередньої в складносурядному реченні: *Цього року на фестивалі планують також розпочати благодійний збір коштів на будівництво пам'ятника Івану Мазепі,* ***та ще*** *виконавці погодилися віддати для доброї справи частину гонорарів* (Україна молода, 11 травня 2006); *Цілий день у степу свистів шалений вітер,* ***та ще*** *пил засипав все живе на своєму шляху;*

4) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну семантику, до основного речення: *Щедрі кандидати на обіцянки.* ***Та ще*** *на популістські* (Україна молода, 2 лютого 2006);

5) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову об'єктну семантику, до основного речення: *Але тренера знають усі, бо він виховав кількох чемпіонів Європи й світу, а тих підписувачів не знає ніхто.., бо вони тільки й досягли, що для себе звань.* ***Та ще*** *стаж* (П. Загребельний); *Спасибі, мамо, що в голодний день Ти ...передала єдине із багатств – Найвищу пробу золотих пісень.* ***Та ще*** *науку: не таїти зла...* (Б. Олійник);

6) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення: *Я дякую долі, що виросла в селі.* ***Та ще*** *в сім'ї подільських хліборобів* (Г. Чубач).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТА ЩЕ Й – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Як він зірве з роженьки в долині Квіття молоде, квіття молоде. Та й пригорне,* ***та ще й*** *поцілує, В хату поведе* (Укр. нар. пісня); *Як же це так? Раптом до тітки жити,* ***та ще й*** *в Одесу...* (М. Куліш); *...це поетична, щира і розумна жінка,* ***та ще й*** *з великим почуттям гумору, властивим українцям* (О. Іваненко); *Таке несмачне, ...як*

*можна те їсти, **та ще й** нахвалювати* (Л. Письменна); *А Шевченко ще й тому в спромозі подати нам руку через гори літ, що він до осяйних вершин людського духу піднявся з найпоганьбленішого болота... Досить було одного, **та ще й** такого короткого життя цієї людини, щоб у свідомості цього народу зайняти місце під рушниками на покуті* (І. Драч); *...Гельмут змусив мене залізти на скелю й підняти величезну каменюку, **та ще й** тримати її над головою* (Україна молода, 24 лютого 2006).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній однорідний член речення до попередніх: *Одвертий кличний – немов дитинний, музичний, **та ще й** гостинний* (Д. Білоус); ...[капці] *м'якенькі, тепленькі, **та ще й** на гумі* (А. Дімаров);

2) другу предикативну частину до попередньої в складносурядному реченні: *Горобці зірвалися... з копиці сіна, **та ще й** неподалік застрекотала сорока* (Є. Гуцало); *Один перед одним змагалися у співі, **та ще й** хлопці пищали на вербових пищалках* (І. Хланта);

3) повне приєднувальне речення до основного речення: *...анти-український галас напередодні виборів... аж стрясає простори України. **Та ще й** політикани нагнітають страх у наших людей, породжують настрій неспокою, тривоги* (А. Погрібний);

4) неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення: *На Закарпатті побутувало чимало стрілецьких пісень...**Та ще й** нині побутує* (І. Хланта); *Він погодився записати пісню "Субота"! **Та ще й** у Києві* (Голос України, 10 лютого 1996).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТИМЧАСОМ ЯК – сполучник підрядності-сурядності, часово-зіставний, виразник часово-зіставних семантико-синтаксичних відношень, функціональний еквівалент часово-зіставного сполучника **тоді як**, поєднує предикативні

частини складного речення підрядно-сурядним зв'язком: *Ні для кого не є таємницею, що й досі у великих містах Наддніпрянщини домінує російська мова,* ***тимчасом як*** *на заході України українська мова стала мовою повного етнічного поширення* (О. Ткаченко); *Стилістично обмежені у функціонуванні слова...* автодидакт, агамія, піролатрія, ***тимчасом як*** *кальки з них* самоук, безшлюбність, вогнепоклонство *використовуються далеко ширше* (О. Пономарів).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТИМ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, синонім до причинового сполучника **тому що**, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Вона вже й не говорила за те чоловікові,* ***тим що*** *боялась колотнечі* (І. Нечуй-Левицький).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ТІЛЬКИ₁ – 1. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до сполучного слова **коли**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: – ***Тільки*** *покажеться, кинь йому попелом в очі* (Укр. нар. казка); ***Тільки*** *діждав Чіпка тепла, зараз накупив дерева, найняв майстрів і заложив над самим шляхом не хату, а цілий невеличкий будинок* (Панас Мирний); *У нас* ***тільки*** *хтось підросте, одразу його – чик і немає* (В. Самчук); *Увечері,* ***тільки*** *Юхим прийшов з кузні, ...прийшла вчителька Докія Петрівна з якоюсь дівчинкою* (А. Головко); ***Тільки*** *побачила* [дружина] *мою лелеку – теж у крик* (О. Гончар).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Ні з місця! Ляжете від кулі,* ***тільки*** *ворухніться* (Д. Павличко); ***Тільки*** *скажеш комусь про це, не довірятиму тобі.*

Вторинний.

Одиничний.

ТІЛЬКИ$_2$ – сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, синонім до протиставного сполучника **але**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *"Ой знаю, знаю, кого кохаю,* ***Тільки*** *не знаю, з ким жити маю!"* (Укр. нар. пісня); *І голос у неї такий, як у дочки,* ***тільки*** *не такий гострий, якийсь тепліший, ближчий* (І. Багряний); *Я тобі зимові дні сріблясті Заплету в сивіючу косу,* ***Тільки*** *зорі, викупані в щасті, З моря я назад не принесу* (Д. Павличко);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *Я хотів би такі картини малювати.* ***Тільки*** *так не вмію* (Є. Товстуха);

3) два однорідні члени речення: *Політика як мистецтво компромісів може стосуватися чого завгодно,* ***тільки*** *не ідеології державного будівництва* (В. Ференц).

Вторинний.

Одиничний.

ТІЛЬКИ Б – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якби**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки б*** *дав нам Біг щасливо Повернутися додому, –*

Срібла-золота насиплю Я співцеві дорогому!.. (Леся Українка); ***Тільки б** надрукували книжку, відразу ознайомлю з нею своїх колег.*

2. Сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, синонім до цільового сполучника **щоб**, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Собі очиці зав'язала* [Дідона] *І у панаса грати стала, Енея **тільки б** уловить* (І. Котляревський).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТІЛЬКИ Б... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якби... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки б** надрукували книжку, **то** відразу ознайомлю з нею своїх колег*; ***Тільки б** перестали дощі, **то** почали б копати буряки.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**тільки б**) і головною (**то**).

ТІЛЬКИ ЛИШ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часових сполучників **тільки**$_1$, **як тільки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки лиш** глянуть на твої погони, ...на твій ППШ – одразу капелюхи з голів...* (О. Гончар).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТІЛЬКИ-НО – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **тільки$_1$**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки-но** вийшла заміж – забрала хлопчика до себе* (О. Іваненко); *...**тільки-но** відірвалося сонце від краю землі і попливло все вище й вище, сивина одразу зникла* (З. Тулуб); *Населення тікало з осідлих місць, **тільки-но** наближалося руське військо...* (О. Грабар); *Я одразу впізнав Миколу Карповича, **тільки-но** він вийшов на сцену* (О. Дейч).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ТІЛЬКИ-НО... ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **тільки... як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки-но** ви до хати, **як** напівгола дітвора шарахнулась на піч...* (Г. Косинка); ***Тільки-но** Сіверцев ...хотів віддати команду, **як** важка гаряча болванка просвистіла над самою його головою і знесла щит* (О. Гончар); ***Тільки-но** вони закінчили евакуацію, **як** почалася руйнація цієї хати* (Україна молода, 25 лютого 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**тільки-но**) і головною (**як**).

ТІЛЬКИ... ТО – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного

речення підрядним детермінантним зв'язком: ...***тільки** будеш мене зобижати, **то** я тебе покину*... (Панас Мирний); ***Тільки** де два-три чоловіки зійдуться, **то** вже й його... внесе туди!* (С. Васильченко).

2. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки** колядники заходили до хати, **то** дівчата ховалися за піч.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною або часовою частиною (**тільки**) і головною (**то**).

ТІЛЬКИ ЩО[1] – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часового сполучника **як тільки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки що** вийшов на широкий шлях, аж тут йому назустріч баран* (Укр. нар. казка); ***Тільки що** польські полки раннім ранком рушили ближче до річки, сторожа прилетіла в козацький табір*... (І. Нечуй-Левицький).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТІЛЬКИ ЩО[2] – сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, синонім до протиставного сполучника **але**, поєднує сурядним зв'язком дві предикативні частини в складносурядному реченні: *І хитається, все хитається степовий бурлака, здається, наспівує ту ж тягучу, сумно-спокійну мелодію, **тільки що** не чутно її за вітром* (С. Васильченко).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТІЛЬКИ ЩО… ЯК – 1. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **тільки… як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки що*** *вона вийшла з лісу на чисте поле,* ***як*** *одразу вгляділа страшну пожежу, схожу на пекло* (І. Нечуй-Левицький).

2. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на збіг у часі дії або стану в головній та підрядній частинах, синонім до часових сполучників **у той час коли**, **в той час коли**, **у той час як**, **в той час як**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки що*** *він, набравши повну жменю* [мідяків], *ховав у кишеню,* ***як*** *його хтось легенько взяв за плечі* (М. Коцюбинський).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**тільки що**) і головною (**як**).

ТІЛЬКИ… ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке, миттєве настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Тільки*** *півень заплющив очі,* ***як*** *лисиця підскочила і схопила його* (Укр.. нар. казка); *…**тільки** Остап звернув із дороги,* ***як*** *йому причулося, що хтось немов гукає* (М. Коцюбинський); ***Тільки*** *хотів Максимко вкинути їх до сміттєпроводу,* ***як*** *бабуся наздогнала його й схопила за руку* (Л. Письменна); ***Тільки*** *поставила* [мати] *відро коло хати,* ***як*** *гульк – котить із степу машина* (О. Гончар); *…**тільки** хотіли йти степом,* ***як*** *помітили кількох вершників…* (Г. Тютюнник).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**тільки**) і головною (**як**).

ТОБТО – сполучник сурядності-підрядності, пояснювально-ототожнювальний, виразник відношень тотожності; може приєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) предикативну частину, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині: *Але все ж таки, я гадаю, всі народи повинні прийти до спільного ідеалу людської кінцевої будови – через національність,* ***тобто*** *кожен народ повинен покласти в його закладку свої розумові й моральні сили, свій капітал* (М. Шумило); *Відтак люди намагалися в цей день* [четвер] *обов'язково вмитись або скупатись,* ***тобто*** *очиститися від гріхів* (В. Скуратівський); *...Замість офіційного підбиття підсумків і прийняття урядового рішення проблему* [проєкту найновішої редакції "Українського правопису"] *було винесено на "всенародне обговорення",* ***тобто*** *кинуто у вир політичних пристрастей...* (О. Пономарів); *...внутрішній туризм під час зимового сезону набагато випереджає в'їзний туризм,* ***тобто*** *в Україну взимку приїжджає не так багато іноземців на відпочинок, як би того хотілося* (Експрес, 9 – 11 грудня 2005); *У XIX ст. в селі... було всього 48 хат і 487 мешканців,* ***тобто*** *в кожній хаті жило в середньому по 10 душ* (Україна молода, 14 квітня 2006);

2) парцельоване речення, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередньому реченні: *Цікаво, що цього року турфірми укладають дедалі більше угод з господарями приватних садиб.* ***Тобто*** *вже не самі господарі пропонують себе* (Експрес, 9 – 11 грудня 2005); *...інфляція в минулому році була меншою, ніж у попередньому, на два відсотки.* ***Тобто*** *вдалося закласти тенденцію уповільнення інфляції на противагу тенденції її прискорення, яка формувалася з 2003 року* (Україна молода, 3 серпня 2006);

3) слово, словосполучення чи кількісно-іменну сполуку, що ідентичні попередньому слову, словосполученню чи попередній кількісно-іменній

сполуці за своїм значенням: *Обходячи оселі, вони щедрували,* ***тобто*** *виконували величальні пісенні тексти для господарів…* (В. Скуратівський); *Варто зазначити що асортимент,* ***тобто*** *набір, цих імен дуже бідний, одноманітний* (П. Чучка); *Значно рідше мовлення телебачення і радіо буває спонтанним,* ***тобто*** *непідготовленим…* (П. Дудик); *З ним, кошем, пов'язано і слово* окошитися, ***тобто***… *отаборитися* (Н. Клименко); *Так поступово вимальовується грандіозна… історична ретроспектива народу – носія баскійської мови майже з 40-тисячною,* ***тобто*** *400-віковою традицією перебування в Європі* (Мови Європи, 2001); *Державна,* ***тобто*** *безоплатна, система навчання лишилася в Німеччині…* (Україна молода, 14 грудня 2005); *Води слід вживати багато.., і не кип'яченої, а "живої", сирої* ***тобто***… (Україна молода, 15 квітня 2006);

4) термін (слово чи словосполучення), що виражає те саме поняття, що й попередній термін: *Стилістика як лінгвістичне вчення про функціонування мови, всіх елементів її структури у повному обсязі стосуються лише літературної мови,* ***тобто*** *мови унормованої…* (П. Дудик); *І. Р. Вихованець оперує поняттям аргумента,* ***тобто*** *актанта, у концепції Л. Теньєра* (К. Городенська);

5) термін, що є національним або іншомовним відповідником до попереднього іншомовного або національного терміна: *акузатив,* ***тобто*** *знахідний відмінок*; *давальний відмінок,* ***тобто*** *датив*; *Понад сто будинків моди з різних країн світу – таким майже рекордним є склад учасників чергового тижня моди: "простої,* ***тобто*** *прет-а-порте, а не високої…* (Україна молода, 2 березня 2006); *…і надалі сторонам не вдається їх* [морські кордони] *навіть делімітувати,* ***тобто*** *визначити* (Україна молода, 17 лютого 2006);

6) словосполучення або речення, що розкривають суть поняття, вираженого попереднім терміном: *Тривають процеси мовно-культурної креолізації,* ***тобто*** *змішування української і російської мов…* (Л. Масенко); *Зіставний метод застосовується зазвичай як до генетично неспоріднених мов*

(українська, турецька і под.), так і до споріднених, ***тобто*** *мов, які мають спільне (більш чи менш близьке або віддалене) походження...* (П. Дудик); *З того, що еллінізації,* ***тобто*** *переходові носіїв кількох різних інших мов на грецьку, було піддано значну частину народів Східного Середземномор'я, мало б випливати, що на цій підставі тут мусили б виникнути різні відмінні один від одного грецькі діалекти, які... могли б розвинутися в окремі грецькі мови* (О. Ткаченко); *...напівкальки,* ***тобто*** *утворення, у яких одна частина копіюється, а друга лишається без перекладу...* (О. Пономарів); *Ці кореневі морфеми називають зв'язаними,* ***тобто*** *вони не відомі у вільному від афіксів вигляді* (Н. Клименко);

7) власну назву, що вживається паралельно до попередньої власної назви: *...на Кубані (поза державними межами України, але на її етнічній території) проживають українські кубанські козаки, нащадки запорожців, чиє розселення тут почалося з Тамані,* ***тобто*** *... колишнього Тмутороканського князівства Київської Русі* (О. Ткаченко);

8) словосполучення або речення, що уточнюють у контексті попереднє повідомлення: *...словом, типова кримінальна справа,* ***тобто*** *вона залишилася б такою, якщо б слідчий суддя не застосував до її розв'язання свого методу детального вивчення "плаценти"* (Ірина Вільде); *Ми перебуваємо на перехресті, де боротьба старого і нового загострилася до краю, де в лютому герці схрестили мечі залишки авторитарного минулого і зародки демократичного майбутнього,* ***тобто*** *антиукраїнські й українські сили* (Україна молода, 17 лютого 2006).

Вторинний.

Одиничний.

ТОДІ ЯК – 1. Сполучник підрядності-сурядності, часово-зіставний, виразник часово-зіставних семантико-синтаксичних відношень, поєднує предикативні частини складного речення підрядно-сурядним зв'язком: *...**тоді як** у Росії наприкінці 90-х років після Успенського указу письменники порвали з*

селом, припинили вивчення селянства, на Україні, навпаки, з'являється [...] "изобразитель народной жизни" – Грицько Григоренко (Р. Шевченко); ***Тоді як** вони приймали присягу, інші ще збиралися з речами на призовних пунктах* (Україна молода, 30 травня 2006).

2. Сполучник підрядності-сурядності, умовно-зіставний, виразник умовно-зіставних семантико-синтаксичних відношень, поєднує предикативні частини складного речення підрядно-сурядним зв'язком: *...кожна православна церква національна, **тоді як** католицька церква в самій засаді своїй інтернаціональна* (І. Огієнко); *Проте кожну з наведених концепцій зорієнтовано на частину вживань дієприкметника, **тоді як** він у граматичній системі сучасної української літературної мови виразно розчленовується на прикметникові й дієслівні утворення* (І. Вихованець); *... більшість слов'янських імен, як і багато прізвиськ, імен, по батькові, зоонімів, є значущими одиницями, **тоді як** запозичені імена... слов'янин сприймає тільки завдяки їх приємному чи неприємному звучанню* (П. Чучка); *...зближення норми з масовим узусом внаслідок процесів демократизації спричиняло збільшення кількості варіантів, **тоді як** на етапі стабілізації відбувався строгий відбір співвідносних форм з урахуванням системних можливостей їх існування* (Л. Струганець).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ТОМУ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Ще вагомішою є функція речення.., **тому що** ним об'єктивно можна передати думку ширше й емоційніше* (П. Дудик); *Прийменник завжди більшою мірою, ніж сполучник, завуальовує семантичні відношення між елементарними реченнями, **тому що** функціонує разом із субстантивом як єдиний компонент речення у простому з формально-граматичного погляду реченні* (І. Вихованець); *Я не пішов до*

парламенту, ***тому що*** *не хочу кидати Академію* (Україна молода, 24 березня, 2006); *...державні, владні органи такі пасивні,* ***тому що*** *суспільство не вимагає від них ні чіткого плану дій, ні звіту за його виконання та за витрачені на це кошти* (Україна молода, 19 травня 2006);

2) парцельовану підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *На мою думку, інвестиції – це найголовніше, причому потрібно, щоб у процес приватизації в Україні було залучено не лише ваших традиційних сусідів, а й європейські, й американські компанії.* ***Тому що*** *без цього... то будуть лише слова* (День, 29 грудня 2005); *Саме відтоді я відчуваю стійку ідіосинкразію до слова "хохли"...* ***Тому що*** *наша спільність будувалася на простих і надійних... принципах – повазі до себе, повазі одне до одного і повазі до землі, на якій ми народилися* (Дзеркало тижня, 30 жовтня – 5 листопада 2004).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ТО... ТО – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень з відтінком чергування; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні: ***То*** *іволга у пісні їх дзвенить,* ***То*** *хлопчик, друзів кличучи, свистить,* ***То*** *соловейко розсипає трелі,* ***То*** *колесо немазане скрипить* (М.Рильський); *Із-за темного дуба* ***то*** *калинова гілка витягнеться..,* ***то*** *колюча гайова рожа покаже дрібні листочки й пахучу квіточку* (М.Вороний); *...****то*** *їхній щебет супроводжував загонисту мелодію,* ***то*** *загониста мелодія супроводжувала живий пташиний передзвін* (Є. Гуцало); ***То*** *пада сніг бузковим цвітом,* ***то*** *зацвітуть поля туманом,* ***то*** *цілий світ дощами вкритий* (В. Виноградов); *...майже кожне речення є дієслівним.* ***То*** *присудок виражається повнозначним дієсловом,* ***то*** *недієслівний присудок супроводжується дієсловом допоміжним* (І. Вихованець);

2) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *І блідий місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, неначе човен в синім морі,* ***то*** *виринав,* ***то*** *потопав* (Т. Шевченко); *…а колос, викупаний сонцем, вклоняється ниві,* ***то*** *темніючи,* ***то*** *просвітлюючись* (М. Стельмах); *Безсмертна мово!.. Твій дух не став приниженим і плюсклим, хоч слала доля чорні килими –* ***то*** *од Вілюйська до Холуйська,* ***то*** *з Києва до Колими* (Л. Костенко); *...бабуся ворочалися з боку на бік і бурмотіли щось* ***то*** *до мене,* ***то*** *до себе,* ***то*** *до Бога* (Гр. Тютюнник); *...****то*** *та,* ***то*** *інша ненароком на хвильку заскочить...* (А. Дімаров); *Вона* ***то*** *зводила погляд до неба,* ***то*** *втуплювалася в свої руки...* (М. Матіос); *І нині святий Миколай має звичку класти свої подарунки* ***то*** *в черевичок,* ***то*** *під подушку,* ***то*** *на вікно* (А. Губар); *Якщо ви одержуєте* ***то*** *троянди,* ***то*** *гвоздики,* ***то*** *тюльпани – приготуйтеся до змін у долі* (Україна молода, 3 березня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Гей, за мною! – крикнув Федь, а сам біг кудись:* ***то*** *до воріт,* ***то*** *до ґанку,* ***то*** *до будки* (Л. Письменна);

3) парцельовані однорідні члени речення: *Новеньке авто сміливо обганяло вантажівку. Його грайливо погойдувало.* ***То*** *ліворуч,* ***то*** *праворуч* (Україна молода, 19 липня 2006);

4) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, прислів'їв, приказок тощо: **то сюди то туди; то тут то там; то там то там; то там то сям** та ін.: *...****то*** *там,* ***то*** *там чути сумні пісні або жіноче голосіння* (С. Васильченко); *Євген тикав* ***то*** *сюди* ***то*** *туди...* (П. Загребельний); *...а вже по хатах* ***то*** *тут,* ***то*** *там засвічуються каганці...* (Г. Тютюнник).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається перед кожною предикативною частиною або перед кожним однорідним членом речення.

У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***У зв'язку з тим що** для створення та сприймання творів власне гіпертекстового характеру потрібне було програмне забезпечення для "Макінтоша", не адаптоване для персональних комп'ютерів, тривалий час ці твори не були доступні на пострадянському просторі* (О. Одаренко); *...**у зв'язку з тим що** Чехія оголосила війну контрабандним відходам, деякі закордонні підприємці вже вигадали новий спосіб ввозити на територію Чехії небезпечні відходи практично без "жодного ризику"* (Україна молода, 18 квітня 2006); ***У зв'язку з тим що** не було самих виборів, повторення українського сценарію було неможливим* (Без цензури, 5 липня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

УНАСЛІДОК ТОГО ЩО, ВНАСЛІДОК ТОГО ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Унаслідок того що** традиція староукраїнської мови... виявилася на Заході живучішою.., усі потреби тут мали задовольнятися українською мовою, зокрема й коли йшлося про виклад поважних абстрактно-наукових, політичних, публіцистичних речей* (О. Ткаченко); ***Унаслідок того що** подібні новотвори формують специфічне деструктивне бачення дійсності, антагонують зі звичними назвами речей, вони виявилися особливо суголосними сучасній постмодерновій літературі й культурі взагалі* (М. Баган).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

У ТОЙ ЧАС КОЛИ, В ТОЙ ЧАС КОЛИ – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на одночасність, паралельність дій або станів у головній і підрядній частинах, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***В той час коли*** *тиф нещадно косив петлюрівців і січових стрільців, ...у Кам'янці-Подільському точилася запекла боротьба і йшов торг за владу, за те, кому правити Україною...* (М. Стельмах); *...**у той час коли** латинство завзято підносило свою активність, релігійні церковні питання стали в нас на порядок денний...* (І. Огієнко); ***У той час коли*** *асоційовані користувачі завзято ловили браконьєрів, місцеві жителі розповіли журналістам, що найбільшої шкоди водосховищу завдають саме нові господарі* (Україна молода, 17 травня 2006); ***У той час коли*** *всі мої колеги поїхали до Франції брати участь у змаганнях "Ігри патріотів", я пішла зніматися в кіно* (Без цензури, 5 липня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **коли** на початку підрядної часової частини.

У ТОЙ ЧАС ЯК, В ТОЙ ЧАС ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на одночасність, паралельність дій або станів у головній і підрядній частинах, синонім до часових сполучників **у той час коли, в той час коли**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***В той час як*** *вербівські бурлаки розмовляли з робітниками, надійшов сам посесор* (І. Нечуй-Левицький); ***У той час як*** *доповідав виконроб, до кабінету ввійшов інженер.*

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **як** на початку підрядної часової частини.

ХАЙ(І) – 1. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-обмежувальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень, синонім до допустово-обмежувальних сполучників **хоч(і), хоча(й)**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Хай палають хмари бурякові, Хай сичать образи – все одно Я проллюся крапелькою крові На твоє священне знамено* (В. Симоненко); *У середині XVII ст. український народ під проводом Б. Хмельницького знайшов у собі сили створити свою нову державу;* ***хай*** *вона невдовзі мусила піти на союз з Москвою.., нова Козацька держава дала потужній поштовх розвиткові української культури... і політичної думки...* (О. Ткаченко); *...хай недоброзичливці складають про дівчину анекдоти.., модель із неї справді непогана* (Україна молода, 17 лютого 2006); *...їй вдасться врятувати подругу,* ***хай*** *навіть для цього треба буде "прошерстити" всю Південну Америку в пошуках донорів (*Україна молода, 17 лютого 2006);

2) два однорідні члени речення: *Ця нова,* ***хай і*** *не всім помітна перемога, мабуть, остаточно позбавила Україну тоталітарної болячки* (Україна молода, 28 березня 2006).

2. Сполучник підрядності, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень, синонім до цільового сполучника **щоб**, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Єсть у мене ще просьба і друга; Сюю просьбу я шлю твоїй музі,* ***Хай*** *вона, як зозуленька в лузі, Звеселить твого смутного друга* (Леся Українка).

Вторинний.

Одиничний.

ХАЙ(І)... А – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з

відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… а, хоча(й)… а**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *…**хай** уже й спину звело, …**а** ти сапай і сапай…* (А. Дімаров); ***Хай** модель не бездоганна, **а** на сьогодні вона не має аналогів*;

2) два однорідні члени речення: *Вчитель розповідає **хай** і не квапливо, **а** вдумливо.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)** і головною (**а**) або між двома однорідними членами речення.

ХАЙ(І)… АБИ – 1. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-бажальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком бажання, синонім до допустово-бажального сполучника **хоч(і)… аби**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хай** хліб з водою, **аби**, милий, з тобою* (Укр. прислів'я); ***Хай** борщ без сала, **аби** душа пристала* (Укр. прислів'я); ***Хай** хліба ні куса, **аби** за чорного вуса* (Укр. прислів'я); ***Хай** уже буде дідько, **аби** не фашисти* (А. Дімаров);

2) два однорідні члени речення: *Я мрію **хай** про скромне, **аби** своє житло.*

2. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставного сполучника **хоч(і)… аби**, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хай** гірше, **аби** інше.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)** і головною (**аби**) або між двома однорідними членами речення.

ХАЙ(І)... АЛЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... але, хоча(й)... але**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хай** заляжеться тиша навколо, Й знову стану, як ви, німим, **Але** в серці моїм ніколи Не замовкне весняний грім* (В. Симоненко); ***Хай** український жаргон і відповідний сленговий вокабуляр сьогодні не такий потужний, як російський, **але** він існує...* (Л. Ставицька); ***Хай і** з мінімальним запасом, **але** знову перемогли ті, що у 2004 році вистояли і святкували успіх на Майдані* (Україна молода, 28 березня 2006);

2) два однорідні члени речення: ***Хай** то буде **і** не дуже щось претензійне, **але**... правдиве і справжнє* (В. Самчук); *Свою незалежність, **хай** дику, **але** республіканську, демократичну, Україна відстоювала віки* (О. Іваненко); *За отой нестримний вибух **хай** грубої, стихійної, **але** щирої пристрасті* (О. Гончар); *Він перестав бути для них просто ворогом, бо, по-перше, взятий у полон, а по-друге, більшість бійців сприймає його як **хай** зовсім чужу, **але** людську істоту* (Г. Штонь); *Саме тому київські князі так радо взяли на озброєння **хай** близьку, **але** все-таки не свою давньоболгарську (церковнослов'янську) мову* (О. Ткаченко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)** і головною (**але**) або між двома однорідними членами речення.

ХАЙ(І)... ЗАТЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з

відтінком компенсації, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… зате, хоча(й)... зате**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хай** там убого і пусто, **зате** не боїшся принаймні Римських пожеж ненастанних…* (М. Зеров); *"**Хай** в неї хліб брудний, **зате** ясна душа…"* (П. Красюк); ***Хай** тільки гасло поки що кинуто, **зате** ж настрій який* (О. Гончар); *…**хай** вони не хапають зірок з неба, **зате** вони дадуть вже сьогодні те, що потрібно народові…* (П. Загребельний);

2) два однорідні члени речення: ***Хай** не переміг, **зате** зажив слави.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)** і головною (**зате**) або між двома однорідними членами речення.

ХАЙ(І)… ОДНАК, ХАЙ(І)… ОДНАЧЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… однак, хоч(і)… одначе, хоча(й)... однак, хоча(й)... одначе**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *"**Хай** дещо в цих словах не так, …**Однак** на грішній цій землі Послухать критику корисно всяку…"* (М. Годованець);

2) два однорідні члени речення: *Він **хай** невправний, **однак** старанний.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)** і головною (**однак, одначе**) або між двома однорідними членами речення.

ХАЙ(І)… ОДНАЧЕ – *див.* **ХАЙ(І)… ОДНАК**

ХАЙ(І)... ПРОТЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... проте, хоча(й)... проте**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Хай опоненти вдаються до найзухваліших інсинуацій, **проте** він не залишить своєї улюбленої справи*;

2) два однорідні члени речення: *...жанр співомовки, започаткований С. Руданським, ...пройшов **хай** не довгий, **проте** стрімкий шлях утвердження і розвитку* (В. Косяченко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)**) і головною (**проте**) або між двома однорідними членами речення.

ХАЙ(І)... ТА – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... та, хоча(й)... та**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Хай слово мовлене інакше, **та** суть в нім наша зостається* (П. Тичина);

2) два однорідні члени речення: *Я залишу мужицькими ногами **Хай** не глибокі, **та** чіткі сліди* (В. Симоненко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хай(і)**) і головною (**та**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І), ХОЧА(Й)1 – сполучник підрядності, допустовий, допустово-обмежувальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Сам же батько, **хоч і** мав вигляд переодягненого у поганеньку одежу артиста імператорських театрів, співати не вмів* (О. Довженко); *Обом хлопцям, **хоч** вони були значно старші за Стеценка, подобався допитливий, світлоокий бурсачок* (Є. Товстуха); *...поет не опускає рук, **хоча** змушений жити подвійним життям* (М. Жулинський); *...кожне слово, **хоч** яким старим воно не видається тепер, було колись новим...* (І. Вихованець); *...**хоч** згаданою південноестонською мовою вже не послуговуються... широко в ролі літературної, вона й досі час від часу використовується, зокрема в галузі літературної творчості* (О. Ткаченко); ***Хоч** у писемних джерелах запорізькі козаки вперше згадуються наприкінці XIV століття, саме ж виникнення козацтва пов'язане з періодом більш раннім* (Наука і суспільство. – 1992. – №4);

2) парцельовану, постпозитивну підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Інші на рибалку, в театр, а ми до ночі... **Хоч і** з температурою* (О. Гончар). *Незатишно зараз Іванові. **Хоч і** серед своїх* (А. Дімаров); *Власне трипільської кераміки в зібранні Лувру немає. **Хоча** вона незрівнянно яскравіша й різноманітніша, порівняно з виставленою в цьому музеї* (В. Мойсеєнко); *А колись про модельну кар'єру 14-річна дівчинка Даринка навіть не думала. **Хоча** мала всі дані для цього...* (Україна молода, 24 лютого 2006);

3) два однорідні члени речення: *І кунтуш на тобі козацький, **хоч і** обтріпаний* (Ю. Мушкетик); *...а навчати "зелених", **хоча й** дипломованих, випускників не надто поспішають роботодавці* (Україна молода, 21 квітня 2006);

4) вставлене речення: *Українські журналісти, прийшовши подивитися на живого класика (**хоч і** не були фанатами цього літературного жанру), принесли бадьорому дідові подарунки...* (Україна молода, 15 квітня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

ХОЧ(І), ХОЧА(Й)₂ – сполучник сурядності, протиставний, виразник протиставних семантико-синтаксичних відношень, синонім до протиставного сполучника **але**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *В неволі тяжко, **хоча й** волі, Сказать по правді, не було* (Т. Шевченко); *У карпатських українців капелюх називається "кресаня", **хоч і** саме слово "капелюх" їм також відоме* (О. Воропай); *Мабуть, трохи популярний, **хоча** не такий, як брати Клички* (Україна молода, 17 лютого 2006);

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *Навколо основного, стрижневого значення групуються переносні, вторинні значення... **Хоча** ступінь близькості їх до основного значення не однаковий* (І. Вихованець); *...не всі чоловіки легко сприймають її керівництво. **Хоча** поступово звикають і вони* (Україна молода, 3 червня 2006);

3) два однорідні члени речення: *І справді, після завзятої, **хоч** тихої спеки якось швидко смерклося і запав морок* (М. Коцюбинський); *...вигляд у неї привітної, **хоча й** стриманої російської жінки* (О. Іваненко); *М'який, **хоча й** сповнений гідності, в розмові з батьком коханої дівчини Назар-Садовський ставав запальним* (О. Дейч); *Номенклатура становила реальний, **хоча** конституційно незримий кістяк атомізованого суспільства* (Сучасність. – 2000. – №12).

Вторинний.

Одиничний.

ХОЧ(І)... А, ХОЧА(Й)... А – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч** ти і брат мій, **а** тютюн кури свій* (Укр. прислів'я); ***Хоч** усі книжки вивчи напам'ять, **а** розуму не наберешся*

(Г. Квітка-Основ'яненко); ***Хоч** трохи **й** пізно, **а** лягла зима* (М. Рильський); *Валя **хоч і** з перчиком, **а** до свекрухи ставиться добре* (А. Дімаров);

2) два однорідні члени речення: *А може, й чув отих оповідей хлопчик, а сам пережив усе те, бо навколо теж був степ, **хоч і** не таврійський, **а** полтавський* (П. Загребельний).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і)**, **хоча(й)** і головною (**а**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)… АБИ – 1. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-бажальний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком бажання; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч** хліб з водою, **аби**, милий, з тобою* (Укр. прислів'я); ***Хоч** борщ без сала, **аби** душа пристала* (Укр. прислів'я); ***Хоч** хліба ні куса, **аби** за чорного вуса* (Укр. прислів'я); ***Хоч** у голові пусто, **аби** грошей густо* (Укр. прислів'я); ***Хоч** у пекло, **аби** тепло* (О. Гончар);

2) два однорідні члени речення: *К Великодню сорочка **хоч і** лихенька, **аби** біленька* (Укр. приповідка); *Я мрію **хоч** про скромне, **аби** своє житло.*

2. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)… але**, **хоча(й)... але**, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч** гірше, **аби** інше*.

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і)** і головною (**аби**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)... АЛЕ, ХОЧА(Й)... АЛЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Хоч ми собі брати, **але** наші кишені не сестри* (Укр. прислів'я); *...я **хоч і** вдівець, **але** маю не копійчане господарство...* (М. Стельмах); ***Хоч** на щастя життя багате, **Але** кожну людину ждуть І печаль, і сум, і втрати...* (В. Симоненко); *Адже матінка **хоч і** далеко, **але** завжди в серці моєму* (Ю. Мушкетик); *Та вона **хоч і** німа, **але** у десять раз розумніша від цих розумників* (М. Матіос); *Стиль мови... є явищем тільки соціальним, спільним для всіх носіїв мови, а стиль мовлення – явище **хоч і** соціальне.., **але** водночас обов'язково і явище індивідуальне, суто особистісне...* (П. Дудик); *І **хоча** в сучасній мові є слова* підсобити, пособити *зі значенням "допомагати" і коренем -соб-, **але** вони вже не пов'язуються з займенником* собі (Н. Клименко); ***Хоч і** створена зала не для концертів, **але** акустика виходить дуже цікава* (Україна молода, 18 травня 2006);

2) два однорідні члени речення: *"Гррр!" – відказав Рудий **хоч** не сердито, **але** рішуче* (Л. Письменна); *Його* [Івана Тобілевича], *власне, радувало і вабило тут оте **хоч і** театральне, **але** сільське оточення* (С. Тобілевич); *...робочий люд сидів **хоч і** на мізерних, **але** хлібних пайках* (С. Денисенко); *...сама така доля спіткала водську мову, яка ще в минулому столітті і навіть на початку теперішнього була мовою **хоч і** нечисленного народу, **але** всіх трьох поколінь у ньому* (О. Ткаченко); *...він уміє розпорядитися **хоча й** невеличким, **але** дієвим мовним матеріалом...* (Н. Клименко); *Засідання парламенту... **хоча й** було коротким, **але** непростим* (Україна молода, 9 червня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і)**, **хоча(й)** і головною (**але**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)... ЗАТЕ, ХОЧА(Й)... ЗАТЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком компенсації; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч** мороз **і** припікає, **зате** комарів немає* (Укр. прислів'я); ***Хоч** не панського роду, **зате** не порожня кишеня* (Панас Мирний); *...Черниш **хоч** пізно встав, **зате** багато взяв* (О. Гончар); *А свій **хоч і** краде, **зате** язик за зубами тримає* (А. Дімаров); *...**хоч** самі **і** не дуже показні зовні, **зате** коні добрі, хазяйські. І збруя не бідняцька...* (С. Денисенко); ***Хоч** громада не виграла справи, **зате** вона згуртувалася й змужніла;*

2) два однорідні члени речення: *...Йван під танк фашистський поліз, повернувся... **хоч** без ноги, **зате** із медаллю* (А. Дімаров); *Павло Грабовський... **хоч** посмертно, **зате** навічно повернувся в Україну...* (Є. Михайлюк); *Його житло **хоч і** тісне, **зате** своє.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і), хоча(й)**) і головною (**зате**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)... ОДНАК, ХОЧА(Й)... ОДНАК – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч** грошей, каже, й голо, **Однак** завіщось-то купив село* (Р. Вітавський); *І **хоч** її, непрохану, ганяли, **Одначе** крадькома і їла, і пила* (Л. Глібов); *І **хоч** не хотілось би тобі надокучати, **одначе** мушу застерегти: ледарі в нас не в пошані, працювати з перших днів привчають* (О. Гончар); *...**хоч** я на той час провчився в колегії тільки два роки, **одначе** був вельми вправний у багатьох науках, грецькою та латинською не тільки читав, а й розмовляв* (Ю. Мушкетик); ***Хоч** він **і** продовжує писати,*

однак *часто не завершує розпочатого...* (П. Хропко); *...церковнослов'янська мова.., **хоч і** мала болгаро-македонське походження, **однак** через кілька століть свого вживання внаслідок розвитку слов'янських мов стала мертвою навіть для болгар і македонців і в такий спосіб долучилася до екстериторіальних мов* (О. Ткаченко); *Слово ажитація (схвильованість), **хоча і** трапляється в творах М. Коцюбинського та Ю. Смолича, **однак** більшості носіїв мови не зрозуміле...* (Н. Клименко); *...семантичне оновлення словника **хоч і** вирізняється високою продуктивністю, **однак** поступається першістю новим лексемам – неологізмам* (Л. Струганець); ***Хоча** за масштабом проведеної пошукової роботи книга С. Аржевітіна "Шугаї" є безпрецедентним проектом, **одначе** вона спирається-таки на досвід попередників* (О. Рубльов); ***Хоч**... бізнесмени були **і** в "Нашій Україні", **однак** їм вдалося витримати іспит опонування владі* (Україна молода, 23 травня 2006);

2) два однорідні члени речення: *Потреба творення великих багатонаціональних держав типу імперій або ж інтенсивного обміну між ними через нерозвиненість економік окремих країн вимагав якоїсь універсальної мови або **хоч** близької, **однак** невласної, часом застарілої...* (О. Ткаченко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і)**, **хоча(й)**) і головною (**однак**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)... ОДНАЧЕ, ХОЧ(Й)... ОДНАЧЕ – *див.* **ХОЧ(І) ... ОДНАК, ХОЧА(Й)... ОДНАК**

ХОЧ(І)... ПРОТЕ, ХОЧА(Й)... ПРОТЕ – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Наш батько **хоч і** сміявся з Масія, як з блазня, **проте** жалів його і в лиху годину завжди допомагав йому...*

(О. Довженко); ***Хоч** видував Кирилко звуки ще досить незугарно, **проте** всі пізнали мелодію пісні "Ой, гиля, гиля, гусоньки, на став"* (Є. Товстуха); *...**хоч** у нас іноді були розбіжності.., **проте** я палко любив іскристий, різноплановий талант Миколи Карповича* (О. Дейч); ***Хоч** Мирний багато працював над конкретними темами з життя простих людей, **проте** навіть в незакінчених оповіданнях та ескізах відчувалося його бажання створити широкі епічні картини...* (П. Хропко); ***Хоча** про необхідність закону достатньої підстави здогадувалися ще мислителі Давнього світу, **проте** сформулював його, на думку фахівців, Лейбніц* (М. Тофтул); *...Партія регіонів **хоч і** взяла найбільшу кількість голосів, порівняно з іншими партіями та блоками, **проте** не змогла провести до парламенту потрібну кількість сателітів і не сягнула результату в 50 відсотків плюс один голос самотужки* (Україна молода, 23 травня 2006);

2) два однорідні члени речення: *Оксана **хоч і** сирота, **проте** справжня господиня* (М. Стельмах); *Справжнє почуття **хоча** ні на кого й не зважає, **проте** й не ображає нікого...* (О. Гончар); *Аналіз іменника, прикметника та дієслова **хоч і** спирається на традицію їх вивчення, **проте** залучає й нові підходи* (К. Городенська).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і)**, **хоча(й)**) і головною (**проте**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)... ТА, ХОЧА(Й)... ТА – сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч** поганийківш, **та** без нього гірш* (Укр. прислів'я); ***Хоч** старий був рак, **та** все ж таки і йому не хотілось попасти до людей у руки...* (Укр. нар. казка); ***Хоч** німець грошики й дере, **Та** все ж і диво, пане-брате!* (Л. Глібов); О л е н а. *...**хоч** устоньки його **й** усміхаються, **та** вже не тим посміхом чарівним, **хоч** оченьки його **й** глянуть на*

мене, ***та*** *вже не тим поглядом щасливим!..* (М. Кропивницький); ***Хоч*** *на мене пригодонька,* ***та*** *я не журюся* (Леся Українка); ***Хоч*** *таткова щока кололася,* ***та*** *мені було радісно* (Л. Письменна); *...****хоч*** *зустріне дружина білява,* ***та*** *уже не всміхнеться мені* (В. Сосюра); ***Та****... я не злидарював,* ***хоч*** *мій батько* ***й*** *намагався тримати мене в строгості* (Ю. Мушкетик); ***Хоч*** *здавна наша зброя – серп і рало,* ***та*** *меч далеко відкидать не смій* (С. Цушко); *Поділля, Київщина та Лівобережжя,* ***хоч і*** *мають волосся, довше за степовиків,* ***та*** *все ж стрижуться коротше, ніж чоловіче населення західноукраїнських земель* (О. Воропай);

2) два однорідні члени речення: ***Хоч*** *бачать люде,* ***та*** *мовчать* (Т. Шевченко); *Хороший птах:* ***Хоч*** *невеличкий,* ***та*** *горлатий...* (Л. Глібов); *І почули люди слово,* ***хоч*** *печальне,* ***та*** *живе* (Д. Павличко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і), хоча(й)**) і головною (**та**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧ(І)... ТАК, ХОЧА(Й)... ТАК – 1. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком протиставлення, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і) ... але, хоча(й)... але, хоч(і)... та, хоча(й)... та**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Хоч і*** *повно в його голові розуму,* ***так*** *глевкий же той розум...* (М. Кропивницький);

2) два однорідні члени речення: *Парубок* ***хоч і*** *вродливий,* ***так*** *лінивий* (Укр. нар. казка).

2. Сполучник підрядності, допустовий, допустово-протиставний, виразник допустових семантико-синтаксичних відношень з відтінком компенсації, синонім до допустово-протиставних сполучників **хоч(і)... зате, хоча(й)... зате**; може поєднувати:

1) підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Хоч нерано почали, **так** багато утяли* (Укр. нар. пісня);

2) два однорідні члени речення: *Кінь хоч старий, **так** роботящий* (Укр. нар. казка).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хоч(і), хоча(й)**) і головною (**так**) або між двома однорідними членами речення.

ХОЧА(Й)$_1$ – *див.* **ХОЧ(І)$_1$**

ХОЧА(Й)$_2$ – *див.* **ХОЧ(І)$_2$**

ХОЧА(Й)… А – *див.* **ХОЧ(І)… А**

ХОЧА(Й)… АЛЕ – *див.* **ХОЧ(І)… АЛЕ**

ХОЧА(Й)… ЗАТЕ – *див.* **ХОЧ(І)… ЗАТЕ**

ХОЧА(Й)… ОДНАК – *див.* **ХОЧ(І)… ОДНАК**

ХОЧА(Й)… ОДНАЧЕ – *див.* **ХОЧ(І)… ОДНАЧЕ**

ХОЧА(Й)… ПРОТЕ – *див.* **ХОЧ(І)… ПРОТЕ**

ХОЧА(Й)… ТА – *див.* **ХОЧ(І)… ТА**

ХОЧА(Й)… ТАК – *див.* **ХОЧ(І)… ТАК**

ХОЧ НЕ… ТАК – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень, синонім до розділових сполучників **як не… то, якщо не… то, коли не… то,** поєднує сурядним зв'язком однорідні члени речення: *Хоч не лає, так бурчить*… (Укр. нар. пісня).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

ХОЧ… ХОЧ – 1. Сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень з відтінком альтернативи; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні: *І чується той самий поклик жвавий: **Хоч** згинути, **хоч** добути слави* (В. Самійленко);

2) однорідні члени речення: *Моя бабусю, старша моя мамо, **Хоч** слід, **хоч** тінь, **хоч** образ свій залиш!* (Л. Костенко); *Я в душу не впущу, Ти **хоч** кричи, **Хоч** бийся головою* (З. Кучерява); *Професіонал себе знайде **хоч** у парламенті, **хоч** за його стінами* (Україна молода, 6 квітня 2006);

3) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **хоч пан, хоч пропав; Хоч сядь та й плач, хоч стоячи кричи** та ін.: *Та вже **хоч** пан, **хоч** пропав* (Панас Мирний).

2. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень з відтінком розділовості, синонім до єднальних повторюваних сполучників **і… і, й... й,** поєднує сурядним зв'язком однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Тяжкі поеми **хоч** політичні, **хоч** історичні*… (В. Сімович); *Розташована караїмська кенаса в старому місці, а старе місто **хоч** у Галичі, **хоч** у Євпаторії – старе, аж дірками світить* (Україна молода, 11 квітня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Люби дочку абичию – **Хоч** попову, **хоч** дякову, **хоч** хорошу мужикову* (Т. Шевченко);

...будь-який посадовець: ***хоч*** *із попередньої влади,* ***хоч*** *із нової – за злочин буде покараний* (Україна молода, 31 січня 2006);

3. Сполучник сурядності-підрядності, розділово-допустовий, виразник розділово-допустових семантико-синтаксичних відношень, що вказують на логічну невідповідність змісту в предикативних частинах складного речення, поєднує предикативні частини сурядно-підрядним зв'язком: ***Хоч*** *іде дощ,* ***хоч*** *надворі хурделиця, листоноша вчасно принесе газету.*

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається перед кожною предикативною частиною або перед кожним однорідним членом речення.

ХТО НЕ – сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Хто б не*** *йшов... По дорогах кременистих Через прикарпатські села, всіх вітають словом тут* (Д. Павличко); ***Хто б не*** *були ви, юні чи похилі, я омиваю стопи ваших ніг* (Б. Олійник); ***Хто не*** *звертався до них за допомогою, усім відмовили.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ХТО НЕ... А – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Хто не*** *писав скарг,* ***а*** *ніяких заходів не вжито;* ***Хто*** *тільки* ***не*** *переконував жінку,* ***а*** *вона – знай своє.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хто не**) і головною (**а**).

ХТО НЕ... АЛЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Хто** тільки **не** пробував рух пісків цих зупинити, **але** нічого не виходило*... (О. Гончар); ***Хто не** приходив до них влаштуватися гувернанткою, **але** малюк не прийняв нікого* (Дзеркало тижня, 1 квітня 2006); ***Хто не** благав її поїхати до лікарні, **але** вона нікого не послухала.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хто не**) і головною (**але**).

ХТО НЕ... ОДНАК, ХТО НЕ... ОДНАЧЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Хто не** брався за ту справу, **однак** усе було марно*; ***Хто не** благав її поїхати до лікарні, **однак** вона нікого не послухала.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хто не**) і головною (**однак, одначе**).

ХТО НЕ... ОДНАЧЕ – *див.* **ХТО НЕ... ОДНАК**

ХТО НЕ... ПРОТЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в

головній частині: *Хто не благав її, **проте** все марно*; ***Хто** тільки **не** переконував жінку, **проте** вона – знай своє.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хто не**) і головною (**проте**).

ХТО НЕ... ТА – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Хто не благав її, **та** все марно*; ***Хто** тільки **не** переконував жінку, **та** вона – знай своє.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**хто не**) і головною (**та**).

ЦЕБТО – сполучник сурядності-підрядності, пояснювально-ототожнювальний, виразник відношень тотожності, стилістичний варіант пояснювально-ототожнювального сполучника **тобто**; може приєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) предикативну частину, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині: *В так званім Никоновім літопису... читаємо, що Володимир посилав послів своїх по різних землях – до Рима, Єрусалима, в Єгипет та інші місця.., **цебто** князь дуже цікавився життям та звичаями в інших землях, досліджував це життя й бажав прищепити його й своєму народові* (І. Огієнко); *На просторі теперішніх Чернігівського, Гродненського та Сосницького повітів р. 1768 було 134 школи і одна школа припадала на 746 душ населення; через 100 років, р. 1875, на цій самій землі шкіл вже тільки 52 і одна школа припадає на 6730 душ, **цебто** за сто років шкіл стало втричі менше, тоді як людність зросла вдесятеро...* (І. Огієнко);

Після скасування Гетьманщини та зруйнування Запорізької Січі населення України, за винятком тільки шляхти і частини міщан, не могло купувати дорогоцінні імпортні тканини (шовк, оксамит, парчу), ***цебто*** *тканини власного виробу стали для українських селян єдиним матеріалом для вжитку* (Український історичний календар);

2) парцельоване речення, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередньому реченні: *Так і сказав: суд сам розбереться.* ***Цебто*** *йди, Іване, під суд та й не брикайся*! (А. Дімаров);

3) слово, словосполучення чи кількісно-іменну сполуку, що ідентичні попередньому слову, словосполученню чи попередній кількісно-іменній сполуці за своїм значенням: *Наступники князя Володимира діяльно зайнялися охрещенням північних своїх земель.., де було багато також і інородців,* ***цебто*** *неслов'ян з походження* (І. Огієнко); *Преподобний Нестор у своїм "Чтении... так само каже, що Володимир охрестився в 6495 р.,* ***цебто*** *в 987 р. від Різдва* (І. Огієнко); *Тканини з льону, конопель та овечої вовни в Україні в давнину виробляли кустарним,* ***цебто*** *домашнім, способом* (Український історичний календар);

4) термін (слово чи словосполучення), що виражає те саме поняття, що й попередній термін: *...скрізь були прокопані єрики,* ***цебто*** *канави, кудою ціле літо йшла дрібна кефаль з моря в озеро жирувать на плавнях, а восени верталась знов у море* (І. Нечуй-Левицький);

5) термін, що є національним або іншомовним відповідником до попереднього іншомовного або національного терміна: *В Акерманщині всі нові села ділились на посади; в кожному посаді був пристав,* ***цебто*** *поліція, й староста з писарем, замість волосного голови* (І. Нечуй-Левицький);

6) власну назву, що вживається паралельно до попередньої власної назви: *... десь ще з VII віку перед Різдвом почали греки селитися на північному березі нашого Чорного (пізніше – Руського,* ***цебто*** *Українського) моря* (І. Огієнко);

7) словосполучення або речення, що розкривають суть поняття, вираженого попереднім терміном: *Чи було в нас, в Україні, християнство в*

доісторичну добу, ***цебто*** *в добу до постання в Україні організованої держави, десь у VIII чи в IX віці?* (І. Огієнко);

8) словосполучення або речення, що уточнюють у контексті попереднє повідомлення: *У ліжку почала її трясти пропасниця; тоді вона звеліла дівці затопити грубку і бігти на тік та сказати панові,* ***цебто*** *моєму батькові, що вона почува себе погано* (М. Кропивницький); *Невже, каже, забули, що Сергій,* ***цебто*** *чоловік твій, у "чеці" служив"* (М. Хвильовий); *– Ішли ми з Веллінгтона на Новій Зеландії – до Ріо,* ***цебто*** *– з Великого до Атлантичного океану* (Ю. Яновський); *Великий державний розум Володимира сам нахиляв його ближче стати до європейської культури,* ***цебто*** *прийняти християнство...* (І. Огієнко);

9) вставлене речення, що уточнює, конкретизує повідомлення, висловлене в основному реченні: *Так він і слухати не хоче. Негайно, каже, кличте до мене товаришку Варю (****цебто*** *тебе так називає) і більше... я з вами й розмовляти не хочу...* (М. Хвильовий).

Вторинний.

Одиничний.

ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО – сполучник підрядності, причиновий, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...* ***через те що*** *кількість носіїв цих ідіомів незначна.., ці діалекти так і залишилися стосовно грецької мови Греції лише менш або більш віддаленими наріччями, а щонайбільше – культивованими в певних обмежених функціях мікромовами із власною писемною традицією* (О. Ткаченко); *...****через те що*** *вона* [українська література] *мовно переорієнтувалася після півтисячолітнього існування, увесь попередній період її історії виявився начебто лише передісторією щодо дальшого періоду* (О.Ткаченко); *На практиці це не вдалося зробити,* ***через те***

що в Україні не розвинені механізми реалізації прав власника земельної ділянки (Україна молода, 11 травня 2006);

2) парцельовану підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ... *банкрутство найпотужнішої фінансової установи не призвело до масових акцій населення, не підірвало остаточно довіру громадян до банківської системи в цілому.* ***Через те що*** *ліквідація банку відбувалася прозоро і під постійним контролем Комісії* (Україна молода, 10 грудня 2005).

Вторинний, складений.

Одиничний, уживається без коми перед **що** на початку підрядної причинової частини.

ЧИ₁ – сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Часом качка в повітрі дзвенить* ***чи*** *кажан проти місяця грає* (Л. Глібов); *Я випадав з цього світу* ***чи*** *світ утікав від мене...*(Ю. Мушкетик); *У цій залі час від часу лунають схвильовані голоси* ***чи*** *западає німотна тиша*;

2) парцельовану предикативну частину з попередньою в складносурядному реченні: *Цього тижня в Україні відбулося "кидалово" ...на кшталт сумнозвісного "МММ".* ***Чи*** *й крутіше, ніж "МММ"* (Україна молода, 9 лютого 2006);

3) підрядні з'ясувальні частини об'єктної семантики, що залежать від опорного дієслова або модального предикатива в головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю, причому друга з'ясувальна частина виражена часткою-реченням **ні**: *Оце й думай.., живий твій чоловік* ***чи*** *ні* (А. Дімаров); *...ви повинні вирішити, брати свого бригадира на поруки* ***чи*** *ні* (А. Дімаров); *Так воно* ***чи*** *ні, я не знав* (Ю. Мушкетик);

4) два однорідні члени речення: *Кожна людина схожа на щось* ***чи*** *на когось...* (Є. Гуцало); *Звичайно, вибір родового* ***чи*** *знахідного відмінка*

залежить часто від сприймання і думки носія мови (І. Вихованець); *...така позиція викликала різкий спротив офіційно підтримуваних літературних* ***чи*** *білялітературних кіл* (В. Брюховецький); *...складні морфеми в словах сприймаються як функціонально єдиний афікс з двох* ***чи*** *більше компонентів, що в інших словах існують як морфеми* (Н. Клименко);

5) два однорідні члени речення попарно:

а) без узагальнювального слова: *У негоду* ***чи*** *заметіль, у вітровій* ***чи*** *непролазну розталь виходила Федора в степ зустрічати сонце* (О. Ніколаєвська); *Люди накопичують гроші на придбання нової машини* ***чи*** *квартири, на глобальне оновлення гардеробу* ***чи*** *просто на майбутнє* (Газета по-українськи, 12 травня 2006); *Це може бути група для придбання автомобіля* ***чи*** *квартири, холодильника* ***чи*** *пральної машини* (Україна молода, 3 червня 2006);

б) після узагальнювального слова: *...не знала вона, що було в її серці – радість* ***чи*** *біль, жах* ***чи*** *надія знов побачитися з Данилом* (З. Тулуб); *Не малювала уявою, який він буде собою: високий* ***чи*** *середнього зросту, чорнявий* ***чи*** *білявий, балакучий* ***чи*** *мовчазний...* (А. Дімаров); *І куди б не вела письменниця юних читачів: до школи* ***чи*** *піонерського табору, на будівельний майданчик* ***чи*** *на фабрику, – відразу відчувається, що вона добре знає те, про що пише* (І. Шкаровська); *Скрізь у жінок так чи інак виникає проблема вибору: діти* ***чи*** *кар'єра, гроші* ***чи*** *кохання* (Україна молода, 24 березня 2006);

б) останній однорідний член речення з попередніми, ужитими без сполучників: *З нього* [батька] *можна було писати лицарів, богів, апостолів, великих учених* ***чи*** *сіячів...* (О. Довженко); *Я прочитав у його очах якусь неприязнь, острах* ***чи*** *розгубленість* (І. Цюпа); *...із розрахунку на квадратний метр їх стільки, що, напевно, такого не побачиш у жодному місті Європи, Америки* ***чи*** *Азії* (Україна молода, 28 лютого 2006); *Крім дзюдо, можу пограти у футбол, баскетбол* ***чи*** *пейнтбол із друзями* (Україна молода, 24 лютого 2006); *С. Рудницький належав до тих, хто... декларував свою українськість на противагу малоросійськості, польськості* ***чи*** *російськості* (Дзеркало тижня, 8 квітня 2006); *Будь-який магазин, банк* ***чи*** *ресторан із радістю прийме*

дорогоцінний кругляк за його номінальною вартістю (Україна молода, 22 квітня 2006);

7) парцельований однорідний член речення з попереднім: *Люди в білих халатах, доземно вклоняюся Вам! В час біди Ви солдати! **Чи** ангели милосердя?* (С. Йовенко); *...дирекція музею чомусь не судиться з турецькою компанією, яка упродовж кількох років будує навпроти собору громіздкий готель "Свята Софія". **Чи** з власниками фітнес-центру "Софія", збудованого прямо під стінами тисячолітнього собору* (Україна молода, 21 січня 2006); *...і тоді можна було б зняти цілий телесеріал про цього хлопчика. **Чи** щось подібне* (Україна молода, 17 лютого 2006);

8) скорочене та повне складне слово, що мають спільний другий компонент: *За морфемною будовою становлять дво- **чи** трикомпонентні слова* (Н. Клименко); *...утворені внаслідок осново- **чи** словоскладання* (Н. Клименко);

9) два прийменники, що стосуються наступного спільного іменника, з яким вони утворюють два однорідні члени речення: *У багатьох коренів з'являється нова ознака – місце до **чи** після інтерфікса...* (Н. Клименко); *...займає певну позицію в слові після **чи** перед іншим елементом* (Н. Клименко);

10) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **сяк чи так; так чи сяк; так чи інакше(інак); рано чи пізно** та ін.: *Так **чи** інакше, коаліція в парламенті буде сформована* (Україна молода, 24 березня 2006); *Скрізь у жінок так **чи** інак виникає проблема вибору: діти чи кар'єра, гроші чи кохання* (Україна молода, 24 березня 2006); *Діячі, які здирали з народу три шкури, рано **чи** пізно самі підуть на барабан* (Україна молода, 31 січня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

ЧИ₂ – 1. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом або модальним предикативом у головній частині складнопідрядного речення підрядним

прислівним зв'язком: – *Бабусю! – каже він. – Хотів я подивиться,* ***Чи*** *дуже довгий світ* (Л. Глібов); *Ця праця і її наслідки справді покажуть йому,* ***чи*** *йшов він до певної мети...* (В. Підмогильний); *...невідомо,* ***чи*** *хто тим переймається* (В. Самчук); *Ще менше ми знаємо,* ***чи*** *воно* [поняття суржику] *могло б стосуватися до церковнослов'янсько-староукраїнських мішанок доби Київської Руси* (Ю. Шерех); *Не впевнений,* ***чи*** *є в житті щось таке, що могло б викликати в мене страх і паніку* (Україна молода, 17 лютого 2006); ***Чи*** *відповідатиме діяльність "ТЕТ" задекларованому гаслу, "УМ" намагалася з'ясувати в згаданій вище статті...* (Україна молода, 17 лютого 2006).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Вона не думає про* ***те, чи*** *згадає її хоч один романіст* (В. Самчук); *Від секретарки він дізнався про* ***те, чи*** *потрібно переказувати кошти за друкування статті в збірнику.*

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Я вийшов з провулка на вулицю в надії,* ***чи*** *не йде хто-небудь* (О. Довженко); *До Шевченка ще можна було мати сумнів,* ***чи*** *існує на карті світу така країна, як Україна...* (О. Ткаченко); *До складу комісії ввійдуть працівники органів стандартизації, товариства захисту прав споживачів та інші для відстежування,* ***чи*** *відповідає встановленим цінам рівень послуг, які надають бази* (Паланок, 8 – 14 грудня 2005); *Відповідаючи на запитання,* ***чи*** *не відмовиться співачка, часом, від свого місця в парламенті, вона лукаво посміхається...* (Україна молода, 24 березня 2006); *...сьогодні постає питання,* ***чи*** *є сенс реставраторам дофарбовувати втрачені шари* (Україна молода, 31 березня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Штани і шаровари в літературних пам'ятках згадують дуже давно.., що дає право відкинути всякі сумніви щодо* ***того, чи*** *вже носили слов'яни штани в історичні часи* (Ф. Вовк); *Для встановлення* ***того, чи*** *це морф однієї морфеми, потрібно окреслити значення відмінка* (Н. Клименко).

5. Сполучник підрядності, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень з відтінком невпевненості, поєднує підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Ведмідь усе зазирає на дерева,* ***чи*** *нема де бджіл* (Укр. нар. казка); *Катря провела рукою по черені,* ***чи*** *не налапає, бува, ще чого, про віщо вона, може, забула* (Панас Мирний); *Оглянувся,* ***чи*** *не видно когось знайомого...* (А. Дімаров).

Вторинний.

Одиничний.

ЧИ3 – сполучник сурядності-підрядності, пояснювально-ототожнювальний, виразник відношень тотожності, синонім до пояснювально-ототожнювального сполучника **або**2; може приєднувати сурядно-підрядним зв'язком:

1) предикативну частину, що розкриває, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині: *Азбука підприємницької діяльності,* ***чи*** *як навчитися чесно заробляти гроші*;

2) слово, словосполучення, що ідентичні попередньому слову, словосполученню за своїм значенням: *Так створюється мовний покруч,* ***чи****... суржик* (Б. Антоненко-Давидович); *На схилах середніх Карпат замість стрічки,* ***чи*** *шнурочка, чоловіки та парубки використовують "шпоньки" – це кругла оздоба з люстерком або якимсь образком* (О. Воропай); *Повсякденна*

*небезпека примушувала козаків ставити невеликі укріплення – городки або січі (бо робили їх з рублених, **чи** січених, колод)* (Український історичний календар);

3) слово, що ідентичне попередньому, зважаючи на підставу, виражену вставним словом чи словосполученням: *Діловодом, **чи**, як його називали студенти, "економом" хору, протягом багатьох років був онук байкаря Гулака-Артемовського – Яків* (Є. Товстуха); *Малим колегіантом, **чи**, як казали у місті, по-старому, по-давньому, семінаристом, я й гадки не мав, що в нашому місті стільки вченого люду...* (Ю. Мушкетик); *...у дериваційних процесах аналізованого періоду досить помітною є тенденція до європеїзації, **чи**, за іншою термінологією, до інтернаціоналізації словотвірних типів* (А. Стишов);

4) термін (слово чи словосполучення), що виражає те саме поняття, що й попередній термін: *Три українських племені: уличі (**чи** угличі), тиверці та поляни – споконвіку були найближчими сусідами грецьких колоністів* (І. Огієнко); *...зробимо спробу... об'єктивно висвітлити головні позитивні й негативні риси донцовщини, **чи** то пак вісниківства, в час її зародження й розвитку...* (Ю. Шерех); *Актанти, **чи** аргументи, – це предметні субстантивні компоненти семантичної структури елементарного речення* (К. Городенська);

5) термін, що є національним або іншомовним відповідником до попереднього іншомовного або національного терміна: *Згадалося, що батько мій колись, Як їздив до Юркевича у гості В село Криве, за двадцять кілометрів, **Чи** пак верстов, спинявся "попасати" У Білках, у старого корчмаря* (М. Рильський); *Віоліна, **чи** скрипка, бринить...* (О. Потапенко);

6) словосполучення або речення, що розкривають суть поняття, вираженого попереднім терміном: *В українській мові активізувався процес кон'юнктивізації, **чи** перетворення сполучних виразів аналітичної будови на власне сполучники* (Н. Ясакова);

7) власну назву, що вживається паралельно до попередньої власної назви: *"Населений пункт Л", **чи**... село Лисички, Сергійко пройшов разом з чередою* (Л. Письменна); *Уже з VIII – IX віків християнство починає видимо ширитись по українських містах, і року 988, правильніше 990, Володимир Великий*

охрестив Київ, а пізніш і Україну, ***чи,*** *за старою нашою назвою, Русь* (І. Огієнко); *Після Великодня настає Радуниця,* ***чи*** *Радунець* (О. Воропай); *Коли оголосили про ДКНС,* ***чи*** *ГКЧП, 19 серпня на засіданні Народної ради, я, зокрема, порушив питання про те, що ми повинні йти на позачергову сесію з однією думкою – проголошення незалежності України* (І. Заєць);

8) словосполучення або речення, що уточнюють у контексті попереднє повідомлення: *Він же вибрудок, одразу трьом жінкам голову морочить, а тепер на четверту,* ***чи*** *на її воли, накинув більма* (М. Стельмах); *Однак – не в цьому житті,* ***чи*** *то пак не в цій каденції* (Україна молода, 18 травня 2006).

Вторинний.

Одиничний.

ЧИМ – сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень, стилістичний синонім до порівняльного сполучника **ніж**; може поєднувати:

підрядним детермінантним зв'язком:

1) підрядну порівняльну частину (повне речення) з головною частиною складнопідрядного речення: *Чужа жінка здається кращою,* ***чим*** *вона насправді є* (Укр. приказка);

2) підрядну порівняльну частину (неповне речення) з головною частиною складнопідрядного речення: *Краще на волі у вітці,* ***чим*** *у неволі в золотій клітці* (Укр. прислів'я); *Краще в матері на соломі,* ***чим*** *з немилим на перині* (Укр. прислів'я); *Скільки вже в мене є початого, та не покінченого?.. Скоріш море дiжде погоди,* ***чим*** *моя робота – кінця* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Сава хотів радше відректися землі,* ***чим*** *покинути Рахіру* (О. Кобилянська); *Він... краще буде крутити бикам хвости,* ***чим*** *поїде на велелюдне позорисько...* (Г. Тютюнник);

підрядним прислівним зв'язком:

1) підрядну порівняльну частину (інфінітивне речення) з присудком головної частини складнопідрядного речення, вираженим компаративним

якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Ліпше з водою злучитись, **чим** з нелюбом заручитись* (Укр. прислів'я); *Лучче* [краще] *погано їхати, **чим** хороше йти* (Укр. прислів'я);

2) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником чи компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі називного відмінка): *Син вищий, **чим** батько*; *Озеро глибше, **чим** річка*; *Краще честь, **чим** ганьба*;

3) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня (підмет – у формі родового відмінка): *Хлопчиків більше, **чим** дівчаток*; *Груш менше, **чим** яблук*;

4) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з головним членом односкладного речення, вираженим компаративним прислівником із семантикою стану: *Нам важче, **чим** іншим*; *Молодим веселіше, **чим** дорослим*;

5) прислівний другорядний член речення у формі інфінітива, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Лучче* [краще] *вкрасти, **чим** напрясти* (Укр. прислів'я); *Їхати краще, **чим** іти*;

6) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *То, виходить, краще бити панів, **чим** більшовицьку власть* (М. Стельмах); *Бабусі приємніше бачити онуків, **чим** сусідів*; *Купити овочі дешевше, **чим** фрукти*;

7) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником або компаративним прислівником міри й ступеня: *Вода тисне на тіло дужче, **чим** повітря; Сестра знає набагато більше, **чим** я*;

8) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з комплексом "складений керований другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня та іменником + присудок + підмет": *Діти отримують більше вітамінів,* ***чим*** *дорослі*;

9) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з придієслівним керованим другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником просторової семантики: *Діти підійшли ближче,* ***чим*** *дорослі*; *Літак злетів вище,* ***чим*** *гвинтокрил*;

10) прислівний другорядний член речення, що має значення об'єкта порівняння, з детермінантним другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником часу або місця: *Ми приїхали раніше,* ***чим*** *вони*; *Батьки жили ближче,* ***чим*** *діти*;

11) прислівний другорядний член речення, що співвідноситься в межах об'єктного значення з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником або компаративним прислівником міри й ступеня: *... і поставив* [маляр] *той портрет на самій ярмарці і попідпирав його лучче* [краще], ***чим*** *попівську кобилу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вийшло-таки, що індика треба боятися, може, гірше,* ***чим*** *гусака* (Л. Мартович); *Дідусі та бабусі люблять онуків дужче,* ***чим*** *своїх дітей*;

12) прислівний другорядний член речення, що співвідноситься в межах об'єктного значення зі складеним керованим другорядним членом речення, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня та іменником: *Українці споживають більше м'яса,* ***чим*** *риби*; *Літні люди повинні вживати більше овочів і фруктів,* ***чим*** *жирів і вуглеводів*;

13) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником: *На Буковині яблука та груші смачніші,* ***чим*** *на Поліссі*; *На початку минулого століття українське село було самобутнішим,* ***чим*** *тепер*;

14) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з присудком, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником (підмет – у формі інфінітива): *Кажуть, що краще пізно вчитись,* ***чим*** *ніколи* (М. Кропивницький); *У місті легше влаштуватися на роботу,* ***чим*** *у селі*;

15) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове значення, з комплексом " придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня + присудок просторового значення + керований другорядний член речення з просторовим значенням": *Журналіст більше перебував за кордоном,* ***чим*** *удома*;

16) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "складений керований другорядний член речення, виражений компаративним прислівником міри й ступеня та іменником + детермінант з просторовим або часовим значенням": *У селі діти з'їдають менше солодощів,* ***чим*** *у місті*; *Сьогодні за сто доларів ми можемо купити менше продуктів та одягу,* ***чим*** *кілька років тому*;

17) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з головним членом односкладного речення, вираженим компаративним прислівником із семантикою стану: *Вранці холодніше,* ***чим*** *увечері*; *На вулиці тепліше,* ***чим*** *у кімнаті*;

18) прислівний другорядний член речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "придієслівний другорядний член речення, виражений компаративним якісно-означальним прислівником чи компаративним прислівником міри й ступеня + детермінант з просторовим або часовим значенням": *Цього року яблука коштували не дорожче,* ***чим*** *минулого*; *Я ж там працюю не менше,* ***чим*** *у селі*;

19) прислівний другорядний член речення означальної семантики (узгоджене, неузгоджене означення) з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником: *У друга вода солодша,* ***чим*** *у ворога мед* (Укр.

прислів'я); *Улянині очі чорніші, **чим** Яринині*; *Дубовий стіл міцніший, **чим** сосновий*;

20) прислівний другорядний член речення означальної семантики (узгоджене, неузгоджене означення) з присудком, вираженим компаративним прислівником міри й ступеня (підмет – у формі родового відмінка): *Родичів у матері більше, **чим** у батька*; *Материних родичів менше, **чим** батькових*.

Вторинний.

Одиничний.

ЧИМ... ТИМ – сполучник підрядності, виразник семантико-синтаксичних відношень відповідності, поєднує підрядну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Чим** більше науки, **тим** довші руки* (Укр. прислів'я); ***Чим** більше він жив та старівся, **тим** більше почали клопотати його думки* (Панас Мирний); ***Чим** більше слухаєш, **тим** більше хочеться чути* (М. Коцюбинський); ***Чим** більше нервувала Ганна, **тим** більше нервував чоловік* (Т. Осьмачка); ***І чим** холодніша вода, **тим** швидше біль відпускає Дарусю* (М. Матіос); *...**чим** більше "вусів", **тим** ширша свита* (О. Воропай); ***Чим** більше віддалені один від одного ті, хто спілкуються, **тим** необхіднішим виявляється виконання етикетних форм спілкування* (Ф. Бацевич); *...**чим** складніше побудовано слово, **тим** легше його зрозуміти* (І. Вихованець).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною частиною (**чим**) і головною (**тим**).

ЧИМ... ТО – сполучник підрядності, виразник семантико-синтаксичних відношень відповідності, поєднує підрядну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Чим** дальше в ліс, **то** більше дров* (Укр. прислів'я); ***Чим** більше рук, **то** і швидче* [швидше] *діло поспіє* (Г. Квітка-Основ'яненко); ***І чим** Еней молився більше, **То** все було Сівіллі гірше* (І. Котляревський); ***Чим** далі, **то** все та Кривда розкорінюється*

та шириться, старшинує та панує на землі!.. (Панас Мирний); ***Чим** ближче до фіналу, **то** більша напруга* (Україна молода, 8 червня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною частиною (**чим**) і головною (**то**).

ЧИ ТО... ЧИ ТО – 1. Сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву, припущення, синонім до розділового сполучника **чи... чи**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні: ***Чи то** праця задавила Молодую силу, **Чи то** нудьга невсипуща Його з ніг звалила...* (Т. Шевченко); ***Чи то** мені здалося, **чи то** справді свист тихшає* (М. Коцюбинський); ***Чи то** війнув снігами небосхил, **чи то** так сумно розкричалась галич* (Г. Світлична);

2) підрядні з'ясувальні частини об'єктної семантики, що залежать від опорного дієслова або модального предикатива у головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю: *Говорять вони пошепки, і не розібрати, **чи то** дерева шумлять літнім листом, **чи то,** падаючи, тріщать гілочки* (І. Сенченко); *...і не знати, **чи то** фамілія його така була худа, **чи то** неприкаяне життя так висушило чоловіка* (М. Матіос);

3) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: ***Чи то** зумисне, **чи то** так виходило...* (І. Багряний); *А Ярослав... мав навичерпні заряди наполегливості, яка передалася йому **чи то**... від батька, ...**чи то** від матері з її невтишимою зненавистю до князя Володимира* (П. Загребельний); ***Чи то** вночі, **чи то** удень Хтось їхав... на возі* (В. Лагоза); *Бувають слова-витівники. Читай їх **чи то** зліва направо, **чи то** справа наліво – вимовляються однаково і означають те саме* (І. Вихованець);

б) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *...з його уст виплітався щось: **чи то** біль, **чи то** посмішка від дорогого спогаду...*

(П. Загребельний); *Навпаки, українська літературна мова виросла тільки на своїй народній мові, а тому кожному українцеві:* ***чи то*** *селянинові,* ***чи то*** *інтелігентові, – сучасна церковнослов'янська мова менше зрозуміла* (І. Огієнко); *...він стояв незмірно вище від більшости еміграції своєю культурою і самою площиною свого мислення, завжди спрямованого на синтезу, на широкі узагальнення –* ***чи то*** *в приватному житті,* ***чи то*** *в культурі й політиці* (Ю. Шерех);

4) парцельовані однорідні члени речення, що виступають після узагальнювального слова, ужитого в основному реченні: *В оцій ось хаті праворуч теперішнього сільського клубу жила колись жінка.* ***Чи то*** *іще за Австрії,* ***чи*** *за Румунії* (М. Матіос); *Уже тут її* [воду] *відповідним чином розбавляють залежно від того, як використовують надалі.* ***Чи то*** *для внутрішнього споживання...* ***Чи то*** *для мінеральних ванн...* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

5) однорідні члени речення в позиції підрядної з'ясувальної частини об'єктної семантики, що залежить від опорного дієслова або модального предикатива в головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю: *І не розібрав Каменецький,* ***чи то*** *іронічно,* ***чи то*** *схвально кинув знову Опанас Васильович...* (О. Іваненко).

2. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень, синонім до єднальних повторюваних сполучників **і... і, й... й**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення, ужиті після узагальнювального слова: *Буревій знищує все на своєму шляху:* ***чи то*** *будинок,* ***чи то*** *дерево*;

2) парцельовані однорідні члени речення, що виступають після узагальнювального слова, ужитого в основному реченні: *Курить мара, все трощить, мне.* ***Чи то*** *лозина,* ***чи*** *цеглина...* (Л. Глібов).

3. Сполучник сурядності-підрядності, розділово-допустовий, виразник розділово-допустових семантико-синтаксичних відношень, що вказують на логічну невідповідність змісту в предикативних частинах складного речення,

синонім до розділово-допустових сполучників **хоч... хоч**, **чи... чи**; поєднує предикативні частини сурядно-підрядним зв'язком: ***Чи то*** *спекотно надворі,* ***чи то*** *холодно, селяни зрання до пізньої ночі працюють на своїх городах*.

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається перед кожною предикативною частиною або перед кожним однорідним членом речення.

ЧИ... ЧИ – 1. Сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень з відтінком непевності, сумніву, припущення; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) предикативні частини в складносурядному реченні: ***Чи*** *така вже вас родила мати,* ***Чи*** *до серця вам вкотився грім* (А. Малишко); *...**чи** ти стаєш чимраз досконаліш,* ***чи*** *безсилою я стаю...* (С. Йовенко);

2) підрядні з'ясувальні частини об'єктної семантики, що залежать від опорного дієслова або модального предикатива в головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю: *Хто його знає,* ***чи*** *справді було так,* ***чи*** *просто розповідають казку старі люди* (Л. Письменна); *Та невже ж то йому все віднині байдуже,* ***чи*** *світитиме сонце,* ***чи*** *ніч напливе!* (В. Симоненко); *Не завжди можна точно встановити,* ***чи*** *це справді кальки,* ***чи*** *ці слова створено в українській мові за словотворчими моделями, запозиченими з грецької* (О. Пономарів); *І важко відповісти,* ***чи*** *титул зумовлює таку академічну поставу,* ***чи*** *така академічна постава привела до почесного звання* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

3) підрядні з'ясувальні частини об'єктної семантики, що залежать від опорного дієслова або модального предикатива в головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю, причому друга з'ясувальна частина виражена часткою-реченням **ні**: *Не знаю,* ***чи*** *побачу Вас,* ***чи*** *ні...* (Л. Костенко); *...було зовсім не видно,* ***чи*** *з'являлися в небі холоднуваті, сірі брижі,* ***чи*** *ні* (Є. Гуцало); ***Чи*** *задумувався він над цими питаннями,* ***чи*** *ні, зараз однозначно сказати важко...* (М. Лук); *...столична ТВК ще вирішувала,* ***чи***

*відкривати першу сесію Київради нового, 5-го скликання, **чи** ні* (Україна молода, 15 квітня 2006);

4) підрядні з'ясувально-означальні частини, що залежать від опорного предикатного іменника в головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю: *Для науки питання, **чи** мова наша справді мова, **чи** тільки наріччя мови московської, ...давно стало ясним і давно було навіть зайвим* (І. Огієнко);

5) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Там **чи** купити що, **чи** продати, – зроду-віку не послухає* (Марко Вовчок); *Без повторювання, тобто без постійного уживання **чи** в розмовах, **чи** хоча б у читанні, ...мова неодмінно рано чи пізно забувається* (О. Ткаченко); *Перший тайм футболісти відверто **чи** "проспали", **чи** "перегоріли"* (Україна молода, 18 квітня 2006);

б) виступаючи перед кожним із них, крім першого, без узагальнювального слова: *Князю Єреміє! Та це ж обсипано шлях сіллю, **чи** селітрою, **чи** що! – гукнув... з санок Потоцький* (І. Нечуй-Левицький); *Не служить навіть жебракам вона Як затишок, **чи** сховок, **чи** ночівля* (Д. Павличко); *Вона тоді обходила кругом городу, **чи** слухала просту жалісливу мелодію.., **чи** сиділа з Марією під стіною на лавці* (М. Матіос); *І коли через кільканадцять років доля поставила його на сцені українського театру в ролі бідного бурлаки Миколи, **чи** ватажка Сави Чалого, **чи** гетьмана Богдана Хмельницького, **чи** Степана-невольника, то в його душі й уяві вистачило засобів, щоб характерними рисами відтворити постаті героїв сучасного й минулого* (С. Тобілевич); *Селянин брав кусок чорного хліба і йшов на роботу до двора, **чи** на лан, **чи** до лісу* (І. Крип'якевич); *Важко сьогодні уявити актуальними художниками імпресіоністів, **чи** фовістів, **чи** кубістів* (Україна молода, 31 березня 2006);

в) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *Гетьмануй над нами хто хоч: **чи** лицар, **чи** свинопас – аби ми полковникували*

(П. Куліш); *І ще не знати, хто в провині більш:* ***Чи*** *сам неправий,* ***чи*** *отой із виду Благопристойний...* (Б. Олійник); *...в українській мові за допомогою дієслівних форм можна отримати чимало інформації:* ***чи*** *дія відбулася,* ***чи*** *триває,* ***чи*** *здійсниться в майбутньому...* (І. Вихованець);

г) виступаючи перед кожним із них, крім першого, після узагальнювального слова: *От люд прокинувсь та згола, Хто що вхопив: кийок, ...**чи** палицю,* ***Чи*** *семип'ядную рушницю, – Біжить, гука...* (М. Старицький); *Скажімо, питання про ставлення до інших націй на Україні: культурна автономія їх,* ***чи*** *асиміляція,* ***чи*** *виселення,* ***чи*** *естермінація – питання, у розв'язанні якого теоретики націоналізму вбачають чи не суть націоналізму...* (Ю. Шерех);

ґ) виступаючи перед кожним однорідним членом речення, після яких ужито узагальнювальне слово: ***Чи*** *на вечорницях,* ***чи*** *в танку,* ***чи*** *дома – до всіх привітна й веселенька, як ясочка* (Марко Вовчок); ***Чи*** *хату покрити,* ***чи*** *вікна поставити,* ***чи*** *воза полагодити – на все був мастак* (А. Дімаров);

д) виступаючи перед повторюваними однорідними членами речення, крім першого, від яких залежать підрядні частини: *...мільйони й мільйони цвіту української нації вистрілювали, умертвлювали, розганяли по всьому світу, не чіпаючи тих, хто мовчав,* ***чи*** *тих, хто пристосовувався,* ***чи*** *тих, хто запопадливо служив тоталітарному режимові,* ***чи*** *тих, зрештою, хто просто випадково уцілів* (А. Погрібний);

б) однорідні члени речення в позиції підрядної з'ясувальної частини об'єктної семантики, залежної від опорного дієслова або модального предикатива в головній частині складнопідрядного речення з однорідною супідрядністю: *Не знаю вже,* ***чи*** *злий,* ***чи*** *добрий демон справив мене на новий гостинець* (І. Франко); *...ми не знаємо,* ***чи*** *на небі,* ***чи*** *на землі були ми...* (І. Огієнко);

7) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **чи сяк чи так; чи те чи се; чи так чи інак (інакше); чи пан, чи пропав** та ін.: ***Чи*** *сяк* ***чи*** *так, а справу треба рятувати* (Панас Мирний); –

*... **чи** так **чи** інак, а земля пропаде...* (Панас Мирний); *Хто мені **чи** те, **чи** се Після вічної розлуки Про вас, любі, донесе?* (П. Грабовський); ***Чи** пан, **чи** пропав, вдруге не вмирати* (М. Кропивницький).

2. Сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень з відтінком розділовості, синонім до єднальних повторюваних сполучників і... і, й... й; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) однорідні члени речення:

а) виступаючи перед кожним із них без узагальнювального слова: *Можеш зайти до мене **чи** вранці, **чи** ввечері*;

а) виступаючи перед кожним із них після узагальнювального слова: *...для друга Іванові нічого не жаль: **чи** медку, **чи** сальця, **чи** тієї ж Тетяни* (А. Дімаров);

2) парцельовані однорідні члени речення, що мають узагальнювальне слово в основному реченні і від яких залежать підрядні частини: *Ніхто не минає. **Чи** багатий, кого доля, Як мати дитину, Убирає, доглядає, – Не мине калину. **Чи** сирота, що до світа Встає працювати... **Чи** дівчина, що милого Щодень виглядає* (Т. Шевченко).

3. Сполучник сурядності-підрядності, розділово-допустовий, виразник розділово-допустових семантико-синтаксичних відношень, що вказують на логічну невідповідність змісту в предикативних частинах складного речення, синонім до розділово-допустового сполучника хоч... хоч, поєднує предикативні частини сурядно-підрядним зв'язком: *Скажи-но, Тріско, як це ти вмудряєшся: **Чи** шторм, **чи** штиль, – ти зверху все тримаєшся* (Ю. Кругляк).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається переважно перед кожною предикативною частиною або перед кожним однорідним членом речення.

ЩЕ Й – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Ястшембський пустив її,*

ще й заплатив вперед усі гроші за рік (І. Нечуй-Левицький); *Я ... мовчу, бо мені все одно не повірять, ще й засміють*... (Л. Письменна); *...за столом сидів якийсь чоловік незнайомий, у військове вбраний, ще й при медалях* (А. Дімаров); *Часто був похмурий, мовчазний, завжди чимось невдоволений, ще й вельми заздрісний* (Ю. Мушкетик); *Однак серед роботодавців є й такі, що залюбки приймуть до свого колективу амбітного випускника чи студента, навчать усьому необхідному, ще й просунуть службовою драбиною* (Україна молода, 21 квітня 2006).

2. Сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, може приєднувати сурядним зв'язком:

1) останній однорідний член речення до попередніх: *Вона дивилась за всім у домі, сама провадила хатнє господарство, ще й на службу ходила* (І. Нечуй-Левицький);

2) наступний член речення до попереднього: *Породила мене мати В зеленій діброві, Дала мені біле личко ще й чорнії брови* (Укр. нар. пісня); *Світи, світи, місяцю, Ще й ясна зоря* (Укр. нар. пісня); *Дасть мені батько сороківку грошей, а дядина велику паляницю, ще й ковбасу на придачу*... (Панас Мирний); *А за нею із кущів Олень – дивне диво! – Звичайнісінький на вид, Ще й рудої масті*... (Д. Павличко);

3) другу предикативну частину, що є неповним реченням, до попередньої: *І хай тобі хлібом і сіллю в дворі Уклониться щастя на добрій порі, Ще й сонце вгорі!* (М. Стельмах); *Вони завалили нею* [картоплею] *усі ями і погреби, ще й у полі насипали чотири великі кагати* (А. Дімаров); *Іван... приніс звідти семикопієчних коржиків, дав кожному дітвакові по одному, ще й по дримбі вручив* (М. Матіос);

4) неповне приєднувальне речення до основного речення: *Приїжджав потім кореспондент із області, надрукував на цілий підвал нарис. Ще й помістив фото водокачки та Йвана* (А. Дімаров); *Бачим: диво наше, горенько кошлате заходилося дитинку колихати. Ще й співає потихенечку-потиху* (І. Жиленко).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЩО$_1$ – 1. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом або модальним предикативом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: [Х в о р а:] *Дарма! Не жаль мені, **що** молода загину, А жаль.., **що** пропаду даремно!* (Леся Українка); *Шкода.., **що** нивка така вузенька* (В. Самчук); ***Що** буде через якусь тисячу років з мистецтвом, ми не знаємо* (М. Хвильовий); *Сказати, **що** в цей момент було вже зовсім темно, я не можу* (М. Хвильовий); *Буває, **що** степ виявляє свій неприборканий бурний норов...* (О. Гончар); *...здалося Володимирові, **що** повітря навкруги перламутрове* (В. Шевчук); *Мені дуже прикро й гірко, **що** твій батько забув про мене* (Ю. Опільський); *Мені дарма, **що** брехні і обмови Об мене торохтять, як об гостинець град* (В. Симоненко); *Бачачи, **що** його здобич вислизає з рук, Чилбук випхався із натовпу наперед* (В. Масик); *Знаменно, **що** Донцов поставив українську проблему в ширший контекст міжнародної політики* (Т. Гунчак); *Багато людей у світі вважає, **що** війна в Іраку збільшила ймовірність терористичних замахів та сприяла поширенню тероризму* (Україна молода, 2 березня 2006).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Починає жартувати, відтягує увагу від **того, що** він говорив* (В. Самчук); *...Тимко ...згадував тепер тільки **те, що** було близько його серцю* (Г. Тютюнник); *Явище мікрополів цікаве **тим, що** фактично мало не всі мови в своєму розвитку проходять цю стадію* (О. Ткаченко); *Та особливо любили його* [Мономаха] ***за те, що** він організував сміливі походи в глибину степів, на половецькі "вежі"...* (Український

історичний календар); *Тож можна сподіватися* ***на те, що*** *третій концерт Монсеррат в Україні був не останній* (Україна молода, 22 квітня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *...ти, Тодозю, навела мене на думку,* ***що*** *тепер в садку краще обідати, ніж у хаті* (І. Нечуй-Левицький); *Зрання Василь ходив до церкви і пустив між ріднею чутку,* ***що*** *батько з кацапщини вернувся* (В. Самчук); *...я нестерпно страждав від думки,* ***що****, може, мені не вдасться вже довести свою роботу до кінця* (О. Довженко); *Були прогнози,* ***що*** *циклон... насувається* (О. Гончар); *Несемо із собою дивну певність,* ***що*** *з усіх витворів природи, з усіх світів немає кращої, як оця наша планета* (О. Гончар); *З поглядом В. Січинського,* ***що*** *до Мазепи Крман ставиться неприхильно, погодитись тяжко* (М. Неврлий); *Орнітологи дійшли висновку,* ***що*** *не холод і голод змушують птахів летіти у вирій* (Ю. Дмитрієв).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом ***те*** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *У Крилосі давно відомі чутки про* ***те, що*** *Ярослав Пастернак розгадав місце колишнього княжого палацу* (Україна молода, 3 червня 2006); *У його виступі основною була думка про* ***те, що*** *ми живемо в новій демократичній країні* (Україна молода, 17 лютого 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Такого*** *собі приятеля знайшов,* ***що*** *навіть до пекла б з ним пішов* (Укр. прислів'я); *І* ***такий*** *жаль узяв господнього посланника,* ***що*** *він схилився над тілом удовиці та й сам заплакав*

(Л. Яновська); *Хуртеча за вікном розгулялась **така**, **що** усе гуло-стугоніло* (О. Гончар).

6. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **такий** (**така**, **таке**, **такі**) кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Дідуньо **такий** старий, **що** аж мохом поріс* (Укр. нар. казка); ***Такий** він розбурханий, **що** не може втихомиритись* (В. Самчук); *Бажання побачити її було **таке** пристрасне, **що** він збирався до неї зразу ж піти* (В. Підмогильний); *...сапка в руках її аж миготіла, лишаючи за собою **таку** чисту, **таку** перепушену земельку, **що** не треба й на ситі пересівати* (А. Дімаров); *Місяць залив її келію **таким** сильним світлом, **що** було в ній ясно, мов удень* (О. Назарук); *Усі чотири дні активність відвідувачів була **такою** високою, **що** учасники звернулися з проханням продовжити ярмарок ще на день...* (Україна молода, 9 червня 2006).

7. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом кількісно-характеризаційної семантики (**так**, **настільки**, **стільки**, **до того** та ін.) в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *...я вже **настільки** досвідчений, **що** знаю всю марність жалів* (В. Винниченко); *Сонце пекло **так**, **що** й уночі степ пашів* (О. Гончар); *Город **до того** переповнявсь рослинами, **що** десь серед літа вони вже не вміщалися в ньому* (О. Довженко); *На неї раптом наринуло **стільки** почуттів, **що** вона не могла розібратися в них...* (Г. Тютюнник); *В такому сяйві людські обличчя ставали м'якіші й добріші й освітлювалися **так**, **що** навіть короткозорі починали добре бачити* (Вал. Шевчук); *Під таким пресом сукно висихало і складки загладжувались **так** міцно, **що** вже ніколи не розходилися* (О. Воропай); *Ви* [квіти] *принесли мені **стільки** радощів, **що** я б ладна іще раз*

усе пережити, перестраждати, щоб тільки малювати вас... (К. Білокур); *У них* [слів спосіб та засіб] ***настільки** спростилася морфемна будова, **що** зараз ці слова сприймаються як непрефіксальні і зовсім чужі, різнокореневі* (Н. Клименко); *...манера виконання **настільки** відрізняється від традиційної європейської, **що** вже сама ця "екзотика" приваблює шанувальників класики Старого Світу* (Україна молода, 18 травня 2006).

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Я **так** живу, **що** не люблю "світитися"* (Україна молода, 9 червня 2006).

9. Сполучник підрядності, поєднує разом з анафоричним займенниковим іменником **він (вона, воно, вони)**, ужитим у певній відмінковій формі, валентно не зумовлену підрядну означальну частину з опорним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Ці п'єси були написані Котляревським для Полтавського театру, **що ним** він керував від 1817 до 1821 року* (О. Гончар); *За козацьких часів на Україні були поширені шовкові пояси, **що їх** тоді привозили з Персії та інших країн далекого і близького Сходу* (О. Воропай); *На цьому тлі вкрай анахронічно виглядають прогнози вимирання національних мов людства, **що їх** має витіснити якась загальнолюдська мова, у ролі якої декому увижається одна з сучасних т.зв. світових мов* (О. Ткаченко); *...напій, **що його** я випив, по-своєму хмільний* (В. Шевчук).

10. Сполучник підрядності, поєднує разом з анафоричним займенниковим іменником **він (вона, воно, вони)**, ужитим у певній відмінковій формі, валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-

кореляційним зв'язком: *Це **така** панна* [річка Лючка], ***що її** не вгамує жодне Міністерство надзвичайних ситуацій* (Україна молода, 3 червня 2006).

11. Сполучник підрядності, поєднує підрядну причинову частину із співвідносним займенниковим словом (у безприйменниковій або прийменниково-відмінковій формі) причинової семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Тим** не можу взяти, **що** заручена...* (Укр. нар. пісня); *Вона здебільшого погоджувалась з усім... **через те, що** це казав він* (В. Підмогильний); *Тебе хазяїн Називає другом, Лише **тому, Що** ти для нього Раб* (Л. Талалай); *Звичайно, провести цілком чітку межу між мікро- і макромовою часом дуже важко **через те, що** між ними існує кілька проміжних ступенів* (О. Ткаченко); ***У зв'язку з тим, що** за наявності прийменників одне з елементарних речень згортається, набуваючи форми члена речення і синтаксеми, їх слід кваліфікувати як зв'язкові засоби другого рангу* (І. Вихованець); *...**унаслідок того, що** міська українська козацька старшина не русифікувалася, а полонізувалася, цей староукраїнський (церковнослов'янський) стиль не дістав особливого розвитку і залишався набутком лише духівництва, яке, утім, також частково полонізувалося, і тому сприймало цю мову як суто мертву, книжну* (О. Ткаченко); ***З огляду на те, що** для значної частини народів католицьких країн латинська мова була чужою, досить рано тут почали спочатку в ролі допоміжних, а потім дедалі більше й літературних, використовуватися й місцеві національні мови* (О. Ткаченко); ***У зв'язку з тим, що** рід дворянський, а в дворянських родинах сини завжди брали участь у війнах, всі найвищі нагороди, які існують, є в моєму роду...* (Україна молода, 3 березня 2006); *...дівчатам дарують квіти ніжних, пастельних відтінків, що зовсім не обов'язково робити **з огляду на те, що** мода на квіти змінюється з тією ж швидкістю, що й мода на одяг і меблі* (Україна молода, 3 березня 2006); *Я... ловила кожне їхнє слово, кожен рух і була щаслива **від того, що** просто їх бачу* (Україна молода, 10 березня 2006).

12. Сполучник підрядності, поєднує підрядну допустову частину із співвідносним займенниковим словом (у прийменниково-відмінковій формі) допустової семантики у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Незважаючи на те, що** римська адміністрація не підтримувала галльської мови, її вживаність була настільки значною, що навіть римські юристи мусили визнати можливим укладання... таких документів, як заповіти, не тільки латинською або грецькою мовою, а й галльською* (О. Ткаченко); ***Незважаючи на те, що** такі слова, як* учень, лежень, сидень, в'язень, *належать до вживаних в українській мові, їх словотвірний тип віддієслівних похідних з суфіксом -ень непродуктивний* (Н. Клименко); *...**попри те, що** галльська мова трималася досить довго перед тиском латини, вона перебувала весь час у становищі мови в обороні і навіть мови у відступі* (О. Ткаченко).

13. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень, синонім до порівняльного сполучника **як**; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Задушевна мелодія лине, **що** плине тиха дніпрова вода*;

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Бідна княгиня... аж тремтить уся, **що** та билина од вітру* (П. Куліш);

3) підрядну порівняльну частину (інфінітивне речення) з головною частиною (інфінітивним реченням) складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Дурня вчити, **що** мертвого лічити* (Укр. прислів'я); *Йти у фермери – **що** в петлю лізти* (Голос України, 19 квітня 2006);

4) підрядну порівняльну частину (безособове речення) з головною частиною (безособовим реченням) складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *У хлопця землі, **що** здоров'я в каліки...* (Д. Павличко);

5) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Поле, **що** безкрає море, розіслало зелений килим…* (Панас Мирний);

6) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Дідусь живе на хуторі, **що** в домовині* (Л. Письменна) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Дідусь сидить на сіні, **що** на перині*);

7) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *Лунали гучні, **що** дзвін, слова*;

8) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Вона… ніжна, **що** квітка, та міцна, **що** криця* (Марко Вовчок); *Байраками їхав до війська Григорій Триволя – Козак молодий, **що** дубок…* (М. Стельмах); *Шаровари широкі, **що** Чорне море* (Образне слово);

9) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом предикативним зв'язком – координацією: *Жінка без сорому, **що** їжа без солі* (Укр. прислів'я); *Лихий чоловік у громаді, **що** вовк у отарі* (Укр. прислів'я); *Голова без ума, **що** ліхтар без світла* (Укр. прислів'я); *Брехня – **що** вугілля: не впече, то замаже* (Укр. прислів'я); *Горе – **що** море: ні перейти, ні перепливти* (Укр. прислів'я); *"Старе, **що** мале", – подумала Христя* (Панас Мирний); *…руки, **що** крига…* (І. Франко); *Дитяче життя – **що** міцне дерево…*(І. Сенченко); *Шабля – **що** блискавка…* (О. Корнійчук); *Народні перекази – **що** калатання велетенського дзвону* (І. Ушета).

14. Сполучник підрядності, виразник семантико-синтаксичних відношень відповідності, поєднує підрядну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Що** більше слухаю тебе, більше переконуюсь у правдивості своїх суджень*; ***Що** глибше вникаємо в суть конфлікту, чіткіше розуміємо його причини.*

15. Сполучник підрядності, виразник причинових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну причинову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, синонім до причинового сполучника **бо**: *"Ой ходжу, ходжу засмученая, **Що** не за тебе заручена!"* (Укр. нар. пісня); *Вона... зраділа, **що** нагодився знайомий чоловік* (І. Нечуй-Левицький).

16. Сполучник підрядності, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часового сполучника ***як тільки***, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Що** погляну-погляну я на нього, – і радісно якось мені на душі стане...* (Г. Хоткевич).

17. Сполучник підрядності, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо,** поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *"Нащо мені та корова, **Що** ти сама як ворона"* (Укр. нар. пісня).

Вторинний.

Одиничний.

ЩО₂ – сполучник сурядності, приєднувальний, виразник приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, синонім до приєднувального сполучника **а,** приєднує сурядним зв'язком наступну предикативну частину до попередньої: *Одна зоря сходить, А друга заходить, **Що** козак до дівчини, гей, гей, Щовечора ходить* (Укр. нар. пісня); *– Ходи, ходи, півнику, до мене, **що** у мене золота пшениця, медяна водиця* (Укр. нар. казка).

Вторинний.

Одиничний.

ЩОБ, ЩОБИ – 1. Сполучник підрядності, цільовий, виразник цільових семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Дідона вигадала грище, Еней **щоб** веселіший був...* (І. Котляревський); *Пречистій ставила, молила, **Щоб** доля добрая любила Її дитину...* (Т. Шевченко); *Саме тоді зачаровано вбирав Микола Пимоненко красу рідної землі, рідної природи, **щоб** пронести ці почуття через усе життя, через усю творчість* (В. Туркевич); ***Щоб** індивідуальне вживання перетворилося на значення, потрібні зусилля багатьох мовців* (І. Вихованець); ***Щоб** приїхати сюди, багато грошей не треба* (Україна молода, 17 лютого 2006);

2) парцельовану підрядну цільову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *До того ж і вчитись хочеться дуже. **Щоб** людиною стати...* (М. Смоленчук); *Вітре, понеси червоні паруси! **Щоб** побачив милу синьоокий Грей...* (І. Жиленко); *У кожному місті зробимо одноденну чи більшу зупинку. **Щоб** розв'язати багато питань, пов'язаних з назвами міст* (І. Вихованець); *Я йду на вибори. Я хочу зробити вибір. **Щоб** зберегти повагу до себе. Віддати данину поваги людям, народженим цією землею* (Дзеркало тижня, 30 жовтня 2004);

3) підрядну цільову частину із співвідносним займенниковим словом (у прийменниково-відмінковій формі) цільової семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Для того**, **щоб** говорити про людей, треба вийти з натовпу, лишивши там безвільно-перелякливу психологію маси* (С. Цушко); *Підрядні сполучники використовуються **для того**, **щоб**, згорнувши внутрішні синтаксичні зв'язки речення, поставити його в залежну прислівникову або іменникову позицію щодо головної частини в складнопідрядному реченні* (І. Вихованець); *Нові слова народжуються **для того**, **щоб** назвати нові предмети, дії, явища дійсності, **щоб** зафіксувати високі злети сучасної наукової думки, технічних досягнень і мистецьких відкриттів* (І. Вихованець); *Вона народжена **для того**, **щоб** любити* (Україна молода, 28 листопада 2006).

2. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом чи модальним предикативом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Батько діда просить,* ***щоб*** *той розказав Про Коліївщину...* (Т. Шевченко); *Я не думаю,* ***щоб*** *він* [Шеремета] *був вже аж такий шароварний українець* (В. Самчук); *Чи й справді необхідно,* ***щоб*** *жінка була мужня?* (Л. Костенко); *...навчаючи людей,* ***щоб*** *жили не хлібом єдиним, Христос сам той хліб помножував і перемінював воду у вино для щедрості життя* (Р. Іваничук); *Вона* [Ольга] *була християнка, і не може бути,* ***щоб*** *ця розумна жінка не прищепила нової віри й малому Володимирові...* (І. Огієнко); *Було б добре,* ***щоб*** *радіо й телебачення стали пропагандистами і поширювачами духовних пісень* (І. Хланта); *Хліб любить,* ***щоб*** *його шанували...* (Г. Кривда); *...нам треба,* ***щоб*** *він* [проект] *був модерним і зручним* (Україна молода, 24 березня 2006); *Головне,* ***щоби*** *ти платив за школу, годував і одягав* (Газета по-українськи, 17 березня 2006); *...хотілося б,* ***щоб*** *його присутність була не лише географічною, а й творчою...* (Україна молода, 18 квітня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Настя варта* ***того, щоб*** *ми її відвідали* (В. Самчук); *Дбала за* ***те, щоб*** *не жарко було шановному гостеві* (О. Гончар); *Спрямування й мета спілкування у межах офіційно-ділового стилю полягають у* ***тому, щоб*** *забезпечити максимальну об'єктивність і точність у вираженні думки* (П. Дудик); *Я дуже позитивно ставлюся до* ***того, щоб*** *Україна була якнайшвидше пов'язана з Європою в енергетичному плані* (Україна молода, 2 березня 2006); *Нацбанк має піклуватися про* ***те, щоб*** *його курсова політика була в інтересах усього суспільства, а не окремої його частини* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину з'ясувально-цільової семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Голова не на* ***те, щоб*** *кашкет носити* (Укр. прислів'я); – *На* ***те***, – *каже*, – *щука в морі,* ***щоб*** *трусивсь карась* (Л. Глібов); *...одривався од тої роботи тільки на* ***те, щоб*** *прочитати коректуру своєї книжки...* (М. Коцюбинський); *Чоловік на* ***те*** *і уродився,* ***щоб*** *робити, а не лежати* (Панас Мирний); *Мило потрібне... на* ***те, щоб*** *вмиватися...* (В. Самчук); *Його вистачило на* ***те, щоб*** *і тепер не забути свою скрипку, не закинути її в темний куток* (Є. Гуцало); *Злагоджена робота всіх служб санаторію дала змогу заощадити кошти на* ***те, щоб*** *у чудовому парку знову ожили, "запрацювали" фонтани...* (Українське слово, 8 – 14 березня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Що значать* [Настині] *слова,* ***щоб*** *не думав нічого забобонного* (В. Самчук); *Орися... поставила перед Тимком вимогу,* ***щоб*** *він спровадив із двору свого дружка* (Г. Тютюнник); *Українські переробники самі висловили бажання,* ***щоб*** *їх додатково перевіряли* (Україна молода, 30 травня 2006).

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину з опорним предметним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Немає брата, ні сестри,* ***Щоб*** *не заплакані ходили, Не катувалися в тюрмі* (Т. Шевченко).

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: – *А чи нема тут* ***такої*** *молодиці,* ***щоб*** *помісячно згодилась?* (Марко Вовчок); *То знай же, небораче:*

Що не було ***таких*** *лобів,* ***Щоб*** *Скелю хоч один розбив* (П. Сліпчук); *...ми повинні в* ***такому*** *напрямку впорядкувати свою мову й свій правопис,* ***щоб*** *він найбільше відповідав східноукраїнській мові, і то її центрові...* (Б. Грінченко); *Мій синку, Нема* ***такого*** *зілля на землі,* ***Щоб*** *серце лікувати ним...* (Д. Павличко); *...на цілому широкому світі немає* ***такого*** *поета,* ***щоб*** *йому народ стільки завдячував* (В. Сімович).

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **так** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Не* ***так*** *серце любить,* ***щоб*** *з ким поділиться* (Т. Шевченко); *Я хочу жити* ***так,*** ***Щоб*** *серце билось в такт З гарячим серцем рідного народу* (В. Кузьменко); *То придумайте тепер* ***так,*** ***щоби*** *не було видко, що воно різне і старе* (М. Матіос).

9. Сполучник підрядності, поєднує підрядну частину, що визначає міру, ступінь вияву ознаки, із співвідносним займенниковим словом **так** кількісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *І* ***так*** *заридати,* ***щоб*** *зорі почули, Щоб люди вжахнулись на сльози мої* (Леся Українка).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ЩОБИ – *див.* **ЩОБ**

ЩОЙНО – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часових сполучників **тільки**$_1$**, як тільки**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним

зв'язком: ***Щойно** кінь починав гребти землю, Пірат ставав на всі чотири лапи і статечно гавкав* (Т. Осьмачка); ***Щойно** пароплав почав підходити до пристані, Ерік кинувся на верхню палубу* (П. Панч); *Своїх прихильників вона просить не хвилюватися: **щойно** натішиться скульптурою, відразу повернеться на сцену* (Україна молода, 10 грудня 2005).

Вторинний.

Одиничний.

ЩОЙНО... ЯК – сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часових сполучників **тільки... як, як тільки,** поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *І **щойно** торкнеться* [дим] *якогось дерева, **як** воно зараз же спалахує високим та стрімким полум'ям* (Т. Осьмачка); ***Щойно** було дано старт змаганням чоловічих дуетів, **як** із неприємною періодичністю почали перевертатися сани різних команд* (Україна молода, 17 лютого 2006); *...**щойно** стало відомо про мій намір піти в депутати.., **як** до мене звернулися студенти з пропозиціями...* (Україна молода, 24 березня 2006).

Вторинний.

Парний, розподіляється між підрядною часовою частиною (**щойно**) і головною (**як**).

ЩО НЕ – сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Що не** вмовляли Олесі, нічого не помоглось* (Марко Вовчок); *...**що** я **не** діяв, не йдуть "лайдаки" слідком за нами...* (І. Нечуй-Левицький); *...про **що** б ...я **не** співав, зажди твої переді мною очі у сяйві зір і в шумі рідних трав* (В. Сосюра); *З того

*часу Альона Максимова **що б не** робила в колгоспі – ніяк Щурасеві не вгодить* (А. Дімаров); *Не пускає доню мати, **Що не** говори* (Укр. пісня).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЩО НЕ… А – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Що** вже йому **не** робили, …**а** він – як горохом об стіну* (В. Кучер); ***Що не** говорили батьки, **а** донька наполягала не своєму.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**що не**) і головною (**а**).

ЩО НЕ… АЛЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Що не** говорили батьки, **але** донька наполягала на своєму*; ***Що не** казали їм люди, **але** вони були незворушні.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**що не**) і головною (**але**).

ЩО НЕ… ОДНАК, ЩО НЕ… ОДНАЧЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Що не** говорили батьки,*

однак донька наполягала на своєму; ***Що не*** *казали їм люди,* ***однак*** *вони були незворушні.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**що не**) і головною (**однак, одначе**).

ЩО НЕ… ОДНАЧЕ – *див.* **ЩО НЕ… ОДНАК**

ЩО НЕ… ПРОТЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Що*** *б я не писав,* ***проте*** *для них я залишався на рівні хутора* (Є. Станкович); ***Що не*** *казали їм люди,* ***проте*** *вони були незворушні.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**що не**) і головною (**проте**).

ЩО НЕ… ТА – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Що не*** *говорили батьки,* ***та*** *донька наполягала на своєму;* ***Що не*** *казали їм люди,* ***та*** *вони були незворушні.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**що не**) і головною (**та**).

ЩО… ТИМ – сполучник підрядності, виразник семантико-синтаксичних відношень відповідності, поєднує підрядну частину з головною частиною

складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Що** блідіший місяць, **тим** рясніший дощ* (Народний календар); ***Що** нижче ідуть хмари, **тим** сильніший буде холод* (Народний календар); ***Що** повніше ви охопите матеріал, **тим** краще зрозумієте тему* (А. Білецький).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною частиною (**що**) і головною (**тим**).

ЩО... ТО – 1. Сполучник підрядності, виразник семантико-синтаксичних відношень відповідності, поєднує підрядну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Що** більший степ, **то** вільніший вітер* (Укр. прислів'я); ***Що** швидше зловиш вовка, **то** менше зла завдасть* (Укр. прислів'я); ***Що** ближче підходять хлопці до школи, **то** гурт їх більшає* (В. Самчук); ***Що** вище підіймалися, **то** видніше ставало навкруги* (О. Гончар); ***Що** вища культура народу, духовна і матеріальна, **то** вища й міцніша позиція його мови* (О. Ткаченко); *...**що** елементарніша за будовою реченнєва одиниця, **то** вужчою виявляється дериваційна реченнєва парадигма* (І. Вихованець); ***Що** складніший шлях того чи того грецького слова до української мови, **то** більших змін у своєму фонетичному обличчі воно зазнає* (О. Пономарів); *...**що** далі розташоване похідне слово від вершинного члена гнізда, **то** нижчою є його словотвірна потужність* (З. Валюх); ***Що** дужче зміцнювалися наші стосунки, **то** щільніше збиралися хмари над програмою...* (Україна молода, 14 квітня 2006).

2. Сполучник підрядності, виразник умовно-часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовно-часового сполучника **як тільки**, поєднує підрядну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Що** розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, **то** так цілий шмат смоли й вирве...* (Укр. нар. казка); ***Що** добіжу до неї* [посмітюхи], ***то** вона зніметься та й полетить далі на ступнів два понад самісінькою травою* (І. Нечуй-Левицький); ***Що** гойднеться, **то** нитка й порветься* (Леся Українка).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною частиною (**що**) і головною (**то**).

ЩО... ЩО – сполучник сурядності, єднальний, виразник єднальних семантико-синтаксичних відношень, синонім до єднальних повторюваних сполучників **і... і**, **й... й**, поєднує сурядним зв'язком однорідні члени речення, ужиті:

а) без узагальнювального слова: *...**що** пан, **що** мужик – все одно* (Панас Мирний); *...**що** перші, **що** другі живуть на перенаселеній території* (Україна молода, 15 квітня 2006); ***Що** кажи, **що** не кажи – все одно;*

б) після узагальнювального слова: *Скрізь багна, болота, очерети, А в їх добра без ліку: **Що** Жаб тих, **що** Вужів – Так аж кишить!* (Б. Грінченко); *...усе не гаразд: **що** мова тих книжок, **що** зміст не витримують критики* (Україна молода, 14 квітня 2006);

в) перед узагальнювальним словом: ***Що** стражник, **що** становий – всі вони одного поля ягоди, одним миром мазані* (Панас Мирний); *Для нього **що** Париж, **що** Київ – чужина* (Газета по-українськи, 31 березня 2006).

Вторинний, складений.

Повторюваний, уживається перед кожним однорідним членом речення.

ЯК – 1. Сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *В материне відтале серце сіялись і сіялись Маркові слова, **як** під Новий рік сіється в хаті жито-пшениця і всяка пашниця* (М. Стельмах); *Моєму серцю снишся ти, **як** морю сняться урагани* (Л. Костенко); *Я гладив золоте колосся, **Як** гладить милому волосся Щаслива ніжна наречена...* (Д. Павличко);

2) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *А*

*мелодія лине, **як** дніпрова вода* (І. Нечуй-Левицький); *Панянки скреготять, **як** ті сороки* (Панас Мирний); *...і пісня витикається тонка, **як** віть оливи у долоні Бога* (В. Стус); *Невже і я в тумані – як туман – і вже не йду за часом, **як** за плугом* (Л. Костенко); *Любов і ласка, ненависть і гнів Спалахують в рядках, **як** блискавиці* (В. Симоненко); *Словом рідним треба дорожити, **як** честю матері, **як** совістю, **як** найвищими проявами народної моралі* (І. Вихованець);

3) підрядну порівняльну частину, що є повним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, синонім до порівняльного сполучника **ніж**: *Знала вона казок і співанок ще більше, **як** я знаю* (С. Пушик);

4) підрядну порівняльну частину, що є неповним реченням, з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, синонім до порівняльного сполучника **ніж**: *Але ж ти ще краща стала, **як** дівкою була!* (М. Кропивницький);

5) підрядну порівняльну частину (інфінітивне речення) з головною частиною (інфінітивним реченням, підмет якого виражений інфінітивом, а присудок – компаративним якісно-означальним прислівником) складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком, синонім до порівняльного сполучника **ніж**: *Краще в землі гнити, **як** з нелюбом жити* (Укр. прислів'я); *Ліпше весь вік дівувати, **як** з нелюбим проживати* (Укр. прислів'я);

6) підрядну порівняльну частину (інфінітивне речення) з головною частиною (безособовим реченням) складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком, синонім до порівняльного сполучника **ніж**: *Нема більшого гріха перед Богом, **як** забути ім'я його...* (Г. Хоткевич); *...немає в світі більшого гріха, **як** відмовити іншій людині в праві на життя* (Ю. Мушкетик);

7) парцельовану підрядну порівняльну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Біжать. **Як** троє білих ведмедів* (М. Коцюбинський);

8) неповне приєднувальне порівняльне речення, що виражає додаткову адвербіальну семантику, до основного речення сурядним зв'язком: *Хлів – ось де він має жити! Як тварюка, як справжнє бидло* (В. Підмогильний);

10) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення, що має значення об'єкта порівняння, з присудком, вираженим компаративним якісним прикметником чи компаративним якісно-означальним прислівником, підрядним прислівним зв'язком, синонім до порівняльного сполучника **ніж** (підмет – у формі називного відмінка): *Ліпша своя сяка-така хата, як чужа палата* (Укр. прислів'я); *Людська заздрість – гірше, як слабість* (М. Матіос); *Груша солодша, як слива*;

11) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення, що має значення об'єкта порівняння, з придієслівним другорядним членом речення, вираженим компаративним якісно-означальним прислівником, підрядним прислівним зв'язком: *Череп'я довше живе, як цілий глек* (Укр. прислів'я); *Ні один…філософ, ні один письменник не переконав мене глибше, як Новий заповіт* (Україна молода, 21 червня 2006);

12) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення, що передає об'єктно-просторове або об'єктно-часове значення, з комплексом "прислівний другорядний член речення, виражений компаративним придієслівним + детермінант з просторовим або часовим значенням", підрядним прислівним зв'язком, синонім до порівняльного сполучника **ніж**: *Тут* [у північних землях Володимирової держави] *християнство ширилося дуже поволі, ширилося млявіш, як у корінній Україні* (І. Огієнко); *…тепер цирульники стрижуть краще, як колись, але спосіб зберіг свою історичну назву – "під макітру"* (О. Воропай);

13) порівняльний зворот у позиції детермінантного (обставинного) другорядного члена речення з простим ускладненим реченням підрядним детермінантним зв'язком: *Поблід, як полотно* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона зблідла, як крейда* (Марко Вовчок); *Василина почервоніла, як маківка* (І. Нечуй-

Левицький); *І стоїть Україна перед нашим духовним зором у вогні,* ***як*** *неопалима купина* (О. Довженко);

14) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає перед опорним займенником чи іменником, підрядним прислівним зв'язком: ***Як*** *стріла, вона стрімко здіймалася вгору*; ***Як*** *зачарований, художник стояв перед полотном*;

15) порівняльний зворот у позиції відокремленого означення, що виступає після попереднього відокремленого означення (одиничного або поширеного), підрядним прислівним зв'язком: *Перед нею стояв молодий панич, високий,* ***як*** *очеретина, тонкий,* ***як*** *дошка* (І. Нечуй-Левицький); *...з пошти виходив наш поштар, однорукий дядько Левко, – височенний, худющий,* ***як*** *сама худорба, із брезентовою сумкою через гостро підняте вгору плече...* (Гр. Тютюнник); *А посередині вертілася, крутилася, вибивала дрібушечки дівчина, молодесенька-молодесенька і струнка,* ***як*** *тополька* (Ю. Мушкетик);

16) порівняльний зворот у позиції відокремленої прикладки підрядним прислівним зв'язком: *Сонце,* ***як*** *сомбреро, впало в океан. Достигає в небі Місяць,* ***як*** *банан* (Д. Павличко);

17) порівняльний зворот у позиції відокремленої обставини підрядним детермінантним зв'язком (*Було як вилізуть всі четверо на тин, сядуть рядочком,* ***як*** *горобці, та як почнуть співать* (О. Довженко); *Зграйка золотих рибинок пропливала тихо,* ***як*** *у казковому царстві* (Г. Тютюнник); *У кухні,* ***як*** *в музеї, тиша* (Д. Павличко); *Я над силу вирвався з агрусового полону, вхопив шапку, спритно,* ***як*** *кіт, видряпався на паркан* (Ю. Мушкетик) чи підрядним прислівним опосередкованим зв'язком (*Човен виплив з очерету,* ***як*** *із схованки*);

18) порівняльний зворот у позиції відокремленого другорядного члена речення, що стосується означення, підрядним прислівним зв'язком: *– І його! – показав він ручкою на меншенького, що недавно навчився ходити й насилу стояв на тоненьких,* ***як*** *цівки, ноженятах* (С. Васильченко); *...над тополями зійшло червоне,* ***як*** *кров, сонце* (Г. Косинка); *Там гарячого,* ***як*** *свіжа рана, Тувіма спізнав я Юліяна* (М. Рильський); *Тут між високими,* ***як*** *дуби,*

подільськими глеками, примостилася старенька, облуплена дощами і часом столярня (М. Стельмах); *Уже горіли мохнатими й червоними, **як** жар, шапками будяки...* (Г. Тютюнник); *Він малював милі, **як** Україна, картини* (В. Туркевич); *...може, краще б ніколи не йти до танцю під цю сумну, **як** жіноча доля, ...мелодію?* (І. Римарук);

19) порівняльний зворот у позиції відокремленого члена речення, що стосується присудка (дієслівного чи прикметникового), підрядним детермінантним зв'язком: *Бліде лице стало жовте, **як** віск* (І. Нечуй-Левицький); *Будь же, дочко, здорова, **як** риба, гожа, **як** рожа, весела, **як** весна, робоча, **як** бджола, а багата, **як** свята земля* (І. Нечуй-Левицький); *Народ заснув, **як** розіп'явсь* (Т. Осьмачка); *Дід був уже весь синій, **як** квітка крученого панича* (О. Довженко); *Він бачив, що зверху вона* [квітка] *суха, вицілувана сонцем, легка, **як** подих, і чутлива, **як** павутиння...* (Г. Тютюнник); *Важкі, **як** осінь, шати золотії* (Л. Костенко); *Я вже вільний, **як** птаха в небі* (Є. Гуцало); *Я буду нерозгадана, **як** даль, Я буду щедро сонячна, **як** нива* (В. Гуртовенко);

20) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом (у формі називного відмінка) предикативним зв'язком – координацією: *Вода – **як** скло...* (Л. Глібов); *Державо, ти була **як** поле бою* (Є. Маланюк); *Життя – **як** вокзал. Хтось приїжджає, хтось від'їжджає* (Л. Костенко); *Той вірш був **як** свобода. Той вірш був **як** зітхання* (Л. Костенко); *Моя любове, ти – **як** Бог* (Д. Павличко); *Липа на хатньому причілку – **як** парашут із зеленого шовку...* (Є. Гуцало);

21) порівняльний зворот у позиції присудка, або порівняльний присудок, з підметом (у формі родового відмінка) предикативним зв'язком – координацією: *Панів – **як** псів* (М.Номис); *Нас – **як** листу на дереві* (Г. Хоткевич); *...людей – **як** зірок на небі*; *Там покупців – **як** мурашви* (Є. Гуцало);

22) відокремлену прикладку, що має відтінок причиновості, з підметом або керованим другорядним членом речення підрядним прислівним зв'язком: *Після біофаку вона, **як** відмінниця, була залишена в столиці* (О. Гончар); ***Як***

дослідник із високою європейською науковою культурою, він не просто простежив історію творчих злетів і невдач кожного із своїх попередників, а й віддав належне їхньому поступові в розв'язанні "проблеми номер один" української археології (І. Коваль); *Правдивий в основі своїй науковий погляд на С. Єфремова, **як** історика і теоретика літератури, підтримувався протягом шістдесяти років у зарубіжному українському літературознавстві* (Із підручника);

23) прикладку, що має значення "у ролі кого-, чого-небудь", "будучи ким-, чим-небудь", з підметом або керованим другорядним членом речення підрядним прислівним зв'язком: *Гірка так само доля Руданського й **як** поета* (С. Єфремов); *У національну історію Г.Сковорода ввійшов **як** філософ, письменник-байкар, поет, перший український лірник* (В. Денисенко); *...Олександра Сербенська, упорядник посібника з промовистою назвою "Антисуржик", розвинула погляд Б. Антоненка-Давидовича на досліджувану субмову **як** здеградовану під тиском русифікації форму українського мовлення* (Л. Масенко); *Деякі з таких формальних варіантів суфіксів можуть у поєднанні з одними партнерами справа виступати **як** умовні алофорфи, а в сполученні з іншими – **як** власне аломорфи* (Є. Карпіловська); *Ці шановані люди... звернулися з відкритим листом до Президента **як** гаранта української стабільності, демократії та громадянських свобод* (Україна молода, 21 квітня 2006); *Він надзвичайно простий: здрібнені тонни сміття змішують із землею та ввозять **як** компост* (Україна молода, 18 квітня 2006);

24) вставне словосполучення або речення: *Звали нашого діда, **як** я вже потім довідавсь, Семеном* (О. Довженко); *Є в нас в Україні гори, ліси, ...озера, зачаровуємося красою карпатських ущелин і полонин, і все ж, **як** на мою думку, образ України в чомусь дуже істотному розкривається найповніше саме в оцих залитих сонцем просторах, в океанній відкритості цих південних козацьких степів* (О. Гончар); *Зрання і до пізнього вечора селяни не мали перепочинку, бо, **як** мовиться в прислів'ї, "Серпень втоми не знає – все збирає, припасає"* (В. Скуратівський); *Священною книгою християн, **як** відомо, є Біблія* (Г. Лозко);

Прийменники, як бачите, завжди супроводжують місцевий відмінок (І. Вихованець);

25) повторювані слова, що виражають здебільшого єдине поняття: **тут як тут** та ін.: *...задовго до обходу лікарка моя тут як тут* (І. Муратов);

26) складники стійких словосполук – власне фразеологізмів, приказок, прислів'їв тощо: **як муха в окропі; як баран на нові ворота; як риба об лід; як грім з ясного неба; як сніг на голову; як у воду впав; як у воду опущений; як укопаний; У вічі, як лис, а за очі, як біс** та ін.: *Як муха в окропі, бувало, вертишся цілий день* (Панас Мирний); *Хіба без мене мало є таких сіромах, що б'ються як риба об лід з своїм безталанням..?* (Панас Мирний); *Зник юнак, як у воду впав* (Є. Товстуха); *Вночі... встромить морду в книжку і дивиться, як баран на нові ворота* (М. Чабанівський); *Гірняк став як укопаний...* (С. Пушик).

2. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Тільки світи миленькому, **Як** іде додому* (Укр. нар. пісня); *Вже сутеніло надворі, як Дашкович вертавсь до батька* (І. Нечуй-Левицький); ***Як** згадає він рідну країну, Затремтить його серце сумне* (Леся Українка); ***Як** звечоріє на Дніпрі, Черніг сідає в чорний човен і ставить чорні ятері* (Л. Костенко); ***Як** гетьман виходив перед військом, над ним несли бунчук* (І. Крип'якевич); *Уже майже десять років минуло, **як** Україна приєдналася до більшості західних країн і також відзначає День матері* (Україна молода, 13 травня 2006).

3. Сполучник підрядності, поєднує підрядну часову частину із співвідносним займенниковим словом або займенниково-іменниковою сполукою темпоральної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Тоді** будеш знати, **як** будуть карати* (Укр. нар. пісня); *...учи дитину **тоді**, **як** упоперек лави лежить...* (Панас Мирний); *тебе я навіки втратив Ще **до того**, **як** вперше стрів*

(В. Симоненко); *Бо з **тої миті, як** на світ родився, Я вже відповідаю в нім за все!* (Б. Олійник); ***Того дня, як** Христос Воскрес, сонце з радості не заходило, і день був великий, тому й назва – Великдень* (І. Огієнко); *...Це латинська, яка тривалий час, навіть **після того, як** вийшла з ужитку як жива розмовно-побутова мова, обслуговувала Європу...* (О. Ткаченко); *Нервовість досягла апогею **після того, як**... вкладники справді почали звертатися з проханням повернути їхні гроші* (Україна молода, 9 лютого 2006); *У Нью-Йорку зафіксовано найбільший снігопад **із того часу, як** тут почали проводити метеорологічні заміри погоди* (Україна молода, 17 лютого 2006). *Прочитайте уважно цей листок... **перед тим, як** розпочати застосування препарату* (З інструкції).

4. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Знову мову колискову Вчує страдник і бідар, **Як** до неї шану має, **Як** повік її приймає За найвищий Божий дар* (Г. Чупринка).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом або модальним предикативом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *За сльозами не побачила, **як** Сонце випливло з-за хмари* (Панас Мирний); ***Як** жили мешканці ставу під крижаною стелею, мені невідомо* (О. Ольжич); *Було видно, **як** полум'я, досягнувши цієї смуги, одразу никне, пригасає на місці* (О. Гончар); *Спинюся я і довго буду слухать, **як** бродить серпень по землі моїй* (Л. Костенко); *Українці Закарпаття не забули, **як** різні зайди та загарбники намагалися підкорити їх, знищити, мадяризувати, онімечити, чехізувати, русифікувати* (І. Хланта); *Хлопці знову... показують нашій же владі, **як** затято треба відстоювати національні інтереси* (Україна молода, 17 лютого 2006).

6. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Старий дзвонар одного давнього вечора розповідав про **те**, **як** десь дівчата дзвонами привертали парубочі серця* (М. Стельмах); *...нелегко дивитися на **те**, **як** дітям не вистачає найнеобхіднішого* (Україна молода, 13 травня 2006).

7. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину з опорним предикатним субстантивом головної частини складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *У поляків є стародавній переказ, **як** князь Попель скликає приятелів на бенкет з нагоди пострижень двох синів* (О. Воропай); *...виникла ситуація, **як** на президентських виборах у США 2000 року...* (Україна молода, 9 лютого 2006).

8. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувально-означальну частину із співвідносним, семантично знівельованим займенниковим словом **те** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Основною у його виступі була думка про **те**, **як** здешевити орендарям виробництво зерна* (Україна молода, 16 травня 2006).

9. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину із співвідносним займенниковим словом **такий (така, таке, такі)** якісно-характеризаційної семантики в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Ніколи перед тим запорожці не мали **такої** сили, **як** за гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного* (В. Богаєвський).

10. Сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-

виокремлювальних сполучників **як-от**, **зокрема** і под., приєднує підрядно-сурядним зв'язком словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *У самотніх слів різна доля. Одні з них,* ***як*** рентген, *бувають одинаками недовго* (Н. Клименко).

Вторинний.

Одиничний.

ЯКБИ – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Якби*** *жабі хвоста, була б вона не проста* (Укр. прислів'я); ***Якби*** *мені не тиночки Та й не перелази, Ходив би я до дівчини По чотири рази* (Укр. нар. пісня); *...****якби*** *могли обоє, кинулися б один до одного, зчепилися рученятами та й не розлучалися б повік* (Г. Квітка-Основ'яненко); ***Якби*** *оті проміння золоті у струни чарами якими обернути, я б з них зробила золоту арфу...* (Леся Українка); *– А що?.. І сплів би,* ***якби*** *було коли...* (О. Гончар); ***Якби*** *був кандидат-"рівноваговик", було б дуже цікаво спостерігати за їхньою боротьбою* (Україна молода, 24 березня 2006); *...все могло б закінчитися не так плачевно,* ***якби*** *в автомобілі... спрацювала бодай одна із подушок безпеки* (Україна молода, 2 березня 2006).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну умовну частину із співвідносним займенниковим словом у головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: ***Якби*** *мені знову колишняя сила, ...****Тоді*** *б мене туга оця не гнітила* (Леся Українка); *...****якби*** *не зникли були так рано грецькі колонії на півдні нашої землі,* ***тоді****, безумовно, Україна прийняла б християнство значно раніше, ще до князя Володимира* (І. Огієнко).

3. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом чи модальним

предикативом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Але ліпше було б, **якби** князь не топтав до мене стежки* (І. Нечуй-Левицький); *Уявляєш, **якби** на такому* [мотоциклі] *та влетів куди-небудь*...(О. Гончар); *Краще було б, **якби** ви втекли в степи, в ліси, в хутори* (Г. Тютюнник); *Добре було б, **якби** ти женився*... (Є. Гуцало).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ЯКБИ ЛИШ – *див.* **ЯКБИ ЛИШЕ**

ЯКБИ ЛИШ... ТО – *див.* **ЯКБИ ЛИШЕ... ТО**

ЯКБИ ЛИШЕ, ЯКБИ ЛИШ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якби**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Якби лише** сторони дійшли згоди у своєму конфлікті, місцева влада допомогла б їм*; ***Якби лиш** він виявив бажання здобути вищу освіту, йому б посприяли.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯКБИ ЛИШЕ... ТО, ЯКБИ ЛИШ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якби... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Якби лише** сторони дійшли згоди у своєму конфлікті, **то** місцева влада допомогла б їм*; ***Якби лиш** він виявив бажання здобути вищу освіту, **то** йому б посприяли.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**якби лише, якби лиш**) і головною (**то**).

ЯКБИ ТІЛЬКИ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якби**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *... можна було б уникнути певних помилок,* ***якби тільки****... було бажання працювати на державу...* (Україна молода, 16 грудня 2005); ***Якби тільки*** *сторони дійшли згоди у своєму конфлікті, місцева влада допомогла б їм.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯКБИ ТІЛЬКИ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якби... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: А н д р о м а х а: ***Якби*** *ти* ***тільки*** *їх* [слів] *не вимовляла і не труїла нас,* ***то*** *й не було б лихої правди* (Леся Українка); ***Якби тільки*** *сторони дійшли згоди у своєму конфлікті,* ***то*** *місцева влада допомогла б їм;* ***Якби тільки*** *партнери налагодили надійні зв'язки,* ***то*** *постачальники сировини співпрацювали б з ними.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**якби тільки**) і головною (**то**).

ЯКБИ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних (ірреальних) семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну умовну

частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Якби*** *все одно,* ***то*** *лазили б у вікно* (Укр. прислів'я); ***Якби*** *мені черевики,* ***То*** *пішла б я на музики* (Укр. нар. пісня); *..**якби** дієприкметник сам виражав дієслівний час,* ***то*** *його не можна було б трансформувати у три грамеми категорії часу* (І. Вихованець).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**якби**) і головною (**то**).

ЯК І, ЯК Й – сполучник підрядності, порівняльний, виразник порівняльних семантико-синтаксичних відношень з відтінком ідентичності; може поєднувати:

1) підрядну порівняльну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *На тебе я тепер молюся,* ***як і*** *молився в дальні дні* (В. Сосюра); *Мільярди однакових джинсів сновигають планетою, всі схожі між собою,* ***як*** *схожі* ***й*** *ті, що їх одягли* (Літературна Україна, 8 лютого 1987);

2) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення зі значенням об'єкта порівняння із присудком підрядним прислівним зв'язком: *П. Куліш,* ***як і*** *інші свідомі українці, бачив велику біду в тому, що потенціал його нації збіднювався у зв'язку з переходом її сил... на службу силам, протилежним українській ідеї, під прапори колонізаторів України, що в українстві втрачалася віра в самих себе, порушувався баланс нації...* (О. Гончар); *Звичаї,* ***як і*** *мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу* (О. Воропай); *Мова,* ***як і*** *мислення, – явище історично змінне, підлягає своєрідним соціально-зовнішнім і внутрішнім (власне мовним) законам розвитку* (П. Дудик); *Нині Україна,* ***як і*** *практично всі країни Центральної Європи, – природний нетто-імпортер, оскільки вона залежна від зовнішніх поставок енергоносіїв* (Дзеркало тижня, 11 березня

2006); *Поезія Ліни Костенко,* ***як і*** *проза Валерія Шевчука, могли б достойно виборювати Нобеля...* (ПіК. – 2003. – №13);

3) порівняльний зворот у позиції прислівного другорядного члена речення означальної семантики з присудком підрядним прислівним зв'язком: *Ти поляк, та батько твій,* ***як і*** *мій, орав і сіяв* (Д. Павличко); *Сільські люди,* ***як і*** *міські, не захищені від згубного впливу пестицидів*;

4) порівняльний зворот у позиції детермінантного другорядного члена речення адвербіальної семантики з усім попереднім реченням підрядним детермінантним зв'язком: *І ланцюгами,* ***як і*** *скрізь на світі, Прип'яті човники до берегів* (Д. Павличко); *У цих місцях,* ***як і*** *повсюди в Україні, випікання хліба – національна ознака* (С. Денисенко); *Тоді,* ***як і*** *тепер, ціни на цукор досягли 5 гривень за кілограм...* (Свобода, 7 – 13 березня 2006); *Тепер,* ***як і*** *раніше, родина живе невибагливо, скромно*; *У передмісті,* ***як і*** *в Києві, спостерігаємо шалений ажіотаж з продаванням-купівлею землі.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯК Й – *див.* **ЯК І**

ЯК НЕ – сполучнослівна єдність, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Як не*** *вмовляли Олесю, нічого не помоглося* (Марко Вовчок); ***Як*** *стара* ***не*** *вговоряла Катрю – не послухала дівчина* (Марко Вовчок); *...могилки її* [Надії] ***як не*** *шукали, не могли знайти* (П. Грабовський); ***Як не*** *просили,* ***як не*** *вмовляли – на своєму стояла* (А. Дімаров); ***Як*** *би ти* ***не*** *брав на бога, Все одно твоя дорога... на осінь поверта* (Б. Олійник); *...****як не*** *намагаємося ми в повсякденному житті бути дорослими, стриманими і розсудливими, у душі кожного з нас живе дитина...* (Україна молода, 5 січня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯК НЕ… А – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *Вже* [Лев] ***як не** силкувався, **Як не** ревів, **Як не** вертів, **А** все-таки не вивертівсь – зостався* (Л. Глібов); ***Як не** зволікайся, **як не** думай, **а** не одіпхнеш від себе злиднів…* (М. Кропивницький); ***Як не** просив, **як не** молив бабусю, **а** вона поскаржилася-таки мамі* (Л. Письменна); *…**як не** соромили його, **а** він – як горохом об стіну* (В. Кучер); *…**як не** крутилася Мажориха, …**а** її жіночих рук було мало* (А. Дімаров); *– Я свої* [георгіни] ***як не** пильнувала, **а** таки якась бола їх скосила* (М. Матіос).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**як не**) і головною (**а**).

ЯК НЕ… АЛЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Як не** напружує Марія слух, **але** розібрати нічого не може…* (О. Гончар); *…**як би не** кричав, **як би не** виходив із себе, **як би не** бився, **але** брудної лайки від нього не чули…* (С. Денисенко); ***Як не** влаштовував… олігарх проплачені "майдани" перед прохідною "прихватизованого" ним заводу, **але** й цей потужний промисловий об'єкт вислизає з його рук* (Україна молода, 15 грудня 2005).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**як не**) і головною (**але**).

ЯК НЕ... ОДНАК, ЯК НЕ... ОДНАЧЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: *...**як не** жалко було смачних пирогів, та міцної горілки, та гарячих обіймів, **однак** довелося Іванові одчалювати* [од Саньки] (А. Дімаров); *...**як я не** чіплявся до науковців-гуманітаріїв.., **однак** ніхто не дав жодного визначення "розколу" України* (М. Бублик); ***Як не** старалися господарі, **однак** усе було марно.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**як не**) і головною (**однак, одначе**).

ЯК НЕ... ОДНАЧЕ – *див.* **ЯК НЕ... ОДНАК**

ЯК НЕ... ПРОТЕ – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Як не** старалися господарі, **проте** все було марно*; ***Як не** напружує слух дідусь, **проте** розібрати нічого не може.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**як не**) і головною (**проте**).

ЯК НЕ... ТА – сполучнослівно-сполучникова пара, поєднує підрядну допустову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком, указуючи на те, що крайній вияв ознаки в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині: ***Як не** плакали, **як не** благали матері пана, ...**та** не помогли ні сльози, ні*

викладки... (Панас Мирний); ***Як не** дражнив я їх* [бджіл], ***та** ні одна чомусь мене й не вкусила* (О. Довженко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною допустовою частиною (**як не**) і головною (**та**).

ЯК НЕ... ТО – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на задоволення щонайменшим порівняно з ідеальним чи можливим, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: ***Як не** можеш дати книжку на кілька днів, **то** дозволь погортати її біля тебе.*

2. Сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень, синонім до розділових сполучників **або... або, хоч... хоч**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *Ми з Терешком **як не** сіємо, **то** жнем...* (С. Воскрекасенко); *Серед їздових половина **як не** Щурасі, **то** їхні свати або куми...* (А. Дімаров); *...лиш переказують люди, що зустрічали Івана **як не** в Яремчі, **то** в Багні, **як не** під Вашківцями, **то** біля Снятина* (М. Матіос); *Адже кожен із нас – правнук **як не** кошового Сірка чи полковника Кривоноса, **то** мужнього й нездоланного Голоти чи Нетяги* (Український історичний календар); *До всього ще й вовки дошкуляють. То в одного, то в іншого ґазди поцуплять з обійстя **як не** вівцю, **то** собаку* (Фест, 8 – 14 грудня 2005); ***Як... не** вона* [подруга] *розлучить, **то** інша* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

2) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *У наших будинках не буде тепла: **як не** труби прориває, **то** вхідні двері ламають* (Україна молода, 14 лютого 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або між двома предикативними частинами.

ЯК НЕ... ТО ХОЧ(БИ), ЯК НЕ... ТО ХОЧА(Б) – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на задоволення щонайменшим порівняно з ідеальним чи можливим, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *...став, Оксано, **як не** вечерю, **то хоч** бурду на стіл...* (М. Стельмах); *А згублене в метушні чарівне слово "кохана" ніколи відшукати й поставити **як не** зорею в небі, **то хоч би** свічкою на столі біля звабливих, як завше, вареників з вишнями...* (С. Цушко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

ЯК НЕ... ТО ХОЧА(Б) – *див.* **ЯК НЕ... ТО ХОЧ(БИ)**

ЯК ОСЬ – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини, синонім до пояснювально-виокремлювальних сполучників **як-от**, **зокрема** та ін.; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *І деякі літератури.., **як ось** література німецька або російська, визначаються тим, що вони намагаються вникнути в глибини народного єства і збагнути та висловити його внутрішню морально-етичну суть* (У. Самчук); *У деяких місцевостях, **як ось** в Ясині, рукава трохи нижче пліч оздоблюються широкими вишитими "вуставками"* (О. Воропай); *Але в Румунії виявлено незначні нерозв'язані технічні проблеми, **як ось** несумісна з єесівською комп'ютерна система для збору податків* (Україна молода, 17 травня 2006);

2) предикативну частину, що конкретизує, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині, або слугує прикладом-ілюстрацією до неї:

...стовбуваті шапки були колись поширені в степовій частині України, ***як ось*** *їх носили чоловіки на Січеславщині, Херсонщині й Таврії* (О. Воропай).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯК-ОТ – сполучник підрядності-сурядності, пояснювально-виокремлювальний, виразник відношень тотожності як співвідношення загального (родового) і конкретного (видового), цілого і його частини; може приєднувати підрядно-сурядним зв'язком:

1) словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності: *У другій половині свого життя він створив найкращі картини,* ***як-от****: "Чорне море" і "Серед хвиль"* (О.Довженко); *З багатьох пісень,* ***як-от*** *"Щука-риба в морі", "Та воли ж мої полові", "Ой у полі криниченька" тощо, він створював глибокозмістовні, сповнені настрою музичні картини й образи* (І. Мар'яненко); *А з деяких питань,* ***як-от*** *презентація блоку "Наша Україна" на місцях, навіть зав'язалася цікава дискусія* (Паланок, 8–14 грудня 2005); *Менш масштабні катастрофи,* ***як-от*** *падіння Тунгуського метеорита, трапляються раз на десять тисяч років* (Експрес, 9–11 грудня 2005); *...тривалі судові перипетії навколо повернення... заводу у власність держави, численні післясудові процедури,* ***як-от*** *збори власників чи... повернення акцій на рахунки ФДМУ, інакше як політикою й не назвеш* (Україна молода, 4 травня 2006);

2) предикативну частину, що конкретизує, з'ясовує думку, висловлену в попередній предикативній частині, або слугує прикладом-ілюстрацією до неї: *Ця баба з ґанжою* [ґанжем], ***як-от*** *бувають з ґанжою коні або корови...* (І. Нечуй-Левицький).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ЯК... ТАК – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо... то**; може поєднувати:

1) підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як** багач, **так** і рвач* (Укр. прислів'я); ***Як** схоче їсти, **так** на гору вивезе* (Укр. прислів'я); *А **як** ще в неї на шиї намиста разків десять.., **так** тут вже зовсім вмира...* (Г. Квітка-Основ'яненко);

2) однакові (повторювані) слова, виступаючи постійним парним компонентом фразеологізованих речень експресивного характеру: ***Як** гулять, **так** гулять*; ***Як** танцювать, **так** танцювать*; ***Як** співать, **так** співать.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**як**) і головною (**так**) або між компонентами фразеологізованого речення.

ЯК... ТАК І – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень з єднальним відтінком; може приєднувати сурядним зв'язком:

1) до одного (головного або другорядного) члена речення інший: *...кептар став дуже практичним одягом **як** для чоловіків, **так і** для жінок* (О. Воропай); *Проте оскільки розвивалися вони переважно в ненормальних, ускладнених умовах, спричинених довготривалим браком власної національної держави, це не могло не позначитися на розвитку **як** мови, **так і** культури...* (О. Ткаченко); ***Як** у системі частин мови, **так і** всередині кожної з них наявні слова, які не охоплені одним або кількома критеріями* (І. Вихованець); *...видавнича компанія "Кит" видає семитомник творів письменника, куди вмістили **як** перші романи "Аристократ з Вапнярки" та "Претендент на папаху".., **так і** нові твори, публіцистику, а також свіжий роман "Примхи долі"* (Україна молода, 18 квітня 2006); *Найвідоміші його твори – "Тлумачення сновидінь", "Вступ до психоаналізу" та "Майбутнє однієї ілюзії" –*

викликають бурхливі дискусії ***як*** *у середовищі психіатрів,* ***так і*** *серед філософів* (Україна молода, 5 травня 2006);

2) два однорідні члени речення, ужиті в позиції відокремленого означення: *Крім картин і етюдів Івана Костянтиновича Айвазовського, у Феодосійській картинній галереї зберігаються мариністичні полотна багатьох інших митців,* ***як*** *зарубіжних,* ***так і*** *вітчизняних...* (В. Туркевич); *Утворення синтаксичних сполучень –* ***як*** *означальних,* ***так і*** *предикативних – однакове за типом: залежне слово передує головному* (Мови Європи); *Україна має величезний потенціал –* ***як*** *природний,* ***так і*** *людський* (Україна молода, 9 червня 2006);

3) парцельовані однорідні члени речення: *Останнім часом взаємини між бізнесом та владою значно поліпшилися, проте над встановленням довіри між підприємцем та чиновником працювати ще й працювати.* ***Як*** *на рівні центральних органів влади,* ***так і*** *на місцях* (Україна молода, 3 червня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

ЯК ТІЛЬКИ – 1. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **тільки**$_1$, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як тільки*** *що почнеш співати, Не хочеться й пшениченьки клювати* (Л. Глібов); *– Завтра,* ***як тільки*** *зійде сонце, почнемо нове межування* [землі] (М.Стельмах); *...маленьке зелене жабеня плавало в ній* [воді] *і втікало на дно,* ***як тільки*** *Лук'ян зачерпував воду мідною квартою* (В. Земляк); ***Як тільки*** *зайде сонце й сутінки обгорнуть землю, затихне на полях людський гомін* (Г. Тютюнник); *Тож після зимових холодів щоразу,* ***як тільки*** *на південних схилах ближніх пагорбів сходив сніг, у синє надвечір'я збиралися старе й мале на проталинах...* (М. Слабошпицький); ***Як тільки*** *іноземна вакцина потрапить*

до лабораторії, її перевірять на чистоту культури... (Україна молода, 21 лютого 2006).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як тільки*** *воно* [соціальне замовлення] *з'являється, такі слова швидко заводять сім'ї, стають твірними для багатьох похідних* (Н. Клименко); ***Як тільки*** *запізнишся, нарікай на себе: чекати не буду.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯК ТІЛЬКИ... ТО – 1. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, указує на швидке настання дії або стану в головній частині після завершення дії або стану в підрядній частині, синонім до часового сполучника **тільки... то**, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як тільки*** *вони приземлились,* ***то*** *один змахнув якимсь жезлом, схожим на очеретину*... (О. Гончар).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **тільки... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як тільки*** *запізнишся,* ***то*** *нарікай на себе: чекати не буду.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою або умовною частиною (**як тільки**) і головною (**то**).

ЯК... ТО – 1. Сполучник підрядності, часовий, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, синонім до часового сполучника

коли…то, поєднує підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як** їсть, **то** впріє, а **як** робить, **то** мерзне* (Укр. прислів'я); ***Як** мені пшениця родила, **то** мене й родина любила* (Укр. прислів'я); ***Як** виходила, **то** дядина стала... добра та тиха...* (Панас Мирний); ***Як** виїхав із двору, **то** козирок не так низько сидів* (А. Дімаров).

2. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, синонім до умовного сполучника **якщо… то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Як** хочеш багацько мати, **то** треба мало спати* (Укр. прислів'я); ***Як** за віном поженешся, **то** довго не наживешся* (Укр. прислів'я); ***Як** мати рідненька, **то** й сорочка біленька* (Укр. приповідка); ***Як** не люблять тебе дівки, **то** йди до вдовиці* (Укр. нар. пісня); ***Як** заспіває мій Микола в церкві, **то** я й сама не своя* (І.Нечуй-Левицький); *А **як** мене позабула і другого пригорнула, **То** розвійся край долини, Не вертайся з України* (С. Руданський); *...**як** козирок аж на брови, **то** краще не підступайся* (А. Дімаров); *Ми переможем, а **як** ні, **то** врем!* (Д. Павличко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною часовою або умовною частиною (**як**) і головною (**то**).

ЯКЩО – 1. Сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень; може поєднувати:

1) підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Мрія дає нуль, **якщо** її не зробити життям* (Гр. Тютюнник); *Потім деякі діти поспішали нести вечерю до своїх хрещених батька чи матері, **якщо** ті жили недалеко на хуторах...* (С. Денисенко); ***Якщо** на такі об'єкти спрямувати світло певної довжини хвилі, вони практично зникають* (Україна молода, 11 січня 2006); *...талант, **якщо** він натуральний, а не синтетичний, – це така міцна фортеця, що має*

захистити від проникнення бруду в душу, свідомість... (Україна молода, 24 лютого 2006); *Тому, **якщо** не заперечуватимуть мої рідні, я стану громадянином України* (Україна молода, 14 квітня 2006); *...**якщо** підприємство декларує готовність вкласти свої кошти в культурно-мистецький проект, його звільняють від оподаткування* (Україна молода, 24 березня 2006);

2) вставне речення супровідного характеру: *Старий адмірал-академік посміхається до командирів кораблів з ніжністю, **якщо** це слово підходить до суворого вигляду мореплавця* (О. Довженко); *Однак цю заяву зустрінуто було майже скептично, **якщо** можна взагалі говорити про наявність такого почуття в душах змучених і позірно зломлених людей...* (П. Загребельний); *Нацбанк, **якщо** судити за деякими заявами його представників, ця проблема начебто не хвилює* (Дзеркало тижня, 11 березня 2006);

3) парцельоване вставне речення супровідного характеру: *На пустирищі, де за мирного часу розташовувалися заїжджі звіринці та каруселі, де залюбки торгували цигани, відбувся безглуздий бій. **Якщо** те... можна взагалі назвати боєм* (О. Кіцера).

2. Сполучник підрядності, виразник часових семантико-синтаксичних відношень, може поєднувати:

1) підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Якщо** в них проблема, ми за годину-дві це відчуваємо* (Україна молода, 18 квітня 2006);

2) парцельовану підрядну часову частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *Дві голови – погано. **Якщо** вони хочуть стати Головою...* (Україна молода, 8 червня 2006).

3. Сполучник підрядності, умовно-часовий, виразник умовно-часових семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну частину із співвідносним займенниковим словом **тоді** в головній частині складнопідрядного речення займенниково-співвідносного типу несиметричної структури підрядним прислівно-кореляційним зв'язком: *Спектакль життя ми творимо самі. **Якщо** ж спимо, **тоді** нам у пітьмі лише примарні тіні аплодують*

(С. Цушко); *Реалізувати проекти можна лише* ***тоді, якщо*** *до падіння астероїда залишатиметься хоча б кілька років* (Україна молода, 7 червня 2006).

4. Сполучник підрядності, поєднує валентно зумовлену підрядну з'ясувальну частину об'єктної семантики з опорним дієсловом або модальним предикативом у головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Це ненормально,* ***якщо*** *чоловік, живучи в Україні, боїться того, що він українець* (Б. Олійник); *Найліпше,* ***якщо*** *тут заколоситься лан золотої пшениці* (П. Загребельний); *Добре,* ***якщо*** *літо і вода тепла* (М. Матіос); *Погано буде,* ***якщо*** *до парламенту не пройде кілька... новачків* (Газета по-українськи, 17 березня 2006).

5. Сполучник підрядності, поєднує валентно не зумовлену підрядну означальну частину з опорним субстантивом в головній частині складнопідрядного речення підрядним прислівним зв'язком: *Вона боялася залежності від кого б то не було, а тому навіть навчилася писати лівою рукою на випадок,* ***якщо*** *раптом права перестане її слухатися* (Україна молода, 18 травня 2006).

Вторинний, складний.

Одиничний.

ЯКЩО НЕ – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень з відтінком уточнення, приєднує сурядним зв'язком до одного члена речення інший, що підсилює виражену ознаку: *Багато академій сприйняли повідомлення Марії Кюрі про винайдення нового хімічного елемента* [радію] *досить прохолодно,* ***якщо не*** *іронічно* (Україна молода, 8 червня 2006); *У тіні градусів сорок,* ***якщо не*** *більше* (Україна молода, 23 червня 2006).

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯКЩО НЕ... ТО – 1. Сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на задоволення щонайменшим порівняно з ідеальним чи можливим, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени речення: *Існують чинники, спроможні* ***якщо не*** *вивести їх на передній план суспільства,* ***то*** *принаймні простимулювати загострення їх сприйняття суспільною свідомістю* (О. Литвиненко); *Центральна виборча комісія зареєструвала останню з політичних сил, яку можна вважати* ***якщо не*** *фаворитом,* ***то*** *принаймні важливим гравцем майбутніх виборчих перегонів* (Україна молода, 6 січня 2006*); З огляду на цей досить поважний вік, КП "Київський метрополітен" готовий захищати своє місце* ***якщо не*** *під сонцем,* ***то*** *в підземеллі* (Україна молода, 21 лютого 2006).

2. Сполучник сурядності, розділовий, виразник розділових семантико-синтаксичних відношень, синонім до розділових сполучників **або... або, хоч... хоч**; може поєднувати сурядним зв'язком:

1) два однорідні члени речення: *З світання і до ночі* ***Якщо не*** *лає,* ***то*** *буркоче* (П. Сліпчук); *Таких людей комуністична влада...* ***якщо не*** *знищувала фізично,* ***то*** *висилала у сибірські концтабори* (Г. Клочик);

2) два парцельовані однорідні члени речення, що мають узагальнювальне слово в основному реченні: *...вона знає, де їй шукати свого капітана.* ***Якщо не*** *в порту,* ***то*** *в парку, на танцях...* (О. Гончар);

3) дві предикативні частини в складносурядному реченні: *Такий свого доб'ється:* ***Якщо не*** *двері розіб'є,* ***То*** *сам уб'ється* (І. Манжура).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення або двома предикативними частинами.

ЯКЩО(Й) НЕ... ТО ХОЧ(БИ), ЯКЩО(Й) НЕ... ТО ХОЧА(Б) – сполучник сурядності, градаційний, виразник градаційних семантико-синтаксичних відношень, указує на задоволення щонайменшим порівняно з ідеальним чи можливим, поєднує сурядним зв'язком два однорідні члени

речення: *Розташувалися ми над Дніпром* ***Якщо не*** *по-козацьки,* ***то...*** ***хоч*** *по-рибальськи* (М. Рильський); *...вони* ***якщо*** *б* ***не*** *здобули премії,* ***то хоч*** *би привернули до себе загальну увагу* (Б. Антоненко-Давидович); *...всі прикладають пальця до лоба, коли сподіваються видобути зі свого мозку ідею,* ***якщо й не*** *геніальну,* ***то хоча б*** *корисну...* (П. Загребельний); *Біля багатого* ***якщо не*** *поживитись,* ***то хоч*** *потертися* (А. Дімаров); *...батько плекав надію на сина, валечного воїна, котрий досягне* ***якщо не*** *дідової слави,* ***то хоч*** *батькового уряду...* (Ю. Мушкетик); *...їм* ***якщо й не*** *дадуть відповіді польською мовою,* ***то хоч*** *зрозуміють...* (О. Ткаченко).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома однорідними членами речення.

ЯКЩО(Й) НЕ... ТО ХОЧА(Б) – *див.* **ЯКЩО (Й) НЕ... ТО ХОЧ(БИ)**

ЯКЩО ТІЛЬКИ – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якщо**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: *...під покровом цієї бороди може процвітати будь-який театр,* ***якщо тільки*** *Чаговець захоче* (О. Дейч); *Я завжди даю гроші бездомним людям,* ***якщо тільки*** *вони відразу не витратять їх на алкоголь* (Україна молода, 17 лютого 2006); ***Якщо тільки*** *встигну дописати статтю, відразу передам до друку;* ***Якщо тільки*** *знайду ліки, неодмінно принесу.*

Вторинний, складений.

Одиничний.

ЯКЩО, ТІЛЬКИ... ТО – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень з відтінком готовності, прагнення до чогось, синонім до умовного сполучника **якщо... то**, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним

детермінантним зв'язком: ***Якщо тільки*** *встигну дописати статтю,* ***то*** *відразу передам її до друку;* ***Якщо тільки*** *знайду ліки,* ***то*** *неодмінно принесу.*

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**якщо тільки**) і головною (**то**).

ЯКЩО... ТО1 – сполучник підрядності, умовний, виразник умовних семантико-синтаксичних відношень, поєднує підрядну умовну частину з головною частиною складнопідрядного речення підрядним детермінантним зв'язком: ***Якщо*** *платити злочином за злочин,* ***то*** *як же й жити... на землі?* (Л. Костенко); ***Якщо*** *вища мета глобальної цивілізації – створення позанаціонального громадянина світу, громадянина єдиної держави,* ***то*** *постає запитання: а чи залишиться людина найвищою соціальною цінністю в такій глобальній державі?* (В. Лизанчук); ***Якщо*** *не вважати ці цінності – свободу і незалежність – об'єднавчими,* ***то*** *ми не збудуємо міцну державу, не завершимо перехідний період від тоталітарного режиму до демократії* (Україна молода, 17 лютого 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між підрядною умовною частиною (**якщо**) і головною (**то**).

ЯКЩО... ТО2 – сполучник сурядності, виразник зіставних семантико-синтаксичних відношень, поєднує сурядним зв'язком дві предикативні частини в складносурядному реченні: ***Якщо*** *медикам ми ввіряємо наше здоров'я,* ***то*** *вихователям ввіряємо моральність і розум дітей наших* (К. Ушинський); ***Якщо*** *М. Куліш створював трагікомедію політичну, психологічну,* ***то*** *для І. Кочерги була важливою найперше філософська думка, ідея* (Історія української літератури XX ст.); ***Якщо*** *в інших релігіях тотеїзм вимирає за стадією їх розвитку,* ***то*** *в стародавньому Єгипті він переростає в культ тварин, аж до шанування всіх тварин* (Релігії світу); ***Якщо*** *на заході Європи переважним*

*типом країн стали невеликі, в основному однонаціональні держави... зі значними заморськими володіннями.., **то** в решті регіонів Європи домінували великі континентальні імперії, у яких колонізовані, по суті, країни (або провінції) розташувалися не за океаном, а становили єдиний територіальний масив з країною-метрополією* (О. Ткаченко); ***Якщо*** *озиму пшеницю, зважаючи на погодні умови, можна сіяти з 5 вересня до Покрови, **то** озимий ріпак на Прикарпатті – лише з 20 до 31 серпня* (Україна молода, 2 березня 2006); ***Якщо*** *раніше не було чітких вимог до фотографій, **то** тепер фото для візи має бути розміром 3,5 х 4,5 см, обов'язково кольорове, зроблене на світлому тлі* (Україна молода, 19 травня 2006).

Вторинний, складений.

Парний, розподіляється між двома предикативними частинами.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

СПОЛУЧНИКІВ, УНЕСЕНИХ ДО РЕЄСТРУ СЛОВНИКА

А

А
АБИ
АБИ ЛИШ
АБИ ЛИШЕ
АБИ ТІЛЬКИ
АБИ… ТО
АБО$_1$
АБО$_2$
АБО… АБО
АДЖЕ
А ДО ТОГО Ж
АЖ
А Й
АЛЕ
АЛЕ Й
А НАВІТЬ
АНІ… АНІ
АНІЖ
АНІ… НІ
А САМЕ
А ТАКОЖ
А ТО$_1$
А ТО$_2$
А ТО Й
А ЩЕ
А ЩЕ Й
А ЩО$_1$
А ЩО$_2$
А ЩО… ТО

Б

БО
БУЦІМ
БУЦІМТО

В

ВІД ТОГО ЧАСУ КОЛИ
ВІД ТОГО ЧАСУ ЯК
ВІД ТОГО ЩО
ВІДТОДІ ЯК
ВНАСЛІДОК ТОГО ЩО
В ТОЙ ЧАС КОЛИ
В ТОЙ ЧАС ЯК

Д

ДА
ДАРМА ЩО
ДЕ НЕ
ДЕ НЕ… А
ДЕ НЕ… АЛЕ
ДЕ НЕ… ОДНАК
ДЕ НЕ… ОДНАЧЕ
ДЕ НЕ… ПРОТЕ
ДЕ НЕ… ТА
ДЛЯ ТОГО АБИ
ДЛЯ ТОГО ЩОБ
ДО ТОГО ЯК

З

ЗАВДЯКИ ТОМУ ЩО
ЗАТЕ$_1$
ЗАТЕ$_2$
ЗАТИМ ЩО
ЗАТИМ ЩОБ
ЗА ТОЙ ЧАС ПОКИ
ЗА ТОЙ ЧАС ЩО
ЗВАЖАЮЧИ НА ТЕ ЩО
ЗВІДКИ НЕ
ЗВІДКИ НЕ… А
ЗВІДКИ НЕ… АЛЕ
ЗВІДКИ НЕ… ОДНАК
ЗВІДКИ НЕ… ОДНАЧЕ
ЗВІДКИ НЕ… ПРОТЕ
ЗВІДКИ НЕ… ТА
З ОГЛЯДУ НА ТЕ ЩО
ЗОКРЕМА
З ТОГО ЧАСУ КОЛИ
З ТОГО ЧАСУ ЯК

І

І
І ДО ТОГО Ж
І… І
І НАВІТЬ
І ТО

Й

Й
Й… Й

К

КОЛИ
КОЛИ Б
КОЛИ Б ЛИШЕ
КОЛИ Б ЛИШЕ… ТО
КОЛИ Б ТІЛЬКИ
КОЛИ Б ТІЛЬКИ… ТО
КОЛИ Б… ТО
КОЛИ НЕ$_1$
КОЛИ НЕ$_2$
КОЛИ НЕ… А
КОЛИ НЕ… АЛЕ
КОЛИ НЕ… ОДНАК
КОЛИ НЕ… ОДНАЧЕ
КОЛИ НЕ… ПРОТЕ
КОЛИ НЕ… ТА
КОЛИ НЕ… ТО
КОЛИ НЕ… ТО ХОЧ(БИ)
КОЛИ НЕ…ТО ХОЧА(Б)
КОЛИ ТІЛЬКИ
КОЛИ ТІЛЬКИ… ТО
КОЛИ… ТО$_1$
КОЛИ… ТО$_2$
КУДИ НЕ
КУДИ НЕ… А
КУДИ НЕ… АЛЕ
КУДИ НЕ… ОДНАК
КУДИ НЕ… ОДНАЧЕ
КУДИ НЕ… ПРОТЕ
КУДИ НЕ… ТА

Л

ЛЕДВЕ
ЛЕДВЕ… ЯК
ЛИШ
ЛИШ БИ
ЛИШ БИ… ТО
ЛИШ ТІЛЬКИ
ЛИШ … ЯК
ЛИШЕ
ЛИШЕ… ЯК
ЛИШЕНЬ
ЛИШЕНЬ… ЯК

М

МОВ
МОВБИ
МОВБИТО

Н

НАДТО
НАПРИКЛАД
НАСАМПЕРЕД
НАЧЕ
НАЧЕБ
НАЧЕБТО
НЕЗВАЖАЮЧИ НА ТЕ ЩО
НЕ ЛИШ... А Й
НЕ ЛИШ… АЛЕ Й
НЕ ЛИШЕ… А Й
НЕ ЛИШЕ… АЛЕ Й
НЕ ЛИШЕ… А НАВІТЬ
НЕ ЛИШЕ… А ЩЕ Й
НЕ ЛИШЕНЬ… А Й
НЕМОВ
НЕМОВБИ
НЕМОВБИТО
НЕНАЧЕ
НЕНАЧЕБТО
НЕ ПРОСТО… А(Й)
НЕ ПРОСТО… АЛЕ Й
НЕ СТІЛЬКИ… СКІЛЬКИ
НЕ СТІЛЬКИ… ЯК

НЕ ТАК… ЯК
НЕ ТЕ ЩО… А(Й)
НЕ ТЕ ЩО… АЛЕ(Й)
НЕ ТЕ ЩО… А НАВІТЬ
НЕ ТЕ ЩОБ… АЛЕ
НЕ ТІЛЬКИ… А Й
НЕ ТІЛЬКИ… АЛЕ Й
НЕ ТІЛЬКИ… АЛЕ НАВІТЬ
НЕ ТІЛЬКИ… А НАВІТЬ
НЕ ТІЛЬКИ… А ЩЕ Й
НЕ ТІЛЬКИ… ЩЕ Й
НЕ ТО… НЕ ТО
НЕХАЙ(І)
НЕХАЙ(І)… А
НЕХАЙ(І)… АБИ
НЕХАЙ(І)… АЛЕ
НЕХАЙ(І)… ЗАТЕ
НЕХАЙ(І)… ОДНАК
НЕХАЙ(І)… ОДНАЧЕ
НЕХАЙ(І)… ПРОТЕ
НЕХАЙ(І)… ТА
НІ… АНІ
НІБИ
НІБИТО
НІЖ
НІ… НІ

О

ОДНАК
ОДНАЧЕ
ОД ТОГО ЧАСУ КОЛИ
ОД ТОГО ЧАСУ ЯК
ОД ТОГО ЩО
ОСКІЛЬКИ
ОСКІЛЬКИ… ТО
ОСОБЛИВО
ОТЖЕ
ОТЖЕ І
ОТЖЕ Й

П

ПЕРЕД ТИМ ЯК
ПЕРЕДУСІМ
ПІСЛЯ ТОГО КОЛИ
ПІСЛЯ ТОГО ЯК
ПОДІБНО ДО ТОГО ЯК
ПОЗАЯК… ТО
ПОПРИ ТЕ ЩО
ПРИМІРОМ
ПРИЧОМУ
ПРОТЕ
ПРОТЯГОМ ТОГО ЧАСУ ЯК

Р

РАЗ
РАЗ… ТО

С

СЕБТО
СКІЛЬКИ НЕ
СКІЛЬКИ НЕ… А
СКІЛЬКИ НЕ… АЛЕ
СКІЛЬКИ НЕ… ОДНАК
СКІЛЬКИ НЕ… ОДНАЧЕ
СКІЛЬКИ НЕ… ПРОТЕ
СКІЛЬКИ НЕ… ТА

Т

ТА
ТА І
ТА Й
ТАК$_1$
ТАК$_2$
ТАКІ ЯК
ТАК САМО ЯК(І)
ТАК ЩО
ТА НАВІТЬ
ТА… ТА
ТА ЩЕ
ТА ЩЕ Й
ТИМЧАСОМ ЯК
ТИМ ЩО
ТІЛЬКИ$_1$
ТІЛЬКИ$_2$
ТІЛЬКИ Б

ТІЛЬКИ Б… ТО
ТІЛЬКИ ЛИШ
ТІЛЬКИ-НО
ТІЛЬКИ-НО… ЯК
ТІЛЬКИ… ТО
ТІЛЬКИ ЩО$_1$
ТІЛЬКИ ЩО$_2$
ТІЛЬКИ ЩО… ЯК
ТІЛЬКИ… ЯК
ТОБТО
ТОДІ ЯК
ТОМУ ЩО
ТО… ТО

У

У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМ ЩО
УНАСЛІДОК ТОГО ЩО
У ТОЙ ЧАС КОЛИ
У ТОЙ ЧАС ЯК

Х

ХАЙ(І)
ХАЙ(І)… А
ХАЙ(І)… АБИ
ХАЙ(І)… АЛЕ
ХАЙ(І)… ЗАТЕ
ХАЙ(І)… ОДНАК
ХАЙ(І)… ОДНАЧЕ
ХАЙ(І)… ПРОТЕ
ХАЙ(І)… ТА
ХОЧ(І)$_1$
ХОЧ(І)$_2$
ХОЧ(І)… А
ХОЧ(І)… АБИ
ХОЧ(І)… АЛЕ
ХОЧ(І)… ЗАТЕ
ХОЧ(І)… ОДНАК
ХОЧ(І)… ОДНАЧЕ
ХОЧ(І)… ПРОТЕ
ХОЧ(І)… ТА
ХОЧ(І)… ТАК
ХОЧА(Й)$_1$
ХОЧА(Й)$_2$
ХОЧА(Й)… А
ХОЧА(Й)… АЛЕ
ХОЧА(Й)… ЗАТЕ
ХОЧА(Й)… ОДНАК
ХОЧА(Й)… ОДНАЧЕ
ХОЧА(Й)… ПРОТЕ
ХОЧА(Й)… ТА
ХОЧА(Й)… ТАК
ХОЧ НЕ… ТАК
ХОЧ… ХОЧ
ХТО НЕ
ХТО НЕ… А
ХТО НЕ… АЛЕ
ХТО НЕ… ОДНАК
ХТО НЕ… ОДНАЧЕ
ХТО НЕ… ПРОТЕ
ХТО НЕ… ТА

Ц

ЦЕБТО

Ч

ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО
ЧИ$_1$
ЧИ$_2$
ЧИ$_3$
ЧИМ
ЧИМ… ТИМ
ЧИМ… ТО
ЧИ ТО… ЧИ ТО
ЧИ… ЧИ

Щ

ЩЕ Й
ЩО$_1$
ЩО$_2$
ЩОБ
ЩОБИ
ЩОЙНО
ЩОЙНО… ЯК
ЩО НЕ

ЩО НЕ… А
ЩО НЕ… АЛЕ
ЩО НЕ… ОДНАК
ЩО НЕ… ОДНАЧЕ
ЩО НЕ… ПРОТЕ
ЩО НЕ… ТА
ЩО… ТИМ
ЩО… ТО
ЩО… ЩО

Я

ЯК
ЯКБИ
ЯКБИ ЛИШ
ЯКБИ ЛИШ… ТО
ЯКБИ ЛИШЕ
ЯКБИ ЛИШЕ… ТО
ЯКБИ ТІЛЬКИ
ЯКБИ ТІЛЬКИ… ТО
ЯКБИ… ТО
ЯК І
ЯК Й
ЯК НЕ
ЯК НЕ… А
ЯК НЕ… АЛЕ
ЯК НЕ… ОДНАК
ЯК НЕ… ОДНАЧЕ
ЯК НЕ… ПРОТЕ
ЯК НЕ… ТА
ЯК НЕ… ТО
ЯК НЕ… ТО ХОЧ(БИ)
ЯК НЕ… ТО ХОЧА(Б)
ЯК ОСЬ
ЯК-ОТ
ЯК… ТАК
ЯК… ТАК І
ЯК ТІЛЬКИ
ЯК ТІЛЬКИ… ТО
ЯК… ТО
ЯКЩО
ЯКЩО НЕ
ЯКЩО НЕ… ТО
ЯКЩО НЕ… ТО ХОЧ(БИ)
ЯКЩО НЕ… ТО ХОЧА(Б)
ЯКЩО ТІЛЬКИ
ЯКЩО ТІЛЬКИ… ТО
ЯКЩО… ТО$_1$
ЯКЩО… ТО$_2$

Список прізвищ цитованих авторів

А

Автомонов П.

Андрухович Ю.

Антоненко- Давидович Б.

Антонович В.

Апанович О.

Аржевітін С.

Б

Баган М.

Багряний І.

Базилевич А.

Барабаш Ю.

Барка В.

Барківський І.

Бацевич Ф.

Берег О.

Білецький А.

Білецький О.

Білокінь С.

Білокур К.

Білоус Д.

Богаєвський В.

Бойко Н.

Бондар О.

Боровиковський Л.

Брюховецький В.

Бублик М.

В

Васильченко С.

Ведмеденко О.

Винниченко В.

Виноградов В.

Вихованець І.

Вишня Остап

Вільде Ірина

Вінграновський М.

Вітавський Р.

Вовк Ф.

Вовчок Марко

Воропай О.

Воскрекасенко С.

Г

Гавриш О.

Галич М.

Гей В.

Глібов Л.

Годованець М.

Головко А.

Гончар О.

Гордієнко К.

Городенська К.

Грабар О.

Грабовський П.

Грасіян А.

Гребінка Є.

Грінченко Б.

Губар А.

Гулак-Артемовський П.

Гуляк А.

Гунчак Т.

Гуртовенко В.

Гуцало Є.

Ґ

Ґрещук В.

Д

Дарда В.

Дейч О.

Денисенко В.

Денисенко С.

Дзюба І.

Дімаров А.

Дмитренко М.

Дмитрієв Ю.

Довженко О.

Доломан Є.

Донченко О.

Драгоманов М.

Драч І.

Дрозд В.

Дудар Є.

Дудик П.

Є

Єфремов С.

Ж

Жулинський М.

З

Забіла В.

Забужко О.

Загнітко А.

Загребельний П.

Заєць І.

Зарудний М.

Засенко П.

Збанацький Ю.

Зворська О.

Земляк В.

Земляний В.

Зеров М.

І

Іваненко О.

Іваничук Р.

Й

Йовенко С.

К

Калашник В.

Калинець І.

Карпенко-Карий І.

Карпіловська Є.

Кащенко А.

Квітка-Основ'яненко Г.

Кибальчич М.

Кіцера О.

Клименко Н.

Кличко В.

Клочик Г.

Кобаль В.
Кобилянська О.
Коваленко П.
Коваль І.
Козаченко В.
Коломієць В.
Копиленко О.
Корнійчук О.
Косинка Г.
Костенко Л.
Костомаров М.
Косяченко В.
Котляревський І.
Коцюбинський М.
Кочерга І.
Красюк П.
Кривда Г.
Кривицька Л.
Кримчук Г.
Крип'якевич І.
Кропивницький М.
Кротевич Є.
Кругляк Ю.
Крутикова Н.
Кузьменко В.
Куліш М.
Куліш П.
Кучерява З.
Кучинський М.

Л

Лагоза В.
Ле І.
Лепкий Б.
Лизанчук В.
Литвиненко О.
Логвин Ю.
Лозко Г.
Лук М.
Луків М.

М

Макарушка Є.
Максименко О.
Маланюк Є.
Малик В.
Малишко А.
Малкович І.
Манжура І.
Мартович Л.
Мар'яненко І.
Масенко Л.
Масик В.
Матвіяс І.
Матейко К.
Матіос М.
Махун С.
Миленко І.
Миркотан В.
Мирний Панас
Михайлюк Є.

Міщенко Д.

Мовчун Л.

Мойсеєнко В.

Мордовець Д.

Муратов І.

Мушкетик Ю.

Н

Навальна М.

Нагнибіда М.

Назарук О.

Нечуй-Левицький І.

Ніколаєвська О.

Німчук В.

Неврлий М.

Номис М.

О

Огієнко І.

Одаренко О.

Олексенко В.

Олесь Олександр

Олійник Б.

Ольжич О.

Опільський Ю.

Осьмачка Т.

П

Павличко Д.

Паламарчук Д.

Панч П.

Панько Т.

Пасічник Н.

Пастернак Я.

Пахльовська О.

Петренко М.

Письменна Л.

Підмогильний В.

Підсуха О.

Плачинда С.

Плющ М.

Погрібний А.

Покальчук Ю.

Поліщук В.

Полянецький В.

Пономарів О.

Попович І.

Порицький Л.

Потапенко О.

Пушик С.

Пчілка Олена

Р

Рибак Н.

Рильський М.

Римарук І.

Рубльов О.

Руданський С.

С

Сайко О.

Самійленко В.

Самчук В.

Сверстюк Є.

Свидницький А.

Світлична Г.

Сенченко І.

Сизоненко О.

Симоненко В.

Сімович В.

Скляренко С.

Сковорода Г.

Скриник Г.

Скуратівський В.

Слабошпицький М.

Сліпчук П.

Слісаренко О.

Смолич Ю.

Соколян М.

Сосюра В.

Сохацька Є.

Ставицька Л.

Станкович Є.

Старицька-Черняхівська Л.

Старицький М.

Стельмах М.

Стефаник В.

Стишов О.

Стріха М.

Струганець Л.

Стус В.

Т

Талалай Л.

Тимошик М.

Тичина П.

Ткаченко О.

Тобілевич С.

Товстуха Є.

Тофтул М.

Тримбач С.

Трубайчук А.

Тудор С.

Тулуб З.

Туркевич В.

Тютюнник Г.

Тютюнник Гр.

У

Удовиченко Г.

Українка Леся

Ушета І.

Ушинський К.

Ф

Файбишенко М.

Фаріон І.

Федоришин М.

Федорів Р.

Федькович Ю.

Ференц В.

Франко І.

Х

Харчук Б.

Хвильовий М.

Хланта І.

Хоткевич Г.

Хропко П.

Ц

Цілий В.

Цушко С.

Цюпа І.

Ч

Чабанівський М.

Чернявський М.

Чубач Г.

Чупринка Г.

Чучка П.

Ш

Шевченко Р.

Шевченко Т.

Шевчук Вал.

Шевчук В.

Шерех Ю.

Шкаровська І.

Шовкопляс Ю.

Шпорта Я.

Штонь Г.

Шумило М.

Щ

Щоголів Я.

Ю

Юрійчук М.

Я

Яновський Ю.

Яровий М.

Янчук Б.

Ясакова Н.

Список цитованих періодичних видань

Газети

“Без цензури“
“Бізнес портал Івано-Франківщини“
“Вечірній Київ”
“Вечірня газета”
“Високий замок”
“Газета по-українськи”
“Голос України”
“Демократична Україна“
“День”
“Дзеркало тижня”
“Експрес“
“Літературна Україна”
“Молодь України”
“Народний оглядач”
“Наша столиця”
“Паланок”
“Свобода”
“Україна молода”
“Урядовий кур’єр”
“Фест”
“Форум”

Журнали

“Вісник Національної академії наук України”
“Всесвіт”
“Знання та праця”
“Наука і суспільство”
“ПіК”
“Сучасність”

Використані словники

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005.

Словарь української мови / За ред. Б. Д. Грінченка: У 4-х т. – К., 1907–1909.

Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. І – ХІ.

Словник синонімів української мови: У 2-х т. / А.А. Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999. – Т. 1; 2000. – Т. 2.

Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін.: У 2-х кн. – К.: Наук. думка, 1993.

Підручники. Посібники

Історія української літератури ХХ століття: У 2-х кн. / Дончик В.Г., Агеєва В., Ковалів Ю.І. та ін.; за ред. В.Г. Дончика. – К.: Либідь, 1993. – Кн. 1.

Релігії світу: Навчальний посібник / Резнікова Л.В., Стасевська О.А., Шелкова Н.В., Храбан А.О. – Харків: Вид-во Харків. держ. пед. ін-ту ім. Г.С. Сковороди, 2000.

Довідники. Збірники

Гетьмани України: Історичні портрети: Збірник / Упоряд. журн. "Україна". – К.: Журн. "Україна", газ. "Вечірній Київ", 1991.

Знаменні дати. Календар. – К., 2000.

Легенди і перекази: Українська народна творчість. – К.: Наук. думка, 1985.

Мови Європи. Календар на 2001 рік. – К.: Кальварія, 2001.

Народний календар. 1975. – Нови Сад: Руске слово, 1974.

Образне слово. Постійні народні порівняння / Упоряд. І. Гурин. – К.: Дніпро, 1966.

Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1994.

Український вертеп. Текст, малюнки, ноти. Вступ. стаття О.Л. Киселя. – Петроград, 1916.

Український історичний календар 1995. – К., 1994.

Український історичний календар 1996. – К., 1995.

Українські народні жартівливі пісні. – К.: Техніка, 2005.

Українські народні загадки. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963.

Українські народні казки. – Львів: Каменяр, 1970.

Українські народні казки. – К.: Просвіта, 2004.

Українські народні пісні про кохання. – К.: Мистецтво, 1971.

Українські народні прислів'я та приказки. – Вид. друге, випр. та доповн. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961.

Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / Упор. М. М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 2001.